

RÉGI
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NEGYEDIK KÖTET.

NAGYBÁNKAI MÁTYÁS, SIKLÓSI MIHÁLY, VÉGKECSKEMÉTI MIHÁLY,
BATTYÁNI ORBÁN, TOLNAI GYÖRGY, HÁROM NÉVTELEN,
ILOSVAI SELYMES PÉTER.

1540—1575.

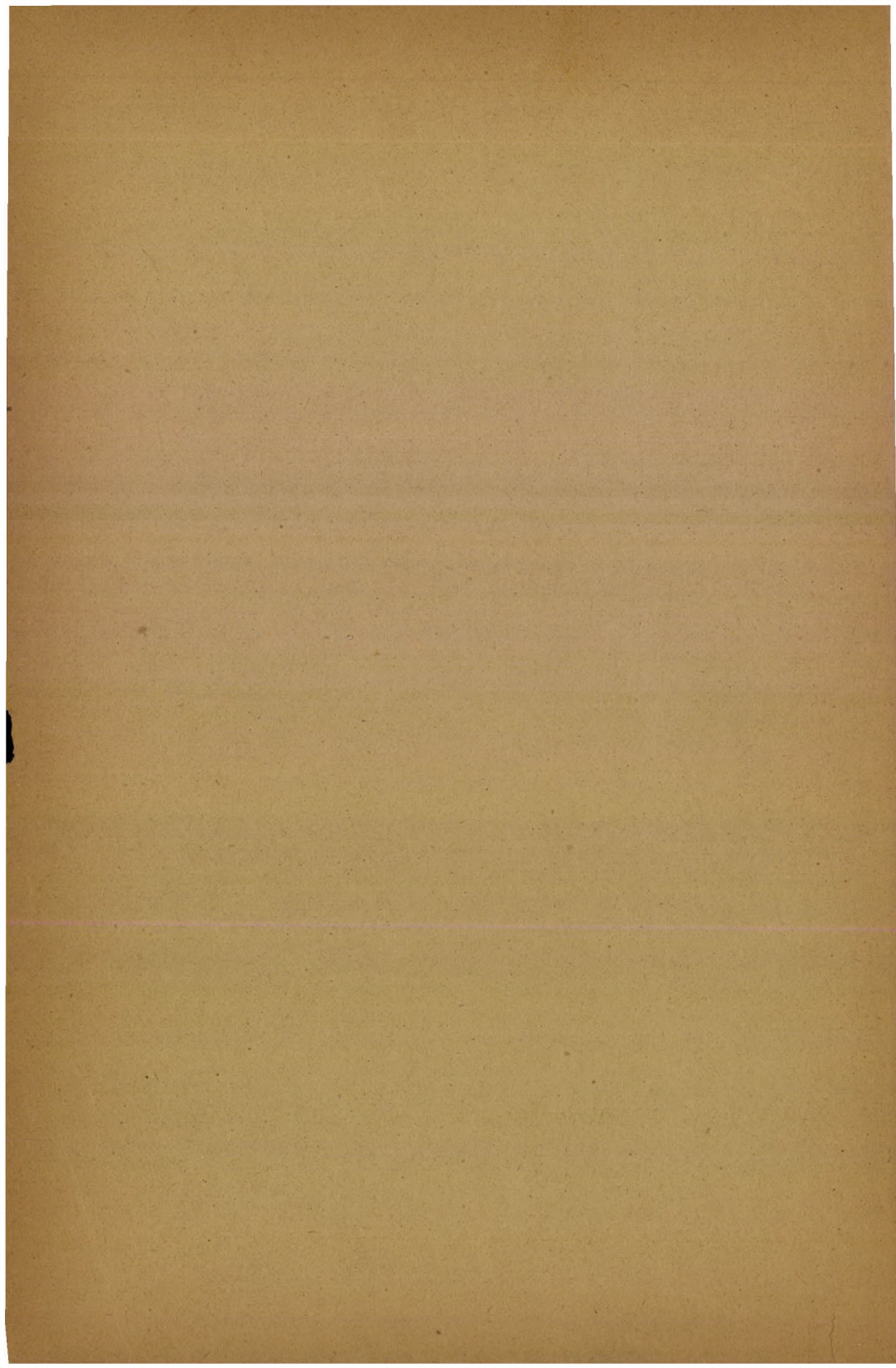

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

RÉGI
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

IV.

RÉGI
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NEGYEDIK KÖTET.

NAGYBÁNKAI MÁTYÁS, SIKLÓSI MIHÁLY, VÉGKECSKEMÉTI MIHÁLY
BATTYÁNI ORBÁN, TOLNAI GYÖRGY, HÁROM NÉVTELEN.
ILOSVAI SELYMES PÉTER.

1540—1575.

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

XVI. SZÁZADBELI
MAGYAR KÖLTŐK MŰVEI.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

MEGBÍZÁSÁBÓL KÖZZÉTESZI

SZILÁDY ÁRON

M. AKAD. R. TAG.

HARMADIK KÖTET.

1540—1575.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTTKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1883.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

ELŐSZÓ.

Kilencz költő műveit foglalja magába e kötet. A kilencz közül hatnak, csak egy-egy darabját ismerjük; egytől, két ének maradt ránk; egytől, a sor szerint elsőtől négyet, a kilenczediktől pedig ötöt tudunk felmutatni. Ez utóbbi kivételével, a többiről azt sem állíthatjuk, hogy azon kívül a mi itt nevök alatt áll, egyebet is írtak volna; csupán Ilosvai hivatkozásaiból sejtjük, hogy egy pár olyan históriás éneket is szerzett, a mi elveszett vagy lappang. Akárhogy van is, az összegyűjtött énekek száma nagynak nem mondható. Mindemellett, a feldolgozott tárgyak különbfélesége, eléggé változatossá teszi a kötet tartalmát. A mint a szerzők közt találunk főurat, városi bírót, papot, iskolamestert; épen úgy váltja fel egymást műveik közt a templomi ének, bibliából, magyar történetből vett tárgy, zsoltárfordítás, a nép szokásainak, erkölceinek rajza, ókori hadi esemény s vitézség megéneklése, régibb és újabb, egyházi és világi, idegen és magyar nemzeti alakok tetteinek versbe foglalása. A tárgyhoz képest a hang is változó. A vallásos hit erejével emelkedő ének komolyságát, a történeti elbeszélés higgadtságát, a bibliai előadás egyszerűségét, az erkölcsi szabályok szigorú merevségét, majd humoros alkalmazását, tárgyhoz és módhoz illő kifejezésekben s megfelelő verses alakban látjuk magunk előtt, sőt helylyel-közzel a formai tökélyre törekvés számottevő jelenségeivel is találkozunk. Bár a művek mindegyikét a régiség nemes rozsdája borítja, mégis azoknak nemcsak eredeti alakját, hanem belőlök egyszersmind gyakran a szerző egyéniségét is magunk elé állíthatjuk.

Nagy Bánkainak kemény próbákon edződött erős hite s nemzetének nem régen múlt dicsőségén lelkesülő hazafisága, egyiránt a törhetetlen reménység hangját hallatja, jól alkotott, könnyen folyó, természetes nyelven szerzett strófaiban. — Siklósinak, zsoltárfordításában, a nélkül, hogy átállépné a paraphrázis szűkebb határait, úgy olvadt egygyé vallásos és nemzeti érzülete, hogy lendületes versformában írott énekének végén, addig fokról-fokra emelkedő okoskodását, teljes bizodalom s félelmet nem ismerő bátorság tetőzi be. — Végkecskeméti zsoltárának külső formája alig valamiben tér el Siklósietől. Belalakra, egységre nézve nem állja ki azzal a versenyt, de részleteire nagy gondot fordított. Ügyelt a parallelizmusra s igen sikerült sorai, sőt strófái is vannak. Amaz előtt az egyház, haza és nemzet sorsa lebeggett; emez városának mizériáira, lakostársainak rögzött hibáira tekint alá Dávid király trónusának zsámolya mellől.

Battyáni büszke lelkének, Istene előtt való maga meg-alázásából is kitetszik a határozott jellem. Röviden, többször darabosan fejezi ki gondolatát, de sohasem határozatlanul. Harezi kedve, török gyűlölete halálos ágyán sem hagyja el; ellenséget már nem apríthat, csak a rímek, sorok, strófák csonkasága mutatja, hogy alapos lelki műveltsége mellett is, nem toll-, hanem kardforgatásban töltötte életét. — Tolnai György méltó helyet foglal el a bibliai epikának korabeli magyar művelői között. — Névtelen zsoltárfordítónk jól eltalálta a hangot és módot, melylyel a XVI. század közepén már gyülekezetekké alakult protestansok szívéhez lehetett szólni; a mit eléggé bizonyít az, hogy a jelen század elejéig használatban volt énekét szerzett.

A házások éneki és az Adhortatio mulierum külön is szépek, együtt pedig százszorszépek. Amaz a XVI. századi magyar műveltség városi kertjében nyílt, emez a szamospartí mezők vadvirága. Amannak tövisé sincs, emez nem is épen gyengénszűrő. Mivelődés történeti szempontból tekintve, e két darabot legalább is annyira becsülhetjük, a mennyit valaha egy harlemi tulipántőért fizettek.

Ilosvai értékének egy része már Aranyra váltva a

mienk. Kötetünknek két-harmadánál nagyobb részét tölti be ; elvesztettműveivel együtt pedig bizonyosan oly kötetet foglalna el mint Tinódi, kivel így is egymás mellé állítható. Ez távolról sem oly adat-gyűjtő s kutató krónikás, sőt inkább a készet szereti : ezért az adatoknak nem is oly lelkiismeretes felhasználója, megbecsülője, mint Tinódi, ki « munkájába sokat fáradott, futosott, tudakozott, sokat es költött ». A mit készen talált, azzal is kénye, kedve szerint bánt el, s ha csak Toldi históriáját tekintjük is, épen nem úgy, hogy a köszönet mellett, melyre érdemes, dicséret is illetné. Másfelől kétségbe vonhatatlan tanultsága, szorgalma, kora erkölceinek bírálásában kitűntetett figyelme és bátorsága, mind oly elismerésre méltó tulajdon, mely az ő, még Tinódinál is « üresebb tarsolylyal » megfutott pályáján, mindenkor becsülnendő. Nyelve, verse-lése Tinódiénál jobb. Ha ő is, mint Tinódi, inkább hazai tárgyak kidolgozására fektette volna a súlyt, és Nagy Sándor, Szent Pál, Nabukadnevár, meg Ptolomeus históriája helyett Toldiéhoz hasonlókat szerzett volna bé versekbe : az esetben ma már máskép állanánk, s költészetünk ama sikségán, hova nemzeti epikánk heglánczolatát képzeljük, nem ugyan ő általa, hanem jó részben az ő nyomán, legalább a Zrinyiasztól a Toldi-trilógiáig több hegyesúcs is emelkednék. Művei különben, Toldy históriáján kívül is, több tekintetből becesek. Curtius és Aristeas latin prózájából fordított verses históriái talán nem mondhatók oly érdekes meséjű olvasmányoknak, mint Istvánfi Pál, Volter és Griseldise ; de azért a két fordító által végzett munka összehasonlítása, korántsem volna hijába való fáradság. Istvánfi gonddal írt, ügyes szerkezetű eredeti elbeszélést követhetett nyomról-nyomra, míg Ilosvai csak kihagyások, rövidítések, összevonások eszközésével szerkesztette, inkább vagy kevésbbé folyamatos históriáit. Fordításai közé szőtt reflexiói nemcsak általános erkölcsi vonatkozású intések és gondolatok, hanem legtöbbször épen hazai s nemzeti viszonyokat illető czélzások, melyek néha pirító gúnnyal nyilatkozó mély felfogásról s ítélet-ről tesznek bizonyosságot (210. 239. l.). Nem idegen tárgyú két művének egyikéről, t. i. Toldiáról, aránytalan részletességgel

is szóltam az illető helyen. Nem a Toldi-mondáról mások által már elmondottak ismétlését, hanem a monda sokak által hitt vagy sejtett történeti alapjának kimutatását tekintetem feladatommak. Azt, hogy mennyire sikerült? — most lesz a kritika dolga megmondani. Az arra tartozó jegyzetek egy részének az akadémiában történt felolvasása, a véleményekre nézve sem előkészítés, sem lefoglalás nem akart lenni. A hála elkésztet kifejezése volt, mert azt az előbbeni hétfőt, melyre a felolvasás ki volt tűzve, éppen Arany halálának szomorú vasárnapja előzte meg, és így már örömet nem szerezhett annak, a ki Tinódi összes művei megjelenésén még szívéből örvendett. Amaz őszi napok egyikén volt harmincz éve, mikor Arany, Hosvai Toldiának ponyvára szánt kiadású viseltes-barna példányát vitte magával a nagykőrösi iskola egyik osztályába. Arról tartott előadást. A nélkül az előadás nélkül, Toldi történeti személyiségéről, aligha igyekeztek volna e jegyzetek valamit mondani. Hosszadalmasságuk legyen megbocsátva!

Végül még azok szivességeért kell köszönetet mondanom, kik e kötet összeállítását közléseikkel könnyebbé tették. Ennek nyilvánításával Bánóczi J., Géresi K., Kálmán F., Kálmány L., Koncz J., Lugossy J., Márki S., Szalay J., Szinyei G. urak iránt e helyen is tartozom.

Budapest, 1883, február 11-én

Sz. Á.

NAGYBÁNKAI MÁTYÁS.

154 P — 1578.

ROYAL CANADIAN MOUNTED POLICE

I.

A NYOMORÚSÁGOKBAN VALÓ VÍGASZTALÁSRÓL.

Nótája: Jámbor házások meghallgassátok.

Mi keresztyének megemlékezzünk,
Ha ily fogságba bévettetendünk,
Hogy az istentől azért feddetünk,
Hitetlenekkel hogy el ne vesszünk.

Azért sanyargat az isten minket
Hogy megesmérjük fene bűneinket,
És kárhoztassuk emberségünket,
Segítségül híjjuk mi istenünket.

5

Tanácsul adja szent Pál ezt nekünk,
Mikor istentől megfeddetendünk,
Mindent békével el kell szenvednünk,
Jobbólást érte istentül várnunk.

10

Jobbólás szerez nagy reménséget,
Hogy mely reménség meg nem csal minket,
Tartja szüntelen ígétünket,
Várja istentől idvösségünket.

15

Azért ha isten vetött tömlöczbe,
És itt tartatom erős kötélben,
Semmit nem bízom én az emberbe,
Ki segíthetne engem ezekben.

20

Sőt az atya, ki fiát szereti,
Vesszővel ötet megkésérgeti,
Kegyelmes szemét fiára veti,
Vesszőt eltöri, tűzbe béveti.

Bízik vala Jób szívvel istenbe,
Ki esett vala sok kísértetbe,
Gyöttretik vala az ő testében,
Mert fekszik vala nagy rút fökélyben.

25

A sátánt reá bocsátta vala,
Ki által ötet késérti vala.
Minden jószágát elvötte vala,
Kit nagy békével elszenved vala,

30

Nem hagyá isten az késértetben,
Megerősíté az ő testében,
Állatá esmét emberségébe,
Újonnan áldá meg életében.

35

Csuda sok jóval isten meglátá,
Minden jószágát megszaaporítá,
És ő életét meghosszabbítá,
Fiait, magzatit negyed ízig látá.

40

A kiket isten gyötör testekben,
Látta hogy rútak nagy sok bűnökben,
Minem elveszti azért lelkekben,
Hitet, reméniséget ad ő szívekben.

Jézus Krisztusunk által könyörgünk,
Kik itt fogságban bérekesztettünk,
Kit felségedtől megérdemlöttünk,
Tőled óránként sok jót reménlünk.

45

Engedje atya, fiú, szent lélek,
Hogy vigasztassanak minden betegek.
Az ezer ötszáz negyven esztendőnk,
Születet után kik nevezendőnk.

50

II.

HISTÓRIA AZ JAKOB PATRIÁRKHA FIÁRÓL
JÓZSEFRŐL.

Józsefnek megmondom az ő krónikáját,
Teljes életének nagy háborúságát,
És rabsága után ő nagy uraságát,
Vigasztalom véle szívem szomorúságát.

Ő törvényben régen Jákob patriárkha 5
Kanáham földén lakék tizenkét fiával,
József juhot őriz az több bátyjaival,
Kit Izráel szeret inkább több fiainál.

Sokszínű ruhát is csináltata néki.
Láták az bátyjai hogy igen szereti, 10
Józsefet mindennél hogy inkább kedveli,
Az bátyjai kezdék őt szűvekben gyűlölni.

Ezeknek utána József álmot láta ;
Reggel víg orczával bátyjainak monda :
«Kérlek, hallgassátok mit láttam álmomban, 15
Kévéket az mezőn kötönk vala álmomban.

Felkelvén az kéve kit én kötök vala.
Tetejével szépen egyenest feláll vala,
De az ti kévétek körös-környül vala,
Az én kévém előtt mind meghajlottak vala.» 20

Nehéz kedvvel hallák Józsefnek bátyjai,
Nagy kemény beszéddel ezt mondják ő néki :
«Hát, mi királyonkká így akarnál lenni
És előtted nekünk úgy kellene szolgálni?»

Egynéhány nap múlván meg más álmot láta, 25
 Az önnön atyjának s bátyjainak monda :
 «Az nap, az hold, úgymond — ez éjjel álmomba
 Tizenegy csillaggal én előtttem meghajla.»

Csendesz szível Jákob igen megharagvék,
 Monda: «hát, az földre mi előtted esnénk, 30
 Én és az te anyád tégedet tisztelnék,
 Az te bátyjaiddal mind te szolgálid lennők?»

Irigykednek vala mindnyájan szűvekben,
 Jákob mindezeket tartja elméjében.
 Józsefnek tíz bátyja méne az mezőre, 35
 Vén atyjok juhait őrzik vala Sikhemben.

Szóllítá azután Izráel kis fiát:
 «Menj el fiam, lásd meg az te bátyjaidat,
 Tudod hogy Sikhemben őrzik az juhokat,
 Mondd meg osztán nekem ha békességgel vannak.» 40

Találá egy ember Józsefet útában.
 Hogy ott búdosnéjek széllel az pusztában,
 Monda: «mit keressz itt fiam az pusztában?
 Bátyjaidat látám nem régen Dotaimban.»

Onnan Dotaimba József elindúla; 45
 Az bátyjai ötet mikor látták volna
 Szörnyű halálára tanácskoztak vala,
 Ilyen módon köztök egymásnak szóltak vala:

«Jer öljük meg úgymond, lássuk az ő álmát,
 Hogy ha holta után ő nékie használ 50
 És keverjük vérbe a sokszínű ruhát,
 Azt mondjuk, hogy ötet az vadak megszaggatták.»

Ruben az örögbik kéré, azt ne tennék,
 Az ő atyjokfiát ártatlan ne ölnék,
 Az ártatlan bűnért mert megbüntetnének, 55
 Inkább egy ó kútba elevenen bévetnék.

Azonközben jutta József ő közikben,
 Bátyjai ragadák őt nagy dühösségben,
 Ruháját levonák nagy irigységekben,
 Egy ó kútba veték nagy dühösségekben. 60

Júda az többinek monda: «ímholt jönnek,
 Im Galileából árosnépek jönnek.
 Jer adjuk ő nekik pénzen az gyermeket,
 Ne fertéztessük meg vérében kezünket.

Azért semmiképen ezt ne cselekedjük, 65
 Mert mi atyánkfia, hogy őtet megöljük
 És az ártatlan vért mi el ne rekkentsük.»
 Judának beszédin mindnyájan megállának,

Az Medianiták azonban jutának,
 Józsefet az kútból bátyjai kivonák, 70
 Harmincz ezüst pénzen önekiek adák;
 Az medianiták útokra indulának.

Ruben azt szűvében elvégezte vala,
 Hogy urozva őtet az kútból kivonná.
 Atyjafiaiától másfelé ment vala, 75
 Egy kevés vártatva az kúthoz lépett vala.

Öcsését az ó kútban nem találta vala,
 Keserűségében ruháját szaggatja,
 Atyjafiaihoz méne, nekik monda:
 «Jaj nem tudom meggyek, József nincsen az kútban!» 80

Hamar egy gödölye vérét kiereszték,
 Józsefnek ruháját beléje keverék,
 Szegén vén atyjoknak eleiben vivék,
 Józsefet nem látták, de ruháját így lelték.

«Azért lásd meg ha az te fiad ruhája!» 85
 Józsefnek ruháját Jákob megismeré,
 Nagy keserű sírást Izráel elkezde,
 Ruháját szaggatja, zsákot vona fejére.

Bánatjában sírván Izráel azt mondja :
 «Jaj, én vénségemnek szerelmes istáppja,
 Jaj, én szemeimnek szép világossága,
 Jaj, az fene vadak hasa ő koporsója!» 90

Oda gyültek vala fiai s leányi,
 Mind az tíz fiának az tíz feleségi,
 Hogy megvigasztalnák, kezdék ötet kérni ; 95
 Izráel nem akar sirásától megszűnni.

Eladák Józsefet medianitáknak,
 Faraó királynak ő komornikjának,
 Az fő hopmesternek azaz Pútifárnak,
 Ez gondviselője az király udvarának. 100

Pútifár Józsefet mikor hozzá vevé
 Urát szeretettel, szolgálja hűséggel ;
 Isten dolgaiban szerencséssé tévé,
 Józsefet urának igen kedvessé tévé.

Az ura Pútifár mikor látta volna, 105
 Hogy isten Józsefnek dolgaiban volna,
 Az mit cselekednék isten megáldaná,
 Józsefért marháját, barmát szaporítaná.

Józsefet Pútifár igen megszereté,
 Minden háza népén fejedelmmé tévé, 110
 És minden jószágát kezébe ereszté,
 Mert látá, hogy isten véle vagyon mindenben.

Az üdötől fogva úristen megáldá,
 Pútifárnak házát minden jóval látá,
 Udvarán, mezején valamennye vala, 115
 Józsefért az isten mindent szaporít vala.

Semmire Pútifár már nem gondol vala ;
 Mind feleségestől csak kész észnek vala,
 Mindeneknek gondja csak Józsefen vala,
 Mert az ura mindent reája bízott vala. 120

Józsefnek orczája szép, és ő termete,
 Az asszonya pedig szemét reá veté,
 Kezdé azon kérni hogy ő véle lenne.
 József istenfélő, az bűnt ő nem mívelé.

«Im miólta engem uram ide hozott, 125
 Náladnál egyebet tőlem meg nem tiltott,
 Mindeneket az én kezem alá adott,
 Azért hogy mielnék ilyen nagy gonoszságot.»

Történék, hogy József az házba ment vala,
 Az asszonnál senki több ottben nem vala, 130
 Az asszony Józsefnek ruháját ragadá:
 «József, hálj én vélem!» — az asszony néki monda.

József magát rántá, az házból kifuta,
 Asszonya kezében ruhája marada:
 Az asszony ezt látá, felszóval kiálta, 135
 Minden háza népe kiáltásra befuta.

«Az zsidó férfiat béhozá közinkben,
 Megkissebbít vala én tisztességemben,
 De hogy én kiálték, elfuta én tőlem,
 Imhol az ruhája marada csak kezemben!» 140

Király udvarából Pútifár megjöve,
 Felesége néki ezt mind megbeszélé,
 Józsefnek ruháját hozá eleiben,
 Ez nagy álnokságot urával elhité.

Igen meggerjede Pútifár szívében, 145
 Józsefet vetteté király tömlöczében.
 Ártatlan, vétetlen szegény az bűnökben,
 Azért isten vala Józseffel az tömlöczben.

Józsefet az isten szerencsésé tévé,
 Mert ő véle vala nagy kegyelmessége. 150
 Józsefet az tömlöcztartó megszereté,
 Az király foglyait mind kezében ereszté.

Ezt az tömlöcztartó mikor látta volna,
 Hogy isten Józsefnek dolgaiban volna,
 Az mit cselekednék jó szerencsés volna, 155
 Házát, minden dolgát Józsefre bízta vala.

Ezeknek utána király pohárnakja,
 És az sütők ura vétkeztenek vala ;
 Farahó mindkettőt megfogatta vala,
 Az tömlőczben őket együtt tétette vala. 160

Látának egy éjjel álmodtunk mindketten,
 Megszomorodának az tömlőcz fenekén,
 Igen sápolkodnak álomnak értelmén ;
 József reggel méne közikbe az tömlőczben.

Monda József nekik : «mely szomorúk vagytok, 165
 Tegnap az mint látám vígabbak valátok ;
 Ne keseregjete, istenben bízzatok,
 Ha ő benne bíztok, bizony megszabadúltok».

Az pohárnak monda : «álmodtunk mindketten,
 De nincs ez tömlőczben ki nekünk megfejtse». 170
 József mondá, hogy csak az istent illetné,
 De mindazonáltal hagyá, hogy megbeszélne.

«Ezt látám álomban, hogy egy szőlőtőke
 Három szép szál vesszőt hamar felnevele,
 Zöldüle, virágzék, gerezde is növe, 175
 Faraó pohára — látám — vala kezembe.

A szép megért szőlőt gyorsan leszakasztám,
 Az kezemben való pohárban facsarám,
 Faraó királynak ő kezében adám ;
 Azért ez az álom, kin én megszomorodám !» 180

József monda neki : «ez ennek értelme,
 Az három vesszőszál három napot jegyez,
 Mert harmadnap múlván királynak kegyelme
 Lészen te fejedén és beállasz tisztetbe.

Faraó megadja te uraságodat, 185
Akkor tégy énvélem oly irgalmasságot,
Jelents meg ő néki az én rabságomat,
Mert én nem míveltem semmi oly gonoszságot.»

Hallván az fő sütő, Józsefnek ezt mondá :
«Három fehér kosár fejemen áll vala, 190
Faraó fő étke az felsőben vala,
Az égi madarak fejemen esznek vala.»

József azt felelé király sütőjének :
«Az három kosárok hogy azt jegyzenéjek,
Hogy harmadnap múltán onnan kivitetnék, 195
Az akasztófára ötet felfüggesztenék.»

Lőn harmadnap múlva születése napja,
Faraó királynak oly nagy vígassága,
Gazdag lakodalmot készíttetett vala,
Ő fő szolgálival vígan lakozik vala. 200

Faraó szolgálai közül emlékezek,
Két fogoly szolgálai hogy kihozatnéjek,
Az pohárnak ismét helyében állatnék,
Sütők fejedelme az fára akasztatnék.

Két esztendő múlva király álmod láta : 205
Mintha egy folyóvíz mellette állana,
Hét szép kövér ökrök vízből jöttek vala,
Legelvén az fűven víz mellett járnak vala.

Ezekután láta hét hitván ökröket,
Azon folyóvízből esmét feljövének, 210
Amaz hét szép kövér ökrökhöz menének,
Az hét kövéreket az hitvánok megövék.

Azonközbe király álomból serkene,
Az álmod forgatja király elméjében,
Esmét álom jöve Faraó szemére, 215
Másodszor is király álmodoznia kezde.

Látá király : szárból felnevekedének
 Hét szép kövér, teljes, jó gabona fejek,
 Látá hét más megsült gabonafejeket,
 A szép teljeseket az hitvánok elnyelék.

220

Faraó álomból hogy felserkent vala,
 Reggel nagy szomorú lélekkel jár vala,
 Egész Egyiptomban széllal elbocsáta,
 Jövendőmondókat, bölceket béhozata.

Király az álmokat nékik megbeszélé,
 De az bölcek közül senki meg nem fejté ;
 Az főpohárnakja királynak felelé :
 «Az én nagy bánatim mostan jutnak eszembe.

225

Mikor te felséged ránk haragudt vala,
 Az tömlöczbe minket bevettettél vala,
 Mindketten egy éjjel álmodtunk vala,
 Az álmon mi szívünk megszorodott vala.

230

Ott egy zsidó ifjú miközöttünk vala,
 Az álmodtunk önék megbeszéltek vala,
 Az mint ő megfejté azképen lőtt vala,
 Mert harmadnap múlva minket kihoztak vala.»

235

Faraó ezt hallván Józsefért bocsáta,
 Hamar az tömlöczből hozzája hívatá,
 Megborotválkozik, más ruhát von reá,
 József Faraónak nagy térdet-fejet hajta.

240

Józsefnek Faraó monda : «álmodtunk,
 Sok bölcs férfiakat hozzám hívatatték,
 De soha az álmodtunk meg nem fejtették,
 Azért én felőled ily bizonyos hírt hallék,

Hogyha én az álmodtunk néked megbeszéllem,
 Megfejthetted bizonynyal ha akarod nekem.»
 József azt felelé : «nem áll az én rajtam,
 De mindazonáltal király megmondjad nekem.»

245

Faraó ezt mondá : «én láttam álmomban,
Tehát egy folyóvíz mellett járok vala, 250
Hét szép kövér ökrök vízből jöttek vala,
Legelvén az fűvön víz mellett járnak vala.

Látám hogy utánok más hét hitván ökrök,
Azon folyóvízből ismét feljövének,
Amaz hét szép kövér ökrökhez menének, 255
Azokat megövék, de rajtok meg sem tetszék.

Az szép kövéreket hogy megötték vala,
Ugyan olyan hitván az hét és rút vala,
Álmomból azonban felserkentem vala,
Esmét elaluám, álmomban láttam vala. 260

Láttam, hogy egy szárból felnevekedének,
Hét szép kövér, teljes, jó gabonafejek,
Láttam más hét hitván gabonafejeket,
Látám a szépeket hogy ezek mind megövék.

Én Faraó mikor álmomból serkenék, 265
Egyiptus országba az bölesekért küldék,
Jövendőmondókat varázslókat gyűtéek
De az én álmomat soha meg nem fejtheték.»

József hogy ezt hallá, Faraónak monda:
«Egyféle királynak ez mind az két álma, 270
De hogy kétszer látta Faraó álmában,
Isten jelentette Faraónak javára.

Azért az két álmok mind egyet jegyeznek,
Az hét kövér ökrök az hét bőv esztendőt,
Az hét gabnafejek, kik voltak teljeseek, 275
Azok is jelentik az hét bőv esztendőket.

Im hét esztendeig Egyiptus országban,
Oly nagy bővség leszen minden tartományban,
Mely ezelőtt nem volt soha ez országban,
Ezután sem leszen soha itt Egyiptusban. 280

Az hét hitván ökrök hét drága esztendők,
 Hét drága esztendőt ezek is jegyeznek ;
 Ezek kétség nélkül bizonynyal meglésznek,
 Nem sok üdő múlva csakhamar eljövendők.

Ezeknek utána hét drága esztendők 285
 Jőnek Egyiptusra felette szűk üdők,
 Egyiptus országban mind elfogy kenyerek,
 Az bőv esztendőkről ingyen sem emlékeznek.

Most azért felséged hamar kerestessen 290
 Értelmes bölcs embert, ki gondot viseljen,
 Kit Faraó mostan fejedelmmé tegyen,
 Ez ország gondjára ki elég ember legyen.

Minden tartományban szerezz tisztartókat,
 Kik csináltassanak gabonás házakat,
 Az hét bőv esztendőn kik el-bétakarják, 295
 Egyiptus országban ötödét az gabnának.

Tartsák meg az gabnát az drága üdőkre,
 Mert oly nagy éhség jő Egyiptus földére,
 Sem szántnak sem vetnek az hét esztendőben,
 Akkor elosztassad az búzát minden helyen. 300

Tetszék Faraónak beszéde Józsefnek,
 Az ő udvarában minden fő népének,
 Faraó azt mondja : «vajjon hol lelhetnék
 Ily bölcs embert, kiben istennek lelke lagnék?»

Faraó Józsefnek urak előtt monda : 305
 «Isten miérthogy néked ezeket mutatta,
 Nincs ilyen bölcs ember széles ez világon,
 Azért téged teszlek úrrá én udvaromban.»

Ismét király monda Józsefnek és szóla : 310
 «Egyiptus országnak töttelek királylyá.
 És minden népemet adtam kezéd alá
 Csak királi székem tisztedet feljülmúlja!»

Faraó ujjából gyűrőjét kivövé,
 Józsefnek ujjában az király betévé,
 Drága aranylánczot ő nyakában vete,
 Biborban bársonyban Józsefet öltözteté. 315

Második székiben király hordoztatja
 Előtte kiáltja: «ez Egyiptus ura,
 Kezét lábát senki meg ne mozdíthassa
 József akaratja nélkül!» — király azt mondja. 320

Titok tudójának Józsefet nevezé,
 Feleségül néki a Sametot szerzé,
 Manassest, Efraimot József mikor nemzé,
 József király előtt az ország látni méne.

Egyiptus országát József mind eljárá,
 Harminczöt esztendő József akkor vala,
 Faraó királynak hogy előtte álla,
 Mikor az királynak álmát megmagyarázá. 325

Az városok szerint tisztartókat szerze,
 Gabonás házakat József sokat szerze,
 Az hét bőv esztendő azonban eljőve,
 Ötödét mindenütt az gabnának beszédé. 330

Azon városokba bégyütötte vala
 Az mely határookban az gabna lött vala,
 Az hét bőv esztendő meddég tartott vala,
 Mindenütt az búzáat József beszédte vala. 335

Az hét szük esztendők elközelgetének,
 József Faraónak álmát mint megfejté,
 Mindenütt az éhség nevededik vala,
 Az népnek élése Egyiptusban elfogya. 340

Faraó királyra kiálta az község,
 Mert elhatalmazék rajtok az nagy éhség.
 Király parancsolá: Józsefhez menjenek,
 Az mit ő parancsol, mindnyájan azt míveljék.

Az éhség mindenütt nevededik vala, 845
 József az gabonás házakat megnyitá,
 Egyiptus országban az népnek árulja,
 Minden egyéb földön is nagy éhség vala.

Jákob mikor hallá, hogy búzát árulnak
 Egyip'us országban, monda tíz fiának : 850
 «Készüljetek hamar mert búzát árólnak,
 Egyiptus országban pénzen mindennek adnak!

Csak egymásra néztek, oly igen éheztek,
 Szamárokkal pénzt és zsákot szerezzetek,
 Egyiptus országban búzáért menjetek, 855
 Éhel meg ne haljunk mi és az ti gyermektek.

Izráel fiai Egyiptus országban
 Mikor juttak vala József eleiben,
 Arczúl borulának az földre előtte,
 Mert Józsefen vala az hatalom mindenben. 860

József őket látván megesmérte vala,
 De azok Józsefet nem ismerik vala,
 Ott álmáról József emlékezett vala,
 Az ő bátyjairól, kit régen látott vala.

Nagy kemény beszéddel szól József önékik, 865
 Azon kérdi őket hogy honnan jöttenek?
 «Kanhám földéből, — néki felelének —
 Uram te szolgálid, hogy mi élést vihetnénk!»

József monda nékik: «de jól meglássátok,
 Ha minden módotok hogy ti kémek vagytok, 870
 Ez ország földére most azért jöttetek,
 Hogy a hol erőtlemb az ország meglássátok.»

«Uram Kanhám földén egy atyától vagyunk,
 Mind igaz emberek tizenketten vagyunk,
 Az kicsin öcsénket mi atyánknál hattuk, 875
 De annak az bátyját, hova lőtt nem tudhatjuk.»

József esmét monda: «ez az mit én mondok,
Ezzel próballak meg hogy ti kémek vattok,
Ugy éljen Faraó hogy ti rabok lésztek,
Ha az öcséteket előmbe nem hozzátok.

380

Azért küldjete el egyet közületek,
Kivel ide jöjen az ti kis öcsétek,
Ti peniglen addig itt fogva legyetek ;
Így próbállak én meg, ha igaz tū beszédtek !»

Harmad napig őket őrizésben tartá,
Az harmad nap múlván József nékik monda :
«Egyet közületek hagyjatok itt fogva,
Ti penig menjetek az búzával el haza.

385

Az ti öcséteket előmbe hozzátok,
Azzal próbállak meg ha igazak vattok ;
Ha penig véletek ide nem hozzátok,
Úgy éljen Faraó ! kémek vattok, meghaltok !»

390

Ezek zsidó nyelven szólának ő köztök :
«Az mi bűneinkért most méltan szenvedjük,
Az mi atyánkfiát mert nem keserültük,
Nagy lelki-rezkedve mi az kútba vetettük !»

395

Ruben monda nékik : «kérelek titeket,
Hogy ne rekkentsétek az ti véreteket ;
De nem fogadátok az én beszédemet,
Im most megkeresik rajtunk az József vérét !»

400

József nem értené, ők azt tudják vala,
Mert ő vélek tolmács által szóltat vala,
József hogy ezt hallá elfordúla, síra,
Orczáját megtörlé esmét vélek beszéle.

Simeont előttök ott megköötzteté,
Az többinek zsákját búzával megtölté,
Pénzét mindeniknek a zsákban kötteté,
Az útra költséget ada annak felette.

405

Kanahám földére haza indulának,
Ételhez az úton együtt megállának, 410
És egyik megnyitá száját ő zsákjának,
Hogy abrakot adna szálláson a számárnak.

Az ő csomó pénzét a zsákban találá,
Atyjafiainak mindjárást megmondá,
Mindnyájan szűvekben megijedtek vala, 415
«Miért míelted ezt istenért?» — mondják vala.

Atyjokhoz Kanahám földére jutának,
Renddel mind megmondák atyjoknak mint jártak,
Kezdik oldaznia mindnyájan zsákjokat,
Pénzeket mindnyájan zsákjokban megtalálák. 420

Jákob mindezeket hogy hallottá volna,
Simeon hogy fogva Egyiptusban volna,
És az Beniamint oda kérték volna,
Fiai az búza árát meghozták volna,

Jákob monda: «József nincs azt jól tudjátok, 425
Fogva Egyiptusban Simeont hagytátok,
Az Benjanimot is fogva beadjátok,
Az én fiaimtól engem mind megfosztotok.

Ha az Benjanimot tőlem elviszitek,
Történnék az úton gonosz szerencsétek, 430
Az gyermeket tőlem hogy elvesztenétek;
Engemet a sírbe ottan bétemetnétek!»

Ruben, első fia monda Izráelnek:
«Bízd én reám gondját az én kis öcsémnek,
Ha békével meg nem hozom kegyelmednek, 435
Bátor én két fiam tőled megölessenek».

Az éhség peniglen nevedik vala,
Az vén Izráelnek kenyere elfogya,
Egyiptus földéről kit hoztanak vala:
«Menjetek búzáért!» — meg fiainak monda. 440

Júda pedig monda: «mi el nem mehetünk,
Hogy ha mi öcsénkkel együtt nem indulunk,
Mert az úrnak erős hittel megesküdtünk,
Hogy öcsénkkel öszve Egyiptusba bémegyünk.

Azzal próbál ő meg, azt mondá mi nekünk, 445
Ha Benjánimot oda viszszük vélünk,
Azután mindenkor szabadon mehetünk,
És kereskedhetünk, elég élelét ad nekünk.»

Júda pedig monda: «bocsásd el békével,
Kezes leszek erte, meghozom békével, 450
Hogy ne haljunk éhel mi meg gyermekünkkel,
Késedelem nélkül elinduljunk ezentől».

Izráel felele: «ámbátor úgy legyen,
Úristen titeket békével viseljen,
És ott az úr előtt szerencséssé tégyen, 455
Mindenben hozzátok szüve irgalmas legyen.

Vigyetek az úrnak szép ajándékokat,
Az föld gyümölcséből mentől drágábbakat,
Diót, mézet, mirrhát, drága balzsamokat,
Az elébbi pénzt is vigyétek meg az úrnak. 460

Menjetek el azért Egyiptus országba,
Az embert úristen tégye irgalmassá,
Simeont békével hogy bocsássa haza,
Az Benjánimot is ő énnékem megadja!»

Az ajándékokat zsákjokba bérakák, 465
És az Benjanimmal útra indulának,
Egyiptus országba mikor bėjutának,
József színe előtt mindnyájan megállának.

József Benjánimot mikor köztök látá,
Az ő háza gondviselőjének mondá: 470
«Im ez férfiakat vidd az én házamba
Készítsetek ételt mert vélek ebéllem ma.»

Az mint József hagyá, őket házba vivék,
 Mind megrémülének, szólának ő köztök :
 «Amaz pénzért rajtunk most patvart keresnek, 475
 Hogy mind számárostol minket rabbá tegyenek !»

Szólának Józsefnek gondviselőjének,
 Megmondák mint jártak az előbbi pénzzel.
 Monda ő nékik : «légyetek békével,
 Isten látogatott meg titeket az pénzzel». 480

Simeont közikbe tömlöczből hozatá,
 Mindeniknek lábát vízzel megmosatá,
 Terhes számároknak abrakot adata,
 Az ajándékokat ők elő rakták vala.

Az ajándékokat ők ott tartják vala, 485
 József azonközbe az házba bójuta,
 Az földre előtte leborúltak vala,
 Az ajándékokat hogy bémutatják vala.

József szeretettel fogadá őtöllek
 Megköszöné nékik és azt kérdi vala : 490
 «Él-e az atyátok, kiről ti szólátok
 Azelőtt mikor ti itt én nálam valátok ?»

Benjanimot József hogy látá ő köztök,
 Monda őnékik : «ez-e az öcsétek,
 Az ki felől nékem ti emlékeztetek ? 495
 Fiam, tegyen isten véled kegyelmességet !»

Szüve az öcséséhez felgerjedett vala,
 Sírástól ő magát nem tarthatja vala.
 Egy kamorájában József igen síra,
 Orczáját megmosá, magát megtartóztatá. 500

Atyjafiaihoz az házba béméne,
 Parancsolá, étket hoznának eleiben,
 Az atyjafiait ülteté eleiben,
 Az ki mint született egymás után egy rendben.

Parancsolá József: «zsákjokat megtöltsék,
Pénzét mindeniknek az búzában tegyék,
De az kisebbiknek zsákjába bétegyék,
Az én poharomat pénzével odategyék!» 505

Másnap reggel József őket elbocsátá,
Gabonákkal barmokat megterhelni hagyá,
Házának dolgosát utánok bocsátá,
Miként cselekednék ő vélek, megtanítá. 510

A szolga eléré, így szóla ő nekik:
«Miért hogy ti ilyen gonoszt mieltetek?
Az jókért uramnak mert gonoszt adtatok,
Jövendőmondónak poharát elloptátok!» 515

Azok felelének József szolgájának:
«Miért szólasz ilyent az te szolgálidnak?
Keresd meg minálunk az úrnak poharát,
Az kinél megteleled, legyen rabja az úrnak». 520

Az József szolgája mondá: «arra hagyom,
Az mint ti mondjátok az légyen én rabom,
Az uram poharát kinél megtalálom,
Az többitek pedig elmehettek szabadon».

Ott mindenik zsákját az földre bocsáták, 525
És zsákjoknak száját mindnyájan megódák,
Kezde keresnie Józsefnek szolgája,
Az pohárt meglelék Beniámin zsákjában.

Látván, ruhájokat ottan megszaggták,
És nagy hamarsággal terheket felrakák, 530
Az városba mikor Józsefhez jutának,
Arczul ő előtte az földre borúlának.

József ő reájok kezde feddenie:
«Hogy mertétek, — ugymond, ti ezt miélnie,
Nem gondoltátok-e hogy megértenéje, 535
Efféle bölcs ember titeket megbüntetne?»

Júda pedig monda: «uram mit mondhatunk,
Előtted magunkat nem igazíthatjuk,
Im mostan megtetszik az mi álnokságunk,
Az mi kis öcsénkkel mi te rabjaid vagyunk!» 540

József monda: «távol legyen az éntőlem,
Az büntelenekkel hogy úgy cselekedjem;
Az pohár kínél volt, az rabom énnékem,
Ti pedig békével elmehettek éntőlem».

Júda esmét kéri Józsefet: «ne bánja, 545
Könyörög ő néki, beszédét meghallja,
Renddel megbeszélle, mint az ő vén atya
Beniamint nékik mert nagy kérésre adta.

Az gyermeket uram azért bocsásd haza,
Én leszek érette kegyelmednek rabja, 550
Mert ha az gyermeket vén atyám nem látja,
Nagy keserőséggel lészen hamar halála.

József önnönmagát ott meg nem tarthatá,
Mindenek jól látják, felszóval kiáltja,
Hogy az házban senki ottben ne maradna, 555
Csak az ő bátyjai véle maradtak vala.

József nagy felszóval sír hogy minden hallja:
«Én vagyok az József — bátyjainak monda,
Él-e Jákob az én atyám?» — esmét monda,
Mind elrémülének, nem felelhetnek vala. 560

«Jöjjetek én hozzám semmit ne féljetek,
Én vagyok az József, — monda önékiek,
Kit ti Egyiptusba áron eladátok,
Azért nem haragszom, azt bizonynyal tudjátok.

Az isten engemet értetek bocsátott 565
Egyiptus országba, hogy megtartatnátok,
Az nagy drágaságban élhel ne halnátok,
Mert még öt esztendőt tartnak az drágaságok.

Azért siessetek, mondjátok atyámnak,
 Hogy én József élek, ím ti jól látjátok, 570
 Minden dücsőségem néki megmondjátok,
 Hogy úr fejedelem itt Egyiptusban vagyok!»

József az öcsésének ott nyakára hajla,
 Nagy erősen síra, ötet megcsókolá,
 Az bátyjainak is mind nyakára hajla, 575
 Örömébe síra, őket megcsókolgatá.

Mikor Faraónak hírré adták volna,
 Hogy Józsefnek atyja Kanahám földén volna,
 Az atyjafiai odajöttek volna,
 Tetszék Faraónak és Józsefet hívatá. 580

Monda az Faraó király ott Józsefnek :
 «Az te vén atyádért gyorsan elmenjenek,
 Búzával barmokat hamar terheljenek,
 És küldj szekereket is az ő gyermekinek.

Izend meg önéki hogy siessen hozzám, 585
 Háza eszközivel semmit ne gondoljon,
 Ez ország javait önécie adom
 És Gázonnak földét ő nékie adom.»

József szekereket atyjáért bocsáta,
 Miképen Faraó néki parancsolá ; 590
 Az útra költséget önéciek ada,
 Mindeniknek egy-egy inneplő ruhát ada.

Húsz számart búzával, marhával terhele,
 József ő atyjának ajándékot küldé,
 Az atyjafiait útokra ereszté, 595
 De Benianimot vélek el nem ereszté.

Háromszáz ezüst pénzt ada az öcsésének,
 Monda az többinek : «sietvén menjetek,
 Az úton köztetek ti ne versengjetez,
 Az én vén atyámnak én szómmal köszönjetez!» 600

De Izráel szüve mind mást gondol vala,
Mert Benianimot köztök nem látja vala,
De a szekereket hogy ő látta vala,
Lelke megélede és fiainak monda.

Kanahám földére hogy hazajutának, 605
József követségét atyjoknak megmondák,
Az ajándékokat atyjoknak mutogatják
József Egyiptusban fejedelem, megmondák.

Szegén vén Izráel szóla nagy örömmel :
«Elég énnékem az hogy fiam József él, 610
Elmegyek hogy lássam éltemben szememmel!»
Izráel indúla mind az ő gyermekivel.

Izráel áldozék Bersában útában,
Isten szóla néki éjjel látásában :
«Jákób ne félj semmit, menj el Egyiptusba, 615
Mert nagy néppé teszlek téged én az országban.

Hetven lélek Jákob háza népe vala,
Kikkel Egyiptusba ő bémégyn vala,
Barma és jószága önéki sok vala,
Izráel Kanahám földén kit gyütött vala. 620

Az öreg szekerek őket viszik vala,
Faraó utánok kiket küldött vala,
Júdát vén Izráel elől elbocsátá,
Gázonnak földére hogy őket igazgatná.

József hogy megérté, szekeret készíté, 625
Az ő vén atyjának eleibe méne,
Vén Izráel látá nyakára csüggede,
Sok ideig síra mindkettő örömében.

Jákób monda : «immár örömet meghalok,
Mert hogy szemeimmel tégedet láttalak!» 630
József monda : «ím én szólok az királynak,
Hogy én Gázon földén titeket meghagyjalak».

József megjelenté Faraó királynak
 Jövését atyjának és atyjafiainak,
 Az ő gyermekének, lábas marhájának, 635
 Öcscse véle vagyon ő atyjafiainak.

Faraó ezt hallván Józsefnek felele :
 «Lám előtted vagyon Egyiptusnak földé,
 Ahol néked tetszik mentől jobb részébe,
 Szállíts oda őket akár Gázon földére». 640

Atyját is királyhoz József el-béhozá,
 Király kérdé tőle, hány esztendő voltna ?
 Száz harmincz esztendő, — az királynak monda ; —
 Az Faraó király vén Izráelt megáldá.

József önékiek örökséget szerze 645
 Egyiptus országnak mentől jobb részébe ;
 Mint király meghagyta Gázonnak földére,
 Bészállíta őket mind barmostól az földre.

Az éhség peniglen oly igen nagy vala,
 Egész Kanahám földén kenyér nem vala, 650
 Egyiptusban búza venni mennek vala,
 Az gabonát penig József árulja vala.

Egész Kanahám földé pénzét oda hordá,
 Józsefnek búzáért Egyiptusban hagyá,
 Már Egyiptusnak is pénze mind elfogya, 655
 Király tárházában József az pénzt rakatá.

Egyiptusban az nép Józsefre kiálta ;
 «Uram miért hagysz minket éhel meghalnunk,
 Egy pénzünk sincs immár hanem lábas marhánk,
 Kérünk adj kenyeret az barmokért, hogy éljünk !» 660

József parancsolá hogy oda hajtánák
 Egész Egyiptusból ő lábas barmokat,
 Tehént, lovat, számárt, öszvért és juhokat :
 Igy vövé meg József búzán mind az barmokat.

Hatod esztendőben az község kiálta, 665
 Józsefnek azt mondják, hogy nem titkolhatják,
 Mert az gabonáért nincs már mit adniok,
 Pénzeket, barmokat mert mind kenyérre adták.

Látja az mi urunk hogy nincs több testüknél
 És házunkhoz való kevés szántóföldnél, 670
 Azért kérünk téged, végy meg mind földestől,
 Hogy szörnyű halállal ne haljunk meg éhséggel.

Igy vévé meg József a szántó földeket,
 Egyiptus országban mind az köznépeket,
 Minden tartományba őket széllle küldé, 675
 Parancsolá nekik, hogy szántanak az földöt.

Életekre búzát eleget adata,
 Vetni magnak valót az felett adata,
 József az köznépnek törvényét kiadá :
 Királynak ötödét adnák az föld hasznából. 680

József azért mondá az egész községnek :
 «Im ez mái napon titeket megvőlek,
 Faraó királynak tulajdoni vagytok,
 Mind ti és véletek az ti szántóföldek».

Jákob Egyiptusba mikor bément vala, 685
 Tizenkét esztendőt azután élt vala,
 Száz negyvenkét esztendős korában vala,
 Jákob Gázon földén fiai közt meghala.

Izráel Józsefet azon megesküté,
 Testét Egyiptusba hogy el nem temetné, 690
 De Kanahám földére atyjafiaihoz vinné,
 Az kettős barlangba őtet eltemetnéje.

Ezer ötszáz ötvenhat esztendő számban,
 Böjtben, az beteges Márczius havában,
 Magát vigasztalván háborúságában 695
 Nagy Bányaí Mátyás szerzé beteg ágyában.

III.

HISTÓRIA AZ VITÉZ HUNYADI JÁNOS VAJDÁRÓL.

Néktök emléközöm ha meghallgatjátok jó Hunyadi Jánosról,
Nagy jámborságáru, hív szolgálatjáról, erős viadaljáról,
Az ő idejében két László királyról, Amurátes császárrul,
Nándor-Feírvárrul, Jankula vajdának utolszor haláláról.

Irnak vala akkor ezer négyszász és az negyven jó esztendőben, 5
Ifjú Albert király mikor regnál vala Magyarország földében,
Az király meghala, felesége kedig megmarada terőhben
Jó Hunyadi János akkor vajda vala az Erdélnék földében.

Az királné asszony mikor látta volna, hogy ő elég nem volna
Jó Magyarországnak gondviselésére, végházak oltalmára, 10
Jó akaratjából király az uraknak megparancsolta vala :
Válaszszatok királyt — úgymond, magatoknak az ország oltalmára.

Lengyel Kaszmír király atyjafiát László herczegöt ők választák,
Kíért Litvaságban követőkkel népet az urak bocsátának,
Míg oda járának addig jó Budában a királné asszonnak 15
Lőn fiú magzatja, hogy kit nevezének körösztiséggel Lászlónak.

Látván ezt az urak, sokan ő közzőlők az asszonyhoz hajlánek,
Nem sok idő múlván az kis királyfiat ők Fejérvárban hozák,
Ott nagy tisztességgel királylyá választák, őtet megkoronázák,
Onnat Misegrádban mind anyjával öszve koronástul felhozák. 20

Ott királné asszony azért az koronát esmét helyére nem tövé,
De ugyan mentében felső ruha alatt előkötőben tevé
Az tokát peniglen mind az urak előtt az lábában bétevé;
De az asszony dolgát senki urak közül csak eszében sem vevé.

Nem sok idő múlván mind fiával öszve mene Németországba, 25
Friderik császárnak mint atyjafiának az gyermeköt ajánlá.
Mind az koronával gyermek László királyt néki tartani hagyá,
Ő maga megtére, oly nagy sietséggel jöve Magyarországba.

Varak és várasok kik királné asszon pártján akkor valának,
Néppel és éléssel királné asszontól oly igen takartatnak, 30
Azonközben penig az László herczeggel urak haza jutának,
Székes-Fejérvárban vivék tisztességgel hogy út megkoronáznak.

Az koronát urak hogy helyén nem lelék, igen megbúsólanak,
De rágondolának, az szent István testét igen hamar felásák,
Az fejében való koronát kivövék, az testet bécsinálák, 35
Az László herczeget ezzel tisztességgel urak megkoronáznak.

Mikoron székeiben Lengyel László királ jó Budában ült vala,
Öt jeles férfiú az asszony pártjáról ottan királhoz hajla:
Jó Rozgoni Simon, Iregy Miklós vajda, Hunyadi János vajda
Dienes gardinál, Garai László bán ki misegrádi vala. 40

Rövid időn esék nagy gondja királnak az királné asszonynyal,
Mert nagy gondja vagyon az pártos urakkal czikardi monostornál,
Kit megérte király, ottan népet ada jó Hunyadi Jánossal,
Hogy szemben megvíjjon mint ellenségével, ott az pártos urakkal.

Ottan elindúla királ seregével Hunyadi János vajda, 45
Czikardi mezőken, az pártos urakkal vajda ott szemben szálla;
Csuda bölcsessége az hadakozásban és bátor szíve vala,
Seregeket szerze, népét bátorítá, viadalhoz oktatá.

Jó Hunyadi Jánost sereg előtt mikor pártos urak megláták,
Mind elrettenének, mert fejenként tudják vajda jó vitéz voltát, 50
Jóllehet hogy szemben véle megvívának, de elfutamodának,
Szántalan nagy sokan köztök elhullának, kik földre vágatának,

Mikoron ez dolgot az királné asszon ott megértette volna,
 Népét, Zólyom várát az Iszkra Jánosnak ottan kezébe adá ;
 Az cseh Iszkra János az többivel öszve nagy sok kastélt csinála, 55
 Erős klastromokat, nagy sok templomokat mind kastélnak alkota.

Ezekben mind csehek, lengyelek és egyéb nemzetségek valának,
 Az egész felföldet kik erőssen dúlják, égetik és rabolják,
 László király pártját valahol foghatják, fogják és földre vágják.
 Mikor ezenképen jó Magyarországban egymást igen rontanák ; 60

Azonközben török Amurátes császár hogy ez dolgot meghallá,
 Jó Magyarországban ilyen visszavonás az urak között volna : —
 Minden erejével Nándor-Fejérvárat Amurátes megszállá,
 Hét egész holnapig éjjel nappal császár lőteté, ostromlatá.

Jó vitéz Szováti János bán tisztiben akkoron Fejérvárban, 65
 Az vitézek között forgódik mindönött, vagyon nagy bízgatásban,
 Szíve bátorságban, hőles hadakozásban, jeles minden dolgában,
 Vitézekkel tészén Szováti János bán nagy kárt császár hadában.

Mikor látta volna Amurátes császár népének veszedelmét,
 Bánat és félelem, csuda nagy rettegés foglalá császár szívét, 70
 Szégyen vallására megtéríté azért esmét földébe népét,
 Kiért Fejérvárban oly igen dícsérék az úristennek nevét.

Ez lött dolgok után Fejérvárat adák jó Hunyadi Jánosnak,
 Mint jámbor vitéznek és Magyarországnak hívséges szolgájának,
 Azért hírré tövék ezt az Szenderőben akkor Izsák vajdának, 75
 Nándor-fejérvári bánságot hogy adták jó Hunyadi Jánosnak.

Izsák vajda akkor nagy néppel indúla, készőle elrablani,
 Nándor-Fejérvárnak vidékét kezdé ő égetni és rablani,
 Hunyadi Jánosnak hogyha bátor szíve volna, akarná látni,
 Az útban ő véle jó Hunyadi János szemben meg merne víni. 80

Jó Hunyadi János bán mikor ez dolgot Fejérvárban meghallá,
 Fejérváron belől az császár halmánál vajda elejben szálla,
 Mert az Izsák vajda akkor az rablásból immár visszatért vala,
 Kazdag nyereséggel, szántalan sok rabbal Izsák vajda jó vala.

Viadalhoz népét jó Hunyadi János igen hamar készíté, 85
 Szép szóval oktató, tanító, bízató, szép seregeket szerze,
 Izsák vajdát azért jó Hunyadi János vitézekkel megveré,
 Mind Szenderőiglen Izsák vajdát úzé, népét igen öleté.

Kazdag nyereséggel jó Hunyadi János vitézekkel megtére,
 Azonban másfelől az Meczet bék jöve nagy néppel Erdélségbe, 90
 Nagy rablást, égetést tőn Meczet bék akkor az Erdölnek földében,
 Kit Hunyadi János megértvén sieté népével Erdélségben.

Gyula-Fejérvárhoz nem messze Meczet bék az megtérésben vala,
 Jó Hunyadi János az megfáradt néppel ott eleit megállá,
 De mikoron látá, hogy a Meczet béknek népe igen sok volna, 95
 Elállá előle, meg nem víva véle, mert csak kevesen vala.

Oly nagy sietséggel több népet támaszta, az bék után indula,
 Mert számtalan sok nép az törökkel vala, kiket vajda szán vala ;
 Nagy szíve-szakadva jó Hunyadi János utánnok mégyen vala,
 Isten úgy akará, az pogánt eléré, véle ott szembe szálla. 100

Jó Hunyadi János igen hamar népét viadalhoz készíté,
 Jézust kiáltata minden nepeivel, az pogánt ott megveré.
 Két vitéz fiával az Meczet bék akkor viadalban elvesze,
 Népének jobb része azért az Meczetnek akkoron ott elvesze.

Sírnak térden állva ott az szegén rabok, az istenhez kiáltnak 105
 Szűzek, szép leányok, férfiak, asszonyok ezképpen imádkoznak :
 «Membéli úristen, kérünk adj szerencsét az szegén magyaroknak,
 És adj diadalmot az pogánok ellen jó Hunyadi Jánosnak !»

Az viadal után vala nagy öröme jó Hunyadi Jánosnak,
 Sietnek vitézek lovokról szökdesni, az rabokat ódozzák, 110
 Menbéli Ístennek kegyelmességéről mindnyáján halát adnak,
 Sok jó nyereséggel űk felrakódnak, el haza indulának,

Ez dolgot megérté moldovai vajda és havasali vajda,
 Hunyadi Jánosnak nagy hatalmasságát félik, rettegik vala,
 Mert török császárhoz hajlottanak vala, adót fizetnek vala, 115
 Jó akaratjából azért mindakettő László királyhoz hajla.

Vala nagy haragja az török császárnak azért az két vajdára,
 Ottan behívatá nagy Musztafa basát, néki megparancsolá :
 Moldovát és Havasalföldet elrabolja, az vajdákat megfogja ; —
 Nyolczvanezer embert Musztafa basának akkor az császár ada. 120

Az kis Nikápolnál Duna vizén basa népével általkele,
 Havasalföldében nagy rablást tétete, Erdélben jöve,
 Nagy sok rablás után az Erdélországból az basa haza tére,
 Jó Hunyadi János utána sieté, Vaskapunál elére.

Jó Hunyadi János ott az Vaskapunál basával szembe szálla, 125
 Seregeket szerze, népét bátorítá, az basával megvíva.
 Isten úgy akará a basát megveré, népét földre vágatá,
 Kiért minden nép közt jó Hunyadi János nagy tisztességben vala.

Azonközben László király jó Budában zászlóit kitéteté,
 Zsoldot kiáltata, kire mindenfelől sok jó vitéz nép gyűle, 130
 Hunyadi Jánosnak az király izene , hogy népével kijőne,
 Mert ű az alföldre török ellen akar hadakozni mennie.

Népét elindítá jó Hunyadi János ; az királyhoz ha juta,
 László király akkor Hunyadi Jánossal nagy haddal elindúla,
 Az alföldre méne, Dunát általkele, Rácz országba ha juta, 135
 Mind az egész hadat jó Hunyadi János ott kétfelé szakasztá.

Ott Hunyadi János az népnek felével László királt meghagyá,
 Ű maga Hunyadi az felével penig rablani elindúla,
 Mind az törököket erősen rabolja és szertelen vágatja,
 Holott ötször ízben az török rágyűle, véle szembe megvíva. 140

Mind az ötször ízben jó Hunyadi János az töröket megveré ;
 Igen megbúsula Amurátes császár ez dolgot hogy megérté,
 Nagy néppel az császár natúlai basát vajda után ereszté,
 Megtérvén útában jó Hunyadi Jánost az basa ott elére.

A császár hadának mikor sokaságát Hunyadi János látá, 145
 Igen megijede, de semmi félelmet népének nem mutata,
 Sőt igen bíztatja, seregeket szerze, viadalhoz állata.
 Itt hatodszor veré meg az császár hadát és az basát megfogá.

Szántalan sok rabbal, kazdag nyereséggel vajda királhoz jöve,
Natúlai basát jó László királnak ott ajándékon vivé. 150

Amurátes császár ez dolgot megérté, oly igen megrettene,
Ű nagy félelmében tíz esztendőig való frigyét királtól kére.

Király megengedé, de ilyen ok alatt, az mit király kívána,
Hogy Szenderő várát egész Rácországgal deszpotnak visszaadja,
Natúlai basát ajándékon ő is császárnak elbocsátja, — 155
Nagy erős hitlevél az fejedelmek közt ez dologról költ vala.

Eugenius pápa Julianus nevű gardinált kiereszte,
Ki által az királt, pápa arra inté hogy az törökre menne,
Minden kéntől, büntől királmegódozná, hogy ha hűtit megszegné,
Sok hízelkedéssel az János gárdinál László királyt meggyőzé. 160

László király akkor Hunyadi Jánossal nagy haddal indulának,
Nagy sok városokat, várakat megvőnek, kiknek népét levágák,
Végezetre mikor űk az tenger mellé Varanához jutának,
Holott az Varanót és Galatát akkor királnak holdoltaták.

Azonközben penig Amurátes császár nagy haddal oda juta, 165
Mint hitiszegettel a László királylyal császár ottan megvívá,
Ott az László király, János gardinállal viadalban meghala,
Jó Hunyadi János csak egyedül akkoron onnat elszalada.

Jóllehet hogy az ügy végezetre álla Amurátes császárnak,
De az törökökben magyaroknál többen nagy sokan meghalának, 170
Jó Magyarországból az vitézlő népek színe ott maradának,
Eugenius pápa ez nagy veszedelmet szerzé László királnak.

Jó Hunyadi János hegyekben, völgyekben, erdőn búdosik vala,
Történék azonban hogy Havasalföldben jó Hunyadi találá
Az Dragul vajdára, ki Havasalföldet akkoron bírja vala ; 175
Érté hogy Hunyadi János ott bologna, őtet ottan megfogá.

Nem sok üdő múltván jó Hunyadi Jánost az vajda elereszté,
Megajándékozá, népet ada néki Erdélben késérteté.
Magyari uraknak az megmaradéka az Rákosra felgyűle,
Hunyadi János is az kéncses Erdőlből urak közzé lejöve. 180

Mind egy akarattal az magyar urak János vajdát választák,
 Jó magyarországi gubernátorságot azért ő néki adák,
 Mert hűv szolgálatját jámbor vitéz voltát mind fejenként jól tudták.
 Azért hallgassátok miképen viseli ő gubernátorságát.

Irnak vala akkor ezer négyszáz negyvenötödik esztendőben, 185
 Hunyadi Jánosnak az havasalföldi fogság juta eszében,
 Nagy néppel indóla az Dragul vajdára Havasalnak földében,
 Megveré az vajdát, holott egy fiával akada ű kezében.

Az Dragul vajdának mind fiával öszve akkor fejét véteté,
 Onnét elindúla Friderik császárra, Németországba méne; 190
 Koronával öszve gyermek László királt az császártól kéréte,
 De sem az koronát, sem az királfiat császár néki nem küldé.

Jó Hunyadi János gubernátor ezen oly igen megbúsula,
 Az Németországban egész Karintiát haragjában elrablá,
 Ezzel egyetemben nemes Karniólát és Styriát elrablá; 195
 De Friderik császár ez három országot kevés kárnak alítá.

Népével megtére jó Hunyadi János vígan Németországból,
 Ott megemlékezék az ű rajtok esett romlásról, bosszúságról,
 Az László királról, magyar urakról, vitézek haláláról,
 Ki ű rajtok esék az Galatán belől Amurátes császártól. 200

Nagy néppel indúla jó Hunyadi János Amurátes császárra,
 Szerémnél az Dunán népét költözteté, Rigó mezőre szálla,
 De ott az szerencse Hunyadi Jánosnak nagy gonoszól szolgálá,
 Mert az elvégezett, hűtellel erősített frigy még ki nem tölt vala.

Az Rigó mezején Amurátes császár véle szembe érközék, 205
 Két egész nap estig az viadal tarta, az nép meg sem futamék
 De az frigytorésért jó Hunyadi János tőle megveretteték;
 Népe veszedelmét gubernátor látá, ottan megfutamodék.

Futtában Hunyadi két török kezében — történék, hogy akada,
 Mind a kettő gyalog, lováról leszálla, szablját el-lehányá, 210
 Kazdag öltözetit Hunyadi Jánosnak az két török levoná,
 De az osztozásban — isten úgy akará, hogy egyben vesztek vala.

Egyik a másikat igen kezdék kézzel ott arczól csapdosnia,
 Gubernátor látá, az egyik szablját igen hamar ragadá,
 Az egyik töröket csakhamar levágá, a másik elszalada, 215
 Lovára fordula; futtában gubernátor egy ráczra találá.

Az rácz mikor látá jó Hunyadi Jánost, legottam megismeré,
 Hitire fogadá Nándor-Feirvárban hogy Hunyadit kísérné.
 De megcsalá őtöt, mert az rácz despotnak Szenderőben bévívé.
 Egyik fiát akkor feje váltságáért az rácz despotnak küldé. 220

Deszpot fogságából jó Hunyadi János mikor haza jött volna,
 Igen bosszonkodik az ő fogságáért és fiáért deszpotra,
 Esmét felkészőle, nagy néppel indúla a rácz királ deszpotra,
 Szenderő vidékét mind elégetteté, népét elrablattatá.

Mikoron ez dolgot Szenderő várában az rácz deszpot meghallá 225
 Igen megrettené Hunyadi Jánostól ő hamar frigyét kére,
 Gubernátor fiát deszpot tisztességgel az atyjának kivívé;
 Deszpot felfogadá, hogy Magyarországnak mind holtaiglan hív lenne.

Onnét hogy megtére jó Hunyadi János a csehekre indúla,
 Mert cseh Iszkra Iános nagy sok kástellokat mindenőt csináltata 230
 Melyekből nagy dúlásokat az csehek, lengyelek tesznek vala,
 Ezekben nagy sokat gubernátor megvón, népet mind levágtatá.

Lossonecznál Szent Márton kastéllját magyarok Hunyadival hogy vívák,
 Az cseh Iszkrának János gubernátort az urak elárólák,
 Az ő népe előtt való hadnagyoknak titkon megparancsolák, 235
 Hogyha az cseh Iszkrét látjátok mindnyájan ottan elfutamjatok.

Azért a cseh Iszkra urak tanácsából János vajdára jöve,
 Az áruló urak népe ő mellőle mindegyiglen elfuta,
 Gubernátor látá, népével ő ottan elméne ő előle.
 De az árulóknak — isten úgy akará, nagyobb része ott vesze. 240

Hédervári László egy az urak közzől, ki egri pisek vala,
 Cseh Iszkra Jánosnak kezében az pisek akkoron ott akada,
 Feje váltságáért az cseh Iszkrának Egret ígérte vala,
 De a két porkoláb hazugságban hagyá, Egret oda nem adá.

Jó Hunyadi János ottan béhivatá az alföldi hőseket, 245
 Kikkel egyetemben kezdé kergetnie cseheket, lengyeléket,
 Azon esztendőben megvón az csehektől nagy sok örökségeket,
 Kiket elhányata és mind levágatá az benne való népet.

Végezetre osztán jó Hunyadi János Zólyom várát megszállá,
 Kiben Iszkra János minden népeivel akkoron szorult vala, 250
 Ott egy kastélyt Zólyom vára ellenében Hunyadi csináltata,
 Kit az Iszkra János mikor látott volna, könyörgésre indúla.

A zonközben hallá Amurátes császár az alföldi hőseket,
 Hogy hon nem volnának, de ők az felfölden vának örökségeket.
 Ottan felhivatá császár eleibe akkoron a Fricz béket, 255
 Megtanítá őtet hogy mit cselekedjék, ada véle sok népet.

Meghagyá az béknek, hogy az elrontott Krusócz várát megcsináltassa,
 Kiből Rácországot császár mindenkoron szabadon rabolhassa.
 Deszpót hogy ezt érté, Hunyadi Jánosnak igen hamar megírá
 Jó Hunyadi János ottan minden dolgát csehekkal hátra hagyá. 260

Nagy néppel indúla Fricz bék az elrontott Krusócz építésére,
 Jó Hunyadi János alföldi hősökkel igen hamar megtére,
 Mind éjjel és nappal János gubernátor az alföldre sieté,
 Mikor Krusócz alá jó Hunyadi János vitézekkel elére.

Fricz békkel magyarok az Krusócz mezején ottben szembeszállának, 265
 De mihelt Hunyadit az törökök láták, ottan elfutamának,
 Mind setét estvéig az magyarok üzék, őket oly igen vágák,
 Meg annak felette Fricz béket magyarok ott futtában megfogák.

Jó Hunyadi János onnét magyarokkal Bolgárországba méne,
 Bidujót megvón ott az bolgároktól és mind elégetteté ; 270
 Kazdag nyereséggel jó Hunyadi János magyarokkal megtére.
 Akkor írnak vala ezer négyszáz ötvenötödik esztendőben.

Azon esztendőben magyar urakkal Czelling ispán indúla
 Német-Újhel várát Friderik császárra magyarokkal megszállá,
 Mert az ifjú László király koronástól akkor császárnál vala, 275
 Kire Magyarország mint király fiára törvén szerént néz vala.

Végezetre császár ott készerítették, uraknak megígéré,
 Mind a koronával ifjú László királt hogy ő Bécsbe vitetné.
 Nem sok idő múlván császár László királt akkoron Bécsbe küldé,
 Jó Hunyadi János királhoz magyar urakkal Bécsbe méne. 280

Engedelmességet mutatnak hűséggel urak László királnak,
 Jó Hunyadi János gubernátorságát ott letövé királnak,
 Királ megköszöné nagy hű szolgálatját jó Hunyadi Jánosnak,
 Külömb-külömbféle szép ajándékokat adata Hunyadinak.

Egy fekete holló Hunyadi Jánosnak paizsán írva vala, 285
 Hogy ki az orrában nagy szép arany gyűrét nagy ékesen tart vala,
 Királ szerelmében Hunyadi Jánosnak ezt ott czímeről adá,
 A mellett egy vértben egy verhenyő színé oroszánt királ ada.

Az egyik lábával egy koronát penig ez elragadott vala,
 Kinek titok dolgát mind az urak előtt királ megmagyarázá : 290
 Az erős oroszán hogy Hunyadi Jánost önnönmagát példázná,
 Ki az pogán vértől sok viadaljában megveresedett vala.

Az oroszán lába hogy ki a koronát körmével elragadta,
 Az ez te fiadat jó Hunyadi Mátyást bizonyával példázza,
 Mert ez a koronát az én holtom után mindjárást elragadja. 295
 Hét esztendő múlván ám bételjesedék királ prófécziája.

Bécsből László királ magyar urakat mind házokhoz bocsátá,
 Hunyadi Jánossal Capistránus János alájöve Budára,
 Hogy keresztes hadat mindenött támasszon az Mahumet császárra,
 Miképen az Miklós pápa ezt őnéki megparancsolta vala. 300

Nem sok idő múlván az László királ is Bécsből el-alá jöve,
 Mint koronás király jó kécnes Budában király székeiben üle.
 Azon esztendőben az nagy Mahumet Konstantinápolra jöve,
 Frigyet hátra vete, sok viadal után az várast ő megvevé.

Ott az görög császárt az vitézlő néppel, urakkal levágotá, 305
 A császárné asszont négygyé vágattatá, az várast megdúlátá,
 A szegén községet pénzen eladatá, sok szűzeket megrontata,
 Szent Zsófia asszon templomát magának áldozatra választá.

Igen öröl vala kazdag nyereségnek az Konstantinápolban,
 Elbízá ő magát, el-felfüvőkodék nagy hatalmasságában, 310
 Alitá ő magát bölcs Alexandernak hadakozás dolgában,
 Nándor-Feirvárat kezdé forgatnia császár gyakran magában.

Akkor írnak vala ezernégy száz ötvenötödik esztendőben,
 Az Mahumet császár mind földön mind vízen vala nagy készületben,
 Négy százezer néppel császár elindúla ő nagy kevélségében, 315
 Nándor-Feirvárat mind földön és vízen megszállá merészségben.

Kezdé lőtetnie tornyait, kőfalát jó Nándor-Feirvárnak.
 Ez dolgokat mikor megmondották volna ifjú László királynak,
 Egy német úr adá tanácsól királynak, hogy ők elindulnának.
 Ugyanazon éjjel jó Buda várából szökve mind kifutának. 320

Tizenötöd napig Budának kapuja őrizet nélkül állá,
 Semmit ez országnak akkor őtalmára a királ nem gondola.
 Mikor János vajda az kécneses Erdélben ezt meghallotta vala,
 Hogy a nagy Mahumet Nándor-Feirvárat nagy erősen víta'ná.

Jóllehet a gubernátorságot immár vajda letötte vala, 325
 De mindazonáltal holtiglan akara hazájának szolgálni,
 Nagy hamar sieté, mint tőle lehete, sok szép hadat támaszta;
 Capistranus János a keresztesekkel vajda mellé indúla.

Éjjel nappal siet jó Hunyadi János, az alföldre ha juta,
 Nagy sok nászádokban, sajkákban, hajókban vajda népet állata, 330
 Eveztet erősen, siet vitézekkel Feirvár őtalmára
 Mahumet császárnak vízi ereivel vajda ha szemben szálla.

Csuda bátor szíve Hunyadi Jánosnak, népét igen bíztatja,
 Nászádit hajóit erős viadalhoz rendeli és állatja
 Az úr Jézus Krisztust segítséggel híjja, népével kiállatja, 335
 Mint sebes mendörgő, nagy hertelenséggel az törökre rohana.

Vala nagy kiáltás, rettenetes lövés, ropogás ő közötttek,
 A vitéz magyarok igen serénkednek, török hajókba szökdösnek,
 Nagy erős vérontást, csuda nagy viadalt az pogánok közt tesznek:
 Mennybéli Istentől ott az diadalom Hunyadinak adaték. 340

A császár hajóit és vízi erejét magyarok megégeték,
 Nándor-Fejrvárba Hunyadi Jánossal mindnyájan bemenének,
 Jó Hunyadi Jánost Nándor-Fejrvárban láták, megörölének,
 Mennybéli Istennek hálaadásokkal dicsíretet tövének.

Az megrettent népet kezdé János vajda ily szóval biztatnia : 345
 « Szereté fiaim miért ijedtetek ? — nékiek mondja vala,
 Tudjátok ezeknek nyakokon jártatok az én hadnagyságomban,
 És az tü fegyvertek nem volt erőtelen ő ellenek az hadban.

Ezokáért mostan szerelmes fiaim bízzatok az Krisztusban,
 Ki az ő szent vérét az magas keresztfán mi érettünk kiontá 350
 És ígéretiben nekünk azt fogadta, hogv minket meghallgatna
 Ha hozzá folyamonk minden nyavalyánkból ő kiszabadítana.

Azért ne féljetek, bízzatok fejenként Krisztus ígéretiben,
 Bizon vélünk lészen ígéreti szerint mostani nagy igyünkben,
 Erőt és fegyvert ad az pogán nép ellen az úristen kezönkben, 355
 És őket megrontja az mi kezönk által ő nagy kevéségekben.

Mert ezek Krisztusnak olyan ellenségi miként szinte minékünk,
 Azért ne féljetek mert az Krisztus lészen hadban mi közöttünk
 És ő viaskodik a fertelmes néppel, meghigyjétek érettünk,
 Azért nem kell félnünk, mert Krisztus hadnagyonk, ki állhat mi elle-
 nünk ? ! » 360

Mikoron ezeket az megrettent népnek vajda megmondta volna,
 Ottan minden népet erős viadalhoz Fejrvárban állata,
 Jeles hadnagyokat közöttük támaszta, az vártákat elosztá,
 Hunyadi forgódik, az népet biztatja, viadalhoz oktatá.

Érté meg az császár, hogy vízi erejét a magyarok megverték, 365
 És minden hajóit, eszközit az Dunán magyarok megégették,
 Hunyadi Jánossal Nándor-Fejrvárba segítségére bementek :
 Császár megbúsula, szakálát megfogá, erősen megeskövék.

Szóla az basáknak : « az kárt, kissebbséget bizon el nem szenvedem,
 Tizenötöd napig vagy én itt meghalok, vagy az várat megveszem, 370
 Ha minden népemet alatta elvesztem, mégis enyimmé teszem,
 Mert jobb itt meghalnom, hogy nem szégyenemre annákul haza
 mennem.

Kemén kőfalait Nándor-Fejrvárnak császár igen rontatá,
 Az tizenötödnap mikoron eljöve, az basákat hívatá,
 Piros hajnalkorban ottan minden népét az ostromhoz indítá,
 Az nap mind estvélig nagy erős viadalt az ostromon ott tarta. 375

Oly nagy erős harcok mind egész napestig ő közöttök tartának,
 Sokszor az törésről szegén magyarokat az pogánok megtolják,
 Az városban őket mind az piacziglan verék és visszavágák,
 Fejérvár kőfalán az császár zászlóit törökök lobogtatják. 380

Az vitéz magyarok Hunyadi Jánossal esmét Jézust kiáltának,
 Esmét az városból az Mahumet császár hadát ők visszavágák,
 Az császár zászlóit mind zászlótartóstul kőfalról visszahányák.
 Szintén estve felé mikor az törökök az ostromon volnának.

Forgódik Hunyadi az népet bíztatja, elindula előtték. 385
 Törésről az pogánt az vitéz magyarok ott csak hamar elverék,
 Mind az táboriglan hátokon menének, nagy vérontást tevének,
 Mahumet császárnak mellében egy nyilat az magyarok lövének.

Császár megszédűle, az basák megfogák, igen hamar ragadák,
 Sietvén az basák császárral Zsarnóba azon éjjel jutának. 390
 Ottan minden hada táborból kifuta az Mahumet császárnak,
 Egy éfelikoron esze hogy megjöve Zsarnóban az császárnak,

Császár mint szólhata, monda az basáknak : «vajjon hol vagyok mostan?»
 Az basák mondának : «te felséged vagyon most vég Zsarnó várában».
 Császár esmét kérdé : «vajjon az én népem mint vadnak az táborban, 395
 És az én álgóim, kik Fejrvár alatt valának az sánczokban ?»

Szólának az basák : «az magyarok velünk ez estve megvívának,
 Igen megverének és mindaz táborig kegyetlenül vágának ;
 Azért felségeddel ez éjjel mindnyájan az táborból kifutánk,
 Azért az szép álgyük mind Fejrvár alatt a sánczokban maradtak !» 400

Hallván ezt az császár akará ű magát hertelen megölnie,
 Az basák nem hagyák, hogy szörnyő halállal ű magát megölnéje.
 Akkor császár hagyá minden népe között ez dolgot hirdetnie,
 Hogy soha előtte Nándor-Fejrvárat senki meg ne említse.

Vala nagy örömök Hunyadi Jánossal az sok jámbor vitéznek, 405
Szép dícséreteket hálaadásokkal tésznek az úristennek,
Ki nagy kevélségét, hatalmas ereit megrontá Mahumetnek,
És nagy győzedelmet ada Feírvárban szegén keresztyéneknek.

Egy üstökös csillag láttaték az égben akkor Magyarországbán,
Mikor írnak vala ezer négyszáz és az ötvenhatodikban ; 410
Jó Hunyadi János betegedék akkor halálra Fejérvárban,
Szemlénben az vízen hozák János vajdát magyarok egy sajkában.

Meghala Szemlinben, testét az magyarok nagy sírással felvivék
Az kécnes Erdölbe, Gyula-Fejérvárban tisztességgel temeték,
Kinek ő halálát Erdöl, Magyarország sok ideig kesergék, 415
Mert a két országnak és az végházaknak fő oltalma elesék.

Nagy szép közép ember és temérdek nyakó Hunyadi János vala,
Haja nagy, szép fodor és gesztenye színő, vitézi feje vala,
Nagy öreg szemei, kegyes tekinteti, kegyelmességgel vala,
Fejedelemséghez illendő erkölse néki mindenben vala. 420

Két szép vitéz fia László és az Mátyás Vajdának maradának,
Kik nagy, siralommal és keserves gyászszal az atyjokat gyászolják,
Kinek az kissebbik nagyokat szolgálá végre Magyarországnak.
Támasszon az Isten ilyen hadnagyokat az nyomorult országnak !

Mikoron írának ezerben ötszázban és az felett hatvanban, 425
Hunyadi Jánosnak sok viadaljáról gyakran gondolatjában,
Nagy Bánkai Mátyás rendelé versekben Nagy-Szombat városában,
Az vitézlő népnek ajánlá, kik vadnak környül az végházakban.

FINIS.

IV.

KÖNYÖRGÉS.

Notája : Szánjad úr isten az te etc.

Ne hagyj elesnem felséges Isten keserűségemben,
Te szent nevedért légy segítséggel ne essem kétségben,
Mert mindenfelől látod Úristen vagyok kísértetben.

Az írás rólad felséges Isten bizonynyal azt mondja,
Hogy valakinek te benned vagyon szíve bizodalma, 5
Azféle ember meg nem szégyenül, mert te vagy oltalma.

Gyermekségmentül fogva úristen mind ez ideiglen,
Téged hívtalak én segítségül minden szükségemben,
Mostan is nincsen több bizodalmom sem földön sem mennyen.

Bizony nem tudom kihöz folyamnom egyebhöz náladnál, 10
Mert nincs igazság és irgalmasság teremtett állatnál,
Szívem fájdalmit senki nem látja uram ! több náladnál.

Akármit hányjam-vessem elmémet felséges úristen,
Ha vigasztalást sohol nem lölek keserűségemben,
Hanem csak benned felséges isten és ígéretedben. 15

Nincsen híveknek több bizodalma úristen náladnál,
Valamint gyötresz, szabad légy véle, csak ne haragodjál,
Mint kegyes atya fiát, megdorgálj, csakhogy meg ne útálj.

Csak te egyedül voltál úristen énnékem gyámolom,
Nagy fájdalomban és romlásimban az én vigasztalóm, 20
Ne hagyj elesnem, megszegyenülnem kegyes oltalmazóm.

Az szegénységnek nagy kísértete engemet szorongat,
Nagy kárvallásnak bánatja izgat, betegség tántorgat ;
Mind ezek ellen csak tőled várok úristen oltalmat.

Irgalmasságnak ura istene és kegyes kútfeje, 35
Kinek szemei ez földre néznek nyomorúlt szegényre,
Hozzád kiáltok, légy segítséggel ily nagy szükségemben.

Mely nagy örömem és bizodalmom nékem azon vagyok,
Hogy ígéreted, mint drága zálog én szívemben vagyok,
Krisztus Jézusért engem meghallgatsz, azt bizonynyal tudom. 30

Azért könyörögek szent felségednek, mint jó istenemnek,
Én teremtménynek és megváltómnak, szent idvözítőmnak,
Hogy légy kegyelmes te szent nevedért az én bűneimnek.

Tudom előtted úgy mint magamtul bűnös ember vagyok,
De Krisztus Jézus szent halálaért nálad kedves vagyok, 35
Mert ő általa te fiad vagyok, örökösöd vagyok.

Jelents meg hozzám felséges isten kegyelmességedet,
És véghetetlen kegyes atyai te nagy szerelmedet,
Hogy teljesíts bé könyörgésemet, te ígéretedet.

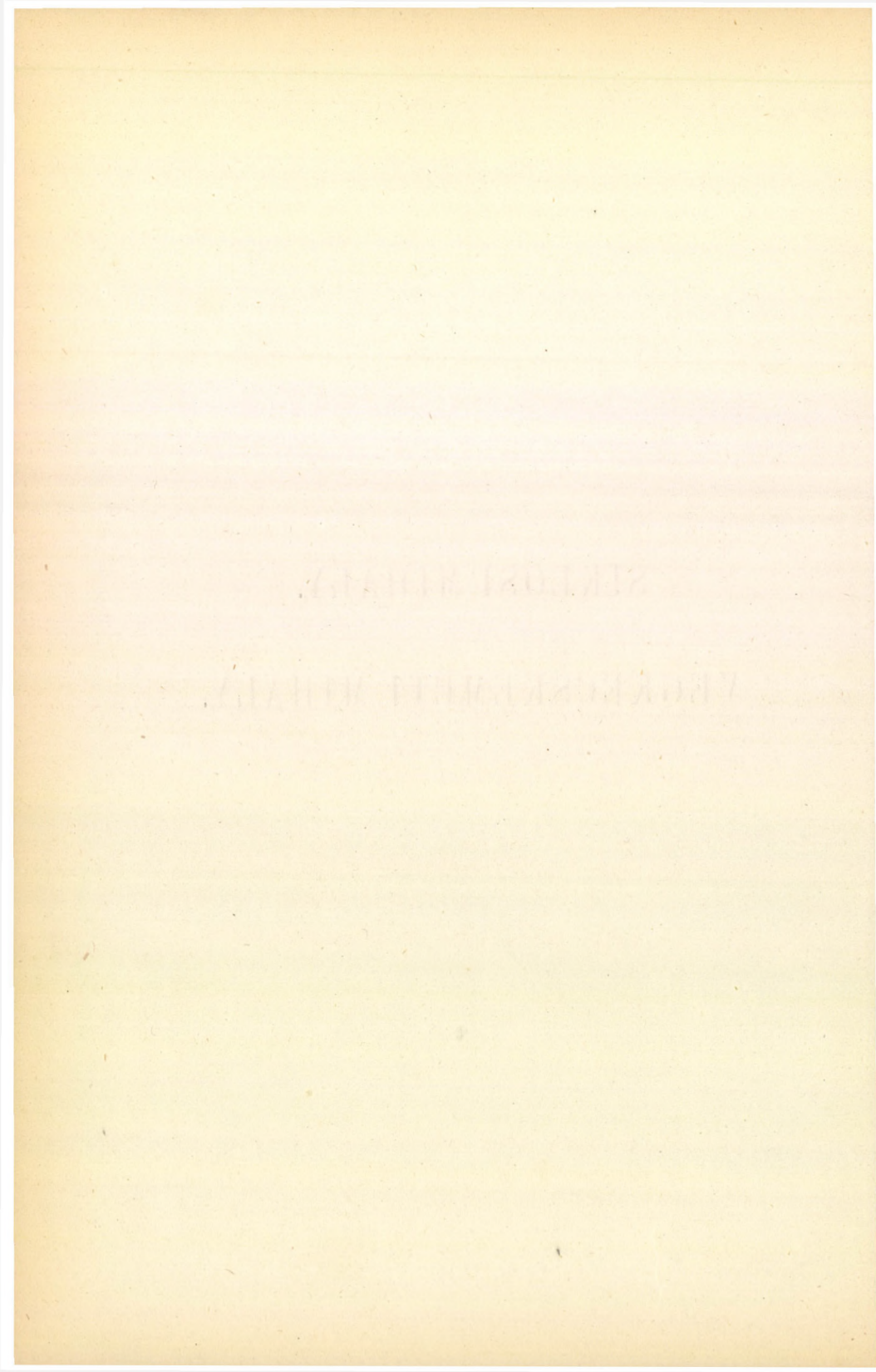
Add meg úristen te szent nevedért az mit tőled kérek, 40
Szent fiad által teljes szívemből kiért most könyörögek,
Mert csak tebenned bízom úristen míg ez testben élek.

Születet után ezör ötszázban és az hetvenötben,
Pünkösöd havának első hetében ezt szörzék versőkben,
A nagy Istennek könyörög ígyen keserűségében. 45

SIKLÓSI MIHÁLY.

VÉGKECSKEMÉTI MIHÁLY.

LIII. PSALMUS.

Deus in nomine tuo saluum me fac.

Nótája : *Jer emlékezzünk keresztyén népek stb.*

Mennynek és földnek kegyes istene,
Benned bízóknak te vagy erőssége.
Segítségül jűj lelkünk reménye
És szabadíts meg szenteknek vezére.

Ime most minket az pogán népek,
Kik ellenségi az te szent ígédnek,
Mint oroszlánok környül vőttenek,
Te szentegyházad ők megkönyékezték.

5

Csak te vagy nekünk mi reménségünk.
Nagy bánatinkban te vagy vigasztalónk,
Szomorúságban megvidámítónk,
Te vagy minékünk az mi igazgatónk.

10

Ha vélünk nem lesz segedelmünkre
Minden mi dolgunk jut veszedelemre,
De ha jövendesz segedelmünkre,
Ellenség ellen lesz győzödelmünkre.

15

Azért mi mostan néked könyörgünk,
Felséges Isten néked esedezünk,
Te szent fiadért hozzád ohajtunk,
Az ellenségtől hogy megszabaduljunk.

20

És hogy kegyelmes légy szent nevedért,
 Halld meg mi szónkat irgalmasságodért,
 Mert te ígérted tennem magadért,
 Hogy te meghallgatsz az te szent fiadért.

Lám meghallgatád Sámuel anyját, 25
 Szüntelen való hozzád kiáltását,
 Egyiptombéli sanyarúságát
 Lakó népednek, hozzád kiáltását.

Sok szent királyok és fejedelmek — 30
 Te megsegítvén, hadat megvertenek,
 Ellenségeken erőt vöttek,
 Szentegyházadnak dajkái lettenek.

Úgy mint régenten Jeruzsálemet,
 Hitetlenségért megveréd népedet,
 Szörnyű rabságot és nagy ünséget, 35
 Reájok hozzád Babilon tömlöczét.

Csak bálványoknak imádásaért,
 Te szent ígédnek megútálásaért
 Büntetéd őket hitetlenségért,
 Ostorozsz minket az mi bűneinkért. 40

Lássad úristen te szent fiadért,
 Ne büntess minket az Krisztus Jézusért,
 Te jóvoltodért, kegyességedért,
 Ne álld bosszúdat irgalmasságodért.

Jóllehet bűnünk számtalan nekünk, 45
 Mert bizony romlott az mi természetünk,
 De kérünk téged kegyes Istenünk,
 Hogy elfelejtsed mit ellened töttünk.

Oh atyaisten kérünk tégedet!
 Az magos mennyből hogy te megláss minket, 50
 Ne tarts mi rajtunk ellenségünket,
 Kevélységekért ronts meg már mind őket.

Segélj meg minket te szent nevedért,
Tégy jól mi vélünk nagy dicsőségedért,
Mind el kell vesznünk mi bűneinkért,
Ha nem könyörölsz rajtunk szent fiadért.

55

Isten segítség azért minékünk,
Ha benne bízunk, ő az mi hadnagyunk ;
Minden dolgunkban ha benne bízunk,
Ő léssen nekünk nagy erős bajvívónk.

60

Dícséret legyen atyaistennek
És ő fiának, mi idvezítőnknek,
Vígasztalónak az szent léleknek,
Most és örökké egy bizony Istennek !

LV. PSALMUS.

Exaudi Deus orationem meam.

Mikoron Dávid nagy búsultában,
Baráti miatt volna bánatban,
Panaszolkodván nagy haragjában,
Ilyen könyörgést kezde ő magában.

Istenem uram! kérlek tégedet,
Fordítsad reám szent szemeidet,
Nagy szükségemben ne hagyj engemet,
Mert megemésztí nagy bánat szívemet.

5

Csak rívak-sívok nagy nyavalyámban,
Elfogyatkoztam gondolatimban,
Megkeseredtem nagy búsultomban,
Ellenségemre való haragomban.

10

Hogyha énnékem szárnyam lett volna
Mint az galamb elröpültem volna,
Hogyha az Isten engedte volna,
Innét én régen elfutottam volna.

15

Akarok inkább pusztában laknom,
Vadon erdőben széllal bújdosnom :
Hogynemmint azok között lakoznom,
Kik igazságot nem hagynak szóllanom.

20

Éjjel és nappal azon forgódnak
Engem mi módon megfoghassanak,
Beszédem miatt vádolhassanak,
Hogy fogságomon ők vígadhassanak.

Látod jól Uram álnok szíveket, 25
Csak szemben való szép beszédek,
De zabolázd meg az ő nyelvöket,
Ne tapodják le híremet nevemet.

Ugyan szememmel jól látom őket, 30
Én reám való gyűlölségeket,
Fülellem hallom káromlásokat,
Igazság ellen feltámadásokat.

Egész ez város rakva haraggal,
Egymásra való nagy bosszúsággal,
Elhíresedett az gazdagsággal, 35
Hozzá fogható nincsen álnoksággal.

Gyakorta köztök gyűlések vagynak,
Özvegyek, árvák nagy bosszút valnak,
Isten szavával ők nem gondolnak,
Mert jószágokban felfúvalkodtanak. 40

Keserűségem ennyi nem volna,
Ha ellenségtől nyavalyám volna,
Bizony könnyebben szenvedtem volna,
Magamat attul megóhattam volna.

Én barátomnak az kit vélek volt, 45
Nagy nyájasságom kivel együtt volt,
Jó hírem nevem, tisztességem volt,
Fő ellenségem most látom hogy az volt.

Csuda szerelmét én hozzám láttam,
Kivel sokáig mind együtt laktam, 50
Az istent véle együtt szolgáltam,
Ily álnokságát soha nem gondoltam.

Keserű halál szálljon fejére,
Ellenségemnek ítéletére,
Álnokságának büntetésére, 55
Hitetlenségnek kijelentésére.

Én penig uram hozzád kiáltok,
Reggel és délbe, estve könyörgök,
Megszabadulást tetőled várok,
Az ellenségtől mert igen félek. 60

Megszegték ezek esküvéseket,
Régen elhagyták az ő hűtöket,
Nem hiszem immár egy beszédeket,
Mert megpróbáltam hitetlenségeket.

Ezeknek szájok zsírosb az vajnál, 65
Sikosb ajakok az faolajnál,
Élesb az nyelvek az éles kardnál,
Szájokban nincsen egyéb álnokságnál.

Te azért lelkem gondolatodat 70
Istenben vessed bizodalmodat,
Rólad elveszi minden terhedet,
És meghallgatja te könyörgésedet.

Igaz vagy uram ítéletedben,
Az vérszopókat ő idejekben
Te meg nem áldod szerencséjekben, 75
Hosszú életek nem lészen ez földön.

Az igazakat te mind megtartod,
Az kegyeseket megoltalmazod,
Az szegényeket felmagasztalod,
Az kevélyeket alá hajigálod. 80

Ha egy kevéssé megkeserítöd,
Az égő tűzben el-bétaszítod
Nagy hamarsággal onnét kivonszod,
Nagy tisztességre ismég felemeled.

Szent Dávid írta az zsoltárkönyvben, 85
Ötvenötödik dicsíretiben.
Melyből az hívek keserűségben
Vigasztalásért szörzék így versekben.

BATTYÁNI ORBÁN.

1547.

TOLNAI GYÖRGY.

ALBERT L. L. L.

JOHN M. GILLEY

I.

AZ HÁBORÚSÁGNAK SZENVEDESÉRŐL VALÓ ÉNEK.

Bátor érted uram Isten kárt vallanék,
Te hitedért ennél inkább nyomorganék,
Csak tenéked én kedvedben lehetnék.

A szent Jóbot keservesen meddig veréd,
Törrel, döggel örökét mind elvevéd
És ömagát főkélyekkel megsebheted.

5

Támasztál te ellenséget öreája,
Tüzet, vészet önéki házaira,
Az sátánt is bocsátád romlására.

Határt vetél temagad veszedelmének,
Megkísértéd mint állana keserűségében;
De ura lön az szent Jób tökéletinek.

10

Azt úgy mondja, nagy felszóval ezt kiáltja:
Testvel, bűnnel az én anyám szült ez világra,
Ki kelly múltom énnékem az más világra.

15

Nem tűrheté az Isten, rajta könyörüle,
Sok jószággal — írván vannak — ötet szereté,
Morhájáért önéki két annit ada.

Irgalmas vagy te azért uram Isten!
Csak te hozzád folyamjunk tiszta szűben,
És mi bizzunk tebenned tiszta szűvel.

20

Uram, légy te kegyelmes veszedelmemben,
Nám jól tudod mint voltunk mi földünkben,
Mi atyánktól maradott örökségben.

Reánk szállott ez világon az bujdosás, 25
Egyik helről másik helre nagy futosás,
Barátinktól éktelen hurrogatás.

Bátron mondják az Isten hogy ostoroz,
Jószáginkat törököknek elosztotta, 30
Ömagokat téstova búdosztatja.

Azt jól tudjuk örök Isten, hogy mi bününk,
Mindezeket szenvedjük mert érdemljük,
Azért mi es békével elszenvedjük.

Ne nézzed te bűneinknek számtalan voltát,
Érdemöknök te előtted semmi voltát, 35
Csak tekéntséd az Krisztust, mert fogadtad.

Mondjunk néked dicséretet az szent Jóbval,
Te vagy Isten, szent fiaddal Jézus Krisztussal,
Szent lélekkel, mindhármán egy hatalomval.

Ez éneket szerzették Gyula-Fejérvárban, 40
Battyáni Urbán fekvén kór ágyában,
Mikor írnak vala ezör ötszáz negyvenhétben.

II.

PSALMUS 32.

Nótája: *Árpád vala fő az kapitánságban.*

Bizodalmunk az hatalmas Istenben,
Ő fiának az Krisztusnak hitiben,
Nem hagy minket elvesznönk életünkben,
De meghallgat az ő nagy szerelmében.

Azért örüljünk az mi Istenünknek 5
Kik igazak vagyunk az mi lelkünknek,
Dicsőítsük nevét mi Istenünknek,
Szép éneket hálaadással mondjunk.

Tiszteljök az mi kegyes királyunkat,
 Lelkünk, szájunk, szívünk mondjon éneket, 10
 Orgonákban szöngessük dicséretit,
 Magasztalja minden föld áldott nevét.

Tökéletes az Úristen szavában,
 Igaz mindenkor az ő mondásában,
 Hívséges az ő cselekedetiben, 15
 Irgalmasság előtte jár szüntelen.

Hívséges ő hatalmas beszédében,
 És szentséges minden cselekedetben,
 Ez egész föld isméri jóvoltában,
 Szavát félik nagy engedelmisségben. 20

Istenünknek csudálatos ő dolga,
 Igijével az mennyeket csinálta,
 Tenger vizét mintegy tömlőben tartja,
 Mélségeket helyezettette titkába.

Az egész föld azért félje az urat, 25
 Minden hatalmasságok hallják őtet,
 Alázattal vallják az nagy Úristent,
 Szolgáljanak, mondjanak dicséretet.

Nagy uraknak tanácsait ő érti,
 Az pogánok végezését elhinti, 30
 Népek gondolatját semmié teszi,
 Császároknak igyekezetit vesztí.

Istennek megáll igaz végezése,
 Ő tanácsa megmarad mindörökké,
 Színe, gondolati nemzetségekre, 35
 Szent beszéde mind örökköl örökké.

Vígassága mindenben híveinek,
 Boldog népek kik vallják Istenöknek,
 A mely népek öröksége Istennek,
 Kik mindenben csak ő tüle függenek. 40

Rólok visel nagy gondot kegyelmesen,
Nézi az mennyégből az nagy Úristen,
Emberek fiait látja szívekben,
Megszenteli őket az ő lelkekben.

El nem rejtezhetik senki előle, 45
Mindeneket csinálta erős keze,
Bír ő vélek mindenkor mint teremő,
Ez világnak üstöke — kezében.

Nem szabadul az király nagy erővel, 50
Az óriás nem tartaték nagy testtel.
Sokasága ereinek leromol,
Az ló csalárd az ő hamarságával.

Erőssége Isten ötet félőknek,
Szemeivel néz szünetlen reájok,
El nem hagyá a kik ő benne bíznak, 55
Irgalmasságába kik reménkednek.

Közel Isten az ő keresztyénihez,
Hogy kimentse, az halálbul úgy vigyáz,
És éltesse, az éhségben úgy őríz,
Kísírtettől az Krisztusért oltalmaz. 60

Engedjünk azért az kegyes Istennek,
Ő Krisztusát fogadja az mi lelkünk,
És tüle mindenek megsegíttetnek,
Oltalmokat kik benne helyhez tették.

Az te irgalmad mi rajtunk maradjon, 65
Miként reménkedtünk benned Úristen,
Légy segéttünk minden mi szükségünkben,
Hogy tiszteljök istenségét szüntelen.

Ez éneket szent Dávid éneklette,
Az Úristen népének ajánlotta, 70
Bizodalmát helyhez tette Istenben,
Harminczkettőd zsoltárában leírta.

AZ SZENT JÓBRÓL.

Nótáját keress : avagy szabjad erre : *Laknak vala régenten stb.*

Egy istenfélő nagy szent ember vala,
Nagy szent Jóbnak ötet nevezik vala,
Első neve ő néki Jóbáb vala,
Vezeték neve ennek Sair vala,

Usitides földén ő lakik vala, 5
Arábiában egy nagy városban vala,
Feleséget magának jegyzett vala;
Arábiai házastársa vala.

Ábrahámnak ez ötöd unokája,
Izsáktul Ézsaunak az Záré fia, 10
Fejedelem az Édomnak földében,
Minden előtt vala nagy becsületben.

Együgyű és nagy hív ember ez vala,
Igazságot mindenben szeret vala,
Isten iskolájában tanult vala, 15
Az úristent féli, szereti vala.

Szántalan sok jóval az nagy úristen,
Ajándékozá mint fiát az isten,
Oltalmazza, táplálja életiben,
Mindenekkel megáldotta bővségben. 20

Mindennap házából kiméggyen vala,
 Az pogánok kiket megölnék vala,
 Koporsóban azokat szerzi vala,
 És nagy tisztességgel temeti vala.

Igen útál minden gonoszságokat, 25
 Eltávoztat minden undokságokat,
 Teljesíti isten parancsolatját,
 Akarja tisztelni istent mint urát.

Im isten az nagy szent embert meglátá,
 Mindennemű kazdagsággal megáldá, 30
 Ő nagy jámborságát minden csudálja,
 Melylyel isten ötet ajándékozá.

Isten Jóbnak hét szép fiú magzatot
 Arábiabéli társátul adott,
 Három leánzó magzatot is adott, 35
 Ezeket látván mindennap vígadott.

Drága, nemes, nagy szép ajándékokkal,
 Mindennemű nagy szép ajándékokkal.
 Ezüstnek, arannak sokaságával,
 Kárbunkulus könek drága voltával. 40

A szent Jóbnak kazdagsága nagy vala.
 Csak juha is néki hétezer vala,
 Tevéi háromezer néki vala,
 Ötszáz számara, ötszáz iga barma.

Mind ez világon való népek között, 45
 Kedves vala ő minden népek között.
 Isten törvényében nagy dicséretes,
 Még az pogánoknál is böcsületes.

Isteni félelemre ő fiait
 Nevelte, tartotta édes magzatit, 50
 Szeme elől kibocsátván leányit,
 Édes szókkal hallották tanyításit.

De ifjakkak ím az ő természetjek,
Gyakorta mulatság kell ő kedveknek,
Lakodalom teljes ő életjeknek, 55
Kell minden vígasság ő elméjeknek.

Jób fiainak mondom életjeket,
Lakodalomba gyakorta hogy gyűltek,
Tánczban, vígasságban együtt lejeltek,
Három leányával öszvegyűltenek. 60

Az jámbor vén ember ő gyermekiért,
Mindennap imádkozik életjekért,
Áldozatot szerez hosszú életékért,
Sírván könyörög istennek ezekért.

Mindennap szent Jób ezt műveli vala, 65
Ő magában így gondolkodik vala :
Netalám dolgokat isten bánnája!
Érték azért így esedezik vala :

«Atya isten ! ki vagy uraknak ura,
Én lelkennek egyetlenegy tartója, 70
Gyermeimnek légy kegyelmes tartója,
Nézz ezekben atyám te jóvotodra !»

Csudálatos az szent istennek dolga,
Mert az nagy szent embert ím megpróbálá,
Ördög markában szent Jóbot bocsátá, 75
Ki légyen Jób ? nyilvánban megmutatá.

Amaz kígyó, gonosz ellenség, Sátán,
Forgolódik mint az sívó oroszlán,
Mind ez széles világra futamodván,
Megtértében isten előtt megállván ; 80

Kérdé az úr : ha szent Jóbot is látta ?
Kit az isten nagy szent embernek monda,
Hasonlatost hozzá nem találhatna,
Föld kerektségében ilyen nem volna.

Ilyen ékes ez világon nem volna, 85
 Gonoszságát hogy ki elhagyta volna,
 Az istennek szolgálja hogy ki volna; —
 Az úristen Jóbról ezt mondta vala.

Az sátán ott vetekedést támaszta,
 Az nagy isten szava mellé így szóla: 90
 «Szemfényvesztés csak Jóbnak szolgálja,
 Add kezembe, visszafordul ő dolga!

Nem csuda most hogy istent igen féli,
 Mert te tartod, táplálod, azért féli,
 Add kezembe, megmutatom tenéked, 95
 Hogy az Jób szembe tisztel csak tégedet!»

Ime, isten az nagy szent embert adá,
 A sátánnak ő kezében bocsátá,
 Minden jószágában szabadon hagyá,
 Lelkét ne bántaná, — megparancsolá. 100

Ottan sátán gyorsasággal futamék,
 Az úrnak szeme elől eltávozék,
 Szent Jóbot megindítsa, igyekezők,
 Hogy azokban szent Jób megtántorodnék.

Az Jóbnak első fia Emán vala, 105
 Hozzá öcséji, húgai gyűltek vala,
 Nagy szép lakodalmat szerzőttek vala,
 Ezenközbe szent Jób hírt hallott vala:

Szabéusok, uram, reád támadtak,
 Ötszáz iga ökrödet elhajtották, 110
 Ötszáz szamarod is mind elhajtották,
 Pásztorid fegyverrel ám levágatták.

Azonközbe meg más követe juta,
 Ki szent Jóbnak ilyen szóval szólt vala:
 «Égből szállott az juhoknak hátokra 115
 Isten tüze, ő szörnyű halálokra.

Ennemagam csak egyedül szaladtam,
 Ez dolgokat hogy néked megmondhassam,
 Az nagy kárt néked tudodra adhassam!»
 Jób ezt hallá, istent dicséré ottan. 120

Ezenben meg más követe is juta,
 Ki szent Jóbnek legfű szolgálja vala,
 Három sereg Kaldéust mondott vala,
 Kik az nagy tevéket eldúlták vala.

Állhatatos lön szent Jób ő dolgában, 125
 Mert mindennyi káron meg sem indúla,
 »Isten adta, elvötte — mondja vala,
 Úgy légyen mint ő felsége akarta!»

Vajha ti gazdagok ezt gondolnátok,
 Ez nagy szent embernek kárát tudnátok, 130
 Az istenre ti mindent hagyhatnátok,
 Károtokon sokat nem bánkódnátok.

Ime esmég szent Jóbhoz követ juta,
 Ki szent Jóbnek sírva beszéli vala :
 Fiai, leáni lakodalmokba, 135
 Házok rájok dűlvén megholtak volna,

Mert az Sátán ott nagy vészet támaszta,
 Az házra melyben lakodalmok vala, —
 Felfordítá, ők mind ott vesztek volna,
 Hirmondani alig szaladott volna. 140

Ez veszedelmet Jób mikoron hallá,
 Drága szép ruháját ketté szakasztá,
 Haját hamar mind elberetváltatá,
 Arczczal az földre burulván sír vala.

Sírásában ismég könyörög vala, 145
 Mert állhatatos nagy szent ember vala :
 »Mezítelen jöttem anyám méhéből,
 Esmég úgy kell kimúlnom ez világból;

Az úr adta vala ezeket nékem,
 Ő felsége elvötte esméig tülem, 150
 Elvötte minden marhámát most nékem,
 Édes magzatimat elvette tülem.

Áldott légyen isten az te szent neved!
 Te adtad ajándékot hogy elvötte,
 Így kellemetes volt mostan te néked, 155
 Légyen áldott örökké te szent neved!»

Mondom másik kísértését szent Jóbnak,
 Mert az Sátán igen örül kárának,
 Hét nap múlva ismét az úristennek,
 Eleibe méne Sátán istennek. 160

Kérdé isten az szent Jóbot Sátántul:
 Hogy mikor jött volna szent Jób házául,
 Igaz embertül és hív szolgájául,
 És mint hagyta Jóbot jövén házául?

«Lám én mondtam hogy nincs hasonló ember, 165
 Föld kerekiségében ilyen jó ember,
 Mint az szent Jób ilyen együgyű ember
 Nem zúgódó és istenfélő ember.

Azért csak hiában őt ostromoltam,
 Mert azon ártatlanságban találtam, 170
 Mégis dicsér engem igazvoltában!»
 Sátán kéré Jóbot ismét markában.

Oh te Sátán, minden gonoszság ura,
 Álnokságnak, nyavalyának tassolya,
 Felinditád istent az szent jámborra, 175
 Ezenképen jársz nekünk romlásunkra!

«Add kezembe — mond a Sátán, szolgádat,
 Megmutatom majd másképen szolgádat,
 Hogy csak szemben tiszteli az ő urát,
 Szemtül-szembe megátkozza jó urát!» 180

Sokféle nyavalyával kifutamék,
 Az szent Jóbnak ő házában béések,
 Nagy sok kelevények ötet ellepék,
 Ki miatt szent Jób igen keseredék.

Talpátul fogva testét békeveré, 185
 Mind az teteiglen ötet megveré,
 Nagy sok gyógyíthatatlan nehézségre,
 Szörnyüképen rohana az emberre.

Külön egy kamorácskában ül vala, 190
 Hon az szent Jób igen gyötrődik vala,
 Felesége ő előtte áll vala,
 Beteg urát igen kesergi vala.

De mindennyi szántalan kinjaiban,
 Mégsem vétkezék Jób semmit azokban.
 Felesége szóla néki azonban, 195
 Kit az szent Jób megfedde haragjában.

«Mégis megmaradsz-e te szentvoldban,
 Te együgyűségednek mivoltában?
 Adj hálát már istennek életedben,
 És hogy nem kérsz halált e nagy fekélyben!» 200

Ez lön nagy kísérteti már szent Jóbnak,
 Feleségét azért mondá bolondnak;
 Istenüinktől mi elvöttük az jókat,
 Miért nem szenvednők ez gonoszokat?

Mindennyi sok szántalan kinjaiban, 205
 Nem vétkezék szent Jób semmit azokban,
 Tar fővel vala egy kis kamorában,
 Nem esmerék ötet nagy kór ágyában.

Három nemes baráti az szent Jóbnak, 210
 Nyavalyáját hallák, elindulának,
 Ő lakó földében hamar jutának,
 Nagy távol földön Jóbtul megállának.

Távol földön szemeket felemelék,
De szent Jóbot ők meg nem esmérheték,
Nagy jaj szóval kiáltnak, szólnak vala, 215
Földre burulván igen sírnak vala.

Önnön drága ruhájokat szakaszták,
Mert nyomoruságát szent Jóbnak láták,
Vigasztalni jöttek vala, de láták
Szörnyűségét, azért csak hallgatának. 220

Az egyik barátjának neve vala
Elifás Temanites neve vala,
A másiknak Baldád Szuities vala,
Harmadiknak Sofár Namathitesz vala ;

Hét napiglan házánál az szent Jóbnak, 225
És hét éjjel ülének, szomorkodnak,
Egy beszédet is vigan nem szólának,
Jób nyomorúságán sírátkozának.

Nevedetni kezde az nagy nyavalya,
Kétszer inkább az ő nagy kemény kinja, 230
Megbúsula, sebeit látja vala,
Igen kezde sírva kiáltania.

Hét nap múlván az ő száját felnyitá.
Az ő nagy szentségét visszaforditá,
Együgyűségét hozá átkozásra, 235
Ilyenképen kezde sírátkoznia :

«Hogy átkozott órában termett volna,
Az óra bátor átkozott lött volna,
Egy szempillantásban elveszett volna,
Ő szemével bátor ne látta volna. 240

Mire isten hogy engem így ostorozsz,
Avagy én testemben hogy így rontasz,
Jobb szemeddel ingyen se láttál volna,
Hogynem én nagy kínomra juttam volna.

Átkozott az nap és semmivé légyen, 245
 Az éjszaka véle átkozott légyen,
 Az mely nap fogantattam bár az légyen,
 Nap számába az nap soha ne légyen.

Környülvegyék azt minden setétségek,
 És örökkévaló keserúségek, 250
 Birják ötet éjjeli sötétségek,
 Környülvegyék rútalmas szörnyűségek.

Az esztendők közé ne számláltassék,
 Semmi méltóság néki ne adassék,
 És semmi névvel ő ne neveztessek, 255
 Se holnapok közé ne számláltassék.

Oh az égen ti szép fényes csillagok,
 Mire hogy meg nem homályasodtatok,
 Fekete holt szénné nem változtatok,
 Mikor engem ilyen kínra hoztatok? 260

Nem átkozott óra volt ez énnékem,
 Kiben ez világra én születtettem,
 Mire anyám méhében el nem veszttem,
 Mért nem fojtott volt meg mikoron lettem?

Mire vött engem anyám ő ölében, 265
 Mire nem vesztett volt el életemben,
 Mire legeltetett volt ő tejével?
 Most nem gyötrédném ily nagy szörnyűséggel.

Ha megholtam volna anyám gyomrában,
 Mostan alunnám én édes álmomban, 270
 Az fekélyeknek nagy szörnyű voltában,
 Nem kesergenék ez árnyék világban?!

Ő nagy keserűségében ezt mondja,
 Szent Jób isten ellen így szól vala,
 Az teremő istennel pöröl vala, 275
 Miért teremtetete? azt kérdi vala.

«Jelents meg ezt énnékem életemben,
Mire ostorozsz engemet testemben,
Lám mindenkor röttegtelek éltemben,
A mitül ódtam magam, im béestem.

280

Avagy nem látod-e az én kínomat,
Szemeiddel nem nézed-é azokat?
Vessed bátor fontba mind a kettőt,
Bűneimet és nagy büntetésemet.

Feljűlmulta büntetésed bűnömet,
Kit ennyire nem érdemlettem téled!
De az Jóbnak ilyen bolond beszédét,
Nagy sok szóval baráti ám megfeddék.

285

Mert az isten előtt az ég sem tiszta,
Ki az angyalokban is bűnt találja,
Az ember kedig az sok bűnt úgy szívja,
Mint az vizet vagy az eget bészívja.

290

Ezek ellen az szent Jób nagy sok szóval,
Tusakodék, vetekedék válaszszal,
De végezetre nagy fohászkodással,
Engesztelé urát ily imádsággal:

295

«Megszántottál teljességgel engemet,
Vajjon uram ki vehetne engemet,
Te kezedből ki mentene engemet,
Szegény kezed munkáját, én fejemet?

300

Emlékezzél meg arra kérlek téged,
Sárból csinált edényedet kéméljed,
Por-hamuá lészek majdan testemben,
Tarts meg engem szent atyám én lelkemben.

Tudom, hogy te adtad nékem az testet,
Az csontokkal kiket erősítetted,
Szent lelkedet kibén béhelyhezttetted,
Te bölcsességeddel ékesítetted.

305

Bolondul én nagy kínomban szólottam,
Kivel te szent felségedet bántottam, 310
De esmérem, hogy érdemlettem méltán,
Kérlek azért, engedd meg ezt én uram !

Árnyék mert csak az embernek élete,
Mit használnék ha sokat élnék vele
Minket te teremtel örök életre, 315
Ezt elvévén megadod azt örömré.

Ha megölsz is, mégis te benned bízom,
Mert jól tudom, hogy él az én Krisztusom,
Ezen testvel, szemvel ötet meglátom,
Mikor az porból is feltámasztatom !» 320

Az úristen irgalmas fiaihoz,
Jelesben mindennél az igazakhoz,
Haragját ím csak kevésbé azokhoz
Mutogatja, mint édes fiaihoz.

Kegyelmesen meghallgatá szent Jóbot, 325
Azután is engede hosszú időt,
Ada néki száznegyven jó esztendő,ót,
Azok mellett ada szántalan sok jót.

Két annyit minden marhájáért ada,
Ezer iga barmot, ezer számárt ada, 330
Hét fiakat, három szép leánt ada,
Sok jó barátival látogattatá.

Az próbakőre ám őt vette vala
Ime az nagy szent embert hozta vala,
Magát megesmérni mívelte vala, 335
Azért Jóbot megostorozta vala.

Példa legyen az szent Jóbnak ő dolga,
Kazdagoknak, szegényeknek jó példa,
Isten ellen marhátok elvesztében,
Ne zúgódjatok az ti szívetekben. 340

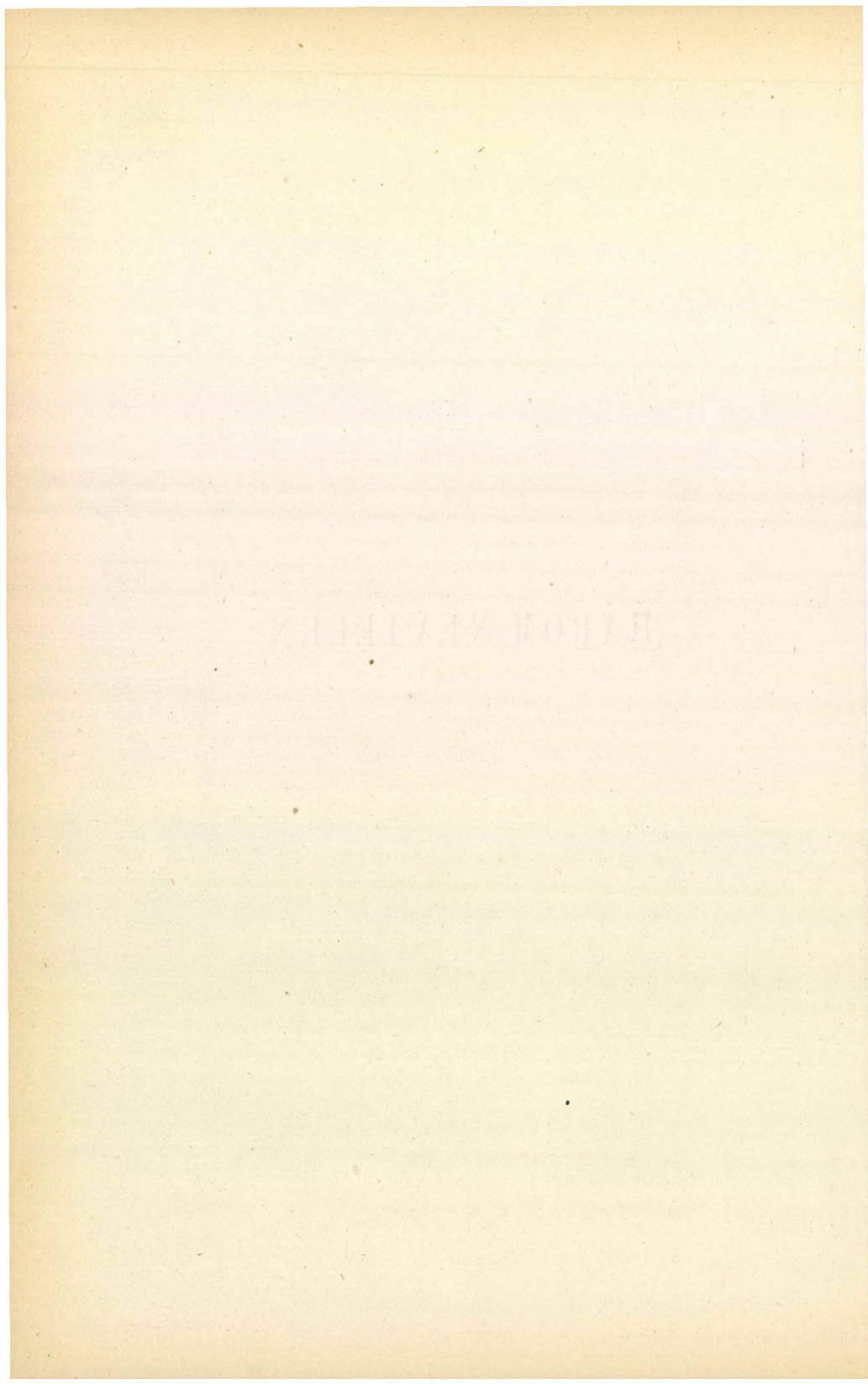
Hálaadásokkal csak szenvedjeteK,
Az istennek nagy hálákat adjatok,
Ő adta ajándékát úgy bírjátok,
Lelketeket csak istenre bízátok.

Az szent bibliából versekben írÁ,
Az Nagy Tolnai György magyaról írÁ,
Kivel magát vigasztalni akarÁ,
Titeket is isten segítsen arra.

HÁROM NÉVTELEN.

1548.

CIII. PSALMUS.

Benedic anima mea Domino.

Az ki az Istent megesmérheti,
Jótéteményit eszében veheti,
Annak szent lélek szívét gerjeszti,
Hálaadásra őtet serkengeti.

Bizonyság nekünk erről Szent Dávid,
Ki megismeré az ő teremtőjét,
Teremtőjének jótéteményit,
Imelyen módon elkezdé énekét:

5

Dicsérd én lelkem minden erőddel,
Az nagy úristent az ő szent nevével,
Áldjad az Istent mind életedben,
El se felejtsd jótéteményében.

10

Ő bocsátja meg minden bűnödöt,
Ő gyógyítja meg te betegségedet,
És kárhozattól megment tégedet,
Megkoronázza tenéked fejedet.

15

Tenéked fejed az ő szent fia,
Bűnnek, halálnak erős bajvívója,
És az ördögnek ő megrontója,
Ez mind Istennek szent irgalmassága.

20

Ki minden jóval téged meglátott,
Imádságodban téged meghallgatott
Mint az keselyőt ki már megaggott,
Nagy bűneidből úgyan megifjútott.

Jöllehet néha megsanyargatott, 25
Sok késértetet tereád bocsátott,
Mint kegyes atya megostorozott,
De ezzel téged kezéhez tanított.

Másfelől esmég hozzája fogott, 30
Ellenségiden értted bosszút állott,
Hogy ezt hihessed, sok példát adott,
Az zsidó nép közt kit megszabadított.

Bízzál én lelkem az úristenben,
Igen irgalmas ő természetében,
És késedelmes az büntetésben, 35
Csakhogy megjobbúlj az te életedben.

Ha egy kevéssé haragot mutat,
Az ő haragja minem végig marad,
Fenyegetése nem örökké tart,
Irgalmassága ismég téged meglát. 40

Nem bűnünk szerint teszen mivélünk,
Nem bűnünk szerint fizet meg minékünk.
Mely igen magas az ég mitőlünk,
Olyan igen nagy irgalmas minékünk.

Oly igen messze vette bűnönket 45
Az napnyugathoz mely távuly napkelet,
Hogy immár az bűn hátra nem térhet,
Immáran minket pokolra nem vethet.

Miként az atya fiait szánja,
Akképen Isten híveit nem hagyja, 50
Mert nem angyalok, azt így jól tudja,
Ő teremttötte, mely gyarlók jól látja.

Földből teremté, földdé kell lenni,
Miként az fünek, ugyan meg kell aszni,
Mint az virágnak el kell hullani, 55
Ádám fiának ugyan meg kell halni.

Az mi testünkől lelkünk kimúlik,
Osztán ez földre nem emlékezhetik,
Szent Dávid mondja, hinnie illik,
Azért egy szent is nem imádkozhatik. 60

Az úristennek irgalmassága
Istenfélőkön mindöröktől fogva,
Fiúról fira mireánk szálla,
Krisztus Jézusnak megigazítása.

Kik ötet féljük, mondását tegyük, 65
Parancsolatját néki megőrizzük.
Néki engedjünk, ezt emlegessük,
Ennyi jóvoltát hogy el ne vesszessük.

Vigasság nekünk háborúságban,
Mert vagyon urunk magas mennyországban, 70
Mindenekkel bír királyságában,
Örökkévaló hatalmasságában.

Azért mindentől megótalmazhat,
Az bűn, az ördög, az halál nem árthat,
Az tűz és az víz meg nem gyalázhat, 75
Tömlöcz és fegyver minket el nem ronthat.

Mint ezt megírta szent Pál minékünk,
Kinek írását mindnyájan kell hinnünk :
Ha Isten vélünk, Krisztus mellettünk,
Akarnám látni — ki volna ellenünk? 80

Ha Krisztust Jézust minékünk adta,
Ki ő nékie nagy kincsös ládája,
Semmi nincs nála oly igen drága
Kit az Krisztussal minékünk nem adna.

Ti szent angyalok! Istent áldjátok, 85
Mert ő általa vagytok hatalmasok,
Mindenkor néki szavát halljátok,
Mégfogadjátok: őnéki szolgáltok.

Ti fejedelmek ! meghallgassátok,
Isten uratok, néki szolgáljatok, 90
Akaratjában ti eljáratok,
Mert tisztetekről számot kell adnotok.

Egyházi népek ! ti is kik vagytok,
Istent áldjátok mert pásztori vagytok,
Úgy kiáltatok, prédikáljatok, 95
Mint egy trombita úgy hangicsáljatok.

Te szegén község ! te igen gyors légy,
Gyakran hallgassad Istennek ígését,
Tőled is Isten úgy dicsértessék,
Hogy alábbvaló mindennél te se légy. 100

Minden állatok ! Istent áldjátok,
Ő teremtetők mindnyájan valljátok,
Ez egész földön valahol vagytok,
Teremtetőket örökké áldjátok.

De kiváltképen óh te én lelkem, 105
Áldjad az Istent te minden időben,
Mert téged adott ez szegén testben,
Szent fia által esmég hozzá vészen.

Ezt mostan szörzék, Istent dicsérék,
Sok jóvoltában ötet megesmérék, 110
Keresztyén népet ezekre inték,
Az ezer ötszáz negyvennyolczban szörzék.

HÁZASOK ÉNEKI.

Sokszor kértem én az Istent nagy szívem szerint,
Hogy mutasson társot nékem ez világ szerint,
Kivel holtig együtt éljek az Isten szerint.

Társul ada az Úristen téged énnékem,
Hogy te lennél nyavalyámban nagy segítségem,
Mindenekben ékességem, nagy tisztességem.

Egyetemben az Úristen soká éltessen,
Gonosz hírtül-névtül minket ő megőrizzen
És egymással mind holtunkig megelégtessen.

Piros gyenge szép orczádra tekintetemben, 10
Vedd eszedbe mire intlek nagy örömemben,
Hogy mind holtig maradhassunk tisztességünkben.

Az te nyájas víg szömélyed nálam így kedves,
Beszédemnek ha leéledsz te engedelmes,
Lész érötte mindeneknél nagy dícséretes. 15

Nevededik hírünk-nevünk és tisztességünk
Isten szerint szeretettel ha együtt élünk,
Az Istennek áldomása leszen mirajtunk.

Vígan látjuk házasságnak drága gyümölcsét,
Mindennemű jószágunknak nevedekését, 20
Ha hallgatjuk szeretettel egymás beszédét.

Segít minket az Úristen ez világ szerint,
Nyugolmat ad holtunk után más világ szerint,
Ha most élünk az Istennek törvénye szerint.

Nálad hagyom az én hitem, drága zálogom, 25
Szerelmemet egyetembe véle ajánlom,
Ez mai nap én magamat néked ajánlom.

Irjad el-bé víg szívedbe az mit most mondok,
Mert nagy drága kincset most én tenálad hagyok,
Kiről néked jövődre nagy sokat szólok. 30

Légyen nálad én zálogom mint egy röjtett kincs,
Az te két szép szemeiddel gyakran rám tekints,
Intésemről engem mindenkoron megemlíts.

Akár én hol járjak-keljek ez világ szerint,
Néha bátor távol legyek szömélyem szerint, 35
Víg szívemben nálad vagyok szerelmem szerint.

Summa szerint — víg szerelmem, beszédem értsed,
Mindenekben az nagy Istent féljed, tiszteljed,
És az én tisztességemet te megőrizzed.

RESPONSIO.

Az virág így szól viszontak szeretőjének, 40
Kikről mostan szereztetett ez kisdéd ének,
Mert ők ketten Isten szerint így beszéllettek :

Nálam kedves és szerelmes az te beszéded,
Drágalátos, tisztességes minden intésed,
Víg szívemben helyheztetem mint drága kincset. 45

Nem akarom megbántanom te víg kedvedet,
Az miben megesmérhetem te erkölcsedet,
Ahhoz szabom én elmémet és életemet.

Az úristen minket együtt sokká éltesse,
Mindennemű sok gonosztul megoltalmazzon, 50
Házasságnak gyümölcseivel meglátogasson :

Szent lélekkel az Úristen megkönyékezzen,
Egymás között szerelmünkben megerősítsen,
Az ő erős jobb kezével minket őrizzen.

Az Úristen adjon nékem olyan malasztot, 55
Hogy tehessek kegyelmednek oly szolgálatot,
Kivel kivess víg szívedből minden bánatot.

Mennyből légyen az Istentől nagy segedelmem,
Hogy lehessen kedves nálad az én erkölcesem,
Mindenekben engedelmes az én beszédem. 60

Bátorítsa én elmémet Isten malasztja,
Hogy lehessek bánatodnak vigasztalója,
Szükségednek segítője, jó társ gyámola.

Oh mely szívem szerint kérem az nagy Úristent,
Hogy éltesse együtt vélem te kegyelmedet, 65
És érthessem mindenekben te erkölcsedet.

Kegyelmednek ajánlottam ez nap magamat,
Szüleimnek holtig való szolgálatomat,
Tanyítottak és viselték minden gondomat.

Jézus urunk esztendei kik elmúltanak, 70
Ezer ötszáz negyvennyolczat kik megírtanak,
Az két félről kik egymásnak így szólnak.

ADHORTATIO MULIERUM.

Mastan egy ifjú megházasodott,
Újonnan hozta szép házastársát,
Kit ugyan szeret mint önnönmagát;
Nagy szép beszéddel ötet így oktatja:

Asszony! szép társam és szép virágom,
Ha Isten minket ketten öszvebír;
Tanítlak téged, kérlek hogy ne bánjad.

5

Ha mikor asszony! téged szólítlak,
Mondj akkor engem édös uradnak,
Mert ha nem mondasz édös uradnak;
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégedet mondnak *szólhatatlan társnak*.

10

Mikor vendégek házunkhoz jönnek,
Vigasságot mutass jámbor vendégnek,
Mert ha bánatját látják szívednek;
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégedet mondnak *az ebből készültnek*.

15

Ha mikor ketten vendéggé hínnak,
Nyelved és az szád kérdve szóljanak,
Mert ha ők ketten sokat csácsognak;
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégedet mondnak *csácsogó szajkónak*.

20

Mikor egy úton csak ketten megyünk,
Elétem ne járj akkor hogy megyünk,
Mert ha elétem járandasz — félők ; 25
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *kabola-vezérnek*.

Ha mikor ketten egy úton megyünk,
Te palástodat hátamra ne add,
Mert ha palástod hátamra adod ; 30
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak.
Egömet mondnak *asszony szamarának*.

Ha mikor követők házunkhoz jönnek,
Te meg ne felelj az követőknek,
Mert ha megfelelsz az követőknek ; 35
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *az Simon bírónak*.

Ha mikor ruhát néköd vehetők,
Ruha tetűled megtisztöltessék,
Mert ha az ruhák rólad lesírnak ; 40
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *puhán kötött rokkának*.

Ha az piacra el-kilépendesz,
Sokat ne késsél és ne terécselj,
Mert ha mulatsz és sokat terécselsz ; 45
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *puhán kötött rokkának*.

Keves búzákat, keves lisztünket,
El ne tékozljad az mi morhánkat ;
Ha eltékozlod az mi morhánkat : 50
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *feneketlen kasnak*.

Az bort házunknál ámbátor igyad,
De az korcsomát te ne gyakorljad,
Ha gyakorlándod te az korcsomát ; 55
Iffjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *jelös borcsiszárnak*.

Asszony szép társam ! ím mast megmondom,
Te bűneidet el nem szenvedöm,
Ha bűneidet én elszenvedem ; 60
Iffjak kik látják csak megcsúfolnak,
Engömet mondnak *két ageb egyiknek*.

Az mi házunkat te tisztán tartsad,
Kicsin czellánkat gyakran megsöpörd,
Mert ha házunkat rusnyául tartod, — 65
Iffjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégödet mondnak *rusnya czundorának*.

Ha megfogadod, magam ígérem,
Morhám és pénzem mind tiéd leszzen,
Te léssz énnéköm nagy tisztösségöm ; 70
Iffjak kik látják meg nem csúfolnak,
Engömet mondnak *nagy boldog embörnek*.

Ha nem fogadod : Isten ne mentsön,
Bottul, pálczátul az te hátadat,
Piros orczádat szégyönvallástul, 75
Hátadnak hosszát szép súdár pálczátul.

Ez tanóságot taval kilelék.
Szamos vizének magas az partja.
Akkor fejszével vágták az vizet.
Az énekszörzöt mondják jó embörnek. 80

ILOSVAI PÉTER.

1548—1578.

11/26/11

HISTORIA ALEXANDRI MAGNI

partim ex Justino Historiographo, partim ex fragmentis Q. Cureii diligenter
collecta.

PRIMA PARS.

Capita versuum.

Indicit Graiis conventum classa profundum.
Obducit mare et Adrastinis ponere campis.
Castra parat, pugnat, felici marte superbus,
Fit victor, Persas iterum prosternit ad Isson.

Jóllehet nagy sokat szoltunk Sándorról,
Ű szerencsájéről, birodalmáról,
De bévebben szóljunk nagy hatalmáról,
Kit igazán szedtünk jó krónikákból.

Nagy hadat Fülöp királ indított vala, 5
Kivel Ázsiára fölkészült vala,
Eregbik fia Sándor véle jár vala,
Húsz esztendő s korban akkoron vala.

De a Fülöp királ az ű leányát
Egy királnak adá a szép Kasszándrát, 10
Királ bírja vala Epirus országát,
Azért behívatá mind az urakat.

Jeles úrfi köztök Pausániás vala,
Ki Fülöp királra nagy bosszús vala,
Menyegzőben királt megölte vala, 15
Kíért az úrfiat megölték vala.

Csudálatos lön ez a nagy uraknak,
Hogy halála így lön Fülöp királynak,
De nagy félelme lön ő országának,
Mert rontója vala nagy sok országnak.

20

Jámbor vala Sándor, a királ fia,
És atyja halálán vala bánatja,
Tisztességgel atyját temette vala,
Macedóniában gyűlést tött vala.

Tisztességgel Sándor szóla uraknak,
És nagy bölcsességgel az városoknak;
Bátorságot ada ő országának,
Királylyá választák Sándort magoknak.

25

Gyűlést tön a Sándor a görögöknek,
Korinthus várasban minden népének,
Az várasok hamar hozzá gyűlének,
Ott hadnagygyá tevék a görögöknek.

30

Reménségök nagy lön Alexanderben,
Mert nagy bölcs vala cselekedetiben,
Ázsiára való készületiben,
Az jó vitézeknek füzetésében.

35

A tengerre szerze nagy sok gályákat
És mindez gályákba főhadnagyokat,
Földen is inditta szép táborokat,
Kikkel megvehetne sok országokat.

40

Juta akkor híre hamar Sándornak,
Hogy görögök tőle elhajlottanak.
Dárius császárnak meghódoltanak,
Az Sándor ezt tartá egy nagy csudának.

Igen hamar Sándor népét indítá,
Thesszália népét véle elhozá,
Nagy Athenás várast akkor meghagyá,
Erős Thébás várast mind elrontatá.

45

Sándor előtt sokan elfutamának,
Dárius császárhoz kik szaladának, 50
Dárius császárnak űk szolgálának,
Holtig Dáriusnak hívek valának.

Csakhamar az úton népét indítá,
Szolgáinak Sándor jószágig osztá,
És a nagy gallyákon el-bészallítá, 55
Ázsia földére által hányatá.

Ott tizenkét oltárt ő csináltata,
Bálván isteneknek ő áldoztata,
Az Trója helyére mikoron juta,
Régi görögökért ott áldoztata. 60

Nem hagyá Ázsiát eldúlattatni,
Várasit, faluit elpusztítottani,
Mert Sándor akarja azokat bírni,
Dáriussal akar azért megvívni.

Vala elő népe csak kevés ezer, 65
Gyalog népe vala harminczkét ezer,
Lovag népe vala ötödfél ezer,
Gályája csak vala nyolczvanöt ezer.

Ez kevés erővel nagy csuda vala,
Hogy ilyen nagy hadat elkezdett vala, 70
Világ nagyobb részét keresi vala,
Nagy hatalmas császár ellene vala.

Népe seregében nem ifjú vala,
Az vén vitézőket elhozta vala,
Kik Fülöp királnak szolgáltak vala, 75
Tábora azokkal mind rakva vala.

Tizedes ú köztök hatvan esztendő, 80
Viadalhoz népe oly igen erős,
Sándornak mindenkör oly engedelmes,
Mint atyjafiához olyan szerelmes.

Vitézek mind bíznak az ű kezekben,
Nem elfutamásban, hátratérésben,
Ű ellenségekkel ha vínak szemben,
Vitézek ferteznek szántalan vérben.

Mikor az Dárius először érté,
Sándor általköltét semminek vélé,
Fenyegető szóval népét rettenté,
Sándor ellen népét hamar ereszté.

85

Császár népe vala sok tartományból,
Hatszáz ezer vala ő országából,
Kevélségben lőnek a sokaságból,
Hogy Sándort kivernék az Ázsiából.

90

Lassan ű népével Sándor indúla,
Adrasztus mezején tábort jártata,
Dárius népével ott szembe juta,
Sándor szerencsével ott nagygyal jára.

95

Az Dárius népe ott megvereték,
Szántalan sok ezer benne esék,
Sándor népe közzül kilencz gyalog esék,
Lovag népe közzül csak százhusz esék.

100

Sok jeles szolgálí Sándornak lőnek,
Vitézi nagy kénscsel bévesülének,
Onnat táborostól eleredének,
Lycián, Pamphilián által menének.

Sőt egy fű szolgálja Cleander vala,
Nagy pénzzel azt visszabocsátta vala,
Pénzzel népet többet fogadtat vala,
Celenás várashoz Sándor eljuta.

105

Az Celenás várast Sándor megvevé,
Hatvan napig várat körül feketé,
Benne való népet megéhezteté,
Végre az várat is Sándor megvevé.

110

Piros hajnalkoron onnat erede,
Több néppel táborát megerősíté,
Phrygia országon mind általméne, 115
Az Gordián városnál szálla meg népe.

Rövid üdön váras lön hatalmában,
Sándor ő népével méne várasban,
Az Jupiter isten nagy templomában,
Egy szekeret láta ott a templomban. 120

Ottan a szekérről megtudakozék,
Ki felől felelet ilyen adaték :
«Valakitől gyöplyü megódattatnék,
Ázsia birodalma annak adatnék!»

Fegyverét kirántá Sándor hogy hallá, 125
Gyöplü kötözését hamar elvágá,
Mert ű azt kezével meg nem oldhatá,
Az jövendőmondást vévé magára.

Vala a Sándornak azonban gondja,
Mert Dárius vala nagy táborában, 130
Eufrates víz mellett ő táborában,
Sándorral megvini gondolatjában.

Nagy pénzt küldé Sándor Helleszpontuszban,
Az Antipáternek Macedóniában,
Kivel segítették Sándort útában, 135
Népet pénzzel való fogadásában.

Dúlás nélkül méne Anticyrában,
Sok nép akkor juta ő táborában
Onnét el-béméne Paphlagóniában,
Mint házában szálla Phenéciában. 140

Vala Dáriusnak igen nagy gondja,
Főhadnagyát hallá hogy lött halála,
A gonosz szerencsét igen alázza,
Sándorral megvini azért kívánna.

Minden nagy erejét el-feltámasztá,
 Babillóniában el-bészállítá,
 Két nagy árok között népét állatá,
 Dárius ő népét így számláltatá. 145

Ott a Persiából népe százezer,
 Lovag Médiából vala tízezer,
 Gyalog ugyanonnan az ötvenezer,
 Az Árméniából negyvenhétezer. 150

Baktriából gyalog ott nyolczszázezer,
 Ugyanonnat lovag vala hétezer,
 És a köznép vala tizennyolczezer,
 Az futott görög nép, az harminczezer. 155

De a Szogdiából ott nem valának,
 És az Indiából el nem jutának,
 De tízszázezernél többen valának,
 Kik az viadalra számlaltatának. 160

Vala az Eudemus az Athenásból,
 Dárius császárral Görögországból,
 Ki elfutott vala Görögországból,
 Alexander előtt mint fogságából.

Császár az Eudemust népéről kérdé,
 Hogy ha Sándor ellen elégnek vélné,
 Mert ő azt szemével bé nem léphetné,
 Eudemus császárnak de ezt felelé: 165

«Jól látom néped sok, számlálhatatlan,
 Sok kénccsel mely gazdag, megmondhatatlan, 170
 De az Sándor népe megnyughatatlan,
 Fegyverrel oly erős, megverhetetlen.

Téged császár kérlek eszedben vegyed,
 Te nagy sok kénccsedet most ne kéméljed,
 Az Görögországból néped bévítsed,
 Ha mostan igyedet akarod nyerned. 175

Mennye az Dárius e szót hogy hallá,
Útet elárulta, azt véli vala,
Dárius a jámbort el-levágatá,
De csak hamar ismét igen megbáná. 180

Azután Dárius népét indítá,
Babilóniából el-kiszállítá
Eufrates-víz mellé tábora juta,
Persiai módra tábort jártata.

Regtül fogva népe így megyen vala, 185
Trombitaszó után indulnak vala,
Ezüst oltárokon tüzet visznek vala,
Kit persiaiak imádnak vala.

Ez harminczszáz hatvanöt ember vala,
Aranyas bársonban mind mennek vala, 190
Jupiter szekere utánnak jár vala,
Kiben fejér lovakat fogtanak vala.

Egy nagy fehér lovat ott visznek vala,
Szép arany vesszőkkel ki ékes vala,
Drága czafrangokkal eltezőtt vala, 195
Fényes nap lovának azt híjják vala.

Tíz szekér az úton ott megyen vala,
Aranynyal, ezüsttel nagy kazdag vala,
Tizenkétféle nép utána vala,
Fegyverek, szólások különböz vala. 200

Azoknak utánok az tízezer nép,
Aranyláncz ruhákkal ki oly igen szép,
Azok után megyen tizenötezer nép,
Ki mind király nemből hadakozó nép.

De az után udvarló népe sok vala, 205
Az Dárius előtt a megyen vala
Aranyas szekérben Dárius vala,
Aranynyal, kövekkel igen szép vala.

Rubája királynak nagy hosszú vala,
Nagy sok kazdagsággal öltözött vala, 210
Szabtláját párta-üre fölkötte vala
Szabtlája hüvelye drága kő vala.

Az Dárius után tízezör vala,
Ezüstös kopjátat viselnek vala,
Kopján vas helyén mind arany vala, 215
Két felől négyszáz ember mellette vala.

Sereggel gyalog nép harminczezer vala,
Az császár sátorát kik őrzik vala,
Császár fő lovait ott viszik vala,
Hogy kinek a száma a négyszáz vala. 220

Túlök csak nem messze Dárius anyja,
Felesége néki, leánya, fia,
Háromszáz és hatvan császár ágyasa,
És hat száz öszvéren ezt viszik vala.

Jelesben tevéi háromszáz vala, 225
Szántalan arannyal terhelték vala,
Sok nemes asszonyok ott mennek vala,
Legutól a köznép ott megyen vala.

Nem vala ilyen szép Sándor serege,
Sem lóval, ruhákkal az ő ereje, 230
De fegyverrel, vassal fényes ő népe
Viadalra könnyű, mert nincsen terhe.

Indúla el Sándor ő vitézivel,
Kappadóciából szép seregével,
Cilicia mellé juta népével, 235
Ott táborba szálla ő erejével.

Sándornak ő úta oly szorös vala,
Egymás mellett négyen mehetnek vala,
Kétfelől az nagy hegy mellették vala
Az ellenség közel félelmes vala. 240

Parancsola Sándor az thrákusoknak,
Hogy elől mennének az nyilasoknak,
Úgyan készülnének mint viadalnak,
Úgy mennének után Ciliciának.

Ott igen dicsíré jó szerencsáját,
És csudálá Sándor nagy előmentét,
Mert ha megállották volna ösvényét,
Ott vesztette volna minden erejét. 245

Nagy hamar elküldé Sándor hadnagyát,
Az vén Parmeniót régi szolgáját,
Hogy megoltatnája Társus városát
Mert égetik vala Sándornak útát. 250

Ez vala Dárius parancsolatja,
Hogy meg ne maradjon az Cilicia,
Tűz miatt elveszen minden várasa,
Éhség miatt vesszen Sándor tábora. 255

Resten ebben jára a kinek hagyá,
Mert a Parmenió hamar eljuta,
A Dárius népe ottan elfuta,
Égetlen marada az Cilicia. 260

El-béméne Sándor Társus városban,
Cydnus nevű víz foly által városban,
Az üdő foly vala az meleg nyárban,
Sándor megfűlt vala az ő útában.

Csakhamar az Sándor el-levetközék
Cydnus folyóvízben el-bészököllék,
Hirtelen az Sándor meghidegedék,
Halálra es ottan megbetegedék. 265

Az Sándornak esze elveszett vala,
Sátorában ütet bévítették vala,
Táborának ezen bánatja vala,
És jó vitézinek fohászkodása. 270

Menye a Sándornak esze megjöve,
Kik siratják vala rájok tekénte,
Az Dárius felől ily híre jöve, 275
Etöd napra oda Dárius érne.

Parancsolván Sándor nékik ezt mondá :
«Látjátok szerencse most mibe hoza !
Im előttem vagyon császár tábora,
Úgy tetszik fülemben ő dobja szava. 280

Ilyen nagy betegség én reám szálla,
Hiszem a Dárius ezt ugyan tudta,
Mikor nagy kevélyen levelet írta,
Oly nagy kevés szóval engem bosszonta.»

Seregében vala egy Fülöp doktor, 285
Ki arra felele akkor az jámbor,
Hogy megvigasztalják harmadnap Sándor,
Ha mit néki adna, meginná Sándor.

Csinála egy italt hamar Sándornak,
Az italt kezében adá urának, 290
Sándor egy levelet ada doktornak,
Kit a Parmenió küldte Sándornak.

Az vén Parmenio ezt írta vala,
Hogy : Fülöp doktorra magát ne bízna,
Mert császárhoz pénzért ő hajlott volna, 295
És az hűgát néki ígerte volna.

Sándor el nem vészi doktorról szemét,
Mikor elolvasá doktor levelet,
Nem látá változni doktor személyét,
Kiről esmérhetné nékie bűnét. 300

Többet Alexander ennél nem vára,
A megcsinált italt ottan megivá,
Erős ital után esze elhagyá,
De a harmadnapra el-felgyógyítá.

Reméntelen vala Sándor élete,
De hogy ilyen hamar lőn egészsége,
Ü jó vitézinek lőn nagy öröme,
Eufrateshez juta Dárius népe. 305

Az Dárius vízen hídát csinála,
Az ő nagy erejét hídra indítá 310
Öt nap vízen népét ű általhozá,
Táborát, sátorit ott felvonyatá.

Parmenió erről Sándornak izene,
Sándor ő népével onnat erede,
Az Europolist ott Sándor megvevé, 315
Sándornak akkoron új híre jöve.

Az Sándor szolgái tartományokat,
Hogy megverték volna az myndusokat,
Az Alicarnassust, Camyndusokat,
És meghajtottanak szép városokat. 320

Rendelé az Sándor hogy nagy mezőre,
Népével ne menne nagy széles helre,
Issus város mellől ő hátra tére,
Táborát jártatá egy szoros helre.

Az Dárius népe elközelíte, 325
Sándor népe közül beteget ére,
Sándor elfutamodt, császár azt vélé,
Hogy az Issus várost pusztán találá.

Táborában terhet Sándor hagyatá,
Dáriusra arczul népét indítá, 330
Dáriusnak köznép hogy ezt megmondá,
Nem hívé szavokat hogy igaz volna.

Pynarus nevű víz ő köztők vala,
Dárius ő népét mind általhozá,
Sándornak erejét mikor meglátá, 335
Szántalan sok népét rendben állatá.

Valának jobbfelől futott görögök,
 Dárius népe közt erős seregek,
 Ű vélek valának az nyilas népek,
 És köztök valának az hópénzesek. 340

Gyalog nép balfelől számtalan vala,
 Az császárt mind közből űk vötték vala,
 Az válogatott nép előtte vala,
 Negyvenezer ember utána vala.

Nagy sok hegyek alját befogták vala, 345
 Mert az tenger szélét állották vala,
 Anyja, felesége, fia ott vala,
 Leán és sok asszony közöttök vala.

Alexander népét így en állatá,
 Az erős gyalogot közből állatá, 350
 Nikánor seregét jobb felől hagyá,
 Ki mellett az erős Perdikkás vala.

Több gyalog népével Amyntas vala,
 És az Ptolomeus Melanger vala,
 Mind egy-egy seregek ezeknek vala, 355
 Mindenik jó vitéz és hadnagy vala.

Fényes fegyverében az Sándor vala,
 Ő serege előtt jó lován vala,
 Parmenió hadnagy balfelől vala,
 Craterus ű hozzá ott hallgat vala. 360

Ezek előtt vala mind az nyilas nép,
 És Thesszáliából vele hozott nép,
 És az Thráciából mind az huszár nép,
 Az Kréta szigetből az hópénzes nép.

Lám Sándor serege harmincz rend vala, 365
 Ellenségnek szélét nem látják vala,
 Mindkétfelől népet biztatják vala,
 Sándor vitézinek így en szolt vala :

«Jól tudjátok vitézek, hogy eleredtünk,
Mennyi országokat együtt megvöttünk, 370
Szántalan sok népet mind hátra vertünk,
Erős városokat mind eltörttünk.

Csak ez minapon is ezekkel víttunk,
Szántalant ú benne fegyverre hántunk,
Akiket akartunk megválasztottunk, 375
Akiket akartunk benne levágtunk.

Jobbá nem löttének azután ezek,
Hogy fegyverünk miatt sokan úk vesztek,
Nemcsak ezek lesznek ti nyereségtek,
Baktria, India leszen tiétek. 380

Megtekénthetitek timagatokat,
Csak az kemény vassal ruházottakat,
De ha megnézik ő táborokat,
Arannyal látjátok gazdagságokat :

Azok nem vitézek, de asszonnépek, 385
De ti mind fejenként vitézek vattok,
Vegyétek el tülök nagy sok kencseket,
Azzal mutassátok vitézségeket.»

Rendenként ottan mind vígak levének,
Dárius népével öszveérének, 390
Nagy mendörgőképpen megütközének,
Kiáltás nagy vala, mindent ölének.

Távoly földön császár meglátszik vala,
Mert magas szekérben ú köztök vala,
Császárhoz az Sándor csak közel vala, 395
Azt az császár öcsce meglátta vala.

Ennek Oxiartes ú neve vala,
Sándor ellen népét hamar állatá,
Nemes vitézeket mind levágata,
Mert az Sándor környül erős nép vala. 400

Sőt az Alexander ott sebben esék,
Dárius lovai sebesülének,
Aranyas szekérből el-kiszököllék,
Egy jó fű lovára ottan felesék.

Veté ki fejből ú koronáját, 405
Dárius nem nézé ünnön táborát,
Anyját, feleségét, leányát, fiát,
Folnia bocsátá jó lova száját.

Persiaiak ott megveretének,
Ki ide s ki tova futni kezdenek, 410
Hol együtt, hol másutt sokan veszének,
Sándornak vitézi sok kéncsét nyerének.

Esék akkor foglylyá Dárius anyja,
Asszonfelesége, kicsinded fia,
És két szép leánya, nagy kazdagsága, 415
Fűfű nagy uraknak mind házastársa.

Reméntelenségben ezek valának,
Mert nem tudják vala mire jutnának,
Császárr megholt volna mind azt alitják,
Keserves jajszóval ütöt siratják. 420

Bátorságok nagy lön Alexanderben,
Sokan elhullának császár népében,
Százezert mondának az gyalog népben,
És tízezert mondnak lovag népében.

Vesze az Sándornak harmincz gyalogja, 425
És másfél száz vesze Sándor lovagja,
Ott megsebesüle ötszáz lovagja,
Ilyen kevés kárral lön diadalma.

Sándor a Dáriust mind estig üzé,
Sohol Alexander meg nem érheté, 430
Nap alámeneti elközelíte,
Ismét népe közé Sándor megtére.

Fegyverét a Sándor róla lehányá,
Hadnagyit, vitézit mind behívatá,
Oly nagy vigassággal azokat tartá, 435
Az jó vitézeket ajándékozá.

Jutának másnapra, egybengyülének,
Jó vitézek testi temettetének,
Sándor s Ephistion elkészülének,
Dáriusnak anyját látni menének. 440

Termete jobb vala Ephistionnak,
Nagyobb magassága honnem Sándornak,
Császár sátorában mikor jutának,
Császár anyja vitézt vélé Sándornak.

Vitézt Sándor helyett asszony tisztelé, 445
De ezt a komornik néki meginté,
Sándor nem az volna néki meginté,
Asszony Sándor előtt esék térdére.

Igen kezdé kérni, hogy megbocsássa,
Mert Sándort még többé soha nem látta, 450
Ű tudatlansága csalatkoztatta,
De Sándor az asszonyt így bátorítá :

«Csuda nem énnékem ha nem esmertél,
Hogy Sándornak véltél ha nem esmertél,
Ez az Alexander a kit te véltél, 455
Jó anyám te ne félj, mert nem vétköztél !»

Tekélletességét asszony csudálá,
Mert szép szóval ütet anyjának mondá,
Beszédével azért megbátorítá,
Asszon az Sándornak nagy hálát ada. 460

Oly kegyelmessége vala Sándornak,
Mind ennyi ideig ily nagy királynak,
Mely előtte nem volt az királyoknak,
Tekélletessége nagy az Sándornak.

Róla bizonynyal mondják egyszernél többé,
Császár feleségét nem látta szembe,
Mint hűgát tartotta nagy tisztességben,
Vén asszont mint anyját az ő életében. 465

Panasz sok nem esék ennyi ideig
Alexander ellen sok esztendeig, 470
Állhatatos ő lön ezenben végig,
Azért jó vitézi félék mind holtig.

Elbocsátá Sándor egy fűhadnagyát
Az vén Parmeniót, jeles tanácsát,
Ki hamar megvévé Damaskus várasát, 475
Császárnak ott lelé nagy kazdagságát.

Régi királyoknak szántalan kénese,
Főfő nagy uraknak ű háza népe,
És az Oxiartes Dárius öcsese
Az Parmeniónak lönek kezébe. 480

Sokan a Dárius el nem ment vala,
Kevesen de véle szaladtak vala,
Kétezer görögre találkozott vala,
Kik ű táborában szolgáltak vala.

Az Dárius siet az görögökkel, 485
Eufrates víz mellé hópénzesekkel,
Sándor es indúla jó vitézivel,
Siriát megvévé vitézségével.

Sándor mikor juta nemes várasban,
Maratomnak hijják az Siriában, 490
Népét megszállítá ű táborában,
Dáriustul levél juta azonban.

Igen megharagvék császár levelén,
Tisztességet néki mert császár nem tön ;
Dárius űmagát császárnak írta, 495
De még csak királnak Sándort sem írta.

Tőle az Dárius kívánja vala,
De könyörgésképpen nem kéri vala,
Hogy Macedónia mennyi pénzt adna,
Ő háza népeért Sándornak adná.

500

És ha Ázsiáért vinni akarna,
Semmit ű dolgában hátra ne hagyna,
De ha Sándor térne Macedóniába,
Dáriusnak lenne bátorságába.

Rövideden néki Sándor így írta :
«Dáriusnak király Sándor ezt írja :
Tudja Ázsiának nagy sok országa,
Köztünk kinek leszen igazabb hada.

505

Voltanak előtted sok fejedelmek.
Ki miatt rontattak az görög népek,
Mindenkor csak reánk törekedtenek,
Akaratunk ellen felkészültenek.

510

Minap én atyámnak, minden jól tudja,
Árultatásképen hogy lűn halála,
A ti fizetéstek volt annak oka,
És ígéretetek volt indulása,

515

Pénzért ez némel nap embert fogadtál,
Hogy én atyám után engem bocsátnál,
És te kölömb-külömb sok néppel valál,
Kit a te szemeddel bé nem foghatál.

520

Rajtad azért mostan állom bosszúmat,
Mert igen jól látom hamisságodat,
Jupiter isten is segít igazat,
Azért verem arczul nagy hatalmadat.

Országodnak immár jobb részét bírom,
Jó akaratotod noha nem látom,
De ha könyergesed ezekről hallom,
A te házadnépét pénz nélkül megadom.

525

Sőt mikor nékem írsz ne feletkezzél,
Nemcsak királnak írv, úgy cselekedjél, 530
De királyodnak írv megemlékezzél,
Ha akarod — lehess hozzám békével!»

Táborát az Sándor innét indittá,
Az Phoeniciában el beszállittá,
Az Betlen városát meghódoltatá, 535
Sidon nevű várast megszállattata.

Egy király, az Arcto azt bírja vala,
Végre a Sándornak meghódolt vala,
És ő királságát elvötte vala
Egy szegén kertésznek adatta vala. 540

Régi jeles város az Tirus vala,
Tenger szigetében rakatott vala,
Kemén kü falakkal oly erős vala,
Gyalog erő hozzá nem mehet vala.

Nagy aran koronát csináltatának 545
Az Tirus városban kik lakozának,
Sándorhoz követet ők választának
Koronával élést sokat hozának.

Jó neven a Sándor ajándékokat
Vevé éléseket, koronájokat, 550
Mondá, hogy meglátná ű városokat,
Mert ott kell tennie áldozatokat.

Tetszék követeknek ez szó nehéznek,
Nem hihetnek vala Alexandernek
Áldozatot vélék csak az egy színnek, 555
Áldozat-szín alatt foglylyá esnének.

Az követek néki feleltek vala :
Áldozattételért ne menne oda,
Mert olyan városban az méltó volna,
Az hol Herculesnek oltára volna. 560

De az Sándor ezen igen haragvók,
 Felelé, hogy ha be nem eresztenék,
 Bizony rövid napon azt megesmernék,
 Vitézi erővel várást megvennék.

Jövének el tőle ottan követek, 565
 Készülének egyben Tirusbéliék,
 Az Alexanderrel mind az vitézek,
 Indulának ottan erős seregek.

Sok mester-ácsokat ű kerestete,
 Az tengernek vizét igen tölteté, 570
 Várasig szertelen töltést tétete,
 Vas-kossal az várást Sándor töreté.

Sok vitéz szolgálai ott meghalának,
 Hét holnapig alatta mind fáradának,
 Végre viadalban bérohanának, 575
 Százezeren belől levágatának.

Ott kétezer emberek fogattatának,
 Kiket tenger szélén felakasztának,
 Tizenötezeren elszaladának,
 Kik Tirus várasban meg nem halának. 580

Nagy kemén kőfalit mind elvonyatá,
 Az ű jó vitézit ajándékozá,
 Bálván isteneknek vígan áldoza,
 Erős Tirus alatt Sándor így jára.

SECUNDA PARS.

Capita Versuum.

Magnus ut insignem subvertit Agenoris urbem,
 Militiam cogit, Darius cunctam, certare paratus,
 Tendit ad Arbellam, victus abit inde monarcha.

Minden királyoknál Sándor szerencsésb, 585
 És fejedelmeknél lön győzedelmesb,
 Senki ű nálánál nem lön kegyelmesb,
 Míg az Dáriusnál ű nem lön erősb.

Az Tirus várassát hogy elrontatá,
Több néppel seregét megsokasítá, 590
Egyiptomra vala Sándornak gondja,
Dáriustól levél juta azomba.

Győzedelmét nyilván Dárius látá,
Levelében Sándort királynak írta,
Nagyobb leányával Sándort onszolá, 595
Lidia országgal Sándort kínálá :

«Nem tudod-e Sándor! szerencse mint szél,
Bizony, ha akarja szárnyára felkél,
Mint az szárnyas madár ugyan elrepül,
Az mit adott tülled mindent vehet el. 600

Végre a mezőre el ki kell jönöd,
Nem mint Issus mellett kell megütköznöd,
Akkor én népemet ha megtekénted,
Még temmagadnak is kell szököllened.

Sok széles vizeken kell általjőned, 605
Az Eufrátes vizén kell általkelned,
A Tigris vizére szerencsétetned,
Harasses, Hidaspes vizén elkelned.

Vagy minek alítod te az Médiát,
Vagy minek alítod nagy Hirkániát, 610
Az ezer városú széles Baktriát,
Az Aratosiát és az Indiát?

Te néked addiglan meg kell agganod,
Míg csak bé kellene ezeket járnod,
Az Tanais vizét ha te meglátod, 615
Csak hogy meglátod is, akkor megbánod!»

Igy felele Sándor ű írására :
Azt ígéri az mi volna ű nála,
Mert a mit ű ígér, mind Sándor bírja,
Azt a Dáriustul ingyen sem várja. 620

«Ne fenyegeess szóval császár engemet,
Vízzel ne ijeszszed az én erőmet,
Tengeren által jól tudod népemet,
Vizek meg nem fogják vitézségemet.

Semminek alítom én az Lidiát, 625
Ki engemet hallgat mint ű királyát,
Persiának kívánom fű városát,
Médiát, Baktriát és az Indiát.

Jövél futva te bé az Persiában,
Valahova futhatsz te országodban, 630
Utánad ballagok az te útadban!»
Itt levelét küldé az Persiában.

Gyakor helyen akkor hadakozának
Az Sándor hadnagyi a kik valának,
Jeles városokat ők meghajtának, 635
Kik Alexandernek meghódolának.

Nám az Antigonus az Licariát,
Az Cules megvevé Paflagoniát,
És az Amphoserus az Milesiát,
Tenedon szigetnek az ű határát. 640

Ezt Dárius császár mikor megérté,
Hogy Sándor frigyet ű véle nem tenne,
Babillóniában hamar sieté,
Mindenfelé császár hamar elkülde.

Minden nagy erejét el-feltámasztá, 645
Bissusnak Dárius ott parancsola ;
Baktria erejét véle elhozá,
Ki ű népe között jobb, erősb vala.

Sándor a Dáriust nem tudja vala,
Országában akkor ű holott volna, 650
Jóllehet szolgálit ű kínoztatá,
De kínok által is meg nem tudhatá.

Vala Persiában ilyen szokások,
 Kik császárnak akkor tanácsát tudták,
 Szörnyű halálokat ők elszenvedték,
 Ki miatt ki nem nyílt tőlök az titok.

656

Bűnnek nagynak köztök azt tartják vala,
 Ha valaki nyelvét meg nem tarthatja,
 Az Alexander ezt nem tudja vala,
 Ellensége néki mely helyen vala.

660

Vitézit az Sándor hamar indítá,
 Az Egyiptom felé eligazítá.
 Erős Gáza várost környűlszállatá,
 Egyiptomnak vala vasas kapuja,

Ez váras sok néppel nagy erős vala,
 Dárius hadnagya mert benne vala,
 Sok napig a Sándor ott feküdt vala,
 Nagy tornyokkal környülállatta vala.

665

Rólla Sándor igen búskodik vala,
 Az egy váras alatt hogy múltat vala,
 Ostromhoz ő népét állatta vala;
 Egy jövőendőmondó azt mondja vala:

670

«Tudjad Sándor, hogy ha ma kezded víni,
 Te erőssen kezdesz megsebesülni!» —
 Sándor hallá, akará elhalasztani,
 De várasból kezdte sok nép kijöni.

675

Juta váras népe Sándor sánczára,
 Kezdek Sándor népét vágni táborra,
 Mind egész tábora ezen indúla,
 Azomban Sándor is közikben juta.

680

Történék azomban, juta egy pribék,
 Alexander előtt térdre leesék,
 Kegyelem Sándortul néki adaték
 Sándor háta megé álla az pribék.

Az pribék kirántá ottan fegyverét,
Ke vessé megsérté Sándornak fejét,
Sándor egy csapással elvágá kezét,
Vége elvételé az pribék fejét. 685

Gondolá hogy ez volt akit megmonda,
Az jövőendőmondó mikor megtiltá,
Az nap ellenséggel Sándor ne vína,
Azért inkább kezdé Sándor vinya. 690

Egy nyil ezönközben vállában esék,
Ki miatt a Sándor elkeseredék,
Fülöp doktor hamar oda érkezék,
A Sándorból a nyil el-kivételék. 695

Nám sokáig Sándor ott forgolódék,
És sok vér Sándorból el kiszármazék,
Ő zászlója alatt földre leesék,
Vége sátorában bévitették. 700

Ott a váras népe mikor meglátá,
Alitták Sándornak hogy lött halála,
Azon nagy örömök nékiek vala,
És űk a várasban bémentek vala.

Rövid üdö mulván megkönyebbüle,
Sándor szép zászlóját felemelteté,
A várast a Sándor környülvételé,
Az jó vitézeket ostromra vivé. 705

Jól meg Alexander nem gyógyult vala,
Azért vitézi közt igen ví vala,
Egy kövel a szárát ütötték vala,
Kopjával ő magát segíti vala. 710

Sokan a várasban megöletének,
Csak tízezert mondnak hogy elvesztenek,
Az kik a várasban akkor valának,
Sándor népe közül kevesen veszének. 715

Váras alól népe ottan indúla,
 Az Nilus vizéhez heted nap juta,
 Poliseum váras néki meghajla,
 És nagy Memphis váras néki meghajla.

720

Régi törvényében Egyiptomot hagyá,
 Hogy birodalmában várasit hajta,
 Az Amon templomát látni kíváná,
 Ki az Egyiptomban nagy híres vala.

Bátorsággal juta nagy pusztán által,
 Harmad napig üres étel, italtól,
 Sem vizet, sem fákat sohol nem talál,
 Csak nagy pusztá homok ő környülök áll.

725

Eljuta negyed nap nagy fáradtsággal,
 Amon templomához nagy szomjúsággal,
 Templomban béméne a nagy urakkal,
 Ott jövőndöt kérde ő tanácsával.

730

Menye Sándort látá az Amon papja,
 Mondá hogy Sándor a Jupiter fia,
 És hogy ez világot Sándor elbírja,
 Senki haddal Sándort meg nem bírhatja.

735

Mégis kérdé Sándor az Amon papját
 Ha megtorolhatja atyja halálát?
 Pap halhatatlannak tevé ő atyját,
 De Fülöp királnak állja bosszuját.

740

Ily jövőndömondás nem lön javára,
 Hogy Jupiterfia nevet veve magára,
 Mert sok vitézinek lön halálára,
 És hire-nevének alázására.

Láták az görögök nagy kevélségét,
 Hogy már megútálta ő emberségét,
 És világon kíván ő istenséget,
 Embernek fölötte nagy tisztességet.

745

Innét ismét Sándor hamar megtére,
Nilus vize mellett egy helyet néze, 750
Egy várast a Sándor ott építtete,
Alexandriának azt nevezteté.

Csakhamar az váras rakatott vala,
Táborával Sándor elindult vala,
Eufrates víz felé ű mégyen vala, 755
Babillóniában Dárius vala.

Igen nagy sok népet császár gyűjtete,
Baktriát, Sogdiát ű felvételé,
Scythiaiakat mind felvételé,
Az Indiából is népet kérete. 760

Az Dárius népe sok nemzet vala,
Ű kaszás szekere öt sereg vala,
Babillóniából kiindult vala,
Tigris, Eufrates közt ű megyen vala.

Mennye a Dárius Tigrist elkelé, 765
Az Eufrates mellett Sándort megérté,
Hatezer emberét onnat ereszté,
Hogy Sándor a vízen el ne kelhetne.

Császár lovagokat ismég ereszte,
Sándor előtt mindent elégettete, 770
Lycus vizén öt nap mind hidon kele,
Arbella várashoz Dárius ére.

Onnét egy mezőre Dárius szálla,
Hol hegyek valának mind elvonyatá,
Mindenfelé császár hogy elláthatna, 775
Sándornak erejét környülfoghatná.

Gyakor helyen faluk mind égnek vala,
Az Sándor a tüzet hogy látja vala,
Dárius ottlétét megtudta vala,
Tigris vize mellé Sándor eljuta. 780

Igen széles sebes a Tigris vize,
De mint Eufratesnek nincs sebessége,
A Tigrisnek vala egy gyalog réve,
Az révre eljuta a Sándor népe.

Túl másfelől készül Dárius népe, 785
Az vízen elkele Sándor ereje,
De marhájok vesze sok ott a vízbe,
Hogy kit elvitt vala víz sebessége.

Dáriusnak juta előljárója, 790
Hogy kivel csak vala ezer lovagja,
Pannoniaiakat Sándor választja,
Dárius népére hamar bocsáta.

Az Dárius népe ott megfutamék,
Előljáró hadnagy lóról elesék,
Hadnagy ugyan ottan megölettetéék, 795
Két nap Alexander ott megnyúgoyék.

Reggel onnat Sándor hamar indúla,
Jobbfelől a Tigris vize foly vala,
Balfelől a nagy hegy mellette vala,
Sándor előljárót bocsátott vala. 800

Juta hamar híre ott a Sándornak,
Hogy nem messze népe az Dáriusnak,
Ezör lovag népe az Dáriusnak,
Hogy égetné útát ott a Sándornak.

Vitézit a Sándor hamar bocsátá, 805
Dárius lovagit el-levágatá,
Az tüzet mindenütt Sándor oltatá,
Sok helyen nagy földön élést találá.

Sándor ott szállítá udvara népét, 810
Hol bévön találá népének élést,
Negyed nap indítá az ő erejét,
Mint ha viadalra vinné seregét.

Csak keveset úton mentenek vala,
 Azonban egy híre Sándornak juta,
 Császár felesége hogy megholt volna, 815
 Sándor e hír hallván ottan megszálla.

Vala a Sándornak azon bánatja
 Sőt a tisztes asszonyt igen siratja,
 Az Dárius anyja igen csudálja,
 Hogy asszony halálát oly igen szánja. 820

Nemes jó vitézit Sándor begyűjté,
 Tisztességgel asszont eltemetteté,
 Bánatjában Sándor egy nap nem evék,
 Asszon komornikja az nap elszökék.

Csak hamar komornik császárhoz ére. 825
 Megmondá hogy megholt ú felesége,
 És hogy Sándortól volt nagy tisztessége,
 És királyi módra volt temetése.

Többé Sándor asszont nem látta vala,
 Hanem mikor foglylyá ú esett vala, 830
 Dárius ezt igen csudálja vala,
 És ú nagy sirással ezt mondja vala:

«Adjátok meg istenek nagy hatalmamát,
 Békével bírhasam én országomat,
 De ha nem halljátok imádságomat, 835
 Sándornak adjátok birodalmamat!»

Mégis egy követet császár választá,
 Kit Alexanderhez akkor bocsáta.
 Az Alexanderhez az követ juta,
 Az Alexandernek követ így szóla: 840

«Csuda Sándor néked ez most ne legyen,
 Hogy Dárius frigyét tőled most kérjen,
 Te hatalmasságod tudja mi legyen,
 Igazságod annál hogy nagyobb legyen.

Eddiglen ű anyját mint te anyádat, 845
Gyermekit tartottad mint fiaidat,
És ű feleségét mint te húgodat,
Úgy tisztelted űket mint rokonidat.

Rólad mind azt vallják kit én is vallok,
Asszonyon bánkódot kit én jól látok, 850
Dárius házassát kit én jól tudok,
Te ellenségedet siratod látjuk.

Te eddiglen rendben állottál volna,
Hogy a Dáriussal megvittál volna,
Ha asszon halála nem történt volna, 855
Temetségre gondod ha nem lött volna.

Azért ez nem csuda ha Dárius kér,
Leányát elvegyed téged azon kér,
Eufrates vizéig vedd el a mit bír,
Zálagban kis fiát vedd el, azon kér. 860

Reá tekénts azért, add meg ű anyját,
Ű anyjával össze küssebb leányát,
Azért adja néked nagy sok aranyát
Téged bizon úgy tart mint édes fiát.

El ne higgyed magad jó szerencsédben, 865
Mert nehezb tartani a mi kezédben,
Honnemmint megnyerni ki más kezében,
Embernek egy példa ez életiben.

Penig erre juttál a Dáriussal,
Hogy frigyet tüled kér mind országával, 870
Ily jó szerencsét végy jó akarattal,
Életed úgy lészen nagy bátorsággal!»

Alexander hallá, követet kiküldé,
Az ű fű tanácsát erről megkérde,
Nagy sokáig minden erről vesztegle, 875
Végre Parmenió erre felele:

«Róla bízvást Uram ! azt mondtam volna,
Damaskus várasnál hogy néped vala,
Nagy kéncsért foglyokat megadtad volna,
Kivel minden néped gazdagult volna. 880

Anyjáért nagy kéncsét mostan elvennéd,
Eufrates vizéig országit elvéd,
Baktriát, Indiát te ne keresnéd,
Az Macedóniát megtekéntened !»

Tetszék az Sándornak ez szó nehéznek, 885
Ily szóval felele a vén embernek :
«Ha Parmenió volnék én is a pénznek
Erülnék inkább mint honnem jó névnek.

Vagyok Alexander, nem bánt szegénség,
Sem kalmár nem vagyok, kinél fősvétség, 890
De tudjátok vagyok királi felség ;
Azért bennem nincsen tekéltlenség.

Sőt ha a foglyokat meg kell adnia,
Ingyen azt megadom, nem kell aranya. »
Dárius követét előhívatá, 895
Sándor ily válaszszaal visszabocsátá :

«Te menj el mond meg ezt a Dáriusnak :
A mi jóval voltam az asszonyoknak,
Ne tulajdonítsa bátorságának,
De természetemnek ű járásának. 900

Én nem szoktam víni asszonynépekkel,
Sem olyakkal a kik foglyok magokkal,
A kit én gyűlölök erős fegyverrel,
Azzal igyekezem nagy vitézséggel.

Nem bírja Dárius mit ígír nékem, 905
Mert régen már azok hallgatnak engem,
Hogy országot adna, nem azért jöttem,
De hogy néki adnék, én vitézködöm.

De ha ű akarna én társam lenni,
 És ű magát merné én reám bízni, 910
 Ha hozzám akarna császár hallgatni,
 Netalám mit kívány, kész volnék adni.

Jól tudja az égen két nap nem lehet,
 Azonképen földön két űr nem lehet,
 Ha akar engedni az ma meglehet, 915
 De holnap meglátja Sándor mit tehet!»

Tüle elbocsátá császár követét.
 Más nap elindítá Sándor seregét,
 Dárius ez után indítá népét,
 Viadalhoz szerzé minden erejét. 920

Az Dárius népe sok országokból,
 Gyalog és mind lovag az Baktriából,
 Veres tenger mellől a Sogdiából,
 Babillóniából, Arméniából.

De az Médiából és Syriából, 925
 Capadóciából és Indiából,
 És a Partiából és Scithiából,
 Kétszáz negyvenötezer tartományokból.

Alexander látá Dárius népét,
 Kiknek szemeivel nem látá szélét, 930
 Oly igen forgatja vitézi eszét,
 Olyha ugyan bánja nagy merészségét.

Róla Alexander sokat gondola,
 Népe kevés voltát jól tudja vala,
 Parmenió szava eszében juta, 935
 De hogy arra térne, már késő volna.

Búsultában méne bé sátorában,
 Az nap vala immár elnyúgovásban,
 Bétakarodának mind az sátorban,
 Sok tűz miatt vadnak világosságban. 940

Éjjel Alexander nem aludt vala,
De miként ütköznék gondolja vala,
Hajnalkor az álom reá jutott vala,
Mondhatatlan igen aluszik vala.

Lám az fényes nap is el-feljött vala,
Az Dárius népe rendben áll vala,
Alexander még is aluszik vala,
Hadnagyk sátonál ott várják vala.

945

Látá Parmenió hogy fel nem kelne,
Ottan az sátorban hamar bémene,
Szóval Alexandert költeni kezdé,
De nagy álom miá Sándor nem érzé.

950

Az vén Parmenió Sándorhoz nyúla,
Kezével felrázá, néki így szóla :
«Uram ! hol te erőd ki elébb vala,
Egyebet költeni te szoktál vala ;

955

Már te ellenséged vagyon előttd,
Készületlen vagyon mind a te néped !»
Sándor ezt felelé : «te ezt úgy véljed,
Mindentről végeztem, hogy jól megértsed.

960

Vitézek immáron mind készüljenek,
Viadalhoz trombiták már zengjenek
Hadnagyk seregek közé menjenek,
Jupiter hírvél megütközzenek !»

Igen bölcsen Sándor seregét szerzé,
Állatá ű népét arczczal négy felé,
Hogyha az ellenség öt hátul venné.
Mindenféle népét víni készíté.

965

Csak egy kevés népet táborban hagyá,
Dárius anyját is azokkal hagyá,
Minden marhájokat lerakattatá,
Bölcs beszéddel népét ő bátorítá.

970

Távul a Dárius immár nem vala,
 Balfelől népe közt seregben vala,
 Jobbfelől Mazæus hadnagya vala, 975
 Az Dárius ellen Sándor áll vala.

Vala nagy üvöltés ott mind kétfelől,
 Egymást vágják vala nagy kegyetlenül,
 Az Dárius népe vala mind környül,
 A tábort megvevék Sándor népétől. 980

Sok kaszás szekerek kirohanának,
 Ki miatt nagy sokan ott meghalának
 Barmok sebek miatt megbúsulának,
 Szekerek környülök mind elromlának.

Fegyverében Sándor jó lován vala, 985
 Mindkét királ mellett erős nép vala,
 Kiki ura előtt igen ví vala,
 Az halált semminek alítják vala.

Vitézivel Sándor béjutott vala,
 Császár szekéréhez csak közel vala, 990
 A szekér-vezetőt megölték vala,
 Nagy kiáltást Sándor népe tött vala.

Gyakran kezde császár népe hullani,
 Kezdének nagy sokan mind hátat adni,
 Az Dárius látá sok népét futni, 995
 Szablával akará magát megölni.

Jó lova Sándornak elfáradt vala,
 Más lovára Sándor hamar ült vala,
 Az Dárius immár elfáradt vala,
 Szántalan sok népe igen hull vala. 1000

Temérdek sok népet ott levágának,
 Negyvenezer embert ott számlálának,
 Dárius népében kik meghalának,
 De szántalan kazdag foglyok valának.

Jeles fű vitézi Alexandernek, 1005
Ott az viadalban sebesülének,
De kik viadalban megöletének,
Csak háromszázan is nem leletének.

Nagy temérdek kénccset akkor nyerének,
Arbella városban hogy bėjutának, 1010
Dárius kénccsének ott örülének,
Országot foglalni elindulának.

De a Dáriussal kik szaladának,
Média országban beindulának,
Sokan Dáriustól elhasonlának, 1015
Az Alexandernek meghódolának.

Elindula Sándor ű táborával,
Babillóniára ű szolgálival,
Dárius hadnagya futott hadával,
Az városban vala sok fű urakkal. 1020

Méne eleiben hadnagy Sándornak,
Meghódola néki mint királyának,
Az város engede nagy hatalmának,
Ezen nagy öröme vala Sándornak;

Oly nagy tisztességgel Sándort fogadák, 1025
Mint ha a Dáriust szemekkel látnák,
Dáriusnak kénccsét mind előhozák,
Az Sándor kezébe a kénccset adák.

Nagy vala az város Babillónia
Mind téglából vala az ő rakása, 1030
Harminczkét lábnyomdék temérdek fala,
De száz singni vala az magassága.

Az városnak vala nagy szélessége,
Háromszáz hatvanhat olasz mélföldre,
Az városnak belől sok élőföldre, 1035
Az közepin ott foly Eufrates vize.

Régi hét csudának ez egyik vala,
 Az Eufrates vizén mely kőhíd vala,
 Azt nagy mesterséggel csinálták vala,
 Melyet vízfénékről felraktak vala. 1040

Csudálatos szép kert az várban vala,
 Hús kőlábon az kert rakatott vala,
 Kűlábakon az kert felüláll vala,
 Nagy szép ékességgel kert ékes vala.

Harmincznég napiglan népét ott tartá, 1045
 Sándor ő erejét ott megnyúgotá,
 Pénzzel Tráciából népet hozata,
 Kivel az ő népét megsokasítá.

Az hadból Dárius hogy elszalada,
 Szerte-szerént vala sok búdosása, 1050
 Alexander előtt nagy búdosásban,
 Vitézi valának nagy kazdagságban.

TERTIA PARS.

Capita Versuum.

Intravit magno discrimine Persidis oram,
 Et Darium reperit confossum vulnere Magnus.
 Tum Scythiam capit Macedo lustrare nivosam.

Jól megértse minden Sándornak dolgát,
 Semminek ne vélje ú szerencsáját,
 Megmondta próféta hatalmasságát, 1055
 És megjelentette ő birodalmát.

Nem késék az Sándor Babillóniában,
 Hogy több népe juta ő táborában,
 Menetást ott hagyá az nagy városban
 Mitrenist választá Arméniában. 1060

Tőle minden vitéz ajándékot vön,
 Minden gyalog, lovag nyúgodalmat vön,
 Úta legelőszer Saptrafában lön,
 Ki nagy sok éléssel igen bévös lön.

Rövid napon méne nemes Susában,
Az váras nagy hamar lön hatalmában,
Kéncset sokat lele ott a tárházban,
Császár anyját hagyá ott az városban. 1065

Alexander innét népét indítá,
Az Oxius népre mikoron juta,
Sándor erejére akkor támada,
Végre Sándor népe őket megbírá. 1070

Vala nagy haragja ott a népekre,
Akará hogy őket mind elveszesse,
De Dárius anyja néki könyörge,
Azért mind a népnek megkegyelmeze. 1075

Juta Persiának ő határára,
És határán való nagy havassára,
Tizenötezer gyalog reájok támada,
Kiket Alexander mind levágata. 1080

Táborát jártatá viadal helyén,
Alá néznek vala Persia hegyén,
Sándor örül vala jó szerencsén,
Vitézi csudálnak nagy vitézségén.

Megnyúgodtak vala, elindulának,
Szép Persepolisban el-béjutának,
A gazdag városban mindent dülének,
Urak az Sándorral várban szállának. 1085

Az Persepolisban egy tábort hagyta,
Az vén Parmeniót hadnagyul hagyá,
Az Craterust néki ott társul hagyá,
Két sereggel Sándor onnat indula. 1090

Gyakor városokra juttanak vala,
Sokféle nép néki meghódolt vala,
Erős havasokat jártanak vala,
Az Mardus népekre juttanak vala. 1095

Nem akarnak ezek néki engedni,
 Persáknál valának erősbec vinni,
 Lyukba szoktak vala Mardusok lakni,
 Erdei vad hússal csak szoktak élni. 1100

Oly kegyetlenségek asszonnépeknek,
 Mint a firfiaknak vala közöttük,
 Valának fejenként engedetlenek,
 Más néptől különböz ű természetek.

De csak mind térdiglen vagyon ruhájok, 1105
 A firfiaknak mind hosszú szakálok,
 Patyolatban kötik nagy hosszú hajok,
 Parittyából lőnek ha lészen hadok.

Indúla a Sándor bátorságában,
 Mardusokat megveré ű táborában, 1110
 Hódoltatá űket nagy hatalmában,
 Harmincz napig jára a Persiában.

Sándor visszatére Persipolisban,
 Hadnagyit begyűté lakodalomban,
 Sok kéncset elosztá vígasságában, 1115
 Akkor elváltozék ű szokásában.

Csudálatos vala ű erkölcsében,
 Megrettenthetetlen veszedelmében,
 A Sándor gyors vala cselekedetiben,
 Foglyokhoz ű vala kegyelmességben. 1120

Róla írják, erős volt ű hitiben,
 Fertelmes nem volt ű életiben
 Míg Sándor nem esett nagy részegségben,
 Ki miatt kárt valla híre-nevében.

Ingyen eszében sincs ű ellensége, 1125
 Naponként Sándornak nagy részegsége,
 Asszonnéppel együtt iszik serege,
 Kússebbülni kezde ű embersége.

Megégeté Sándor Persipol várát,
Egy részeg asszonnak fogadá szavát, 1130
Tűz miatt elrontá minden rakását,
Igy veszté Sándornak egy jeles házát.

Jó vitézek szánák vár elromlását,
Sándor is megbáná csakhamar dolgát,
Onnét elindítá az ű táborát, 1135
Akará meglátni Sándor Médiát.

Nyúgodnia Sándor — ezt elvégezé, —
Nem akarna, mígnem császárt meglelné,
Minden várasában út megkeresné,
És ű országában megkergettetné. 1140

El-bé vala császár a Médiában,
Média országnak ű városában,
Harminczezer ember ű táborában,
Sándor császárt hallá a Médiában.

Piros hajnalkorban császár indúla, 1145
Csak egy mélföldnyire onnat kiszálla,
Sándorral megvíni ű készül vala.
Császárnak hadnagya a Bissus vala.

Egybegyűjté császár minden tanácsát,
Ily szóval jelenté ű akaratját: 1150
«Tudjátok Sándornak jöni táborát,
Hogy vélem megvíjon ő, akaratját.

Róla én nem szólnék, vitézségteket,
És ha én nem tudnám emberségteket,
Kétszer követétek az én fejemet, 1155
Mikoron vesztettem nagy sok népemet.

Sokan bizony töllem elhajlottanak,
Kik az ő tisztekben megmaradtanak,
Várasimat bírják hogy elhagytanak,
De hogy ti énvelem megmaradtatok, 1160

Inkább akartatok engem követni,
Sándornak az tisztért hogy nem engedni,
Ha én meg nem tudom néktek fizetni,
Az istenek készek néktek megadni.

De ez világból is ha ti kimúltok, 1165
Minden nemzetségtől nagy jót hallotok.
Futni akarnék is, ti ne hagyjatok,
Azért én megvívok, nyilván tudjátok.

Inkább azt akarom, fejem elessék,
Honnem nékem mástól ország adassék, 1170
Én császári fejem szégyenültessék,
Eleimnek neve küssebbültessék.

Sőt az szerencse is igen forgandó,
Sándor szerencséje változhatandó,
Minden jó szerencse nekünk várandó, 1175
Kit hiszek, mivelünk megmaradandó.

Országimat kérlek ti megnézzétek,
Régi királyokról emlékezzetek,
Mert bizonynyal leszen győzedelmetek,
Vagy néktek elesik fejedelmetek.» 1180

Rettenének ezen az ú tanácsi,
Sokat hallgatának ú fő hadnagyi,
Egymásra kezdének azok csak nézni,
Végre egy vén ember így kezde szólni :

«Az kik te utánad bársomban jártunk, 1185
Mi az viadalra mind készek vagyunk,
Neked jó szerencsét istentől várunk,
Ha a nem adatik, érted meghalunk.»

Mikor több tanácsi ez szót meghallák,
Melléje állának, mind jóvá hagyák, 1190
Ű szolgálatjokat néki ajánlák,
Halálokat nem szánják, néki azt mondák.

Ezt a Nabarzanes hallotta vala,
 Hogy ki egy tanácson Bissussal vala,
 Dáriust megfognák — végezték vala, 1195
 Akkor a császárnak így szóltak vala :

«Tudom uram császár, hogy nehéz leszén,
 Most te felségednek az én beszédem,
 Miként orvosságot a beteg vészen,
 Ki néki először nagy nehéz leszén. 1200

De nem intlek arra hogy károd legyen,
 De hogy te országod kezedben legyen,
 Helyetted idegen más császár legyen,
 Ki te néped előtt fejedelem legyen.

Az gonosz szerencse te rajtad vagyon, 1205
 Te császárságodon most igen vagyon,
 Hogy te ellenséged innen kiszálljon,
 Annak szerencséje reád fordaljon.

Róla azt mondanám, császárságodat 1210
 Adnád az Bissusnak birodalmadat,
 Hogy ű igazgatná ily nagy gondodat,
 Végre ű megadná birodalmodat.»

Jóllehet Dárius kegyelmes vala,
 Az áruló szavát nem tűrte vala,
 Szabláját ű hozzá rántotta vala, 1215
 Ilyen szóval néki ott szólott vala :

«Véled alkalmasnak hiszem, az üdöt
 Hogy akaratodat kijelentenéd,
 Hogy a te uradat már elvesztenéd,
 Hitván rab, fejemnek végét érhetnéd!» 1220

Mennye a Dárius e szókat mondá,
 Szablájával ottan reá indúla,
 De a Nabarzanes hamar szalada,
 Bissussal táborból hamar kiszálla.

Reggel a Bissussal felkészülének,
 Baktriaiakkal mind felgyülének,
 Az császár sátorát mind környülve vék.
 Arany lánczczal császárt ott megkötözők. 1225

Egy szekérben császárt el-béülteték,
 Szekér hitván bőrrel béfedezteték,
 Császár benne volna meg ne ismernék,
 Várasról várasra hol ütet vinnék. 1230

Persák az Bissushoz hajlottak vala,
 Sok ígirettekkel megcsalták vala,
 Az Baktria felé ű siet vala.
 Alexander ezt mind jól tudja vala. 1235

Előhívá Sándor az vitézeket,
 Nékik megbeszélé Sándor ezeket,
 Vitézek nem szánák az ű fejeket,
 Csak űk megverhetnék ellenségeket. 1240

Rendben az vitézek ott nem állának,
 Gyalogok sem nézék hogy fátadának,
 Kiki egymás után felrohanának,
 Bissusnak seregi közel valának.

Jó szerencse néki adatott vala,
 Mert ha Bissus arczul rájok tér vala,
 Viadalban űket elveszti vala,
 Mert kevesen vala és fátadt vala. 1245

Tőlök immár Sándor nem messzé vala,
 Az Bissusnak népét jól látja vala,
 Bissus Dáriusnak lovat vitt vala
 Jó lóra felülni készeríti vala, 1250

Csak hiában Bissus ott inti vala,
 Mert a lóra ülni nem akar vala,
 Sándort segítségül kiáltja vala.
 Bissust árulónak nevezi vala. 1255

Ott megharagvának az Dáriusra,
Lövének sok nyilat az ő urokra.
És a szekérében való barmokra,
Szekeret téríték az parlagokra. 1260

Noha Alexander kevesen vala,
És Bissus akkoron sok néppel vala,
Sándor népe előtt elfutott vala,
Háromezer népe elesött vala.

Futa Nabarzanes Hirkaniában, 1265
Szalada a Bissus a Baktriában,
Több népek esének akkor fogságban,
Hogynemmint valának Sándor táborában.

Oly igen Dáriust Sándor keresi,
És mind a foglyoktól igen kérdezi. 1270
De senki Dáriust meg nem lelheti,
Melyfelé lőtt volna néki meneti.

Sándor seregében egy vitéz vala,
Nagy szomjúság miatt megfáradt vala,
Egy kis csorgó patak egy völgyben vala, 1275
Vitéz víznek fejét keresi vala.

Sok seb miatt lovak elestek vala,
A császár szekerét kik vonzák vala,
A sebes barmokhoz vitéz tért vala,
Dárius szekerét meglátta vala. 1280

Vitéznek Dárius ottan így szóla:
Az Alexandernek hogy megmondaná,
Noha immár néki lenne halála,
De nagy jámborságát nékie tudná.

Megesmértem régen kegyelmességét, 1285
Anyámhoz, társomhoz nagy tisztességét,
Mert nem úgy tartotta mint ellenségét,
Kivel megmutatta kegyelmességét.

Volt jobb akarattal házam népéhez,
 Honnemmint rokonim az én fejemhez, 1290
 Azért fohászkodom az Jupiterhez,
 És a királyoknak ű istenéhez.

Világ szerte-szerént legyen hatalma,
 Minden országokon nagy birodalma,
 De Sándor tekéntsén jámborságára, 1295
 Testem temettesse én koporsómba.

Lássa halálomért mint kelljen tenni,
 Mert ha bosszút nem kezd értem állani,
 Talám ű rajta kezd ily dolog esni,
 Ily szerencsétlenség fején történni! 1300

Nem szólhata többet csak kezét nyújtá,
 Császár az vitéznek csak kezét fogá
 Sándornak mondaná, azt jegyül hagyá.
 Vitéz a Sándornak hamar megmondá.

Eljuta a Sándor, halva találá, 1305
 Az Dárius császárt igen siratá,
 Mert ű nagy méltatlan halálát látá,
 Mint ily fejedelmet onnan elhozá.

Régi szokás szerént nagy tisztességgel,
 Császárt eltemeté ű vitézivel, 1310
 Sándor elindula ű seregével,
 Parthiában juta az ű népével

Együtt a foglyokat megkérdezteté,
 Az főfő népeket elereszteté.
 Az Dárius ecsjét hozzája vevé, 1315
 Komornikok közzé Sándor bévivé.

Mikor futa Sándor az Partiában,
 Az is meghódola birodalmában,
 Onnét el-bémene Hirkániában,
 Hogy ki meghódola nagy hatalmában. 1320

Akkor jöve hozzá Talestris asszony,
Szép asszonyok között királné asszony,
Sándorral múlata egynihán napon ;
Ismét visszatére egy időkoron.

Gonosz erkölcsűvé Sándor változék, 1325
Mert éktetességről elfeletközék,
Persák ruhájában Sándor öltözék,
Nagy jámborságában megküssebbedék.

Nagy kevélség miatt jó vitézeket, 1330
Ű nyomorgat vala fő-fű népeket,
Sándor hátra vete jó erkölcsöket,
Ű kíván isteni tisztességeket.

Vala koronája mint Dáriusnak,
Száma már nem vala sok ágyasának,
Sok gonoszsága nehéz jó szolgálainak. 1335
Sándort ott nevezék Dárius rabjának.

Sándorra nagy sok szó népétől vala,
Kit az Alexander mind jól ért vala,
Jóllehet nagy kéncsöt nékik oszt vala,
De azért a sok szó rejája vala. 1340

Táborát sokféle népre indítá,
Ű hatalma alá azokat hajtá,
Kaukasus hegy mentét Sándor megbírá,
Népeknek ez nevek, kik lakják vala :

Valának trákusok, emergétusok, 1354
Arateziusok, hidaspiások,
Epimeneusok, az parymasok,
Tőle rontatának nagy sok várasok.

Mikor juta Sándor a Baktriában,
Király vala Bissus azon országban, 1350
Sok népe Bissusnak ű táborában
Mert ű Sándor ellen bízik hadában.

Sándor a Bissushoz hogy közel juta,
 Sándor népe előtt népe elfuta,
 A Bissusnak vala két fő hadnagya, 1855
 Kik hamar egymással végeztek vala.

Csakhamar a Bissust ott megkötözék,
 Az Alexandernek kötözve vivék,
 Dárius öcscsének Bissus adaték,
 Végre Dáriusért felakasztaték. 1860

Jutott vala Sándor az Tanaisra,
 Scythiából sok nép jöve Sándorra,
 De Tanais vize közöttük vala,
 Könnyen űk egymáshoz nem jutnak vala.

Táborában jöve az Scythiából, 1865
 Húsz választott ember fő városokból,
 Kik csudálkoznak akkor Sándorról,
 Szólának Sándornak ígyen dolgokról:

«Ha termeted volna Sándor olyan nagy,
 Mint megmondhatatlan kívánságod nagy, 1870
 Mind ez széles világ noha igen nagy,
 De tenéked Sándor nem volna ez nagy.

Jobb kezeddél érnéd a napkeletöt,
 Balkezeddél érnéd a napnyúgatot.
 De ha ezeket mind te megnyerhetnéd, 1875
 Fényes napnak hiszem fényét keresnéd.

Ázsiába jöttél az Európából,
 Európába most jössz az Ázsiából.
 Ha minden nemzetet bírsz hatalmadból,
 Istenséget kívánsz kevélségedből. 1880

Mégis nem tudod-e nagy álló fákat?
 Űk ideig vesznek magosságokat,
 Egy órában veszti állapotjokat,
 Hamar látjuk néki rohanásokat.

Csak a fa gyümölcsét valaki nézi,
 Bolond magasságát fának nem nézi,
 Meglásd tetejére ha akarsz hágni,
 Ágastól kit fogtál, ne! kezd elesni. 1885

Az oroszlánt noha madár megeszi,
 Az erős vasat is rozsdá megeszi,
 Valaki ezeket elő nem veszi,
 Erőtlen kezd rajta bosszút állani, 1890

Penig most mi dolgoz vagyon mi velünk?
 Soha te földedre Sándor, nem mentünk.
 Ki vagy és honnan jössz, benne nem tudunk,
 Mert mi ez üdeig békével laktunk. 1895

Ime mi senkinek nem szolgálhatunk,
 Másen uralkodni mi sem akarunk,
 Ajándékot Sándor neked mi hoztunk,
 Búzát, nyilat, pohárt mi neked hoztunk. 1400

Tisztességgel tölünk végyed ezeket,
 Búzával tisztelünk mi embereket,
 Pohárból tiszteljük az isteneket,
 Nyillal mi megrontjuk ellenségünket.

Megbirtunk ezekkel nagy királyokat,
 Kik birtak régenten persiaiakat,
 Mikor reánk hozták az új hadokat,
 Egyiptomig birtuk új országokat. 1405

Az latrokat mondod hogy te kergeted,
 De te azt eszedben ingyen sem veszed 1410
 Minden népek között kiket eljártál,
 Nagyobb lator nincsen Sándor náladnál.

Csuda mit te kívánsz, bírod Lidiát,
 Syriát, Persiát és az Médiát,
 India határát és a Baktriát, 1415
 Még is elakarod venni barmunkat.

És mire kívánod az kazdagságot !
 Hogy ki tenéked hoz csak szomjúságot,
 Noha mondhatatlan nagy kazdagságot,
 De mit nem bírsz, annál inkább kívánod. 1420

De ezt nem vészed jól Sándor eszedben.
 Senki fejedelmet természetiben,
 Idegent nem akar várni földében,
 Mert nem illik össze ü erkölcsében.

Oly könnyű életünk, mi szegénységünk, 1425
 Mert nincs mit tenéked annyit füzetnünk,
 Ha kergetsz előtted ugyan eljövünk.
 Táborodban mikor nem vélnéd leszünk.

Lám nincsen minékünk erős várasunk,
 Várasinkban nincsen nagy kazdagságunk, 1430
 De minékünk vannak hideg pusztáink,
 Pusztáinkban kevés lábas marháink.

Vagy elégedjél meg a szerencsével,
 Ki téged szeretett ilyen nagy kénscsel,
 Mert ha az szerencse szárnyára felkél,
 Mindent ü elviszen mint az forgó szél. 1435

Sőt ha te isten vagy, jól tégy emberrel,
 De ha te ember vagy, ne feletközzél,
 Halandó voltodról megemléközzél,
 Magad elfelejtván ne cselekedjél. 1440

Te barátid azok bízvást lehetnek.
 Sándor kik te tőled kárt nem vejendnek,
 Kiket meghajtottál, azok mind félnek,
 És csak tekéltlen tőled rettegnek.

Régen hallottuk mi ezt közbeszédben, 1445
 Hogy azt nagy bolondság néked keresned,
 Kiért magadat kell elfelejtened,
 Sándor, ezt eszedben kell neked vened.

Az mi szokásinkból mi nem esküszünk,
Mert minden jámbornak szavának hiszünk, 1450
Hazug embereket igen gyűlölünk,
Hidd meg jó szomszédid néked lehetünk.

Ritkán ily barátid néked lehetnek,
És atyádfiai ha tőled értünk,
Oly nagy segítséggel néked lehetünk, 1455
Mert mind Francziáig el-bémehetünk.

Ez országhoz penig kit megvehetünk,
Az Tanais vize foly csak közöttünk,
Azért ha barátid kell néked lennünk,
Avagy ellenségid add megértenünk!» 1460

Nem sok szóval Sándor erre felele :
Meglátná mit kelljen ebből tennie,
Jó tanácsadókat hátra nem vetne,
De szerencsét Sándor megkésértene.

Igyen elbocsátá az követöket, 1465
Csináltatott vala sok sövényeket,
Szereztetött vala nagy sok tömlöket,
Hajókra rakatá a sövényeket.

Vitézek hajókban mind béállának,
Elöl paizsosok térden valának, 1470
Tömlőkön gyalogok sokan lábbanak,
A sok hajók mellett lovak úszának.

Oly nagy vitézséggel cselekedének,
Egyszersmind a partra kiszökdösének,
Jöllehet sok nyilat rájok lövének, 1475
De scithiaiak megveretének.

Sándor szerencsével ott nagygyal jára,
Scithiaiakat hogy ő megbírá,
Mert Ázsia tőle elszakadt vala,
Gonosz szerencséje ha lészen vala. 1480

Azonban követek hozzá jutának,
 Sok tartományokból választatának,
 Az Alexanderhez azok hajlának,
 Földökben békével megmaradának.

Megtére a Sándor a Seythiából,
 Ezer nyolczszáz lovat hoza az hadból:
 Sogdiát felvevé nagy hatalmából,
 Szolgáinak adná jámborságából.

1485

Q U A R T A P A R S.

Capita versuum.

Nec minus illustres Elephantis incipit Indos
 Lustrare, et variis concurris magne duellis,
 Et Porus est illis victus felicibus ausis.

Nagy lön híre neve akkor Sándornak,
 Hogy népét megverte scitiaiaknak,
 Ebből félölme lön nagy sok országnak,
 Kik Alexandernek meghodolának.

1490

Először ő méne a Sogdiára,
 Kit Sándor meghajta birodalmára,
 De nagy gondja vala egy nagy kőszálra,
 Kit még az országban meg nem vött vala.

1495

Csak az egy kőszálra nagy gondja vala,
 Körül olasz mélföld másfélszáz vala,
 Kinek kerületi igen nagy vala,
 Harmincz mélföld vala a magassága.

1500

Mél barlang az hegynek oldalán vala,
 Harmincezer ember barlangban vala,
 Arimázes nekik királyok vala,
 Éléssel az barlang mind teli vala.

Ime Alexander nagy kegyelmére,
 Inté Arimázest engedelmére;
 Kevélyen felele veszedelmére,
 Hogy ha nehéz volna hát felrepülne.

1505

Nem tűrheté Sándor nagy bosszúságát,
 Hamar előhíva háromszáz ifjat. 1510
 Kiknek ű ígíre ajándékokat,
 Hogy meglássák hamar az ű házokat.

Vala nagy meredek az köszál onnat,
 Ifjakat nem láták azok sohonnat,
 Felmenének az köszálra űk onnat, 1515
 Másnap tetejére jutának annak.

Sándor legelőször az jelt megmondá,
 Hogy kit az ifjagnak ű adott vala.
 Mégis egy követöt azokhoz bocsáta,
 Kik a nagy barlangban gyűltenek vala. 1520

Juta el a követ Arimázeshez,
 Inté, jőne alá Alexanderhez,
 Kegyelemmel lenne az ű fejéhez,
 Hogy kit ű hallhatott sok ellenséghez.

Lám az Arimázes szavát hogy hallá, 1525
 Arra kevés szóval követnek szóla,
 Arimázes szavát követ hogy hallá,
 Kézzel felmutata és így szóla :

«Látod-e ? röpülni tud Sándor népe,
 Kivel immár rakva köszál teteje, 1530
 Megtudod mi légyen Sándor ereje !»
 És ily szóval onnat követ eltére.

Vala nagy üvöltés Sándor népe közt,
 Zengnek a trombiták az ű népe közt,
 Arimázes kétségben esék népe közt, 1535
 Sándorhoz alá jöve baráti között.

Sándor nagy haragját meg nem bírhatá,
 A főfü népeket felakasztatá,
 Köszálon valókat meghódoltatá,
 Békével köznépet elbocsáttatá. 1540

Táborát indítá sok tartományra,
 Elébb Dáciára és a Xenippára,
 Onnat elébb méne a Martirára,
 Sisimitres herczeg nagy köszálára.

Rettenetes vala Sándor hatalma, 1545
 Nem bizik a herczeg az nagy köszálba,
 Sándornak ű bizik jámborságába,
 Herczeg adá magát nagy hatalmába.

El nem vevé Sándor ű birodalmát, 1550
 Csak vele hozatá ű két szép fiát,
 Onnat elindítá erős táborát.
 Indiára veté nagy gondolatját.

Sándor elindítá az ű erejét,
 Mikoron eléré Gabas erdejét,
 Az égnek szenvedé szertelen vészét, 1555
 És keves essőnek nagy hidegségét.

Ez keves essőben sok népe hala,
 Kik mind meghalának, ezört számlála,
 Az nagy kő essőtől így szabadula,
 Egy bő tartománra Sándor kijuta. 1560

Lakik Oxyartes a tartománban,
 Ki vendéglé Sándort nagy vígasságban,
 Harmincz nemes leánt hoza az házban,
 Kikkel Sándor vala lakodalomban.

Ezek között vala a Roxonia, 1565
 Ki Oxiartesnek vala leánya
 Minden leányoknál leán szebb vala,
 Sándor feleségül vevé azt hozzá.

Panasz hogy Sándorra ebből ne menne, 1570
 Fő népének egyegy leánt hagyta hogy venne,
 Vét két ezzel Sándor befedezhetné,
 Onnat rövid napon meg elébb mene.

Hadát Alexander megöregbíté,
Minden tartománból népet kérete,
Husz százezer népre táborát tölté,
Mind az Indiára Sándor készíté. 1575

Az India vagyon napkelet felé
Délfelől csak vagyon magasabb földe,
Egyebütt földének egyenessége,
Szép folyóvizekkel ékes mezeje. 1580

Nemes hideg vala az Indus vize,
Köztök diszesb vala a Gangyes vize
A kösziklákon foly Hydaspis vize
Hydaspison felől Atestes vize.

Tetszik ugyan másnak ez világ nekik,
Mikor egyebütt nyár, tél vagyon nekik,
Mikor egyebütt tél, nyár vagyon nekik,
Az üdő köztökök mind így változik. 1585

Jeles nagy sokféle állat ott vagyon,
Gyöngy és minden drága kő köztök vagyon, 1590
Mondják az folyóvíz arannyal folyjon,
Valamely víz köztök csak lassan folyjon.

Söt nékik ruhájok csak térdig vagyon,
Mind a férfiaknak patyolatjuk vagyon,
Fülökben drága kő nagy soknak vagyon, 1595
Karokban nagy soknak aran perez vagyon.

Indiában nagy sok kazdag királyok,
Bő ruhájok vagyon, mind aranyasok,
Nagy drága kövekkel azok kazdagok,
Ha téstova járnak, körül szolgáljuk. 1600

Nemes illatokkal megtemjénezik,
Mikor téstova jár azval tisztelik,
Fegyveres szolgálai útét követik,
Kik a király fejét mindenkor őrzik.

Csuda szépen vagyon királi házok,
Szép házokat tartják aranyas kölábok,
Szélővesszők futják kívül házokat,
Belől ékesítik arany madarak. 1605

Jöni menni szabad király házában.
Király választészen az ú házában,
Avagy ú törvént mond ú országában,
Vagy fejét füsüllli reggel házában. 1610

Pénze ú királyoknak bévön arany jár,
Ha nem messze mégyen, akkor lovon jár,
Ha messze ú úta, elefánton jár,
Ki mind sár aranynyal befedezve jár. 1615

Jelesb fegyverek közt vagyon nagy nyilok,
Irják, két öl legyen a hosszaságok,
Hosszú nyiloknak nincs semmi hatalmok,
Királyok után jár nagy sok ágyasok. 1620

Tekéletesség nincs soha közöttök,
Minden nagy részegség vagyon közöttök,
Bölcs ember csak kevés vagyon közöttök,
Vagyon ki még fúat is imád közöttök.

Irnak ennél többet az Indiáról,
Kéncsesel drága kövel kazdagságáról,
Akkik ott teremnek elefántokról,
És sok külömb-külobb vad állatokról. 1625

Nagy erejét Sándor el béindítá,
India határára mikoron juta,
Itt egynihány király néki hódola,
Kiket kegyelmesen Sándor fogada. 1630

De hogy elébb méne ú táborával,
Senki nem ségállé ajándékával,
Dúlata a Sándor ú hadnagyival,
Indus vize mellé méne szolgálival. 1635

Ott a Nissa várast Sándort megvevé.
Dédala tartománt mind pusztán lelé,
Idacha tartománt mind elégeté,
Masargas népeket Sándor eléré. 1640

Sándor a fővárust ott megszállatá,
Kiben királyné asszony Cleophas vala,
És harmincznyolcezer asszonynyal vala,
Várust kösziklákon rakatta vala.

Látá Sándor város nagy erősségét, 1645
Jó lován kerülé város köfalát,
Honnét megvehetné asszon városát,
Egy nyillal meglövék Sándornak szárát.

Vitéz Alexander igen búsula,
Keserge seb miatt és ígyen szóla : 1650
« Mondják hogy én vagyok Jupiter fia,
De testemnek látom nagy ű fájdalma ! »

Sándor kilencz napig várust vitatá,
Az királyné asszon magát gondolá,
Sok nemes asszonynyal jöve ű alá, 1655
Kicsiny két fiát is véle elhozá.

Tön kegyelmet Sándor asszon fejének,
És mind véle való földe népének,
Egyníhán napiglan csak ott levének,
Királyné asszontól vendégletének. 1660

Régi jó vitézit kétfelé osztá,
Az Paliperconnak egy részét adá,
Azor városára azt elbocsátá,
Ki hamar a várust meghódíttatá.

Az Sándor népével onnét indula 1665
Mindenütt a sok nép előttök fut vala,
Egy magas kőszálra előttök szalada,
Kit az Alexander környülállata.

Régi emberektől Sándor megérté,
Hercules köszálát meg nem vehetné, 1670
Minden tehetségét ű arra vetné,
Hogy a nagy köszálát ű megvehetné.

Ez köszálát Sándor tíz nap vitatá,
Noha sok jó vitéz vesze alatta,
Köszálon valókat meghódoltatá, 1675
Embolima nevű földre eljuta.

Erix neve vala az föld urának,
Húszezer embere fegyveres annak,
Megállá két hegy közt útát Sándornak,
De hamar Sándornak útát adának. 1680

Tábora Erixnek hogy elfutamék,
Ünnön szolgálaitól feje véteték,
Sándor eleiben hamar viteték,
De semmi jó érte nékik adaték.

Vitézivel Sándor onnat erede, 1685
Hideg Indus vizén népével kele,
Gazdag Omphis királ Sándorhoz jöve,
Ki sok ajándékkal Sándort szereté.

Az ajándék néki oly kedves vala,
De hogy Omphis királ meghajlott vala 1690
Még annál is kedvesb Sándornak vala,
Mert ezen öröme nékie vala.

Reggel negyed napon onnat indula,
Abyssares királ követe juta,
Ki követe által néki hódola, 1695
Porus királ immár nem messze vala.

Izené a Sándor Porus királnak,
Adóját bévinné mint ű urának,
Eleiben menne mint királyának,
Erre így felele Porus Sándornak : 1700

«Jól értem beszédét Alexandernek,
 Én eleget tészek izenetinek,
 Az én határomig elejben megyek,
 De engem ne véljen fegyvertelennek.»

Sándornak egy királt hozának fogva, 1705
 Kinek az ő neve Gamaxus vala:
 A Sándor népére támadott vala,
 Sándor azt az Omphis kezében ada.

Csak közel a Porus Sándorhoz vala, 1710
 Nyolezvanöt elefánt Porussal vala,
 Hadhoz való szekér háromszáz vala.
 Porus gyalog népe harminczezer vala.

Oly nagy elefánton Porus ül vala,
 A táborán felül megtetszik vala,
 Aranyval, ezüsttel nagy ékes vala, 1715
 Nagy sok nyilas népe gyalog közt vala.

Nagy ember az Porus népe közt vala,
 Magassággal mindent felülmúl vala,
 Akaratja hadhoz igen nagy vala,
 Az Hydaspes vize köztök foly vala. 1720

Csináltatott vala nagy sok ácsokkal,
 Sándor nagy hajókat nagy hamarsággal,
 De vízen nem mehet ú bátorsággal,
 Mert széles, mél a víz sebes folyással.

Vala négy olasz mélföld ú szélessége, 1725
 Nagy kövekkel rakva mind a feneke.
 Kin ugyan megtorlik viz sebessége,
 Másfelől a parton ú ellensége.

Retteg vala népe Alexandernek, 1730
 Vélik elköltöket lehetetlennek,
 Elefántit látják az ellenségnek,
 Úgy mint egy vár volna, nekik tetszenék.

Régi jó szolgálai beúsznak vala,
 Az egy szép szigetre ki víz közt vala,
 Az Porus hadából sokan jönnek vala,
 Minden nap szigetben harcolnak vala.

1735

Jeles két ifjak ott el beúszának,
 Nikánor és Simmakhus nevek valának,
 Könnyű fegyverben vélek többen is valának,
 Az Porus hadából rejájok jutának.

1740

Sokat ellenségben ifjak megölének,
 Végre kevélségben nagyban ők esének,
 Többen is reájok ott elérközének,
 A szigetben ők ott megölettetének.

Mennye Porus királ ezt meglátta vala,
 Ottan néki nagyobb lön ő bátorsága,
 Vélé semmi volna az Sándornak hada,
 Az Alexanderrel semmit nem gondola.

1745

Az víznek közepin ott nagy sziget vala,
 A sziget sok fákkal mind el-főlnőtt vala,
 Sziget ellenében igen nagy árok vala,
 Lovag az árokból ki nem tetszik vala.

1750

Gondolá a Sándor hogy ő ott elkeljen,
 Hogy kit Porus király még ingyen se véljen,
 Hagyá azért ottan gyalognak, elkeljen,
 Másfelől lovagját hagyá hogy elmenjen.

1755

Nem nyúgovék Porus onnét elíndula,
 Az nagy kiáltásra népével ő tarta,
 Vélé, hogy ott Sándor kelnie akarna,
 Sándor Porus előtt sátorát vonyató.

1760

Egy úrfiat Sándor hagyá ő képében,
 Sátorában hagyá szép öltözetiben,
 Udvarló nép szolgál vala eleiben,
 Porus nem esméri távol ő létében.

De mindent a Porus érte Sándor felől. 1765

Nem érte ő senkitül az vízen belől,
És akkihez bízik ő segítség felől
Fogyatkozás leszen az ő dolga felől.

Vala Alexander már Porus felől
Porus királ ellen vinya készül; 1770
Porus hogy hírt halla a Sándor felől
Hogy a Sándor vagyon a vízen belől:

Elközelget vala Sándor Porushoz,
Porus bízik vala egy szomszédjához,
Ki már régen küldött vala Sándorhoz, 1775
Hozzá hódolt vala mint királyához.

Látá Porus királ Sándor erejét,
Ellene bocsátá ő sok szekerét,
Szekerekkel erős ő gyalog népét,
Hogy hátra verhetné Sándor seregét. 1780

Lám minden szekérben hat hat ember vala,
Kettei paizsos azoknak vala,
Az kettei nyilas azoknak vala,
Kettei vezető azoknak vala.

Jöllehet először rettenetesekek, 1785
A Sándor népének valának ezek,
De csak hamar űk ott megveretének,
Sokan a nagy vízben szökdestetének.

Sőt a Porus király hogy ezt megérté,
Nagy elefántokra barátit ülteté, 1790
Gyalog nyilasokat hátul vettete,
Trombita-szó helyett dobot üttete.

Egy faképet elől űk visznek vala,
Hercules képének azt híjják vala,
Azt nagy dicsírettel tisztelik vala. 1795
Ki megszönik vala, megölik vala

Tekénté a Sándor Porus nagy voltát,
Az elefántoknak es sokaságát,
Háromfelé osztá hamar ű hadát,
Ott az viadalnak kiadá módját.

1800

Porussal a Sándor ott megütközék,
Porus népe hamar megháborodék
Nagy sok seregekre mind elosztaték,
Az elfutamásra készerítették.

Onnat Porus király legelöl álla,
Nagy elefántokkal rájok indula,
Vadakkal Sándor népét nyomorgattatá,
Azzal Porus népét megbátoritá.

1805

Rettenetes nékik elefánt vala,
Az fegyveres embert ragadják vala.
Ő vezetőjének feladja vala,
Sokat a lábával eltapod vala.

1810

Vitézek annyira ijedtek vala,
Mind hátat adnia sietnek vala,
Sándor trákusokat hamar hívatá,
Az elefántokra űket bocsátá.

1815

Sok nyilat trákusok rájok lövének
Embert, elefántot sebesítének,
Kaszás szekeresek elérközének,
Kit Sándor vitézi erre szerzének.

1820

Elefánt lábait ott vágják vala,
Ki miatt az vadak búsulnak vala,
Sokan benne hátra megtérnek vala,
Az Porusnak népét úgy veszti vala.

Sok seb viadalban esék Porusra,
Hátán és ű melljén kilencz seb vala,
Porus vére köztök igen foly vala.
És magát bírhatni nem kezdte vala.

1825

Tekénté meg Porust az ú szolgája.

Ki az elefántot vezeti vala,

1830

Ottan elefántot folni bocsátá,

Alexander közel utána vala.

Igen sebes vala a Sándor lova,

Alóla elesék, ottan meghala,

Hamar más jó lóra az Sándor ragada.

1835

Porus királ után Sándor ott indula.

Legközelb Porushoz egy fű úr vala,

Ki Omphis királnak rokona vala,

Az ifjú a Porust úgy kéri vala,

Hogy ű el ne futna, de inkább meghódolna.

1840

Lám a Porus királ hogy hallá szavát,

Ottan megismeré Omphis rokonát,

Porus hozzá lövé egyik nagy nyilát,

Az nyillal megölé Porus az ifjat.

Juta Sándor hamar, ifjat hogy meglátá,

1845

Az ifjú halálán igen búsula,

Porus népét vágnák azt parancsolá

Senkit ne néznének, minden meghalna.

Csak a Porus vala mind a nagy urakkal,

Az elefántokon ű barátival,

1850

Siet vala futni jó szolgálival.

Szertelen a Porust lövik az nyilakkal.

Valának nagy sebek ott az elefánton,

Porus alatt nem mehet vala bátoron,

Porus is nem ülhet az elefánton,

1855

Róla alá kezde esni akkoron.

Immár vezetője tekénte rejája,

Leszállani róla Porus akar vala,

Ott az elefántot térdre állatá,

Az több elefántók ezt hogy látják vala;

1860

Csak hamar mind térdre ott estenek vala,
Mert mind arra őket úgy szoktatták vala,
Kik rajtok valának esének foglylyá,
Porus mint holt ember ott fekszik vala.

Temérdek sok népe néki meghala, 1865
Ki Sándor népének ellene vala,
Az Porus fejéhez elefánt álla,
Senkit a Porushoz mennie nem hagyta.

Vitézeket kezdé elefánt ölnie,
Kik Porus ruháját kezdék elvennie, 1870
Porust az elefánt kezdé felvennie,
Az ünnön hátára kezdé feltennie.

Sándornak megmondák, ő igen csudálá,
Az nagy elefántot ott el-levágatá,
Porus királt onnat ő elhozattatá 1875
Porus megholt volna, Sándor azt alítá.

Felnyitá azonban Porus a szemét.
Látá Sándor, feddé az ő merészségét,
Noha látta vala az ő vitézségét,
Ilyen szóval feddé ő ellenségét: 1880

«Erre mi bolondság hozott tégedet,
Hogy te megkísírted az én népemet,
Kegyelmességemet te jól értőtted,
Kazdag Omphis királt te nem követted!»

Lám a Porus királ erre így szóla; 1885
«Sándor mire kérdezzs, ennek ez oka,
Az én nagy erőmet hogy jól tudom vala,
Nálamnál erősbet én nem vélek vala.

Jó vitézségedet én nem láttam vala,
Jóllehet erődet jól tudom vala, 1890
De az had erősbnek téged mutata,
Engem csak náladnál küsebbnek hagyta!»

Csak ily kevés szóval erre így felele ;
 Sándor Porus királyt meg ezen kérdé :
 Mit kelljen tennie Sándornak ő vele ? 1895
 Porus király erre meg így felele :

«Ily győzedelmes nap megtanít téged,
 Korosként szerencse nem járhat véled,
 Sokszor az jó után gonosz előtted,
 Megesmered ebből mit kelljen tenned !» 1900

Bátorságát látá Sándor Porusnak,
 Gondját úgy viselé mint barátjának,
 Tisztességet tőn néki mint egy királnak,
 Kin ű jó vitézi csudálkozának.

Végasztalá Sándor a Porus királt, 1905
 Porust ű úgy tartá mint egy barátját,
 El nem vevé Sándor Porus országát,
 Sőt megöregbíté ű birodalmát.

Sándor vitézi közt nagy vígassággal,
 Táborában lakozék jó hadnagyival, 1910
 Vitézit tisztelé ajándékokkal,
 Űket bátorítá Sándor ily szóval :

«A mit istenektől vitézek kértünk,
 Mindeneket nekünk megengedtenek,
 Indiai erők előnkben jöttek 1915
 Kik fegyverünk miatt ott elvesztenek.

Vége lészen immár fáradságunknak,
 Még helye sem lészen kazdagságunknak,
 Böcsűje sem lészen mostan marhánkknak,
 Mely lészen aranya az Indiának. 1920

Semmi veszedelmes hadunk nem lészen,
 Csak a nagy kazdagság mi prédánk lészen,
 Senki közzületek szegénny nem lészen,
 Senki kevés munkát meg ne resteljen !»

Igen ürülének az jó vitézek. 1925
 Az Alexandernek engedelmesek,
 Két várashelt akkor űk keresének,
 Az vizen kétfelől kit építének.

Sándor a két várast hogy rakattatá,
 Oceanus tengert látni kíváná, 1930
 Az vízre hajókat ű csináltata,
 Hogy Sándor Ázsiát meghódoltatná.

Q U I N T A P A R S.

Capita versum.

Indos magnanimi mulcet clementia regis,
 Post varios casus, varia et discrimina rerum
 Oceanum ingreditur, jactatur naufragus undis.

Igen nagy örömben a Sándor vala,
 Hogy Porus királyon lön diadalma,
 Kinek birodalmát ű el nem rontá, 1935
 Sőt több tartománynyal ajándékozá.

Nem nyughaték Sándor, ismét erede,
 Az Alexanderrel Porus készűle,
 De sok mester ácsokat elébb szerzete,
 És gályákat sokat ű építtete. 1940

De azonban követ Sándorhoz juta,
 Ki az Abissares királtól jöve,
 Sándornak az királ meghódolt vala,
 De Sándorhoz jöni nem akar vala.

Ottan az követet Sándor hívatá, 1945
 Ily válaszszaal Sándor haza bocsátá:
 Hogyha királ hamar nem jöne hozzá,
 Sándor hát a királt hamar meglátná.

Sándor elindula, akará látni
 Az belső Indiát meghódoltatni, 1950
 Erős városokat venni, hajtani,
 Kéncsesel az ű népét kazdagítani,

Mikor juta Sándor az egy tartománban,
 Sophites királnak az ő országában.
 A Sophites vala egyik várasában.
 Várasban valának ők nagy hallgatásban.

1955

Alexander nem tud rajta mit vélnie,
 Senkit eleiben nem lát kijőnie,
 Senkit népei közt nem lát bántatnie,
 Csalárdságnak kezdé magában vélnie.

1960

Gyorsan a Sophites ott kaput nyíttata,
 Sándor eleiben ott el-kiindula,
 Felesége, két fia véle ott vala,
 Kazdag öltözetben ő udvara vala.

Nagy aran pálczája az királnak vala,
 Aranyas bársomban mind talpig ő vala,
 Szablája királnak ott aranyas vala,
 Sándor országában az királt hagyá.

1965

Az fülőkben drága kövek valának,
 Az karokban aran perezcek valának,
 Az Alexanderhez mikoron jutának,
 Sándor eleiben ezek mind állának.

1970

Nagy arany pálczáját Sándornak adá,
 Királ országát is nékie ajánlá,
 Nagy sok ajándékkal megajándékozá,
 Sándor országában az királt hagyá.

1975

Irják Indiában a népet bölcsnek,
 Minden jó erkölccsel ékesítetteknek,
 De közöttök a kik restek leendnek,
 Vagy pedig félszegek, mind megölettetnek.

1980

Mégis beljebb mégyen ő erejével,
 Más tartománt ére az ő seregével,
 Hydaspes folyóvíznél szálla népével,
 Az víz sebes vala, foly sebességgel.

Juta az országnak ura ú hozzá,
Fegelis királynak nevezik vala,
Az vízen másfelől Sándor megvala,
Két nap az királylyal Sándor mulata. 1985

Mikor harmad nap Sándor kelni akarna,
Fegelis királylyal ú szót indíta,
Az vízen másfelől hogy mi föld volna,
Földnek fejedelme kicsoda volna? 1990

«Vagyon túl másfelől, királ így szóla,
Minden élés nélkül való nagy pusztá,
Pusztán által jutnak tizenegy napra,
Akkoron kiérnek más tartománra. 1995

Lám az Ganges vize annak határa,
Túl annak a földét két nép lakozza,
Az királ azokat egyemben bírja,
Az királynak neve Agranus vala. 2000

Csuda nagy ereje királynak vagyon,
Táborban húszezer lovagja vagyon,
És ott kétszázezer gyalogja vagyon,
És csak elefántja háromezer vagyon.

És kaszás szekere kétezer vagyon!» 2005
Sándor nem hiheti hogy ez így vagyon,
Hamar Porus királt kérdé meg azon,
Sándornak a Porus mondá: «úgy vagyon!»

Táborában annak vagyon nagy híre,
Ily nagy szerencsére Sándor készülne,
Népe közt zúgódás kezde lennie,
Kit az Alexander hamar megérte. 2010

Csakhamar elméne ú táborában,
És egy magas helről népének szóla,
Sok jó szerencsáját mind előhányá,
Ügýt, viadalit mind előhányá: 2015

«Látom hogy vitézim! megiettetek,
Kevés ellenségtől megrettentetők,
De Cyliciáról emléközzetek,
Mert nagy erős úton általjövtek.

2020

Eufrates, Tigrisen általköltetek,
Az Hydaspes vizén általköltetek,
Szántalan sok népet ti meggyőztetek,
Még azok is mostan vannak véletek.

Mikor Ázsiára mi általkelénk,
Csak kevesen valánk, akkor nem félénk,
Ennyi néppel most előmenni nem mernénk,
Erőtlen népekkel meg nem ütköznénk?

2025

Eddig Ázsiából kifuttunk volna,
Ha iegetésnek helt adtunk volna.
Tudjuk, elefántokat az viadalba
Sokszor akki hozza, azt ejti kárba.

2030

Ne féljete azért most jó vitézek,
Minden igyetekben lészek véletek,
És fejemet viszem ti előttetek,
Azért nékem erről megfeleljete!»

2035

Csuda az vitézek néki nem szólnak,
Mind fejek lehajtván veszteg hallgatnak,
Nem mint egyébkoron vigak valának,
Sándor nagy haraggal így szóla nékik:

2040

«Jól látom mast szólni hogy nem akartok,
Fejenként elhagyni engem akartok,
Macedóniában beinduljatok,
Engem királtkotat így elhagyjatok.

A ti ellenségtök léznek énvélem,
Mert scythiaiak eljönnek vélem,
Persák, baktriaiak léznek énvélem,
Vitézködnék oztán azok énvélem.

2045

Rettenetes vala királ haragja,
 Senki szólni néki ott nem mer vala, 2050
 Végre vitéz Porus előjárula,
 Az Alexandernek ígyen szólala :

«Érnünk azt ne adják istenek nekünk,
 Hogy te nálad nélkül uram! mi lennénk,
 Ha víni mondog is, mind készek lészünk, 2055
 Nem szánjuk ontani széllyel ki vérünk.

Gondold meg de kérünk testünk szakadtát,
 És kik véled töttünk szántalan munkát,
 Tekénts népeidnek törődött voltát,
 Mi édes hazánknak nagy messze voltát. 2060

Indiában jöttünk vitézségekkel,
 Mindeneket te bírsz eddig erőddel,
 Fohászkodván kérünk, térj meg népeddel,
 Hazánkban mehessünk nagy békességgel!»

Sándor elfordúla nagy haragjában, 2065
 Hamar el-béméne ű sátorában,
 Harmad napig veszteg lőn sátorában,
 Azután kijöve ű táborában.

Parancsolá Sándor hogy csinálnának
 Hogy tizenkét oltárt hamar raknának, 2070
 Tábor kerítését nagyot hagynának,
 Kit emléközetül, jelül hagynának.

Oly hamar tizenkét oltárt rakának,
 Mind faragott kőből szépen állaták,
 Az tábor árokját mélyen felhányák, 2075
 Az emléközetért örökké hagyák.

Sándor visszatére onnat népével,
 Acestus vizéhez ű seregével,
 Ezer gálya ott kész minden éléssel,
 Kin tengeren menjen jó vitézivel, 2080

Tengerre indula ezer gályával,
Földön is ű mégyen szép táborával,
Niceát rakatá nagy hamarsággal,
Buciphalus várast mind egy munkával.

Vala sok tartomány az víz mentében, 2085
Sobjások, malások az víz fektében,
És az oxidrakok azon környíkben,
Kiket Sándor hajta gyüzödelmében.

Az Sándor eljuta egy tartományban, 2090
Egy erős várasnak ű birtokában,
Oxydrakának híják azt Indiában,
Kit Sándor megszálla birodalmában.

Rettenetességgel népét indítá,
Mind környűl az várast Sándor állatá,
Sándor a várast megostromlattatá, 2095
Mindennek előtte köfalra felállá.

Igen serénkednek hogy felhágnának,
Vitézek köfalra felhághatnának,
Mert urok fen volna, űk nem volnának.
De lajtrák alattok mind elromlának. 2100

Oltalmazza magát Sándor paizsszal,
Ellenség öt lövi szántalan nyíllal,
Jó vitézi kérík nagy ohajtással,
Köfalról leszálljon nagy hamarsággal.

Sándor nem fogadja vitézek szavát, 2105
Köfalról várasban bocsátá magát,
Köfal mellett láta Sándor egy nagy fát,
Ott a fának veté Sándor ű hátát.

Csudaképen sokan rárohanának.
Váras népe közűl kik ott valának, 2110
Ketten Sándor miatt levágatának,
Akkik a Sándorhoz közél jutának.

Az több váras népe mikor ezt látá,
 Az Alexandertől nagy távol álla,
 Közel menni hozzá nem mernek vala, 2115
 Hagytással, nyillal tekéllik vala.

Sőt egy hosszú nyilú ember érközék,
 Több nép eleiben ottan állapék,
 Kitől szigonyos nyil elöveteték,
 Az Alexanderhez az nyil löveték. 2120

Vállát a Sándornak az nyil találá,
 Az királ fegyverén általment vala,
 Jobb kéz felől vállát meghatta vala,
 Nagy bévön Sándorból vér kifoly vala.

Sándor az seb miá megkeseredék, 2125
 Mint halandó ember földre leesék,
 Nyilas ember látá, magában bizék,
 Sándort megfosztaná oda futamék.

Vitéz Alexander reá tekénte,
 Magában ereje ottan megjöve, 2130
 Fegyverében embert ott általüté
 Ki a Sándor mellett esék a földre.

Alexander környül hárman valának,
 Ellenségi közül kik elhullának,
 Váras népe tüle messze állanak, 2135
 Mind Alexanderre elámulának.

Reméllék Sándornak ott ű megholtát,
 Azomban ragadá álló fa ágát,
 Hogy felbírhatnája Sándor ű magát,
 És megmentenéje ünnön halálát. 2140

Immár ű ereje elszakadt vala.
 Sándor ű lábára nem állhat vala,
 Ellenségit kézzel hozzá inti vala,
 Közel senki hozzá nem megyen vala.

Azonban másfelől várást meghágák
Kik ű halálokat érte nem számák,
Nem sokan csak négyen ezek valának,
Kiknek az nevek ezek valának. 2145

Egyik ím az Tymnus jó vitéz vala,
Ki nagy viadalban ott megholt vala, 2150
Másik az Pencistes jó vitéz vala,
Három nyillal vitézt meglőtték vala.

Tetszik csak semminek néki halála,
Nem magát de Sándort ű oltalmazá,
Harmad Leonatus elesett vala, 2155
Sándor mellett ű ott feküszik vala.

De az Aristonus negyedik vala,
Jöllehet már sok seb vitézen vala,
Ez négy vitéz Sándort csak oltalmazá
Sándornak holt híre táborban vala. 2160

Igen megbúsula a Sándor népe,
Senki azt nem nézi ha hol elveszne,
Egyszersmind ostromnak méne serege ;
Az várást megvevé Sándor ereje.

Senkit az várasban nem kéméllenek, 2165
Mind ifjak mind vének megöletének,
Mind apró gyermekek és asszonynépek,
Mind öreg mind kicsin együtt veszének.

Csakhamar a Sándort onnat felvevék,
Az ű sátorában vitézi vivék, 2170
Az nyilat Sándorból hamar kivevék,
Ki miatt a Sándor elnehezédék.

Rettenének ezen ő jó szolgálai,
A Sándor halálra kezde változni,
Sándornak homálban vannak szemei, 2175
Nagy sírás, óhajtás kezde támadni.

Ime némikoron esze megjöve,
Téstova bátoron szemével tekénte,
Éjjel nappal fegyverben álla serege,
Míg nem lőn Sándornak ott könnyebbsége. 2180

Mindenütt hamis hír róla támadá,
Hogy Alexandernek ott lőtt halála,
Két hajót az vízen öszvecsatlata,
Hajón felül Sándor sátort vonyata.

Igy mutatá meg Sándor magát népének, 2185
Hogy látnák, ne hinnének a hamis hírek,
Heted nap hajókat bocsáták víznek,
Négy nap vízen által ereszködének.

Nagy lassan az vízen ők mennek vala, 2190
Víz mellett a földön más tábor vala,
Szükségkoron együtt lehetnek vala,
Minden királyokat elbírnak vala.

Az egy tartománra Sándor elére,
Kiből mind kifuta az nép előtte,
És a földön bévön élést új lele, 2195
Ott az tartománban szálla meg népe.

Rendelé népével hogy megszállana,
Mert népének élést bévön találna,
És míg Alexander jól meggyógyula,
Ott nyúgodnék addig az új táborá. 2200

Ezenben követek hozzá jutának,
Agranus királytul választatának,
Ruhával ékessek százan valának,
Az Alexandernek meghódolának.

Rajta Alexander igen örütle, 2205
Hogy ilyen nagy királ néki engedne,
Egy nagy lakodalmat Sándor tétete,
Követeket Sándor mind leülteté.

Vígan lakék Sándor a követekkel,
Kiket elbocsáta nagy békességgel, 2210
Urokhoz menének nagy sietséggel,
Mindent megmondának néki hűséggel.

Mennye királ érté Sándor mivoltát,
Ű hamar szerzete ajándékokat,
Háromszázat küldé szép lovagokat, 2215
Ezer indiai szép paizsokat.

Ott ajándék között sok szekér vala,
Kinek száma ezer és harmincz vala,
Mindenikben négy ló befogva vala,
Ruha, vas és élés azokon vala. 2220

Csuda nagy vadakat Sándornak küldé,
Oroszlánt és tigrist ű néki küldé.
Követeket Sándor hogy elereszté,
Mind földön mind vízen ottan erede.

Egy tartománt ére a mallosokat, 2225
Mást is Sándor ére, sabratusokat,
Kik ütet tisztelék mint királyokat,
Élással segíték mint ű urokat.

Alexander ott egy várast rakata,
Alexandriának azt is hívatá. 2230
Musicanis népre Sándor eljuta,
Ki Alexandernek ott meghódola.

Nem messze ezekhez prestok nép vala,
Porticanus nekik királyok vala,
Várasát ostrommal megvette vala, 2235
Királyt az ostromkor megölték vala.

Vala Sabat királ ehhez nem messze,
Kinek Sándor népe házát megvevé,
A Meris királnak ére földére,
Nem meré megvárni, futa előtte. 2240

Minden nagy dűlást tőn ű országában,
 Sok élést hozának ű táborában,
 Négyszáz olasz mélföldet az víz foltában,
 Mind alá menének tartományokban.

Juta Alexander az vízen alá, 2245
 Oceanus tenger csak közel vala,
 Tenger vize immár megtetszik vala,
 Az folyó vízhez mely elegyült vala.

Nem messze tengertől egy sziget vala,
 Gályáját a Sándor ott megállatá, 2250
 Vitézek élésre kimentek vala,
 Kiket Sándor arra választott vala.

Gályák vízen állnak tenger indúla,
 Természeti szerént igen árada,
 Alexander népe igen csudálja, 2255
 Tenger természetit mert ű nem tudja.

Rettenének ottan Sándor népei,
 Földet felül vevék tenger vizei,
 Kezdének hajókra futni vitézi,
 Nagy üvöltés kezde közöttök lenni. 2260

Egyik azt kiáltja : visszatérnének, —
 Másik azt kiáltja : előbb menjenek,
 Mint ha két ellenség megütköznének,
 Hajók romlania ugyan kezdének.

De a hegyek közel a kik valának, 2265
 Mint csak egyegy sziget vízben állának,
 Sokan az hegyekre el-kiúszának,
 Gályák nagy hegyekben akadozának.

Ime némikoron az víz megtére,
 A tengerre vissza befolyni kezde, 2270
 Gályák a szárazon megmaradának,
 Nagy sok helyen gályák kik elromlának.

Tenger vize immár visszament vala,
Mindenütt már a föld megtetszik vala,
Sok tenger csudái búdosnak vala, 2275
Kiket tenger vize ott hagyott vala.

Vala a föld rakva nagy sok marhákkal,
Kiket nyertek vala kazdagságokkal,
De senkinek nem kell csak hamarsággal,
Fejek el ne veszne szörnyű halállal. 2280

Rajta Alexander igen búsula,
Mert alá mentében fényes nap vala,
Sándor ű maga is kétségben vala,
De meggyőzhetetlen elméje vala.

Igen csináltatá ott a gályákat, 2285
Tenger felé küldé jó lovagokat,
Hogy eszekbe vennék a tenger árját,
Ki felemelnéje a sok gályákat.

Azonközben ismég tenger árada,
A földről felkele ott minden gálya, 2290
A Sándor népének lön vígassága,
Tengerre mennie lön kívánsága.

Csudálják tengernek ű természetit,
Hogy néha kiveti az ű vizeit,
Néha ismég látják száraz földeit, 2295
Száraz földön nagy sok tenger csudáit.

Tenger természetit Sándor megérté,
Éfelikor Sándor népét felkölté,
A tengernek árját ű előlvevé;
Békével tengerre gályáit vivé. 2300

A tengeren négyszáz olasz mélföldre,
Vitéz Alexander mind el-bémene,
Víg áldozatokat akkor tétete,
Ű maga az vízen meg visszatére.

Tengeren gályákban hagyá szolgáit,
 Mindazokkal hagyá nagy sok gályáit,
 Hagyá Eufratesre vinnék hajóit,
 Ű maga indítá földön táborit. 2305

Vitézek Sándorral elindulának,
 Az kilenczed napra tábort járának,
 Egy tartománt hínak Abariconnak,
 Tartomány hódola meg a Sándornak. 2310

Rövid üdön juta más tartománban,
 Gedrossus nép lakja az Indiában,
 Sándornak meghajla nagy hatalmában,
 Etöd napra juta Nericiában. 2315

Nagy erejét három részre osztatá,
 A Ptolemeusnak egy részét adá,
 Az Leonatusra más részét hagyá,
 Harmad részét Sándor magának hagyá. 2320

Az Indiát kezdé igen dúlatni,
 Aranyát, kazdagságát mind elvitetni,
 Várasit, faluit, mindent égetni,
 Hol nem akarnának néki engedni,

Végre tenger mellett malakik népekre,
 A népnek kegyetlen az ű erkölce,
 És más néppel nincsen esmeretsége,
 Mert kegyetlen mindenhez vakmerősége. 2325

Fejek nekik borzas, hosszú szakálok,
 Soha el nem vészik nagy hosszú hajok,
 Tengeri csigákkal fedik kútyájok.
 És vadak bőréből csinált ruhájok. 2330

Rólok írják, nincsen nekik kenyerek,
 Halakat aszalnak azzal csak élnek,
 Tengeri csudákat ha megölhetnek,
 Mint jeles étkekkel úgy gyönyörködnek. 2335

Az Sándor népe ezt nem szokta vala,
Eleségek nekik elfogyott vala,
Az éhség sok népre rászállott vala,
Pálmafa gyökerét űk rágják vala.

2340

Gyakor helyen az is megfogyatkozék,
Nagy sok ló közöttök ott leváгатék,
Kivel ű magokat akkor élteték,
Azért terhes lovok elfogyatkozék.

Vitézek marhájokat égetik vala,
Kiért az Indiát bėjárták vala,
Fejeket halálra vetették vala,
Hogy nem hordozhaták, lovok nem vala.

2345

Sőt az éhség után veszedelmek lőn,
Sándor népe között nagy dőghalál lőn,
Szántalan sok beteg ű közöttök lőn,
Egészségben köztök igen kevés lőn.

2350

Vala közelb hozzá ű tisztartója,
Akkit hagyott vala a Persiába,
Hamar annak Sándor ott parancsola,
Tevéken sok élést népének hozna.

2355

Nem csak onnat hamar elérközének,
Sokfelől éléssel hozzá jővének,
Az ű jó vitézi erőt vevének,
Az Gedrosiában el-beérének.

2360

De a Gedrosia bőséges vala,
Barmokkal éléssel, mind rakva vala,
Ott a tartományban szálla tábora,
Vitézit Sándor ott mind megnyúgotá.

Innét elindula Karméniában,
Táborával szálla be az országban,
Szántalan sok élés lőn táborában,
Kit királyok szerzének az Indiában.

2365

Sándor megéppíté az ű fegyverét,
 Sok jó vitézinek ű eltözetit,
 Terhek alá osztá nagy jó lovait,
 Azzal bátorítá ű jó vitézit.

2370

S E X T A P A R S.

Capita Versuum.

Hinc repetit Babylonis fortia moenia clare,
 Tum moritur magnus, fertur cecidisse veneno;
 Curcius haec cecinit, transcripsit Petrus in Idar.

Hadát Alexander elindíttatá,
 Az Karméniából el-kiszállítá,
 Táborával Sándor bátoron jára,
 Nem vala már gondja az viadalra.

2375

Jeles városokon mind általméne,
 Lakodalom módra jára ű népe,
 Virágokkal útját hintik előtte,
 Virágos koszorú vagyon fejekben.

2380

Nagy sok szekereket ű szereztete
 Kit selyem ruhával befedeztete,
 Szekerekben vitézit el-béülteté,
 Hadi szerszámmal megékesítteté.

Csuda bátorsággal ű megyen vala,
 Városokra falukra ők jutnak vala,
 Házak előtt asztalt ű vettet vala,
 Sok pohár jó borral teljes áll vala.

2385

Renddel ű seregi mind mennek vala,
 Baráti legelől ott járnak vala,
 Királ udvarnépe az után vala,
 Hol trombita, hol lant köztök zeng vala.

2390

Ezenképpen Sándor hét nap ment vala,
 Csak nagy részegségre gondolnak vala,
 Szerencse ű hozzá kegyelmes vala,
 Ellensége sohol nem támad vala.

2395

Pasargatas népre Sándor eljuta,
Tengerről hadnagyja hozzája juta,
Sok csudát Sándornak tengerről monda,
Kit ismét tengerre Sándor bocsáta. 2400

Ennek Alexander gályáit hagyá,
Az Eufrates vizén hogy aláhozza,
Babillóniában ötet ott várná,
Az ű jó vitézit kiszállíthatná.

Tekéllette vala gondolatjában, 2405
Hogy Sándor bémenne az Áfrikában,
Charthágot eltörné nagy haragjában,
Onnét el-bémenne Numidiában.

Innét el-bémenne Hispániában,
Ott nagy sokat járna az ű útában, 2410
Népét szállítaná Olaszországban,
Onnét el-béjőne ű hazájában.

Tisztartóknak Sándor ott mind meghagyá,
Mesopotámiában ű parancsolá,
Libanus erdejét igen vágatá, 2415
És nagy sok gályákat csinálni hagyta.

Babillónia felé Sándor indula,
Az Orsinus királ hozzája juta,
Cyrus nemzetéből az királ vala,
Sándornak hív vala és jámbor vala. 2420

Ajándékot királ nagy sokat hoza,
Kivel Alexandert ajándékozá,
Főfő embereknek nagy jót ada,
Csak egy komorniknak semmit nem ada. 2425

Bosszús a komornik királra vala,
Sándornak az királt igen alázá,
Titkon hamis törvént rejá támaszta,
De ezt az Orsinus nem tudja vala.

Jeles kazdag királ az Cyrus vala,
Kinek koporsóját Sándor megnyitá, 2430
Kiben nagy sok kécneset mondanak vala,
Csak egy szablyát, paizst, kézíjat találá.

Látá a Cyrusnak ü temetését,
Mint csak az köznépnek eltemetését,
Ruhájával befedé Cyrusnak testét, 2435
Arany koronával tisztelé fejét.

Ott vala komornik akkor Sándorral,
Szóla a komornik nagy bosszúsággal:
«Dáriustól hallottam én ezt bizonynyal,
Temettek sok kécneset régen Cyrussal. 2440

Nem csuda uram, ha itt sok arany nincs,
Orsinusnál vala a királyi kécnes,
A Cyrus királylyal eltemetett kécnes,
Kit itt eltékozla az vala a kécnes!»

Immár Alexander felindult vala, 2445
Hamis sok panasznak helt adott vala,
Büntelen az királt ü megfogatá,
Az jámbort ok nélkül vesztette vala.

Sándor Persiában már jutott vala,
Dárus leányát vevé ü hozzá, 2450
Jó vitézi között vala vígságban,
Kilenczezer ember lakodalmában.

Fejenként a Sándor lakodalomban,
Az jó vitézeket ajándékozá,
Kilenczezer arany kupát elosztá, 2455
Népe adósságát vevé magára.

Onnét Alexander elébb indúla,
Szerető vitéze néki meghala,
Ephestion neve vitéznek vala,
Kit az Alexander igen sirata. 2460

Róla írják vitézt igen gyászolta,
Orvost ki véle bánt felakasztatta,
Városok tornyait mind levonyatta.
Sokáig trombitát ű nem fútata.

Csendeszségben voltak ű jó vitézi,
Mind nem nyeritének ű jó lovai,
Mind terhehordozó nagy sok öszvéri,
Véle mind gyászlottak az ű népei.

2465

Innét előbb méne jó vitézivel,
Babillóniában siet népével,
Egy hadnagya juta szép seregével,
Az Nearcus vitéz vízről népével.

2470

Az vitéz Nearcus Sándornak szóla,
És ű néki híve tanácsul adá,
Hogy Babillóniát eltávoztassa,
Mert ha oda mégyen leszen halála.

2475

Mennyi országokat uram bejártam,
Nagy tudós bölcseket a hol hallottam,
A kaldeusokat hozzám hívtam,
Nagy bizonynyal tőlök ezt én hallottam :

2480

Egyszer bátron mentél Babillóniában,
De ha másszor bemégy te az városban,
Kétséges te ne légy ott megholtodban !
Sándor hogy ezt hallá vala bánatban.

Nem méne az Sándor be a városban,
Nem messze megszálla egy kis faluban,
Az bölc Anaxarcus ott lakik vala,
És bölc a Sándorral szembe lőtt vala.

2485

Jelenté meg Sándor az bölesnek dolgát,
Jövendőmondónak az ű mondását,
Hogy megtiltják tüle Babillóniát,
Mert ott mondják néki lenni halálát.

2490

Anaxarcus szóla erről Sándornak :
 Hogy ne higye szavát kaldeusoknak,
 Mert jövendőt azok semmit nem tudnak, 2495
 Mindenben kétesek valamit mondnak.

Csak hiában penig te igyekezől,
 Ha halálod hozzád oly igen közel,
 Istennek előtte meg nem menhetel,
 Valahol akarja téged vehet el. 2500

Látod-e egeknek az ű forgását,
 És minden üdöknek sok változását?
 Istennek esméri ű akaratját,
 Oly változhatatlan titkos tanácsát.

Az Sándor azokat hallotta vala, 2505
 Babillóniában béindult vala,
 Mikor az várashoz közelget vala,
 Eleiben hollók jöttek vala.

Repesnek a hollók, oly igen vígak,
 Végre Sándor előtt földre hullanak, 2510
 Egyszersmind az hollók ott meghalának,
 Gonosz jelt Sándornak ott mutatának.

El-béméne Sándor Babillóniában,
 Sok csudák esének ott a városban,
 Alexander azért vala bánatban, 2515
 Jövendőkre vala nagy gondolatban.

Tétete a Sándor egy lakodalmat,
 Szívéből kivete nagy bánatokat,
 És ű hátrahagya gondolatokat,
 Vitézivel téssen nagy vígságokat. 2520

Vitézi Sándorral ott mulatának,
 Mind éffélig véle űk vígadának,
 De az pohárnaki a kik valának,
 Mérget a Sándornak innia adának.

Méregnek ű oka Antipater vala, 2525
 Macedóniában heltartó vala.
 Nagy jeles hadakat ű viselt vala,
 Lacedemóniát eltörte vala.

Macedóniában és Tráciában,
 Nagy vala birtoka Görögországban, 2530
 Mind a Szerémségben, Tessáliában,
 Sándor kétes vala ennek dolgában.

Oly nagy erős mérget elhoztak vala,
 Sem vas, sem ércz ütet meg nem tarthatja,
 Csak számár körömben viselték vala, 2535
 Fiának Jubárnak küldötte vala.

Régtől fogva Jubár pohárnak vala,
 Az Antipaternek ez fia vala,
 Atyja a Sándortól igen fél vala,
 Azért mérget néki adatta vala. 2540

Igen erős méreg testét elhatá,
 Ű elkeseredék nagyot kiálta,
 Királi székiből esék ki hátra,
 Kit a sok jó vitéz ottan ragada.

Tevék le ágyára, elnehezédék, 2545
 Halálra a Sándor megnehezédék,
 Királ betegsége el-kiírhüvék ;
 Ezen az ű népe megkeseredék.

Vitézi más napon láták ágyában,
 Világbíró Sándort nagy korságában, 2550
 Ereje nem vala maga birtában,
 Fejenként valának oly nagy sírásban.

Renddel jó vitézi hozzá jövének,
 Kezeket fogdosá jó vitézinek,
 Azok után főfü népek jövének, 2555
 Kérdezék, helyében kit emeljenek?

Monda Alexander ha meghalándok,
 Találtok helyemben kit uraljatok,
 Akki méltó leszen azt válasszátok,
 Ki jobb közöttetek azt hallgassátok.

2560

Alexander szaván lön nagy romlások,
 Ű halála után háborúságok,
 Mert azok valának nagy hatalmasok,
 Aranynyal, ezüsttel oly nagy kazdagok.

Gyűrűjét újjából Sándor kivevé,
 A főfű népekre szemeit veté,
 És főfű hadnagyit mind megszemlélé,
 Perdica hadnagyot hozzája inté.

2565

Néki adá Sándor az ű gyűrűjét,
 Aranyból kimetszett jeles pecsétit.
 Amon templomában hagyá ű testét,
 Így éré a méreg Sándornak végét.

2570

Világbíró Sándor mennye meghala,
 Babillóniában rémülés vala,
 Persák és görögök siratják vala,
 Mindenféle népek ohajtják vala.

2575

Söt Sándor seregi megiedének,
 Idegen nép között hogy elvesznének,
 Mert jó fejedelmet nem lelhetnének,
 Ki által békével haza mennének.

2580

Fegyverekben vitézek mind állnak vala,
 Mi jövőndő lenne, azt várják vala,
 Az Dárius anyja ki még él vala,
 Alexander holtát hallotta vala.

Elszaggatá asszony róla ruháját,
 Asszony reá vevé ű gyász ruháját,
 Szaggatá nagy sírván asszony ő haját,
 Halálnak bocsátá az asszony magát.

2585

Róla írták, asszony nem akart enni,
Sándor holta után nem akart élni,
Együtt a Sándorral akar meghalni,
Kéváná halálnak magát bocsátni.

2590

Tartá Alexander nagy békességben,
Mint ú édes anyját nagy tisztességben,
Vala azért ily nagy keserűségben.
Ötöd napon lön vég ú életében.

2595

Végre ú hadnagyi egybengyülének,
Jövendő dolgokról hogy végeznének,
Az Sándornak széki oda viteték,
Köznépnek előtte el-letéteték.

2600

Reá tövék Sándor szép öltözetit,
Arany koronáját és ú fegyverét,
Perdica letévé Sándor gyűrűjét,
Igy kezdé Perdica az ú beszédét:

«Csak ez a királnak az ú gyűrűje,
Kire vagyon metszve az ú pecsété,
Kit énnékem ada ti előttetek,
Kit láttok, hogy én megadok tinéktök.

2605

Ezt látjátok urak hol mostan vagyunk,
Idegen nemzetek között mi vagyunk,
Kiket fegyverünkkel már meghajtottunk,
Azért mi dolgunkról hamar gondoljunk.

2610

Csakhamar urunknak tisztességéről,
Mi gondot viseljünk temetéséről,
Azután gondoljunk fejedelmünkről,
Ez tanácsom pedig tinektek erről.

2615

Jól értjük bizonynyal az Roxoniát,
Királynak, urunknak ú házastársát,
Várandónak mondják királ házását,
Isten adja, hozza békével fiát.

2620

De ha Roxonia, miként mi véljük,
Fiat hoz világra, azt felneveljük,
Királylyá előttünk azt mi emeljük
Mint urunkat Sándort, mi úgy tiszteljük.

Jóllehet ti addig elválaszszátok, 2625
Vagy egyet vagy kettőt akit akartok,
Hogy kihez mindnyájan ti hallgassatok,
Hogy ily birodalmat megtarthassatok!»

Sőt Nearcus hadnagy ez ellen szóla :
«Roxonia fiát senki ne várja, 2630
Más fiát Sándornak mindentek tudja,
Ha akaratotok, lehet királylyá!»

Sokan ez beszéde ellen szólának,
Ptolomeus szóla hogy hallgatnának :
«Tudjátok raboktól hogy ezek vannak, 2635
Nem illik hogy nekünk parancsoljanak.

És méltatlan dolog olyat uralnunk,
Kiket fegyverünkkel mi meghajtottunk,
Inkább főfű népek együtt lakoztunk,
Együtt nagy dolgokról mi tanácskoztunk. 2640

Valami nagy dolgon meg nem alkhátunk,
Mely fél többen lészen, ahhoz hasonljuk,
Azoknak tanácsán mi megmaradjunk,
Ez széles világon uralkodhatunk!»

Ezt az Aristonus hallá, így szóla : 2645
«Tudjátok a Sándor nektek királt hagyta,
Kit méltónak véle Sándor ű maga,
Kinek gyűrűt ada a bizonságra.

Nemcsak önnön maga vala előtte,
De mind főfő népek valátok előtte, 2650
Fejenként titöket Sándor elnéze,
Csak Perdica lön, kit méltónak véle!»

Ez szót népek hallák, mind jóvá hagyák,
Perdica hadnagyot előszóllíták,
Gyűrűt hogy felvenné, véle onszollák, 2655
Mind az királsággal ütet kénálák.

Nem tudja mit tegyen köztök Perdica,
Egyfelől kívánság ütet izgatja,
Másfelől szemérem csak tartóztatja,
Végre ű közöttök félfele álla. 2660

Ottan az Melanger hogy ezt meglátá,
Hogy Perdica magát így vonyogatja,
Ennön magát ottan megbátorítá,
Nagy felszóval népnek így felelt vala :

«Csudálok hadnagyok én ti rajtatok, 2665
Hogy Sándor helyében mást ti kívántok,
Istenek ne adják néktek látnotok,
Hogy Perdica légyen ti királyotok.

Vagy alítjátok-e elégnek erre,
Ennyi országoknak gyűződelmére, 2670
Sok ellenségeknek töredelmére,
Sándor gondja ha száll ez egy emberre ?

Reméntelen dolog azt is várnia,
Az Roxoniának hogy légyen fia,
Mert ha a Perdica lészen tútora, 2675
Ez név alatt lészen mindennek ura.

Csak ű vélé azt is, hogy fia lészen,
Ha leány lészen is arra kész lészen,
Hogy az leány helyett fiat neveljen
Gyermek neve alatt hogy királ legyen. 2680

Jóllehet urunknak testamentomát,
Mindenből tisztelem parancsolatját
Csak ebből megvonszom ű akaratját,
Ha helyébe hagyta volna Perdicát.

Vitézek inkább mind induljatok, 2685
 Mert a királ kénese mind ti prédátok,
 Bizonynyal az szállott most ti reátok,
 Kiért sok országban hadakoztatok !»

Sokan az vitézzel elindulának,
 Nép közül félfelé azok állának, 2690
 Nagy háborúsághoz készek valának,
 Ottan köznép közül így szólának :

«Hova indulátok mostan vitézek,
 Vélitek-e hogy nincs fejedelmetek ?
 Fülöp királ fia vagyon köztetek, 2695
 Sándor atyjafia kit jól értötök.

Erről miért urak nem emlékeztök ?
 Minden igyetekben volt ez veletek,
 Soha ez nem vétett ti ellenetök,
 Arideus, kit most elfeledtetek. 2700

Csuda ha ti mostan olyat kerestek ?
 Mint a Sándor vala, soha nem leltek,
 De ha atyjafiát ti nézenditök,
 Vér szerént ez lehet fejedelmetek !»

Csak e szót megmondák megbúsulának, 2705
 Egyfelé gyalogok ottan állának,
 Egyszersmind felszóval felkiáltának,
 Magokban akkoron így végezének.

Elő Arideust hamar úk hívák,
 Az gyalogok királylyá ottan választák 2710
 Régi nevét neki elváltoztaták,
 Fülöp király néven gyalogok hívák.

Csak gyalog nép vala Fülöp királylyal,
 Az lovag nép vala Leonatussal,
 Az vitéz Phitonnal, Ptolemeussal, 2715
 Ezek mind valának az Perdicával.

Immár az hadnagyok végeztek vala,
 Az Roxoniának ha lenne fia,
 Az birodalomnak lenne az ura,
 Leonatus, Perdica lenne tútora.

2720

Nagy Ázsiát ezek addiglan bírnák,
 Az Antipaternek Európát hagyák,
 Az Craterust néki ott társúl adák,
 Europa birodalmát ők igazgatnák.

Igen nagy háború köztök indúla,
 Melanger nagy bosszús a Perdicára,
 Gyalogot indítá az Perdicára,
 Ki Sándor testéhez hamar szalada.

2725

Tevé bé az ajtót hamar előttek,
 Bétörék az ajtót a gyalog népek,
 Egynehányan ott megsebesülének,
 De az vén vitézek így könyörgének:

2730

«Tegyétek el vitézek ti fegyverteket,
 Nem illik kiontani ti véreteket,
 Mert látjátok a ti nemzetségtöket!»
 Ottan megfogadák ű beszédeket.

2735

Röviden dolgokról így gondolának,
 Szállásokra hamar mind eloszlának,
 De az Melangerrel a kik valának,
 Ismét Perdicához választatának.

2740

Az királhoz vitézt szóval intenék,
 Ha ű el nem jőne ottan megölnék,
 Ezt a Perdicának hogy hírré tevék,
 Tizenhatod magával házból kilépék.

Nagy haragos szóval azokat feddé,
 És bátor beszéddel őket rettenté,
 Melanger rabjának őket nevezé,
 Nagy nyereségével őket ieszte.

2745

Semmit csak szólni es űk nem merének,
 Az Melangerhez is hátra térének, 2750
 Perdicával sokan elkészülének,
 Az Leonatushoz egyig menének.

Csuda háborúság közöttök vala,
 Váras kívül mezon lovag nép vala,
 Várasnak eleit elfogták vala, 2755
 Kiben az gyalog nép királylyal vala.

Róla így gondola a királ végre,
 Perdica hadnagyhoz követet küldé,
 Leonatusnak is királ izene,
 Kikkel sok szók után megegyesüle. 2760

Jöve ki az királ az gyalog néppel,
 Babillóniából az Melangerrel.
 Békességet szerze az lovag néppel,
 Hogy uralkodhatnék nagy békességgel.

Perdica nagy bosszús ellenségére, 2765
 Ki reá támada az Melangerre,
 Az Melangert más nap megöletteté,
 Háromszáz gyalogot véle ölete.

Sok háborúságnak lön első oka,
 Ennyi sok vitéznek szörnyű halála, 2770
 Királylyal bémene Babillóniában,
 Perdica fű néppel gyűjtözék tanácsban.

Igyen végezének ű tanácsokban,
 Arideus hogy lenne királságában,
 Hogy országok lenne megmaradásban, 2775
 Mindenek lennének ű hatalmában.

Tevék tisztartóvá az Egyiptomban,
 Vitéz Ptolomeust az Áfrikában.
 Az Lamnidont hagyák az Syriában,
 És mind egyetemben Fenéciában. 2780

Philotest választák Cyliciában,
 Antigonust hagyák az Lyciában,
 Az Pamphiliában és Phrigiában,
 Cassandert béküldék Arméniában.

Ereszték Nearcust az Lidiában, 2785
 Leonatust hagyák kis Phrigiában,
 Véle egyetemben Hellespontusban,
 Thiton vitézt hagyák az Médiában.

Tisztartó ü nemes Cappadóciában,
 Ugyan üt választák Paphlagóniában, 2790
 Hadat indítana az országokban,
 Arbatesnél lenne hadakozásban.

Régi tisztartókat több országokban,
 Ugyanazont hagyák az Sogdiában,
 Mind az Baktriában és Indiában, 2795
 Az veres tengernek tartományában.

Vén Antipatert az Görögországban,
 És heltartó lenne Macedóniában,
 Lysimachus lenne az Tráciában,
 Tenger mellett való tartományokban. 2800

Sőt vitéz Perdica királylyal lenne,
 Minden erejének hadnagya lenne,
 Tisztekre mindenik gondot viselne,
 Hogy ü birodalmok ne küssebbülne.

Immár heted napja mind ennek vala, 2805
 Sándor koporsóban hogy fekszik vala,
 Kiki mind magokra gondolnak vala,
 Urokat fejenként feledték vala.

Nagy dologról hogy így végeztek vala,
 Az Sándor testéhez gyűltenek vala, 2810
 Fertelmesség nélkül ezt lelték vala,
 Drága kenetekkel megkenték vala.

Igen szép koronát csináltatának
Kit Sándor fejében béalkotának
Aranyból egy szeczelt csináltatának, 2815
Kit a koporsóban bérakatának.

Dícséretet népei nékie tőnek,
A szeczelben Sándort béhelyhezteték,
Nagy sok ohajtással hogy eltemeték,
Tisztartókat ottan űk elereszték. 2820

Az kik ű tisztekben el-bémenének,
Mind egyegy királylyá ű magok lőnek,
Az ű királyoknak nem engedének.
Sok had után végre mind elveszének.

Régi kronikákból ki ezt kiszedé, 2825
Énekben hat részre szépen rendelé,
Utolsó részében nevét beszerzé,
Az ezer ötszáz negyvennyolcz esztendőben.

FINIS.

AZ NAGY SZENT PÁL APOSTOLNAK
ELETÉRŐL ÉS HALÁLÁRÓL SZÉP HISTÓRIA A SZENT
ÍRÁSBÓL.

Sokat szóltam immár néktök szent írásból,
Próféták, királyok, vitézek dolgáról,
Az igaz hűt mellett soknak haláláról,
Életekben történt nagy sok szenvedésekről.

Én mostan csak szólok egy nagy szent emberről, 5
Az nagy Pál apastalnak ő életiről,
Életiben történt sok késértetiről,
Végezetre szólok nékie haláláról.

Római nemzetség az nagy Szent Pál vala,
Atyja farizéus zsidó nemzet vala, 10
Beniámin nemzetiből való vala.
Társis várasában ő születtetett vala.

Igen nagy szép váras ez az Társis vala,
Ki Ciliciának fővárosa vala,
Deáki tudományokkal fénlík vala, 15
Pálnak atyja, anyja ebben lakozik vala.

Csuda szorgalmatos atyja, anyja vala,
Még gyermek korában taníttatják vala,
Isten törvényére őt szoktatják vala,
Hívolkodást tőle nagy fennyen tiltják vala. 20

Ezt az atyák, anyák jól eszekben vegyék,
 Hogy nagy félelemben fiokat jól tartsák,
 És az tanúságra bottal is felhajtsák,
 Az akasztófátul menteni ha akarják.

Esze és elméje az jó tudománban, 25
 Öregbedik, nevededik deákságban,
 Azért atyja felküldé Hierusálemben,
 Magát gyakorlaná az isten törvényében.

Vala egy bölcs doktor Moyses törvényében, 30
 Gamáriel neve az Hierusálemben,
 Azt hallgatja vala Pál iffjúságában,
 Személ szerint doktortul tanul buzgóságban.

Sőt Krisztus születésének idejében, 35
 Irnak vala csak harmincznégy esztendőben,
 Krisztust mikor megölék Hierusálemben.
 Pál is ott forog vala akkor az időben.

Pál, kinek zsidóul Saulus neve vala, 40
 Moyses törvényét ő ótalmazza vala,
 Az megfeszült Krisztust a kik vallják vala,
 Azokat halálra Saulus kergeti vala.

Ennek csak egy esztendője elmúlt vala,
 Hogy Krisztust az zsidók feszítették vala,
 Harmadnap halálból feltámadott vala,
 És nagy dicsőségben mennyekben felment vala.

Történék búdosások tanítványoknak, 45
 Az igaz vallásért szegén szent Istvánnak,
 Először halála lön protomartírnak,
 Saulus ruhájokat tartja az hóhéroknak.

Rettenetes kergetője az híveknek, 50
 Az időben Saulus az keresztyéneknek,
 Halálval, tömlöczcel büntet sokat benne,
 Kik ellene szólnak Moyses törvényének.

Válta ottan levelet az főpapoktul,
Elindúla hamar az Hierusálemből;
Mindeneket fogva hozzon az köföldről, 55
Kik vallást tennének az megfeszült Krisztusról.

Siet hamarsággal sok fenyegetéssel,
Damaskusban mégyen nagy hertelenséggel,
Az kegyetlen Ispán haragus levéllel,
Ott is meg akara hízni keresztyén vérrel. 60

Isten menbül néki útban megjelenék,
Villámás, mendörgés, fényesség adaték,
Hogy ki miatt Saulus hamar homlok esék,
Mennyeكبül hozzája ilyen szózat adaték:

«Láss! mit kergetsz engem az én híveimben? 65
Nehéz néked rugoldoznod ösztön ellen.»
Felele Pál: «mit kívánsz uram én tőlem,
Mindaz tévő lészek csak parancsolj énnékem!»

Ottan úr felele: «mit kergetsz engemet?
Ne üldözzed nékem az én híveimet, 70
Mert ezekért ontottam ki én véremet,
És szörnyű halálra adtam az én testemet!»

Ottan feltekinte hogy ez szókat hallá,
Mondhatatlan igen megijedett vala,
Szeme vakulását ő csudálja vala, 75
Mint az vak setétben úgyan tapogat vala.

Saulust Damaskusban bévezették vala,
Egy istenfélő keresztyénnek házában,
Kinek neve Júdás egyenes úczában,
Szemeivel semmit harmad napig nem láta. 80

Vala egy nagy szent ember akkor Damaskusban,
Anániás neve, ennek az úr szóla:
«Menj el Anánia egyenes úczába,
Vigasztaljad Saulust az Judásnak házában!»

Anániás szóla: «uram én hallottam,
Mely kegyetlen ember, azt én jól hallottam!»
Monda az úr néki: «menj el mikor mondom,
Mert az Pál énnékem egy választott edényem!» 85

No Pálhoz béméne Anániás, monda:
«Atyámfia Saule! nékem az úr hagyá,
Ki néked megjelent ez minap útatba,
Te hozzád eljönék az egyenes úczába!» 90

Veté Anániás Pálra ő kezeit,
Az szentlélek isten bátorítá szívét;
Néki meggyógyítá hályogos szemeit,
Étel, ital erőssíté ő testét. 95

Szent Pál fordulása lön ennyi üdőben,
Harmincznegyedik esztendőnek végében,
Krisztus születésének idejében,
Tibérius császár fejedelemségében. 100

Lön egy napig szent Pál akkor Damaskusban.
Krisztust prédikálja az zsinagógában,
Istennek fiának lenni bizonítja,
Sok eretnekségeket zsidóknak hamissolja.

Sok napok elmúlván zsidók tanácskoznak, 105
Szent Pál ellen kik Damaskusban lakoznak,
Mindenik kapura őrizők állanak,
«Meg kell halni – mondják – az eretnek Saulusnak!»

Vevék tanítványok eszekben ez dolgot,
Zsidók szent Pál ellen hogy fennének fogat; 110
Kőfalon kosárban kibocsáták ötöt,
Arábia tartománban szalada onnét.

Az szentlélek vala szent Pál apastallal,
Krisztust prédikálja vala buzgósággal,
Ismég hátratére az Arábiából, 115
Vissza Damaskusban méne nagy bátorsággal.

Soha nincsen csendességek az híveknek,
 Hiszem egyéb oka semmi nincsen ennek,
 Az mennyországban kell menni szegényeknek,
 Ott nem lészen vége ő nagy örömöknek. 120

Ezután három esztendő elmúlt vala,
 Ismég Damaskusba hogy visszatért vala,
 Az Anetás királ őt megfogja vala,
 Köfalon kosárban de kibocsátták vala.

Rá gondolván felméne Jeruzsálemben, 125
 Szent Péter, Jakabbal holott ő lén szemben,
 Tizenötöd napig akkoron vélek lön,
 Imádkozásban istenhez az templomban.

Ő néki az isten akkor megjelenék,
 Mikor az templomban ott benn imádkoznék, 130
 Az zsidóknak fejenként megvakult szívök,
 «Pogányoknak tégedet adlak szegényeknek!»

Isten szavát hallá szent Pál, elindúla
 Cezáriában, az egész Siriába,
 Három esztendeig lön Ciliciában, 135
 Nem hívolkodásban, hanem prédikálásban.

Tibérius császár vala zsidóságban,
 Esztendőnek az huszonkettődikben,
 Pilátust megveték ott az ispánságban,
 Marcellus állapék ott az tisztartóságban. 140

Ismég tére szent Pál pogányok köziben,
 Részesíté őket is az áldott magban,
 Ábrahámnak megígért Jézus Krisztusban,
 Hogy kiben az népek lennének megáldásban.

Vévé Barrabást mellé az társaságban, 145
 Véle elindúla Anthiokhiában,
 Az Krisztus Jézusról vala tanításban,
 Anyaszentegyházat gyűjt vala pogányokban.

Csuda az istennek mindenkor tanácsa,
Nincsen senki földön ki azt megfoghassa, 150
Dániel próféta miképen megmondá,
Ó törvény áldozatjának lenne romlása.

Ottan ó törvének lön romladozása,
Hogy Krisztus felméne magas mennyországba,
Mennyei atyjának hogy üle jobbára, 155
Ott nyere kegýelmet bűnőnk bocsánatjára.

Meghala Tibérius császár azonban,
Hat esztendő vala szent Pál fordúlása,
Kain Caligula lön császárságában,
Csak négy esztendeig császárkodék, meghala. 160

Munkája fáradsága szent Pálnak vala,
Az esztendőben Seleuciában ment vala,
Cyprusban Szergius keresztyén lett vala ;
Evangéliomát szent Máthé írta vala.

Ezek után tíz esztendő elmúlt vala, 165
Szent Pál fordúlása mikor meglett vala,
Claudius császár hogy uralkodik vala,
Császárságának még egy esztendeje vala.

Nohogy Lystra városban bémentek vala,
Likáoniának ez várassa vala, 170
Ott az új tudománt nem szeretik vala,
Barabással szent Pált ott megkövezték vala.

Derbemben másodnap onnét indulának,
Csak számos napiglan ott prédikálának,
Anthiókhiában onnét leszállának, 175
Bátoríták szívöket tanítványoknak.

Az Lystra városban hogy mulatnak vala,
Egy beteges ember az városban vala,
Születésétül fogva ki sánta vala,
Íletében lábán még soha nem járt vala. 180

Tudtára lött vala az szegén sántának,
Hallá jelenvoltát ember az szent Pálnak,
Kéré lenne oka néki gyógyulásának ; —
Megtekinté hitit Pál az szegén sántának.

Ottan felszóval kiálta és ezt mondá : 185

«Kelj fel hamarsággal és állj lábaidra !»
Szegén sánta ember felkele azonba,
Meggyógyúla néki azonnal sántasága.

Mihelt az nép hallá, csudának itélé,
Szent Pált Barrabással istennek itélé, 190
Mennysországból jött embereknek itélé,
Jupiter istennek ottan szent Pált nevezé.

Nem sok nap elmúlván onnét indulának,
Lidiát és Pamphiliát mind eljárák,
Perga városban az Krisztust prédikálják, 195
Csudákat tevének, sokat munkálkodának.

Innét lejövének nagy Arábiában
Nem sok múlva onnat Anthiokhiában,
Pál ott megbeszélé mint isten látásban
Ötet kiküldötte pogányoknak köziben. 200

Barabással onnét az Hieruzsálembe
Elindúla Pál, Titus is vala véle,
Az apastaloknak ott vala gyölése,
Az anyaszentegyház néki igen örüle.

Végezték ezt együtt, ismég térjen vissza, 205
Szent Pál és Barabás Anthiokhiába,
Ne legyen fogyatkozás az tanításba,
Sok hamis próféta volna Anthiokhiában.

Sőt itt az üdőben Heródes Agrippa
Az tanítványokra reájok támaða, 210
Szent Jakabot meg is ölé haragjába,
Szent Péter apostolt veté tömlőcz-fogságba.

Csak nem sok nap elmúlván Filippis városba
 Az Timótheussal szent Pál alászálla.
 Rövideden szólok mint jára városban, 215
 Ottan vége lészen első rész írásomban.

Hatalmas nagy város Macedóniában,
 Az Filippis város Anthiokhiában,
 Holott szent Pál mikor volna mulatásban,
 Egy szombatnak napján város kívül járásban. 220

Reggel mikor járna egy folyóvíz mellett,
 Eleiben jöve egy asszonyi állapot,
 Lidda vala neve, tudja bárson szövést,
 Akarja felvenni Páltul az keresztséget.

Istennek szent lelke asszony fejét látá, 225
 Az Jézus Krisztusnak ő magát ajánlá,
 Házához a két tanítvánt el-béhívá,
 Mind házanépével megtérnie akara.

Szent Pál, Timótheus, hogy vala útába,
 Egy leánzó kiben Pithon ördög vala, 230
 Ki nagy somma pénzért jövendőt mond vala,
 Városbéli népnek nagy hasznára ez vala.

«Tudjátok mindnyájan, — ördögös azt mondja,
 Pál az mindenható istennek szolgája,
 Az idvösséget ki ingyen prédikálja, 235
 Minden ember idvözül ki hiszen Krisztusban!»

Ilyenképen sok napig kiáltott vala,
 Pál az sok kiáltást olyha bánja vala,
 Azért az leánhoz arcúl fordult vala,
 Az gonosz léleknek imígyen ő szól vala : 240

«Az Jézus nevében néked parancsolok,
 Menj ki az leánból undokságos lélek !»
 Ez beszédet hogy meghallá az rút ördög,
 Belőle kiméne az órában az ördög.

No azt hogy meghallák várasbéli népek 245
 Hogy az leánt elhagyta az gonosz lélek,
 Szent Pálra azontól megharaguának,
 Ötet ott megfogák, tanácsházban felvivék.

Istennek szolgálait erősen vádolák,
 Nagy marok vesszőkkel őket megcsapdosák, 250
 Az tömlöcztartónak erősen parancsolák,
 Szorgalmatossággal őrizné, meghagyák.

Semminek az tömlöcztartó ezt nem vélé,
 Azért őket az belső tömlöczben veté,
 Az lábokat kalodában bészegezé, 255
 Nagy szorgalmatossan éjjel nappal őrizé.

Immár az tömlöczben szent Pál benne vala,
 Éfelikor imádkozni felkölt vala,
 Az hatalmas istennek hálát ad vala,
 Kit az tömlöcztartók igen hallgatnak vala. 260

Rettenetes földindulás történt vala,
 Az tömlöcznek fundamentona reng vala,
 Az tömlöcz ajtai mind megnyíltak vala,
 Az foglyokról lánczok mind lehullottak vala,

Az főtömlöcztartó még aluszik vala, 265
 Az zörgésre álomból felserkent vala,
 Az ajtókat hogy mind nyitva látta vala,
 Mondhatatlan igen ott megijedett vala.

Fegyverét kirántá, gondolkodik vala,
 Azért magába ütni akarja vala, 270
 Hogy foglyok elszaladtak azt véli vala,
 Azért megölnie magát akarja vala.

Tömlöczből szent Pál felszóval kiált vala,
 Az tömlöcztartónak ímezt mondja vala :
 «Ne vesztené magát — néki ivölt vala, 275
 Mindnyájan itt vagyunk,» — néki kiáltja vala.

Hallá az kiáltást, ottan megvidúla,
 És az tömlöcztartó ottan gyertyát gyújta,
 Tömlöczbe béméne, arczczal leborúla,
 Szent Pált és az Szilát bévivé házába. 280

Megizené mindez dolgot az tanácsnak
 Dolgát tömlöcztartó az megfogott Pálnak;
 Hagyák az főnépek elbocsáttassanak,
 Mig hírével lenne ez dolog az köznépek.

Ez dolog szent Pálnak hogy lén tudására, 285
 Azt izené vissza az egész tanácsnak:
 «Rómaiak vagyunk büntelen fogságra,
 Vesszőkkel vereténk, viteténk bé fogságra.

Azért mi el nem megyünk szertelen innét,
 Jöjjenek ő magok, vegyenek ki innét!» 290
 Az tanács hogy hallá ez izenetekeket,
 Rajta ijedének hogy meghallák ezeket.

Őket az tömlöczből kibocsátták vala,
 Onnat Lidiában bémentenek vala,
 Ott való híveket látogatták vala, 295
 Vigasztaló ígét nékiek prédikál vala.

Talám megunjátok ha most többet mondok,
 Az első részének ottan véget adok.
 Szent Pált Lidiában addiglan mi hagyjuk
 Az másik részében míg onnét kiindítjuk. 300

Finis primae partis.

MÁSOD RÉSZE AZ SZENT PÁL ÉNEKÉNEK.

Immár másod részét szent Pál életinek,
 Életiben történt sok szerencséjének,
 Ha meghallgatnátok, megmondom tinéktök;
 Jeles dolog lészen, csakhogy légyen kedvetek.

Lidiában akkor szent Pált hagytuk vala,
 Első rész éneknek hogy vége lőtt vala;
 Tizenkét esztendő megtérése vala,
 Claudius császárnak császárságában vala. 305

Onnét ő elméne az Ampopolisba:
 El Ahipoliába, Thessalóniába;
 Reá támadának sokan az városban,
 Nem nyughaték, onnan ő jöve Athenásban. 310

Sőt ott vala akkor Timótheus szent Pállal,
 Mikor Athenásban ment vala Sillával.
 Ott egyedül megmarada bátorsággal,
 Timótheust Thessalóniába küldé Sillával. 315

Vala mulatsága ott jó falkáiglan,
 Nem hívokodásban, de levélírásban,
 Két levelet íra Thessalóniába,
 Athenásban írta, onnét küldé városba. 320

Ariopagita Dienes térése
 Itt az esztendőben lön keresztyénsége,
 És asszony, ennek Damaris egy neve,
 Athenásban szent Páltul lön megtérése.

No esztendő múltán onnat kiindula,
 Korinthus városban onnét alászálla,
 Az Aquillát feleséggestül ott találá,
 Ki Oloszországból csak minap jöve alá. 325

Vala szent Pál sok nap ott az Aquillával,
 Véle kárpitot szó vala gyorsasággal,
 Közösleg tanítás vala nagy gondjával,
 Mert egy mesterséget tud vala Aquillával. 330

Sok napok elmúlván Korinthusba méne,
 Onnét Syriában tengeren evezé,
 Aquilla feleséggestül véle vala,
 Nem sok idő múltán Efezusba elére. 335

Söt tizenkét firfiakat ott találá,
 Az tanítványok közül kiket kérdez vala,
 Az szentlélek isten hogyha vélek volna,
 És Úrnak nevében ha keresztselkedtek volna. 340

Ezek felelének, szent Pálnak mondának :
 Hogy ők az szentlélek istent nem hallották,
 De ők keresztelő szent Jánost hallgatták,
 Az keresztyénséget ő tőle megtanulták.

Renddel elszámlálá János keresztyénségét, 345
 Kemény pœnitencziának hirdetését,
 Azután való Kristusnak jegyezését,
 Az firfiak hogy meghallák ez beszédeket ;

Itt mindnyájan megkeresztelkedtek vala,
 Az Jézus nevéről vallást tesznek vala, 350
 Szent Pál ő kezeit rájuk tette vala,
 Az szentlélek Isten reájok szállott vala.

Csuda külömb-külobb nyelven szólnak vala,
 Az Jézus nevében örvendeznek vala,
 Az zsinagógában szent Pál bément vala, 355
 Három egész holnapig mind ott disputált vala.

Egy kegyetlen embernek schólájában vala,
 Szent Pál mindenkoron disputálásban vala.
 Ez nagy híres egész Ázsiában vala,
 Zsidók és pogányok valának forgódásban. 360

Véle isten vala csudát téssen vala,
 Sok kórbetegeket ő meggyógyít vala,
 Övét, keszkenőjét ki kaphatja vala,
 Ördög és betegség ellen orvosság vala.

Sokan hogy ezt láták, oly igen csudálák, 365
 Némelyek közülök követni akarák,
 Ördögűző bóbájosok megpróbálják,
 Az ördögűzésben Jézus nevét kiáltják.

Papi fejedelem Szenás nevő vala,
 Annak ő hét fia ördögűző vala,
 Ördögös emberhez hogy mentenek vala,
 Az álnak ördögnek meg ott egyik szól vala :

370

«Én tégedet álnok ördög kénszerítlek,
 Az Jézus nevében onnét kiüldözlek !»
 Felele ő néki : «téged nem ismerlek,
 De tudom az Jézust és ő tőle rettegek.»

375

Történék azontól az ördögös felugrék,
 Az környülállóknak ő hajók szagattaték,
 És nagy rettenetesen őket szaggatja,
 Nagy rút undokképen őket széllel hordozá.

380

Rémülének ezen efezumbéliek,
 Zsidók és pogányok az környülbéliek,
 Az Krisztus Jézushoz sokan megtérének.
 Sok ördögi könvet ott mind megégetének.

Vala két esztendő ő mulatságának,
 Efezumban való nagy sok csudájának,
 Egy levelet, kit írt Korinthusországnak,
 Efezumban írta, onnét küldte azoknak.

385

Sok háboruságok leszállottak vala,
 Efezum városban csendeszülte vala,
 Azért Pál innen elmenni készült vala,
 Macedóniában mennie akar vala.

390

Ott az atyafiak láták örülének,
 Filippis városban ő hozzá gyülének.
 Második levele Khorintusországnak,
 Filippisben írta, onnat küldte azoknak.

395

Mulatsága nem lén Macedóniában,
 Azért innét jöve az Görögországba,
 Három holnapot mulata Khorinthusban,
 Fáradtsága vala szent Pálnak az városban.

400

Nagy szép levelet az idvösség dolgáról
 Szerze Korinthusban az idvözítő hitről,
 Megtaníta mindent itt az idvösségről,
 Rómába kit küldé Pele-nevő jámbortul.

Jöve Korinthusból Maczedóniába, 405
 Általúton méne bé az Syriába,
 Mert eszében vala zsidók csalárdsága,
 Mindenfelől lest vetettek nékie útában.

Béjuta legottan Filippis várasba, 410
 Maczedóniának jeles várasába,
 Az húsvéti báránt megszerzé várasban
 Méne ötöd napon Troás nevő várasba.

Várasban heted napig múlatott vala,
 Szent Lukács evangélista véle vala,
 Aristhakus, Timótheus, véle vala, 415
 Egy szombat napjára mikor jutottak vala.

Sokat vetélkedék várasbéliekkel,
 Mert el akar vala menni onnét reggel,
 Egész éfelikorig vetélkedék éjjel;
 Vacsoráló házban gyútott gyertyát lámpásban. 420

Palota ablakán egy ifjú ül vala,
 Tutius ő neve, Pált hallgatja vala,
 Ifjat nehéz álom elfoglalta vala,
 Nyakrafőre az ablakból leesett vala.

Iffjú hogy leesék ottan megholt vala, 425
 Ablak alól halván őt felvették vala,
 Az megholt ifjúhoz szent Pál leszállott vala,
 Keserűségében ő reá borult vala.

Őtet megölelvén ímezt mondja vala,
 Mindazoknak kik ez dolgot nézik vala: 430
 «Senki meg ne háborodjék mondja vala,
 Mert az megholt ifjú lelke még benne volna.

Támasztá fel ifjat szent Pál halálából,
Sokan csudálkoznak az meglőtt dologról,
Azután virradtig beszéle sokakról, 435
Reggel kiindula Tróas nevő városból.

Azután egynihán tartománt bójára,
Azon menetellel Cyrust békerülé,
Az sánczos szigetbe Nitetomba méne
Az atyafiakba Efezumból oda híva. 440

Tön szép intéseket, nekik válét monda,
Többszer ötet nem látnájak mondja vala,
Térden állva együtt imádkoznak vala,
Sok könyhullatással ütet kesergik vala.

Elhagyván azokat hajóba ülének, 445
Corus és Porus szigetben elérének,
Tirus városban hét napig levének,
Ptolomeus városban egy napot késének.

Másod nap Cezáreában űk jutának,
Fülöp evangélistánál megszállának, 450
Annak négy leánya próféták valának,
Isten félelmében jó erkölesűk valának.

Pélida lehet ez is atyáknak, anyáknak,
Magzatjokra szorgalmatosan gondoljanak,
Piaczon nyargalást hogy meg ne szokjanak, 455
De űk az istennek félelmében járjanak.

Reá gondja vala szent Pál apostalnak,
Jeruzsálemben fel menni akarnának,
Mikor még Cezáreában mulatnának,
Agapus próféta hozzá jöve szent Pálnak. 460

Ott felvevé Agapus próféta az szent Pált,
Kezeit és lábait kötözé magának,
Az szent lélek hiszem azt mondotta Pálnak,
Igy lészen fogsága Jeruzsálemben Pálnak.

Oly erőssen szent Pált tanítványok kérék, 465
 Ne menjen Jeruzsálemben arra intik,
 Mert az zsidók miá fogsága történik :
 Kérésekre szent Pál így felel ő nekik :

Oly nagy örömmel vagyon nékem vígasságom,
 Hogy Jeruzsálemben legyen én halálom, 470
 Az Kristus Jézusért legyen kénvallásom,
 Mert az lészen hiszem az én nagy bódogságom.

Jeruzsálemben az pünköst napjára juta
 És ő magát adá ottan tisztulásra,
 Hogy megszűnnéjek zsidók rohanása, 475
 Mojses törvénye szerint béméne az templomba.

Igen keveset használta tisztulásával,
 Mert az zsidók láták templomba azonnal,
 Reá támadának, ragadák azonnal,
 Az templom ajtaján kihurezolák azonnal. 480

Templomnak ajtaját ottan bészegezek,
 Ajtó előtt ottan igen megpiricskelék,
 Főhadnagynak Lisiásnak hírré tevék,
 Hamar az főhadnagy ottan oda érkezék.

Elvévé az hadnagy szent Pált ő kezéből, 485
 Nem lén sok köszönet ott az vendégségből,
 Mert nagy két vaslánczczal kötözé azontól,
 Tőle megkérdezék, vádolák bűneibül.

Nagy sokaság ütet kikéséri vala :
 Nagy felszóval utánna kiáltnak vala : 490
 « Vond fel ütet, öld meg ! » azt kiáltják vala,
 Fogva az táborba ütet bévítették vala.

Tön ő könyörgést, az hadnagy mondja vala,
 Néki az községhez való két szava volna,
 Ártatlanságáru kevés szóval szólna, 495
 Claudius Lisias azt megengedte vala.

Ime két kezével hogy minden hallgatna,
Egy magas grádicson Pál felül áll vala,
Szent Pál megbeszélé mint járt ű útában,
Mint az isten szóla, hogy méne Damaskusba. 500

Beszédének mikoron véget tett volna,
Az dühödt nép avval nem sokat gondola,
Méltó az eretnek nagy szörnyű halálra,
Kötözve az hadnagy viteti az táborra.

Vala mind az dolog jó Jeruzsálemben, 505
Kemény ostorokkal megverék az táborban,
Hadnagy megkénzani hagyá azonközben,
Hogy megtudhatnája vétkét az zsidók ellen.

Söt erős kötéllel megfojtották vala,
Százados vitéznek Pál azt mondja vala, 510
Ostorozni rómain nem szabad volna,
Kiváltképen mikor büne néki nem volna.

Ezt hallá százados, hadnagynak megmondá,
Hogy szent Pál római ember, azt megírá,
Ez beszédet érté hadnagy, oda juta, 515
Megkérdezé tőle ha római polgárfi volna.

Tagadást ő abban semmit nem tett vala,
Mondá hogy Rómában született volna,
Az kénzó hóhérok meghallották vala,
Az csiga kötelét ott megbocsátták vala. 520

De másod nap az főpapokat behívá,
Fáriseusokat, sadduceusokat hívá,
Szent Pált azok közé hadnagy állattatá,
Az gyülekezetben Pál imígyen szóla:

«Értsétek beszédem fejenként firfiak, 525
Az én életemet nám ti jól tudjátok,
Igaz lelkiismeretemet jól látjátok,
Ártatlan életem, azt sem tagadhatjátok!»

Vala az főpapnak Anániás neve,
 Az környülállóknak főpap ottan inte, 530
 Hogy az káromlásért ütet arczel verné,
 Szent Pál hogy ezt látá ottan szólnia kezde :

«Megvér isten téged fejéredett küfal,
 Hogy engem megütnél, ide ezért jöttél,
 Minden törvény felett úgy vereték arczel, 535
 Az igazmondásért engem megbüntettétél.

Tűnek ott hasonlást, ottan eloszlának,
 Farizeusok, sadduceusok valának,
 Az feltámadásrul nem egyaránt értnek,
 Azért oka ez lön hogy meg nem alkhathának. 540

Innét az fűhadnagy szent Pált felviteté,
 Az vitézek által az táborban küldé,
 Másod éjjel az nép előtte megállá,
 Ilyen szókat halla Pál ott az úristentől :

Mint Jeruzsálemben rólam vallást tettél, 545
 Azonképen néked Rómában menned kell,
 De állhatatos légy el ne feletkezzél,
 Császárr előtt rólam vallást tégy erős hittel.

Az időben zsidók közül támadának
 Negyven firfiak az útakra állának, 550
 Ő köztők oly igen nagy hitet mondának,
 Pált míg meg nem ölnék, sem ennének sem innának.

Nem telék sok kedvek ő akaratjoknak,
 Mert az dolog esék egy ifjú fülébe,
 Ifjú el-bémene hadnagyhoz táborba, 555
 Hadnagynak megmondá, mit ért szent Pál dolgában.

Tudtára lőtt vala ott az Lisiasnak
 Szent Pálnak az zsidók hogy lest vetettenek,
 Azért parancsola két fő hadnagyának,
 Hogy felkészülnének, mert útra kell menniek. 560

Igen hamar hetven lovagot készíté,
Kétszáz gyalog népet az mellé készíté,
Azok mellé kétszáz dárdásokat szerze,
És vezeté-k-lovak azok mellé készíté.

Bátorsággal ottan szent Pált túlök küldé, 565
Az fő tisztartóknak Cezáreába küldé,
Mert hogy elragadnák szent Pált, azon félté,
Túlök egy levelet az tisztartónak küldé.

Vala tisztartónak Félix az ő neve.
Köszön az Lisiás annak az levélben, 570
Az felett ú magát ajánlá mindenben,
Azután ezeket írja néki levélbe :

Zsidók az fírfiat hogy megfogták vala,
Ok nélkül az jámbort úk megölik vala,
Ha tölök erével el nem veszem vala, 575
És onnét táborba én el nem küldöm vala.

Sőt hogy rórabéli volna azt megértém,
Azért az tanácsot érte én begyűjtém ;
Az kötözött embert közikbe vitetém
Mint vétkezett vala ? tölök azt én megértém. 580

Vádolák az jámbort zsidók az tanácsban,
De nem vala büne az sok vádolásban,
Halálra méltónak nem vélem magamban;
Azért túlök elvitettem én az táborban.

Azért én az foglyot küldtem kegyelmednek, 585
Szabad légy hogy ha megkegyelmez fejének,
Zsidók irigységből reá támadának,
Köztök okot hozzá halálra nem lelének.

Csak ez kis summája czászár levelének,
Az követek kit megadának Félixnek, 590
Szent Pált, az levelet mutaták Félixnek,
Akaratját érté levélből az hadnagynak.

Olvasá levelet, szent Pált kérdi vala,
 Micsoda várasból való ember volna?
 Megérté hogy szyliciabéli való volna, 595
 Azért meghallgatná szavát, azt mondja vala.

Meghagyá az fejedelem szolgálinak,
 Szent Pált Heródes pitvarában tartanák,
 Míg az felperesek aláérkeznének,
 Kik Jerusálemből szent Pál ellen jövének. 600

Mennye Anánias az főpap ezt hallá,
 Ötöd napra Jerusálemből eljuta.
 Az böcs prókátornak neve Tertalus vala,
 Sokat szent Pál ellen ott az prókátor szóla.

«Ezen kérünk mi mint kegyelmes urunkat, 605
 Kegyelmessen hallgasd meg könyörgésünket,
 Békességgel éltünk miulta bírsz minket,
 Semmi kár nem érte zsidókat szegényeket.

Nem bánthatom sok beszéddel nagyságodat,
 Rövideden jelentem kívánságomat, 610
 Azért meghallgassad az mi panaszunkat,
 Imez fogoly ellen való panaszlásunkat.

Dögleletes ember az Pál jól megértсед
 Sok háborúságnak okának ítéljed,
 Eretnek tudományúnak bátor véljed, 615
 Egész ez világon gonosz embernek higgyed.

Azért űket mikor mi megfогtuk vala,
 Törvén szerint űtet megbűntetjük vala,
 Az Lisiás hadnagy ha békét hagy vala,
 Mi kezünkbel űtet el nem ragadja vala. 620

Tegyen te nagyságod ítéletet erről,
 Mert igazat szólunk néked ez emberről.
 Az főpap zsidókkal kiálta azontól:
 Mind igazak azok kit hallasz az embertől.

Vegyétek esztekben prókátorok innét,
 Kik az hamis pert is forgatjátok pénzért,
 És az igazságnak ti nem hagytok békét,
 Kinek nincsen sok pénze, az el nem viszi véle. 625

Oh ha gondolnátok az pokolnak tüzét,
 Az gyeheenna-tűznek ő nagy sebességét,
 Nyilván elhagynátok az sok hamis perlést,
 Hamissat nem jámborítnátok pénzért!» 630

Beszédét hogy hallá szent Pál a peresnek,
 Megfelele ő es előtte Félixnek.
 Mikor vége lészen az egy feleletnek,
 Akkor lészen vége az második részének. 635

«Jól tudom — azt mondja szent Pál az Félixnek,
 Itélő bírāja voltál az nemzetnek,
 Azért rendit meghalld én feleletemnek,
 Igaz ítéletet tégy uram mindeneknek. 640

Sőt azt hallotta nagyságod és értette,
 Tizenkettő napja hogy én jöttem ide,
 Imádságért jöttem fel Jeruzsálembe,
 Nem gonosz szándokban mentem bé közitekbe.

Oka én nem voltam az eretnekségnek,
 Kit az én peresim fejemhöz felelnék,
 Sőt híven szolgáltam az én istenemnek,
 Mint próféták írták, hittem én mindeneknek. 645

Fel Jeruzsálembe mikor mentem vala,
 Hogy én ott magamat adnám tisztulásra,
 Nem volt nékem gondom az disputálásra,
 És nem adtam okot soha botránkozásra. 650

Feltámadás felől igazat ítélttem,
 Saddúceusokat azért én meggyűztem,
 Ázsiában való zsidók bizonságim,
 Kiknek vallásokra igazságom támasztom. 655

Ilyen nagy vétkekért igen kárhozzatnak,
 Engem megölnie mindnyájan akarnak,
 Isten megköszönje jámbor Lisiásnak,
 Ki engem megmentett, nem adattattam halálának!» 660

Tön véget szent Pál ott az ő szólásának.
 Félix meghallá beszédét az két félnek,
 De az törvént ki nem mondá ő ezeknek,
 Hallasztást tön alájöttéig Lisiásnak.

Az Claudius császár mikor megholt vala, 665
 Tizennégy esztendőt uralkodott vala,
 Az Félix ü néki tisztartója vala,
 Szent Pál ennek két esztendeig foglya vala.

Az sok zajgás miá megsiketült vala,
 Azért békét hagyok az harmad részének, 670
 Nincsen helye malomban az hegedűnek,
 Nem kell kettős mise tudjátok az siketnek.

HARMAD RÉSZE AZ SZENT PÁL ÉNEKÉNEK.

Harmad és utolsó részét ez éneknek,
 Immár elmondanám józan embereknek, 675
 És ha helye volna nálunk ez éneknek,
 Sok nyomorúságát mondom Pálnak szegénnek.

Az Claudius császár mikor megholt vala,
 Fejedelem utánna Néró császár vala,
 Huszonegy esztendő Pál térése vala,
 Cezáreában még Félix tisztartó vala. 680

Csak két esztendeig szent Pál foglya vala,
 Ő törvényét Félix hogy hallgatja vala,
 Az tisztartó egy nap hozzája ment vala
 Mind feleségestül, hogy Páltul ő tanulna.

Tön prédikációt szent Pál Félix előtt, 685
Három tanúságra osztá ő beszédét,
Első tanuságot az egy igaz hitről,
Az tiszta életről mutatá másod szavát.

Eljövendő rettenetes ítéletről,
Harmad tanúságot ada ítéletről, 690
Itélő bírónak nagy keménségéről,
Ki mindent megbüntet eltítkolt bűneiről.

No hogy hallá Félix, igen megrémüle,
Ítélet napjától igen megijede,
Akkor az szent Pállal többet nem beszéle, 695
De sokszor azután szemben lön és beszéle.

Vala Néró császár immár Rómaságban,
Tisztartókat küldé ő az Zsidóságban,
Még Félix vala az tisztartóságban,
Helette Partius Festus lön Zsidóságban. 700

Szegén szent Pál vala még is az fogságban,
Hogy Festus beszállá az tisztartóságban,
Harmadnap múlva méne bé Jeruzsálembe,
Hogy az főnépekkel ismerkednék várasban.

Várasbéliék ajándékokkal tisztelék, 705
Papok, irástudók ü hozzá gyűlének,
Szent Pált kézbe adja, — azon könyörögnek,
Kedves dolgot tenne evvel szegén községnek.

«No — felele nekik Festus, mondja vala —
Hogy egy fogoly ott Jeruzsálembe volna, 710
Azért hogyha éreke azzal dolga volna,
Az fogoly emberről elég törvént állatna.

Dicsíretes dolga itt az tisztartónak,
Hogy vesztét nem akarja az ártatlannak,
És nem hízelkedik az álnok papoknak, 715
De igazat ítél, törvént téssen azoknak.

Oh mely dicséretes az ily fejedelem,
 Kiben igazságra nincsen késelem,
 Sőt az ártatlannak lészen segedelem,
 Hamis pervatvarban lészen ő nagy figyelem. 720

Sőt Jeruzsálemben nyolcz napig múlata,
 Azután tisztartó Festus méne haza,
 Az főfő papokban véle sok indúla,
 Hogy Cezáreában szent Pál ellen szállana.

Az tisztartó másnap székiben beüle, 725
 Szent Pált hívattatá oda az törvénbe.
 Az főpapok véle ott szólának szembe,
 Sok hamisságokat szólának ott ellene.

Monda Pál ő nékik : «mit vétettem ellenetek ?
 Isten templomában nem voltam véletek, 730
 Nem szóltam ellene Moyses törvényének,
 Méltósága ellen nem vétettem császárnak.»

Pál feleletire tisztartó ezt kérdé :
 «Ha akarna felmenni Jeruzsálembe,
 Holott ez dologról ő törvénye lenne, 735
 Mert zsidók fejenként azt kívánják ű tőle.»

Ezt felelé szent Pál : «te vagy bizonságom,
 Zsidó nemzetségnek soha nem ártottam,
 Hogy kezekben adnál, nincs hatalmad rajtam,
 Az hatalmas császárra én törvénemet vészem.» 740

Vevé ő tervényét az császár székire,
 Mert az zsidók dolga vala ő eszébe,
 Ha felmenne egyszer az Jeruzsálembe,
 Az álnok zsidóktól ő halála ott lenne.

Látá az tisztartó az dolog mint volna, 745
 Szent Pál hogy törvényét vette az császárra,
 Azért egyebet nem mere tenni abba,
 Jeruzsálembe zsidók térének vissza.

Irnak vala Krisztus születése után
 Ez dolog hogy lén akkor ötvennyolczban, 750
 Néro császárnak másod esztendejében,
 Szent Pál térésének huszonöt esztendejében.

De mikor egynihán napot múltattak vala,
 Az Agrippa király Jeruzsálemből juta,
 Mind feleségestül vendégségbe juta; 755
 Festus tisztartóhoz kiméne mulatnia.

Emlékezek egy jó kedvében szent Pálról,
 Festus Agrippának egy szegén fogolról,
 Miképen vádoltatnéjek a zsidóktól,
 De halálos bűne nem volna vádolásból. 760

Ennek egyéb bűne mondja hogy nem volna,
 Csak hogy az megholt Jézusról tanítana,
 Azt mondja, hogy annak igaz tudománya,
 Mondja halottaiból feltámadott volna.

Sok vádolás után ötet kérdem vala, 765
 Ha Jeruzsálemben elmenni akarna,
 Az vádolásokról ő törvénye lenne,
 Nem akará, hanem perit vevé császárra.

Királ szóla: «én igen akartam volna,
 Az fogoly emberrel szemben lettem volna, 770
 Sok dologról véle beszéllettem volna.»
 Agrippa királnak Festus így szóla:

«Reggel te felséged véle szemben lehet,
 Hol minden dologról eleget beszélhet.»
 Másnapon tisztartó kihozata ütet, 775
 Egy nagy palotában viteté bé, csak ütet.

Juta bé Agrippa mind feleségestül,
 Bernika asszonynyal vannak egésségvel,
 Hadnagyok, fűnépek nagy sok vitézekkel,
 Az tisztartó Festus szóla ily beszédekkel: 780

«Beszédemet fejenként meghallgassátok,
Az gyülekezetben kik mast itt állatok,
Ez megfogott embert fejenként látjátok,
Halálra való bünt ebben nem találhatok.

Én tölem fejenként ezt kívánják vala, 785
Zsidók hogy ez embert én megölöm vala;
De én ütöt ugyan elbocsátom vala,
Ha császárra törvényét nem veszi vala.

Róla te felséged mit ért, mondd meg nékem;
O Agrippa király tanácsot adj nékem, 790
Kell-e ennek dolgát még császárra vennem,
Avagy csak ű magát méltóságának küldjem?»

Erre az Agrippa semmit nem felele,
De szent Pálra ottan beszédét téríté,
Inté, ő nékie valamit felelne, 795
Mert nagy bátorsággal szabad szólni előtte.

«Vélem, szent Pál mondja bódognak ű fejét,
Hogy isten most ide hozta felségedet,
Azért előttd megjelentem igyemet,
Csendességgel hallgasd, íteld meg én peremet. 800

Igen tudjátok és mindnyájan látjátok,
Az én életemet fejenként tudjátok,
Mind ifjúságomtól fogva halottátok,
Farizeus voltam, azt is mind jól tudjátok.

Tekéletes voltam az ígéretekben, 805
Mind első atyánknak tött szövetségében,
Azért azokat ótalmaztam erősen,
Kik ellene szóltak, megbüntettem erősen.

Az feltámadásnak reménsége felől
Sok versengésem volt farizeusokkal, 810
Az lén egyik oka hogy vádolásokkal
Ellenem állának nagy sok hamisságokkal.

Mikor az híveket én igen kergetném,
 Damaskusba megyek, nálam én levelem,
 Az keresztyéneket hogy ott is kergetném, 815
 Isten magas mennyből megjelenék énnekem.

Csuda nagy mendörgés, vellámás ott vala,
 Lovam én alattam az földre leomla,
 Én magam társaimmal földre esém nyakra,
 Feltekinték, hát nincs nékem szemem világa. 820

Onnan felől mennyből szót halottam vala,
 «Oh kegyetlen ispán! — az úr mondja vala, —
 Mit üldözöd az én híveimet szól vala,
 És hogy isten ellen rugódoznom nehéz volna.

Ezt hallvan oly igen csudálkozom vala, 825
 Mert jó útban volnék én azt vélem vala,
 De igyekezetem semmire jó vala,
 Akkor én megtudtam, hogy csak bolondság volna.

Parancsolván isten nékem hagyta vala,
 Hogy az ő híveit ne kergessem — monda, — 830
 De ennek utána én lék tanítványa
 Ember idvözülni igazíték Krisztusra.

Istennek ő szavát nem vélém semminek,
 Engemet szegént ottan el-bévezetének,
 Három napig nem lőn világa szememnek, 835
 Étel, ital addig nem kelle én testemnek.

Meggyógyítá Isten szemem vakulását,
 De belső szememnek ada oly világot,
 Kivel én elhagyám az sok gonoszságot,
 Erősen megbánám tőlem lett gonoszságot. 840

Vere meg az isten, de azért meg nem öle,
 Az én bűneimért, csak az földhöz vere,
 Azért vallást tészek róla életembe',
 Hogy ű az Messiás, azt hirdetem felőle.

Zsidóknak ez dolog nem kezdék tetszeni,
 Az megfeszült Krisztust én kezdém vallani,
 Ezek én utánam kezdének leskődni,
 Engemet nagy sokszor megakartanak ölni. 845

Isten vélem lévén ez mái napiglan,
 Im előtted állok az erős fogságban,
 Arról vallást tészek míg élek világban,
 Irgalmasságodból jutok bé mennyországba!» 850

No hogy ü beszédét elvégezte vala,
 Az Festus tisztartó felkiáltja vala :
 «Bolond ez az Saule — néki mondja vala,
 Az sok írás ütet — mondja — megcsalta volna!» 855

De erre Festusnak szent Pál így szólta :
 Az mit beszéllene nem bolondság volna,
 Igazság, józanság néki szava volna,
 Agrippa királ is erről bizonság volna. 860

Ezen kérdi vala szent Pál az Agrippát
 Ha hínnéje ő az prófétáknak szavát?
 Szent Pál monda : «tudom hiszed mind azokat.»
 Agrippa felele, Pálnak monda ily szókat:

«Senki semmi csak az mit énnékem szólál,
 Keresztyénné tenni engem mivel akarsz.»
 Monda Pál : «azt adja isten a mit kívánsz,
 Bátor te is ilyen légy, csak ne légyen rajtad láncz!» 865

Végezék beszédekét, egyszersmind felkelének
 Agrippa feleségestül kimenének,
 Festus és főnépek onnan kimenének,
 Agrippa és Festus ketten beszélgetének. 870

Az császárra dolgát ha nem vette volna,
 Szabadon ez foglyot elbocsáthattad volna,
 Mert semmi főben járó dolga nem volna,
 De immár császárnak küldeni méltó volna. 875

Meghalljátok azért nagy nyomorúságát,
Földön emberektől sok háborúságát,
Immár beszéllem meg tengeren járását,
Ugyan ottan történt rajta sok nyavalyáját. 880

Egy példabeszédben ezt szokták mondani:
Ha ki szíve szerint nem tud imádkozni,
Annak az tengerre kelletik evezni,
Ott az Pater nostert jól megtudja tanulni.

Tének ott végezést, elkészítenéjek, 885
Hogy az több foglyokkal szent Pált elküldenék,
Császárnak Rómában tengeren küldenék,
Egy százados vitézt Juliust felkészíték.

Annak ő kezében adák az foglyokat,
Hajóba ülének, indíták hajókat, 890
Ázsia felé indíták az vitorlyákat,
Másod nap elérék zsidóknak városokat.

Vala szent Lukács evangélista véle,
Másik Aristakus fogolytársa véle,
Az ő szükségekben szolgálnak mindenbe, 895
Nagy emberségesen Julius téssen véle.

De másodnap Sidonból elindulának,
Ellenkező szelek miá Cyprusba jutának,
Onnat tengerére az Scyliciának,
Listra városában hamar el-kiszállának. 900

Julius százados egy hajóst keresse,
Ki Olaszországba akkoron evezze,
Az foglyokat abban békelyheztetteté,
Az tengerre vélek együtt ő eleredé.

Partról indulának Creta sziget felé, 905
Gonosz szelek miá hajójok nehezüle,
Az gonosz szerencse reájok térüle,
De nem sok napiglan bátorságos menése.

Rémülének igen az hajós mesterek,
 Mert ellenek vannak ellenkező szelek, 910
 Nem tudják mely helyen kell ott eltérniek,
 Mert az téli idők lassan elközelgetnek.

Őket szent Pál még is vigasztalja vala,
 Olyha ugyan ő is megiedett vala,
 Az hajós mesterek emberkednek vala, 915
 Külömb-külömb szelek ellen tartanak vala.

Férgetek sok szelek, esők esnek vala,
 Másnap sok marhákat hajtottanak vala,
 Harmad nap hajó szerszámit hányják vala,
 Sok ideig az napot sem láthatják vala. 920

Ezenközben könyörgések lesznek vala,
 Bőjttel, imádsággal istent kérik vala,
 Minden reménségek már elcsúszott vala,
 Állván ő közöttök Pál imígyen szól vala:

«Reménség bennetek meg ne kissebedjék,
 Atyámfiak firfiak arra kérlek, 925
 Noha minden marhátokat elvesztitek,
 Veszte itt csak egy léleknek sem lészen.

Rajtam el éfelikor lén istennek keze,
 Ki az ő angyalát éjjel hozzám küldé, 930
 Angyal által nyilván nékem megjelenté,
 Mi jevendő volna, szép renddel megbeszélé.

Ezt mondá énnékem, hogy semmit ne féljek,
 Császár előtt nékem állanom kelletnék,
 Az hajóban való lelkek el nem vesznek, 935
 Én értem megkegyelmezett ő fejeknek.

Ne féljete azért firfiak semmitől,
 Isten mit jelentett, úgy lészen kétség nélkü.
 Egy szigetben kell nekünk jutnunk ezentől,
 Oda kell kiennünk az hajó törésekkal!» 940

Elmúlék tizenegy éjjel, vesződének,
Nagy habnak miatta sokat vesződének,
Tetszik mint hogy egy tartománra érnének,
Mert az setétségben messze nem mehetnének.

Csuda nagy setétség akkor éjjel vala 945
Alig várják vala hogy megviradhatna,
Az vasmacskákat fenékre hánták vala,
Mert az veszedelmes helyektől félnek vala.

Ezen az hajósok gondolkodnak vala,
Csónakon kimenni ők akarnak vala. 950
Szent Pál Juliusnak akkora így szóla :
«Legyünk vesztegséggel!» nékiek mondja vala.

Megértvén Julius szent Pálnak beszédét,
Mind elvagdaltatá csónaknak kötelit,
Hajósmestereknek tiltja kimenését, 955
Megviradván szóla szent Pál ily beszédeket:

«Intlek én titeket, egyetek igyatok,
Hogy ki miá erősödjék ti testetek,
Mind holnapi napon mind kell szenvednetek,
Bőjtvel, imádsággal istent engeszteljétek. 960

Istentől fejenként megoltalmaztattok,
Fejükről egy hajsza el nem esik nekünk!»
Azt hallák, fejenként ételt italt vének,
Hajókból búzákat nagy zsákkal kihányának.

Hogy jobban napvilág kezdett vala lenni, 965
Egy partot kezdének azontól láthatni,
Vitorlyákat azért kezdének felvetni,
Az szélnek mentében nagy sebesen kimenni.

Egy kettős tengerre hogy jutottak vala,
Az hajó erősen megütközött vala, 970
Noha hajó orra el nem törött vala,
De hátulját az víz mind elszaggatta vala.

Ezen az vitézek megijedtek vala,
 Mert veszedelmeket így jól látják vala,
 Az foglyokat megölnie akarják vala, 975
 Mert elszaladástul őket ők féltik vala.

Mert az part ő tőlök ott nem messze vala,
 Mely fogoly kiúszna, az elszaladhatna,
 Szent Pált az Julius ótalmazza vala,
 Azért az foglyokat megölnie nem hagyá. 980

Egyen-ketten az kik úszni tudnak vala,
 Deszkán és gerendán el-kimennek vala,
 Minden marhájokat elvesztették vala,
 De csak egy lélek is oda nem vezett vala.

Molita szigetbe kijutottak vala, 985
 Az szigetben mind pogányok laknak vala,
 Emberséggel azért őket tartják vala,
 Az fejedelemnek atyja beteges vala.

Nagy sok zápor miá igen fáznak vala,
 Szent Pál aprólékot, forgácsot szed vala, 990
 És az tűzre tenni azt akarja vala,
 Mert az nagy hidegtől ők igen fáznak vala.

Ezenközben egy nagy csuda történt vala,
 Mikor szent Pál több-több forgácsot szed vala,
 Nagy vipera kígyó szent Pál kezéhez ragada, 995
 Ezen környülállók igen megijedtek vala.

Láták az pogányok, imezt mondják vala:
 «Igen bűnös gyilkos ez az ember volna,
 Noha az tengeren magmaradott volna,
 Azért ennél tovább isten nem tűrte volna!» 1000

Az pogányok immár csak azt várják vala,
 Szent Pál vagy meggyúlna vagy ketté hasadna.
 Az vipera kégyo igen mérges vala,
 Az kit az megmarna, csudaképen meghalna.

Az kégyot kezéről tűzre hogy lerázá,
Semmit ő nékie az mérge nem ártá,
Mondhatatlan igen pogánság csudálá,
Kétség nélkül szent Pált Isten gyanánt ott tartá. 1005

Molita szigetét az kik bírják vala,
Publius ő neve, igen jámbor vala, 1010
Harmad napig őket vendéglette vala,
Az fejedelemnek atyja beteges vala.

Kétféle betegség az emberen vala,
Kólika és hideglelés bántja vala,
Szent Pál az istenhez imádkozott vala, 1015
Betegségét isten meggyógyította vala.

Az nép hogy ezt látá oly igen csudálá,
Sok beteges embert ott ő meggyógyíta,
Őket az pogánság tisztességgel tartá,
Nagy sok eleséggel hajójokat megrakatá. 1020

Az tél azonközben érkezék re ijok,
Azért szükségképen kelle ott maradniok,
Három holnap után onnat indulának,
Tizennegyed napra Rómába bėjutának.

Atyafiak hallák jövését szent Pálnak, 1025
Az időben a kik Rómában valának,
Nagy örömmel néki eleiben menének,
És ő egészségén nagy hálákat adának.

Szent Pált az százados akkor kézbe adá,
Ő maga másod nap el haza indula, 1030
Szent Pált hozzá vevé az császár dolgosa,
Őket beszállítá magának való házba.

Lén két esztendeig Rómában egy házban,
Vala néki gondja nem hívalkodásban,
Egy levelet írta Galata várasba, 1035
Másikat ugyanott Efezom várasába.

Harmadikat íra Filippis városba,
 Negyedik levelet Kolossa városba,
 Ötödiket Filemonnak azon házába,
 Utolsót Timótheus püspöknek ott írá. 1040

Fogságában az kik véle ott valának.
 Aristarkhus, Timótheus véle ott valának,
 Epafrás és Márkus, Lukács ott valának,
 Kik azután töle sokan megfutamának.

Egész Görögországot, Macedóniát, 1045
 Ázsiát, Galliát és Olaszországot,
 El akará járni egész Hispániát,
 Az Jézus Krisztusról azért tén igaz vallást.

Mondhatatlan kegyetlen Néró császár vala,
 Szent Pál is azt oroszlánnak hívja vala, 1050
 Isten kergető és kevély császár vala,
 Az keresztyéneket igen öleti vala.

Nagy kevélségében Rómát meggyútató,
 Az egész Trójának hogy formáját látá,
 Hat holnapig mind ége Róma várasa, 1055
 Császár negédsége lőn ennek az oka.

Az keresztyénekre igen megharagvók,
 Azert nagy öldöklést támaszta ellenek,
 Négy egész esztendeig kergettetének,
 Az igaz hit mellet nagy sokan szenvedének. 1060

Szinte akkor szent Pál Rómába ment vala,
 Császár az híveket hogy kergeti vala,
 Együtt szent Péterrel foglylyá esett vala,
 Mindkettének egy nap fejeket vették vala.

Lén halála szegén szent Pálnak fegyverrel, 1065
 Noha ő az előtt kereste fegyverrel,
 Testét eltemették az ostiás útnál,
 Az ő lelke nyugszik mennyországban istennél.

Harminczöt esztendeig tanított vala,
 Azután hogy istenhez megfordúla. 1070
 Hatvannégy esztendő emberkorban vala,
 Úr születésének hetven esztendeje vala.

Megmondám tinéktek szent Pálnak életit,
 Egész életének csuda szerencsáját,
 Végy ebben magadnak nagyszép tanúságot, 1075
 Elbúsult léleknek örömet, vígasságot.

Istennek fiai kik akarnak lenni,
 Azoknak háborúságot kell szenvedni,
 Sok jámbor embernek vitézség életi,
 Sok nyomorúsággal kell mennyországba menni. 1080

Azért hadd háborgasson az ördög minket,
 Ez világ, az pokol bár megöljön minket,
 Megótalmazza Istenünk az mi lelkünket,
 Véghetetlen dicsőségben viszen mind minket.

Lön ennek írása az nemes Szakmárban, 1085
 Egy jámbor lakatgyártónak házában,
 Nem csuda ha vétek vagyon az írásban,
 Sok reszelő, fúró kárt tett nekem írásban.

Ezer ötszáz és az hatvannégy esztendőben,
 Hideglelő kis Asszonnak havában, 1090
 Hosvai Péter deák bánatjában,
 Evvel vigasztalván szívét szomorúságban.

PTOLOMEUS KIRÁLYNAK HISTÓRIÁJA,
MIKÉPPEN MOISESNEK ÖT KÖNYVÉT NAGY KÖLT-
SÉGGEL HETVENKÉT TOLMÁCS ÁLTAL ZSIDÓ
NYELVBŐL GÖRÖGRE FORDÍTTATÁ.

Sokszor szoltunk az régi nagy idökröl,
Kiváltképen világbíró Sándorról,
Cirus királyról, Nebukadnezárról,
Ezek után meglött jeles dolgokról.

Emlékezzünk most egy régi idöröl,
Ptolomeus Philadelphus királyról,
Hetvenkét mester zsidó tolmácsokról,
Mojzes törvényének tolmácsolásáról.

5

Ptolomeus hetvenkét kérdéséröl,
Az kérdésre hetvenkét feleletröl,
Tanúságot vehettek urak ebböl,
Ha meghallhatnátok az részegségtül.

10

Történék hogy Alexander meghala,
Birodalma ott négy királyra szálla,
Cassánder Macedóniát foglalá,
Antigonus kis Ázsiát választá.

15

Vevé Seleucus Syriát magának,
Ptolomeus lön ura Egyiptomnak,
Ettöl fogva királyit Egyiptomnak
Nevezik és mondják Ptolomeusnak.

20

Azért ez nagy hatalmas király vala,
Jeruzsálemet is megvötte vala,
Sok szántalan zsidót rabbá tött vala,
Első Ptolomeus király ez vala.

Gyakran király ezen bánkodik vala, 25
Felesége néki magtalan vala,
Végre királyt isten javával látá,
Egy szép fiú magzattal ötet látá.

Igen örüile király kis fiának,
Nevezteté ötet Philadelphusnak, 30
Testamentomban hagyá országának,
Holta után hogy fiát választanak.

Negyven esztendeiglen bírta vala
Egyptomat, végre hogy megholt vala,
Philadelphus húsz esztendős még vala, 35
Mondhatatlan böles, eszes ifjú vala.

Tudós embereket ő szeret vala,
Jó könyveket szeret és kedvel vala,
Egy tudós, böles ember akkor él vala,
Phalereus Demeter neve vala. 40

Az királynak főtanácsa ez vala,
Gyermekségében doktora ez vala.
Király szántalan könyveket gyűjt vala,
Kiket az könyvtartóba rakat vala.

Dícsíretes lön királynak szándéka, 45
Világszerte könyvekért elbocsáta.
Kiket akara rakni könyvtartóba,
Világon ne lenne már annak mássa.

Urak ha nem bánnátok egyet szólnék,
Házatokban minap szélleltektinték, 50
Sohol én csak egy könyvet sem láthaték,
Pintes serleget, oxstáblát láthaték.

Oly igen féltek tő lám az papságtól,
 Hogy nem tanultok ez pogán királytól,
 Az vitézség meg lehet az pennától,
 Bár ne félnétek így az bibliától. 55

Vala egykor doktorral az tárházban,
 Király kérdé : hány könyv az könyvtartóban ?
 Kétszázezert monda lenni tárházban,
 Ötszázezer lenne rövid napokban. 60

Ezt mondá doktor ottan az királynak :
 «Megbocsásson felséged nékem szolgáltnak,
 Drága könyveket értem az zsidóknak,
 Élő isten törvényének kit mondnak.

Róla gondja légyen te felségednek,
 Tárházadban azok is itt légyenek !»
 Mond a király : «szükség hogy itt legyenek
 Semmit ne kedvezz ebben én kénccsemnek.» 65

«Tanácsomat ha felséged béveszi,
 Doktor mondja, — zsidót nem minden érti,
 Görögül szükség volna tolmácsolni,
 Erről az főpapnak kellene írni. 70

Ő tőle jeles tolmácsokat kérni,
 Kiknek zsidóul, görögül kell tudni,
 Az főpapnak ajándékot küldeni,
 Így kell az isten könyvét tőle kérni. 75

Nagyon hallgatja király mindezeket,
 Jóvá hagyja minden jó beszédeket;
 Eltökéllé, hogy ő az szent könyveket,
 Kikéreti, meg tolmácsoltatja őket. 80

Túl másfelől királynak komornyikja
 Aristéas, királynak így szól :
 «Felségednek bizony jó kívánsága,
 De egy dolog általál ez dologban.

Vagyon az zsidóknak erős istenek,
 Ki az törvényt adta csak ő nékiek,
 Kit nevezünk, hívunk mi Jupiternek,
 Mert az mi eleinktől úgy értettük. 85

Oh mely csudálatos az ember dolga!
 Az jó szabadságot igen jovalja, 90
 Az fogságot de halálig utálja,
 Így vagyon uram az zsidóknak dolga.

Lám jól tudod uram te országodban,
 Szántalan sok zsidó vagyon rabságban,
 Kiket atyád hozott ide fogságban, 95
 Kikért vannak tudom zsidók bánatban.

Vélem semmi nem kél kívánságodban,
 Uram kegyelmes légy, szólok biztomban,
 Míg zsidók itt léznek ez nagy fogságban,
 Tekints szegényeket nyavalyájokban. 100

Megadd azért uram szabadságokat,
 Az nagy isten ád érte minden jókat;
 Azután küldd bé bár orátoridat,
 Bízván kérjed könyvet s az tolmácsokat!»

Igen hallgat király, kérlette vala : 105
 «Vajjon mennyi volna az foglyok száma?»
 Az tanácsok közül egyik így szóla :
 «Százezer fogolynak nem volna híjja.»

Nem tetszék sok volna Ptolomeusnak,
 Beszédét fogadá jó tanácsának, 110
 Egy nagy lakodalmat ő szolgálainak
 Szerze, szabadságot ada zsidóknak.

Az Magyarországon s ottben Erdélyben
 Királynál, urunknál sok tanács vagyon,
 Azért minden ember úgy tanácsoljon, 115
 Tanácsával szegint ne nyomorítson.

Csudálatos dolgot minap hallottam,
 Egy úr tanácsátul megiszonyodtam,
 Szóla: «légy lator míg ifjú vagy, uram,
 Az másét te vedd el, bár mind én reám. 120

Vaj te gonosz tanács, ki az istennek,
 Ellensége vagy te az szegényeknek,
 Nyomorítója vagy az özvegyeknek,
 Téged isten elveszt, higyj beszédemnek

Végezé ezt király jó tanácsival, 125
 Hogy minden jót tenne szegény zsidókval,
 Nem sokat használna ő rabságokval,
 Követeket küldé parancsolattal.

EDICTUM LIBERATIONIS JUDAEORUM.

«Ittben Egyiptomban kik nagy fogságban,
 Atyám mely zsidókat vetett rabságba, 130
 Megszabaduljanak hagyjuk parancsban,
 Ki ezt nem fogadja esik haragba.

Nem lészen ebből senkinek nagy kára,
 Húsz siklus lészen mindennek váltsága,
 Minden ember azt is túlünk megvárja, 135
 Huszad napra jöjön fel tárházunkba!»

Csak ez azért az mi parancsolatunk,
 Az ki ezt fogadja lészen barátunk
 Az ki nem fogadja arra haragunk,
 Különbet ezeknél mi sem akarunk. 140

Vagynak nagy örömben zsidók szegények,
 Nagy hálákat adnak az úristennek,
 Kegyes voltán az jó fejedelemnek,
 Csodálkoznak, okát kérdezik ennek.

Végre megérték az király szándékát,
 Hogy kívánja az zsidók bibliáját,
 Sokan zsidók vövék az király zsoldját,
 Egyiptomban tőnek zsidók maradást. 145

Egy sommája az raboknak árrának
 Hatszáz hatvanezer siklust osztának,
 Hét egész nap ezeket megolvasák,
 De semminek tetszék az jó királynak. 150

Mégis szóla király főtanácsával,
 Ajándékot küldjön orátorokval,
 Azt végezé hogy egy drága asztallal,
 Arany, ezüst csészét küldjen kannákval. 155

Ő az asztalt Salamon templomának,
 Szent kenyerek hogy azon állanának,
 Arany csészék, pohárok és az kannák,
 Meregetni áldozatkor volnának. 160

Száz gira ezüstet az nagy főpapnak,
 Király ajándékon Eleázárnak,
 Ország szerint mindenüve írának
 Jeles, híres ötvöseket hozának.

Igen hamar az mértéket kiadá,
 Aranyat, ezüstöt bőven kiada,
 Hosszúsága szélessége egy vala,
 Magassága másfél singnié vala. 165

Sőt temérdeksége négy ujjné vala,
 Liliom módra való lába vala,
 Négy arany karika benne jár vala.
 Két aranyas rúd abban általjár vala. 170

Gyakran köröskörnyül szép virágokval,
 Az pártája ékes szép koronákkal,
 Az koronák között nagy szép gyöngyekkel,
 Megcsillagoztatá drága kövekkel. 175

Renddel az közepi szép síma vala,
 Mint az aczéltükör tündöklő vala,
 Abban ember képét meglátja vala,
 Kárbunkulus szép színt az mutat vala. 180

Aranyból, ezüstből asztal áll vala,
 Meander víz rajta metszetett vala.
 Szép tekergésen rajta úgy foly vala
 Drága úniókból az partja vala.

Igen ékes asztal szép virágokkal, 185
 Spikanárddal, nagy szép pálma ágakkal.
 Szőlőgerezdekkal, olajágakkal,
 Szép rózsákkal, nagy sok színő almákkal.

Vala király gyakran az művesekkel,
 Harmincz ezüst csészét szép ékességgel 190
 Csináltata aranyból húszat szép renddel,
 Öt szép arany kannát csuda szépséggel.

Mindezeket hetven gíra ezösből,
 Csináltata ötven gíra aranyból,
 Böcsülhetetlen sok drága kövekből, 195
 Királyságát megjelenté ezekből.

Felkészíté ezekkel két szolgáját,
 Főtanácsát egyiket Aristeást,
 Az másikat im az komornik Andrást;
 Imilyen levelet írata mindjárást: 200

REX PTOLOMAEUS ELEAZARO SUMMO JUDAEORUM
 SACERDOTI S. P. D.

Irja köszönetit Eleázárnak,
 Ptolomeus király az nagy főpapnak,
 Magát ajánlja mint jó szomszédjának,
 Jóval akar lenni mint barátjának.

Téged kérünk mint bízott barátunkat, 206
Küldd minékünk az ti bibliátokat,
És az mellett küldj oly böles firfiakat,
Kik görögül tolmácsolják azokat.

Csak azért mi küldtük főtanácsunkat, 210
Kiktől küldtünk egy kevés ajándékot,
Egy ezüst, aranyból csinált szép asztalt,
Pohárt, csészéket, ez mellett kannákat.

Voltak zsidók foglyok itt Egyiptomban,
Kiket még atyám vetett volt rabságban,
Azokat megszabadítottuk mostan, 215
Soknak hópénzt osztottunk udvarunkban. —

Végezék, levelét király indítá,
Két orátorát ottan elbocsátá.
Szekerekre ajándékit rakatá,
Az levelet ezek kezibe nyujtá. 220

Oda huszonegyed napra jutának,
Az nagy papnak erről hogy hirt mondának,
Az követek ám bébocsáttatának,
Köszönének ezek Eleázárnak.

Drága ajándékát Ptolomeusnak, 225
Kiket küldett vala az szent templomnak,
Csodálá igen örüle azoknak,
Mentül inkább zsidók szabadságának.

Felette szép beszédekkel kérdező,
Követektől királt mind megkérdező, 230
Másnap érte egy áldozatot szerze,
Nagy istennek az királért könyörge.

Őket harmadnapig igen jól tartá,
Drága balzsammal ajándékozá,
Az isten templomát vélek eljárá, 235
Az Sion várát nékik megmutatá.

Jeruzsálem városát mind eljárá,
 Templombéli csatornákat mutatá,
 Az isten ládáját nekik mutatá,
 Vélek igen szép dolgokról traktála.

240

Tön egy gyűlést az főpap negyednapon,
 Az véneket mind begyűjté az napon,
 Hat-hat firfiakat választá akkoron
 Tizenkét nemzetből; szóla az napon:

«Az Egyiptomnak kegyelmes királya
 Az isten törvinit túlünk kívánja,
 Mondhataflan nagy hozzánk ő jóvolta,
 Drágalátos néki szép ajándéka.

245

No azért menjetek el hetvenketten,
 Vigyétek el e szent könyvet nagy szépen,
 Tolmácsoljátok meg tü görög nyelven,
 Véletek lészen az nagy örök isten!»

250

Töllek jeles ajándékokat küldé,
 Király követivel együtt ereszté.
 Ira egy levelet, királynak küldé,
 Pap levelének ez vala az rende.

255

ELEAZARUS PONTIFEX

REGI PTOLOMAEO AMICO SPLENDIDISSIMO S. P. D.

Eleázár Ptolomeus királynak
 Egész Egyiptomnak ő királyának,
 Köszönetit írja mint barátjának,
 Éltét úgy kívánja mint ő magának.

260

Szűvönk szerint könyörgöttünk istennek,
 Ábrahámnak, Izsáknak isteninek
 Hogy adjon egészséget felségednek,
 Arsenoenak te feleségednek.

Oly nagy örömünk volt az nap minékünk,
 Mikor leveledet adák minékünk,
 Halhatatlan jókat töttél mivélünk,
 Mert szabadon bocsáttad mi nemzetünk. 265

Láttuk drágalátos ajándékodat,
 Kinél szem nem láthatott drágábbakat, 270
 Arany, ezüst kövekből rakott asztalt,
 Arany, ezüst csészéket, szép kannákat.

Végzetetlen jókkal szerettél minket,
 De ezekért kívánod csak könyvönket,
 És ez mellett tolmácsoló bölcseket, 275
 Méltónak ítéltük te kérésedet.

Mi azonnal az te egészségedért,
 Feleségedért Arsenoe asszonyért,
 Gyermeکیدért, az te jó szerencsédért,
 Áldozatot töttünk mi mindezekért. 280

Im elküldtük néked az isten könyvét
 És ez mellett hetvenkét tudós mestert,
 Kik tanultak zsidót és görög nyelvet,
 Ajánljuk oltalmad alá ezeket.

Lészen oly bizodalmunk felségedben, 285
 Ha vég leszén ott az könyv fordításban,
 Haza eresztéd őket békességben,
 Isten légyen véled, légy egészségben. —

Oly nagy örömmel ők elindulának
 Egyiptom felé mikoron jutának, 290
 Alexándriában már az királynak,
 Híre vala hogy ők útban volnának.

Sőt ím az városba bėjuttak vala,
 Az két fő követet elébb hívatá,
 Az nagy pap levelét elébb olvasá, 295
 Azután az mestereket szólítá :

Vala az királynak ilyen szokása,
Követek hozzája hogy jönnek vala,
Harmincz napig szálláson lesznek vala,
Azután királylyal beszélnek vala.

300

Azon csudálkozik egész udvara.
Miért változott meg király szokása,
Az hetvenkét mestert hozzá hívatá,
Semmi haladék nem lön akkor abba.

Nagy szép arany bötükkal vala írva
Az isten törvénye fejr hártýára,
És az felett az nagy pap ajándéka,
Bémutaták királynak egy nagy házban.

305

Veté szemét király ott az bölcsekre,
Töllek isten könyvét elébb megkérdé,
Szép aranyas kapsait ám felfejté,
Nagy álmélkodással király azt nézé.

310

Söt előtte hétszer király meghajla,
Örömében nagy sok könyvet hullata,
Királyhoz képest mind az ő udvara
Sírnak vala, bölcsenek király így szóla :

315

«Igen köszönjük firfiak tünéktek
Munkátokért nagy hálákat tartozunk,
De feljebben Eleázár pispöknek,
Örök hálákkal az nagy úristennek.

320

Nem illik tünéktek ezt csudálnotok,
Hogy előszer az szent Isten könyvinek
Tisztességet töttem tü előttetek,
Igy kellett ennek lenni, jól értitek.

Kezeket király egyenként fogdosá,
Az napot örök innepnek ő mondá,
Antigonust mert az napon megbírta,
Melyen őket az isten oda hozta.

325

Viteté könyvöket bé az tárházba, 330

Nagy sokakat hívata új udvarba,
 Király vígan az bölcsekkel múlata,
 Örvendetes lön az király udvara.

Szerze Dorotheus hetvenkét szállást,
 Mindenikben drága megvetett ágyat,
 Kikbe szállítá ott az doktorokat, 335
 Hozzá szerze egy-egy gyermek apródot.

Azok az mestereknek szolgálának,
 Minden órában ott jelen volnának,
 Valaminémű ételt kívánnának,
 Mestereknek azok adva volnának. 340

Lön harmadnap az királynak tanácsa,
 Tolmácsolásnak mi lenne az módja?
 Phalereus Demeternek meghagyá,
 Mestereknek csendesz helyet gondolna.

Felszél felé az tenger szigetibe 345
 Vala királynak igen szép vadkerte,
 Egy drága szép palota közepette
 Drága szép kárpitokkal ékesítve.

Ez hetvenkét mester egy akarattal
 Az szigetbe mennek Phalereussal, 350
 Kezeket megmosván szép imádsággal
 Dolgokat elkezdék isten hírével.

Csudálatos nagy szorgalmatossággal,
 Az ígéket fordítják egy tanácsval,
 Megíratják Phalereus doktorral, 355
 Mondhatatlan egyesek ők egymással.

Imé hetvenkét napig tolmácsolák,
 A szent könyvöt görögül megfordíták,
 Ptolomeus királynak bemutaták,
 Hét egész nap előtte megolvasták. 360

Tudakozik király Phalereustul
 Mi oka hogy ez az bölcs poétáktul
 Eltitkoltatott világi bölcsektül?
 Megfelele Phalereus azontúl:

«Az isten törvíninek felséges volta 365
 Oka ennek és az isten tilalma,
 Világi bölcsektül ő eltitkolta,
 Senki ez ígéket meg ne mocskolja.

Hallottam én — mégis doktor azt mondja — 370
 Theopompus hogy megbolondult volna,
 Álmában az néki megjelent volna,
 Bolondságának mi volna az oka.

Isten azért ötet megverte volna,
 Ez szent könyvből ígéket kivött volna,
 Az községnek kikkel játszódottna, 375
 Theodoctus ezért megvakult volna!»

Ezeket hallván az király csudálja
 Azért szorgalmatosan parancsolja,
 Az szent könyveket senki ne mocskolja
 Mint egy drága kéncset ezt ugyan tartsa. 380

Szóla mégis Phalereus bölcseknek:
 Szokások szerint ők ez szent könyveknek
 Rútolóira pecsétet vessenek.
 Ez ígékkal azért bépecsételék:

Átkozott légyen mind földön és mennyen, 385
 Átkozott légyen házában, kertében,
 Ez ígékhöz valaki többet téssen,
 Vagy ezekben csak egy ígét elveszen.

Átkozott az mind jártában költiben,
 Ne légyen nyomos ez földön éltében, 390
 Ki ez könyvöt nem tartja böcsületben; —
 Az egész nép mondja: úgy légyen. Amen.

Hogy ezeket szép renddel elvégezők,
 Királytól egy új udvar hirdetteté,
 Hét egész nap akkor minden jól lakják, 395
 Hegedősnek jó bor innya adassék.

Légyen vége első rész énekünkben,
 Adjunk hálát az Istennek szűvünkben,
 Ki segélt ez versekre elménkben,
 Dícsértessék szent neve e száz versben. 400

Finis primae partis.

SEQUITUR SECUNDA PARS

de septuaginta duobus quaestionibus a Ptolomaeo propositis earundemque solutionibus.

Ptolomæus egy új udvart tétete,
 Urakot, vitézeket léülteté.
 Az hetvenkét mestert rendbe ülteté,
 Heted napig király nagy vígan éle.

Elhivatá az királyné asszont is, 405
 Egyetemben asszony háza népét is;
 Hallván indul, Arsenoe aszony is
 Szolgálának nagy sok királyfiak is.

Téteté ki király szép pohárszékit,
 Fényesítetté sok aranyas palotáit, 410
 Vigan hordatja étkeit, borait,
 Fújtatá trombitáit és dobjait.

CONVIVIVM PRIMI DIEI.

Rendvel az hetvenkét mester ül vala,
 Király egy-egy kérdést tőlek kérd vala,
 Az elsőül király kérlette vala : 415
 «Országát mint békességben tarthassa?»

Úgymond az bölc: «az felséges Istenben
Szeligységet ha ki követ mindenben,
Jámborokat tartja nagy tisztességben :
Az oly ország maradhat békességben.»

420

Sőt ezután az másodiktul kérdé :
«Mint lehetne igaz cselekedete ?»
Szóla az bölc: «király ha te mindenben
Te magadot megtekinted éltedben,

Igy lehet igaz az ember az földén,
Ha az Istent féli egész éltében,
És ő tüle tartja teljes szívében
Bölcsességet az embernek lelkiben.»

425

Lám az harmadikat király így kérdi :
«Vajjon hogy lehet hogy minden baráti,
Olyanok legyenek fele társai,
Mint ő maga ?» Bölc erre ezt feleli :

430

«Olyan légy te mint isten ő felsége,
Ki mindennek életet ad mindenbe,
Ezt barátid megértik és mindenben
Követnek tégedet ez kegyességben.»

435

Sőt ezután kérdi az negyediket :
«Gonoszokat ha mikoron megbüntet,
Jámborokat igazságokban megment,
Mindeneknél hogy találhat hírt-nevet ?»

440

«Vedd eszedbe, semmit se kevélségből,
Az bölc mondja — se hatalmas erőből
Ne cselekedjél bűnössel érdemből,
Hanem mindent kegyességes türéből.»

Az ötödiktől kérdi : «hogyan lehetne,
Viadalban hogy győzhetetlen lenne ?»
Bölc azt mondja, hogy imígyen lehetne :
«Ha nem bíznék semmit ő fegyverébe.

445

Ne bízzál úgy mond — hatalmasságodba,
Istent nézzed mikor indulsz az hadba, 450
Ötet híjjad elébb titok házadba,
Igy lesz bódog te minden viadalban !»

No ezután hatodiktól ezt kérdi :
«Hogyhogy féljenek tőle ellenségi ?»
Az királynak az bölcs ímezt feleli : 455
«Hogyha lesznek istenfélő vitézi,

Véle öszve sok hadi készületi,
Kikkel mindaddig sem kellene élni,
Míg nem az szükség kezdi megmutatni,
Istennek is ez volna természeti.» 460

Sokat nem késék, hetediket kérdé :
«Mi volna jobb az embernek éltében ?»
Az királynak mester ígyen felele :
«Ha az ember ímezt hiszi éltében,

Hogy csak Isten bírjon minden népeket, 465
Minden jóra csak ő vezeti őket».
Kérdé király ott az nyolczadik mestert :
«Hogy az ember ím az jámbor életet

Az ő holta után ő fiainak,
Hogy hagyhatja az ő maradékinak ?» 470
Azt feleli mester erre királynak :
«Ha meghagyod uram te fiaidnak,

Soha ez világi hírben és névben
Ne kevéldjenek, se kazdagságban ;
Istenfélők légyenek ő dolgokban, 475
Ezt hadd néki ím az testamentomban !»

Sőt erre kérde az kilenczediket :
«Mint kelljen az jó és gonosz hírnevet
Egyaránt elszenvednie ezeket ?»
Megfelele, szóla ilyen beszédet : 480

«Ez így lehet ha gondolod szüvedben,
Hogy az Isten jót és gonoszt éltünkben
Közösleg adja embernek éltében,
Senki ezt el nem kerüli ez földön!»

Parancsola király az tizediknek, 485
Hogy megmondja mind ez egész vendégnek :
«Mi végre kell lenni az erősségnek?»
Feleleti azkor ez lőn az bölcsnek :

«Tudjad király az mondatik erősnek,
A ki jó tanácsból végezésének 490
Végére mehet minden kezdésének ;
Hálát adhat ez ily ember Istennek!»

Vannak az királylyal sok pogán bölcsek,
Csudálkoznak, hogy ez tudós mesterek
Hirtelen ily ékesen megfelelnek, 495
Az Istentől fundamentomot vetnek.

Az királylyal fejenkint vígadának,
Éjfélkorig lakodalmat nyújtának,
Több kérdések más napra haladjanak,
Ma az versszerzőnek innya adjanak. 500

CONVIVIUM SECUNDI DIEI.

Gyorsan másnap az ebéd elkészüle,
Király királyné asszonynyal leüle,
Tizenegyedik mestertül ezt kérdé :
«Megtartani az marhát mint kellene?»

«Így lehet ez, úgymond, ha országodban 505
Méltatlan dolgokat birodalmadban
Nem cselekedel te tartományodban,
Pénzed ne költs híjábavalóságban!»

«No mondd meg tizenkettődik énnékem,
Az igazmondást én mint követhetem?» 510
Bölcs azt mondja: «felségedet én kérem,
Meggondoljad e világon mely szemérem,

Tökéletlenség, hazugság emberben,
De kiváltképen az fejedelmekben,
Isten igazmondást szeret emberben, 515
Hazugságot gyűlöl minden nemzetben!»

Az tizenharmadot kéri megmondja :
«Fedgyelemnek hogy micsoda az módja?»
«Bűnösöket szép szóval néha-néha
Megbüntetni, fenyítéknek ez módja.» 520

De az tizennegyedikről ezt kérdé :
«Világon kegyelmes hogyhogy lehetne?»
Bölcs azt mondja: «kegyelmes így lehetne,
Ha az király meggondolná szívébe',

Világra mely nehezen születettünk, 525
Betegséggel, nyavalyával felnőttünk,
Istennek kegyelmes voltát tekintsük
Egymás ellen így nem kegyetlenkedünk.»

Ám az tizenötödiktől megtudá :
«Mi fő dolog minden birodalomban?» 530
Bölcs azt mondja: «nem nézni ajándékra,
De Istennek ő szent igazságára.»

Szóla király ott az tizenhatodnak :
Kérdé tőle erejét jámborságnak?
Bölcs felele és szóla az királynak : 535
«Meg kell gondolni ezt minden jámbornak!

Csak az Isten, ki minden titkokat lát,
Setét tömlöczet, veséket általlát,
Mindenekkel téssen ez minden jókat,
Ha ezt tésszed hínak igen jámbornak!» 540

Veté tizenhetedik eleiben :

«Módja az birodalomnak mi legyen ?»

«Magad bírnod előszer szükség leszen,

Birodalmadban így jó módod leszen.»

«Vajjon mi módon az jót az gonosztól,

545

Mint választhatom meg gonoszt az jótól ?»

Király kérdi az tizennyolczadiktól.

Megfelele böles, így szóla azontól :

«Ez világon ha te az igazságról

Elmélkedel csak az jó jámborságról,

550

Meggondolod, hogy az lelket az testtől

Elszakasztani nem lehet bűn nélkül.»

«Sok röttenetes álmoktól altomban

Mint óhassam magam az én ágyamban ?

Tizenkilenczed adjad most tudtomra,

555

Hogy nyughassam éjjel az én ágyamban ?»

«Tudjad király hogy az pokol álmoktól

Igy menekedhetel undok látástól,

Ha istenről gondolkodol és jókról,

Oltalmazod magad nappal hitságtól !»

560

Imé király huszadikat megkérde :

«Méltatlanságot ne tenne éltébe'

Megmondaná ez miképen lehetne ?»

Böles ő néki erre így felele :

«Olyat cselekedjél király éltedben,

565

Ki te hozzád méltó légyen mindenben,

Ne légy éktelen cselekedeteden

Istent kérjed, segéljen téged erre !»

Nagyon örül király minden népével,

Az bölcsekkal lakik jó venerékkel ;

570

Hadd töltsenek báresak amaz serleggel

Hegedősek hadd lakjanak jó kedvvel.

CONVIVIUM TERTII DIEI.

Ezt akará Ptolomeus akkoron :
 Minden ember jöjön bé harmadnapon,
 Vigan lakjék királylyal új udvarban, 575
 Udvarba lépék Arsenoe asszon.

Szóla király huszonegyedik mesternek :
 «Légyen jó kezdője kérdés fejtésnek,
 Mi nehezebb dolga fejedelemnek,
 Mondja meg ezt böles az fejedelemnek?» 580

«Igen nehéz király magad megbírnod
 Nehéz néked magadon uralkodnod,
 Életedben magad megmértékelned,
 Lehetetlen dolgot nem kell kívánnod.»

No ezen kérdi huszonkettődiket : 585
 «Hogy-hogy lehet senkire e föld felett
 Ne irigykedhessem, — mondd meg nékem ezt?»
 Az királynak mester szóla ilyeket :

«Ha gondolod hogy minden királyoknak
 Isten adja birodalmát azoknak, 590
 Kazdagságot ő ád az kazdagoknak,
 Az iregység semmit árthat azoknak !»

Ott megkérde az huszonharmadikat :
 «Ki utálhatja meg ő ellenségét?»
 Böles azt mondja : «ki nem válogat személt 595
 Mindenekkel térszen kegyelmességet.»

Nám megkérde az huszonnegyediket :
 «Dicsérete el ne veszsen, hogy lehet?»
 Böles azt mondja : «hogyha nagyot és kicsint
 Egyaránt tiszteled gazdagot, szegént. 600

Ott az huszonötödiket megkérdi :
 «Kit kell néki kiváltképen tisztelni?»
 «Irgyedet tiszteld — bölcs azt feleli —
 Ezzel ötet jámborságra kell vinni!»

Rendvel huszonhatodiktól megkérdi : 605
 «Kinek kell földön inkább kedveskedni?»
 Bölcs azt mondja : «szüleinket kell tisztelni
 Mindeneknél inkább kell kedvét lelmi.»

E szók után az huszonhetedikétől 610
 Kérdi : «micsoda drágább az szépségnél?»
 Bölcs az mondja : «az jámborság mindennél
 Drágálátosb és szebb minden szépségnél.»

Mégis huszonnyolczadiktól megkérde : 615
 «Hogyha hírét nevét ő elvesztené,
 Mint kellene viszontag meglelnie?»
 Az királynak mester így felele :

«**M**inden emberekhez légy nagy kegyelmes
 Az bölcs mondja — istenedhez figyelmes,
 Az Istenhez könyörgéssel siess,
 Mert isten gyógyítja azt ki sérelmes!» 620

Az huszonkilenczediktől megkérde :
 «Szomorúság nélkül miként élhetne?»
 Bölcs azt mondja : «senkit meg ne sértene,
 De midennel életiben jól tenne.»

Gyorsan az harminczadiktól megkérde : 625
 «Micsoda fő, első az dicsőségben?»
 Bölcs azt mondja : «Istent szüvből félnie,
 Mindenben szent akaratját tennie.»

Nagy dicséretben az bölcsök valának,
 Több kérdések más napra haladának. 630
 Az királylyal akkor vígan lakának,
 Szállásokra végre mind eloszlának.

CONVIVIUM QUARTI DIEI.

Idő akkor jól lakásnak áll vala,
 Negyed napra gyülének mind udvarba,
 Király harminczegyediket szólítá,
 Kéré mondja: «mi légyen Prudentia?» 635

«De az prudentia az az eszeség
 Nem egyéb, hanem az lelki ékesség,
 Kivel ez világon ím az emberség
 Jót gonosztól megválaszthat, oly szentség!» 640

Ezen kérdi az harminczkettődiket:
 «Mint óltalmazhassa meg egészségét?»
 Bölcs mutatá királynak az eszeséget,
 Melylyel isten szeretné embereket.

Imé harminczharmadiktól megtudá:
 «Szüleinek mivel hálát adhatna?» 645
 Bölcs azt mondja, hogy: «ha semmi dologban
 Szüleit nem ejti szomorúságba!»

Ezen kérdi harmincznegyedik mestert:
 «Örömet veszteg hallgató hogy lehet?» 650
 Az bölcs szóla: «király gondold meg ímezt,
 Hallgatásból sokszor nagy hasznod lehet!»

Tudakozik az harminczötödiktől:
 «Mint óhassa magát törvénytöréstől?»
 Bölcs azt mondja: «ha meggondolod szüüből,
 Isten cselekeszik az törvényekből!» 655

De az harmiczhatodiktól megtudá:
 «Rokonságnak hogy micsoda az haszna?»
 Bölcs azt mondja: «mi nyomorúságinkban
 Azok lesznek társaink bánatinkban!» 660

Ott az harminczhetedikről megkérde:
 «Félelem nélkül miképen lehetne?»
 Bölcs felele: «ha lelked esmérete
 Semmiben nem tibolygana testedben!»

Megkérde az harmincznyolczadik bölestől: 665
 «Mint élhetne mindenkoron okosol?»
 Bölcs azt mondja: «ha gondolkodol arról,
 Embernek élete nincs mindenkor jól!»

Immár harminczkilenczediket kérde: 670
 «Vajjon s mint lehet hogy soha restségbe,
 Se világi nagy gyönyörű életben,
 Ne esnéjek az restségnek vétkében?»

«Nagy könnyen ezt király elkerülheted,
 Te tisztet ha koroskint megnézed,
 Mert országot adott kezedbe néked, 675
 Viselj gondot arra s nem lesz restséged!»

Igen tetszik királynak az felelet;
 Azután kérde az negyvenediket:
 «Mint ismerhessen meg csalárd szíveket
 Kik álnokok, hízelkedő népeket?» 680

«Nagy szorgalmasan tartsd eszedben,
 Ha mind köszönetben és mind tanácsban
 Egy szabadság leszen te barátidban,
 Tudjad, nincsen álnokság az olyanban.»

Oly igen örül király udvarával, 685
 Vígán tartja vendégeket jó borral,
 Jó volna megkínálnia most azzal
 Lantost, hegedőst az bornak javával.

CONVIVIVM QUINTI DIEI.

Sőt ezután fejenkint ötöd napra
 Feljövenek mindnyájan új udvarba, 690
 Rendszerint az bölcsek előbbi módra
 Leülének, vígan lakoznak vala.

Tön ily kérdést az negyvenegyedikről :
 «Micsoda legnagyobb restség embertől? 695
 Bölcs azt mondja: «valaki gyermekitől:
 Vesszőt kémél, nincs nagyobb restség ennél.»

Rendvel az negyvenkettődiket kérde :
 «Hazájának mint szolgálni kellene?»
 Bölcs felele: «az ki nem kéméllette
 Hazájáért életét, elvesztette!» 700

Im az negyvenharmadiktól megtudá :
 «Önnön magát mennyire kell szabnia
 Feleségének ő kívánságára?»
 Az böles erre királynak így szóla :

«Im jól látjuk asszonynépek mely gyarlók, 705
 Minden gonoszságra ők is mely hajlók,
 Igen sokat kell ő nekik kedveznünk,
 Mert nálok nélkül mi el nem élhetünk!»

Ezt kérde a negyvennegyedik bölcsről :
 «Mikint ne csalassék meg emberektől?» 710
 Az böles mondja: «király a csélesapoktól,
 Megóvd magad kétszajú emberektől!»

Sőt az negyvenötödiktől megkérde :
 «Miképen haragos ő ne lehetne?
 Az böles mondja: «Istenre kell néznie, 715
 Ki ok nélkül nem haragszik emberre!»

Veté negyvenhatodik eleibe,
 «Jó tanácsú hogy miképen lehetne?»
 Böles azt mondja: «ez ímígyen lehetne
 Jót és gonoszt ha meg tudja mérnie!»

720

Csak az negyvenhetedikétől megkérdi:
 «Világ szerint mint kelljen böleselkedni?»
 Böles így szóla: «annak ímígy kell lenni,
 Az jó okosságot illik követni.»

Hagyá negyvennyolczadik hogy megmondja:
 «Kazdagságnak hogy mi volna jutalma?»
 Böles azt mondja: «Isten annak házába'
 Jövevének ki lészen jó gazdája!»

725

Rendvel negyvenkilenczediktől kérdé:
 «Vajjon mely ház romlana el későbbre?»
 Böles így szóla: «az mely házat ingyenbe
 Nem csináltak, az állana későbbre.»

730

Jóváhagyá, ötvenedikétől kérdé:
 «Bölcsességnek mi volna az gyümölcse?»
 Böles azt mondja: «léleknek csendessége.
 Lelki öröm bölcsességnek gyümölcse!»

735

Szóla király vendéginek vígsággal:
 «Minden ember lakjék vígan jó borral!»
 Ne kerüld el az hegedöst most azzal,
 Hadd üsse el az rozsdát az torkáról.

740

CONVIVIVM SEXTI DIEI.

Tön hatod nap király nagy lakodalmat,
 Béhivatá az Arsenoe asszonyt,
 Leülteté az hetvenkét tolmácsot
 És ezekkel urakot, úrfiakot.

Itt az ötvenegyediket szólítá, 745

Attól kérdé és bizonyynyal megtudá:

«Kevélségtől hogyhogy magát óhassa?»

Az királynak az bölcс akkor így szóla:

«Az mely ember gyakran megemlékezik,
Hogy por, hamu; ki arról gondolkodik, 750
Kevély ember hogy Istentől gyűlöltetik,
Kevélségtől a megmenekedhetik!»

De az ötvenkettődiktől megkérdi:

«Kitől kellene tanácsot kérdeni?»

Bölcс felele: «uram, jó meggondolni, 755

Mert nem minden ember jó tanács adni.

Illik uram járnod annak tanácsán

A ki sokat forgódott jó dolgokban,

Nincs haszon mindenkor ifjú tanácsban,

Magok hasznát kik csak nézik dolgokban!» 760

Veté ötvenharmadik eleiben:

«Az királynak mi legnagyobb szüksége?»

Bölcс azt mondja: «szolgáinak szerelme

Alatta valóknak hozzá jó kedve.»

Az ötvennegyediktől király megkérdi: 765

«Prókátornak hogy mi volna az tisztí?»

Bölcс azt mondja: «igazat elhitetni,

Az hamissat igazán kimutatni.»

Nám az ötvenötödiket szólítván:

«Az mely országban sokféle nép vagyон, 770

Kérdi, hogy kell rendeket nagy igazán

Kedvét lelni s megtartani jó módon?»

«Tudjad király mindenféle nemzetnek

Igy szolgáltatd igazságát mindennek, —

Ha nem nézed személyét te senkinek, 775

De folyását ím az igaz törvínnek.»

Ezután ötvenhatodiktól kérdé :

«Micsodán bankódni inkább kellene?»

Bölcs felele : «felebarátunknak esete,

Szomorúság ő gonosz szerencséje.»

780

Sőt az ötvenhetedikül megkérdi :

«Mint kellene hamar szégyent vallani?»

Bölcs azt mondja : «kevésésgbe kell esni,

Mert így könnyebb nagy kudarczot vallani.»

Parancsola az ötvennyolczadiknak,

785

Hogy megmondja : «kire kell az királynak

Fejét bízni, várát avagy az úrnak?»

Megfelele az bölcs erre királynak :

«Illik király magad bíznod olyakra,

Ki tégedet semmi bosszuságában

790

El nem árul, sem pedig haragjában,

Az szükségkor nem néz csak jutalomra!»

Rendvel kérdé ötvenkilenczediktől :

«Hogy maradhat az ország békességgel!»

Bölcs azt mondja : «gondol nagy vigyázással,

795

Tisztartók ne éljenek szertelenséggel!»

Igy kérdezi hatvanadik mestert is :

«Mint lehessen kedves és tiszteletes?»

Azt feleli : «király légy te jóságos,

Az latorság istennél utálatos!»

800

Tovább kérdé az hatvanegyediket :

«Mint tarthasson hadban jó csendesz szívet?»

Bölcs felele : «tarts jámbor vitézeket,

Kikre bízhasd fejedet és népedet!»

Végezék itt hatodik lakodalmat,

805

Mind fejenkint tésznek szép lakodalmat.

Az király vígan köszöni jó borát,

Nem felejtí hegedősét, lantosát.

CONVIVIUM SEPTIMI VEL ULTIMI DIEI.

Sok jó lakás után hogy juttak vala
 Heted napra, ki az végső nap vala, 810
 Tizenegy doktor hátramaradt vala,
 Sentencziát kik nem mondtak vala.

Azt hagyá akkor király ő sáffárinak :
 Hétszer jobban főzzenek, forgódjanak,
 Mert ez volna vége az új udvarnak ; 815
 Izene király királyné asszonnak.

Igen hamar ruhájában öltözék,
 Arsenoe asszony akkor belépék ;
 Király szép ruhájában úgy felöltözék,
 Mint az nap homályban ugyan tündöklék. 820

Csudálatos lön királynak ő dolga,
 Mondhatatlan néki nagy jámborsága,
 Az hatvankettődik bölcstől megtudá :
 «Mint lehetne igaz okoskodásban ?»

«Te felséged magában meggondolja,
 Az mit hall, azt magában jól meghányja,
 Azt is meglásd az ki néked azt mondja,
 Így tanolsz igazán okoskodnia !» 825

Ottan szóla hatvanharmadik bölcsnek :
 Okát kérdi : «miért hogy sok embereknek 830
 Jámborsághoz ím nincsen szerencséjek ?»
 Szóla az bölcs ott az fejedelemnek :

«Csudálatos, az embert az természet
 Részezségre, fösvényiségre készített,
 Bujaságra adott nagyob menetet, 835
 Ezek tésznek latorrá nagy sok embert.»

Ott az hatvannegyediket megkérde:

«Királynak mit kell követni éltebe?»

Mutata bölcs az igaz törvényekre

És azoknak igaz követésére.

840

Megkérdezé hatvanötödik mestert:

«Ki érdemlene fejedelemséget?»

Bölcs azt mondja: «az ki igazat szeret,

Törvény szerint álnokokat megbüntet.»

Mégis kérdi az hatvanhatodikat:

845

«Ki érdemlené az kapitánságot?»

Bölcs azt mondja: «a ki az emberhalált

Bűnnek tartja és szeret igazságot.»

Parancsola az hatvanhetediknek,

Hogy megmondja: «ím az fejedelemnek,

850

Kit kell tartani csudálatos embernek?»

Megfelele bölcs az fejedelemnek:

«Oly embert kell csudálnia mindennek,

Az kit látunk hatalmasnak, kazdagnak,

De nem esmérjük ezt lenni kevélnék,

855

Ez mondatik méltán csuda embernek.

Szóla ottan az hatvannyolczadiknak

Erre kérdi mondja meg: «az királynak

Miben kell lennie foglalatosnak?»

Megfelele, ezt mondá az királynak:

860

«Vedd elő király hon veszteg ültödben

Az isten könyvét keressed meg ebben,

Mind alattad való nép országodban

Hogy igazán éljen minden dolgában.»

Juta király hatvankilenczedikre,

865

Attól szorgalmatosan megkérdezé:

«Mit műveljen az ember dolga közben,

Önnön magát el ne unja restségben?»

«Tudjon ember gondolkodni magáról,
Életének igen gyarló voltáról.
Emlékezzék az elmúlt nagy dolgokról,
Ő életét jobbitsa meg azokból.»

870

Az hetvenedikétől király megtudá :
«Mi módon kell néki vígan laknia,
És lakodalomban nem bánkodnia?»
Az királynak bölcs így kezdé szólania :

875

«Az kik históriákról tudnak szólni,
Nagy dolgokról megtudnak emlékezni,
Annak szavát ott is meg kell hallgatni
Níha lantnak, hegedőnek zengeni !»

880

Hetvenegyediket király megkérde :
«Fejedelmet királi nemzetből-e,
Avagy peniglen szegény rendből kell-e
Az ország oltalmára szentelnie?»

Azt felelé : «természet megmutatja
Ebben ember magát az mihöz tartsa.
Szegény rendből támadt király jól tudja,
Az községnek sokszor lészen farkasa !»

885

Im az hetvenkettődiktől megtudá :
«Mi volna legdrágább és jobb országban?»
Bölcs im az jó békességre mutata,
Ki nagy ritka madár Magyarorszáiban !

890

Nagy dícséretben az bölcsek valának,
Hogy hirtelen szépen felelni tudnak,
Az nagy istent vetik fundamentomnak.
Egy jó kedve hogy juta az királynak,

895

Szép aranyas bokályát megtölteté,
Az első mesterre szépen köszöné.
Igyék mindenik abból rendről rendre,
Köszönésnek im ez lön az igéje :

900

«Mondhatatlan hasznos jelen voltotok
Lőn minékünk, tiszteletes mesterek,
Kiért tinétek hálaadok lészünk
Valamig ez világban mi élhetünk.

Az pohárt kit most én kezemben tartok. 905
Egészségeért az Eleázárnek!
Köszönem én ezt mostan ti reátok;
Ezzel főre egyet-egyet igyatok!»

Hetvenkét inas apród szolgált néktek,
Mindazokat ez nap adom tinétek. 910
Három-három gira ezüst tinétek
Vegyétek jó néven noha tetszik kevésnek!»

Három-három inggel ajándékozá
Király az bölcseket, úgy kéri vala,
Hogy gyakorta jönnének ő hozzája, 915
Barátságát nagy szép szókkal ajánlá.

Ideje hogy eltelék új udvarnak,
Az mesterek haza menni akarnak,
Szép ajándékot az Eleázárnak
Király küldé tőlek im az nagy papnak. 920

Tíz ezüslábú szép secczel székeket,
Ez mellett harmincz gira ezüstököt,
Egy vég bársonst, tíz selyem szép ingeket,
Szép koronát, bíborból szép ruhákat.

Drágalátos arany, ezüst csészéket, 925
Ajándékon küldé király ezeket,
Ezek mellett az papnak egy levelet,
Levelében ír az papnak ilyeket:

«Köszönjük tenéked barátságodat,
Eleázár ezen kérünk tégedet, 930
Ne tilts tölünk ez ily jeles bölcseket
Ha mikoron meglátogatnak minket!»

Őket király szépen elkésérteté,
 Hazájokba tisztességgel megküldé,
 Az királynak lön jó híre és neve, 985
 Világszerte megmarada jó híre.

Ptolomeus így cselekedett vala,
 Ez világnak ő nagy hasznót tött vala,
 Az szent könyvet megfordította vala,
 Nagy költségében királynak tölt vala. 940

Példa lehet ez az magyar uraknak,
 Kik mindenkor csak magoknak vakarnak,
 Isten tisztességére nem gondolnak,
 Az mit arra költnék alítják kárnak.

Vajjon miért hogy ily szoros markotok? 945
 Én azt hiszem hogy megszegényedtetek:
 De ha az szegénység bánt tibennetek,
 Torkotoknak urak azt köszönjétek!

Mondhatatlan híres néktek torkotok,
 Csudálatos az ti bufa kortyotok, 950
 Mikoron elfogy tinéktek borotok
 Farkas poenitentiát ti tartotok.

Engem rágalmazónak nem mondhattok,
 Mert látjátok, hogy én igazat szólok,
 Én csudálom mely hév a ti torkotok. 955
 Hogy ennyi bort hamar felkortyanthattok.

Ha el nem hagyjátok erkölcsötöket,
 Magyarországnak mondjátok jó éjet,
 Napkeletre idején nézzetek helt, —
 De jaj! nem vihetitek el az szőlőt. 960

Tudjátok-e mi légyen ennek oka,
 Marhátoknak nincsen szaporasága;
 Ptolomeus király erről jó példa,
 Hova kellene, nem költitek oda.

Mert valamit elvisztek ti az hídon,
Meg kell adnotok bizonynyal az vámon,
Nincsen része Istennek oly marhában,
El kell annak kelnie csak heában. 965

Azért magyarok! kérlek én titöket,
Esmerjétek meg az ti vétkeketek. 970
Kövessétek meg az ti istenteket,
Megbocsátja — higyjétek — bűnötöket.

Ez éneket rendelé bé versekbe
Kinek neve írván vagyon versfőben.
Másfélezer fölött írnak hetvenben, 975
Megtalálta Aristeás könyvében.

Szerzé el-benn sován Szilágyországban,
Kusalkőben, az egy havas oldalban,
Egy cellában azaz egy füstös házban,
Elvégezte el-fenn egy som-bokorban. 980

AZ HÍRES NEVES THOLDI MIKLÓSNAK
JELES CSELEKEDETIRŐL ÉS BAJNOKSÁGÁRÓL VALÓ
HISTÓRIA.

Mostan emlékezem az elmúlt időkről,
Az elmúlt időkben jó Tholdi Miklósról,
Ő nagy erejéről, jó vitézségeről;
Csuda, hogy mindeddig sem emlékeztünk erről.

Az örök Istennek nagy sok ajándéka, 5
Kivel mindez világ körös-környül rakva;
Az erősség sem utolsó áldomása,
Kivel Tholdi Miklóst régen ő megáldotta.

Gyakran gondolkodtam ezen én magamban, 10
Keveset olvasok róla krónikában,
Maga méltó volna írni ezt is abban;
Az énekszerzők is feledkeztek dolgokban.

No azért dolgait szép renddel megértsük,
Isten ajándékát benne megtekéntsük, 15
Az jó vitézeknek például jelentsük,
Az félelmeseket ezzel megbátorítsuk.

Írtak akkor ezer háromszáz és húszban,
Tholdi Miklós hogy születék Nagy-Faluban,
Velencei Károly vala királyságban. 20
Erős, vastag gyermek Tholdi kicsin korában.

Fiát Tholdi Lőrincz felnevelte vala ;
 Az öregbik fia jó Tholdi György vala,
 Károly udvarában György ám felment vala,
 Károly fiát ez Tholdi György szolgálta vala.

Idő telvén Tholdi György megházasodék ; 25
 Miklós húsz esztendő vala hogy ez esék ;
 Az jó Károly király világból kimúlék,
 Akkor Magyarország siralomba hozaték.

Károly fiát Lajost királylyá választák,
 Urak az királynak nagy híven szolgálnak, 30
 Laczfí András neve az nádorispánnak,
 Nagy urak Budában az királynak szolgálnak.

Otthon Tholdi Miklós lakik az anyjával,
 Lát minden dologhoz az béres szolgálkkal,
 Hatalmas erejét nézik nagy csudával, 35
 Nagy malomköveket emelget egy karjával.

De hogy Budából Tholdi György megjő vala,
 Vitézlő szolgálai rúdat hánnak vala ;
 Tholdi Miklós ott köztök forgódik vala,
 Vissza két annyira az rúdat veti vala. 40

Oly nagy nehéz követ, melyet hánnak vala,
 Azt is sokkal messzébb visszaveti vala ;
 Bátyjának az dolog mind hírével vala,
 Öcsését ez dologért gyakran megfeddi vala.

Magában Tholdi György úgy búskodik vala, 45
 Miklóstra öcscsére nagy haragja vala,
 Szerető szolgálját mert megölte vala,
 Kiért réten, nádon Miklós búdosik vala.

Igen keserűli Miklóst az ő anyja,
 Titkon azért ötet éléssel táplálja, 50
 Szárcsamonynyal néha ő asztalát tartja,
 Míg megkegyelmeze nékie az ő bátyja.

Nem sokára Laczfi András jó Budára,
 Erdélyből indúla Lajos udvarába ;
 Az úton mentében Váradot haladá,
 Nagyfalu határán hadával hogy ballagna. 55

Ott egy általúton hogy ő mégyen vala,
 Véletlenül útát elvesztette vala ;
 Egy rakodó szénaszekeret lőtt vala,
 Tholdi Miklós kezében nyomtató rúd vala. 60

Sok szóval az útát tőle kérdik vala ;
 Tholdi Miklós ezen igen búsult vala :
 Nyomó-rúdat fél kezével kapta vala,
 Buda felé útát azzal mutogat vala.

Történék hogy ismég esék gyilkosságba,
 Melyért következik néki búdosása. 65
 Bolyog és búdosik, mégyen jó Budára,
 Csakhamar bójuta ő Pestnek városába.

Alá függesztette fejét nagy bánatban,
 Mert egy pénze is nincs üres tarsolyában ;
 Tehénvágó-hídhoz mégyen koplalásban,
 Hogy májat kaphasson, ólálkodik magában. 70

Pokol-fene bika szarvon kötve vala,
 Kit akkor mészáros vágni akar vala ;
 Bika rugaszkodván kötél szakadt vala,
 Tholdi Miklós látá, bika után fut vala. 75

Hamar hogy eléré, farkon megragadá,
 Az farkánál fogva mészárszékhez voná.
 Ki ez dolgot látá, felette csudálá,
 Miklósnak akkoron sok máj adatott vala. 80

Azután Budára hogy általment vala,
 Mészárosnak ott is igen szolgál vala,
 Nagy tehéntagokat egyedül hord vala,
 Kiért mészárosok Miklóst jól tartják vala.

Nem sok napra méne király konyhájára ; 85
 Nem vala udvarnál Tholdi György az bátyja,
 Csak étéjért az szakácsokat szolgálja ;
 Étél után szennyes fazakokat mos vala.

Onnét az Dunára vízért küldik vala,
 Két jó öreg kondért hamar ragad vala ; 90
 Két kezében vízzel teli hozza vala :
 Az ő nagy erején elálmélkodnak vala.

De mikor vitézek rúdat hánnak vala,
 Iffiú Lajos király sokszor nézi vala ;
 Miklós is konyháról oda ballag vala, 95
 Két annyira veti, — király csudálja vala.

Egyszer király kérdé : honnan való volna ?
 Tholdi Györgynek mondják atyjafia volna,
 Gyilkosságért hazúl elbúdosott volna ;
 Tholdinak az király megkegyelmezett vala. 100

Parancsolá király, levelét megírnák,
 Tholdi Györgynek ír á mint hű szolgájának :
 Kegyelem megvolna öcscsének, Miklósnak,
 Ne tartaná Miklóst otthon — ír á — nagy kárnak.

Érté az levelet Tholdi György s olvasá, 105
 Öcscsét igen feddé, erőssen dorgálá,
 Miklósnak két lóra akkor szert tött vala,
 Szolgálatra menne, őt kényszeríti vala.

Rá gondolván magát, két lóval indula.
 Anyja Tholdi Györgynek Miklóst szánja vala, 110
 Száz aranyat rozstésztába csenált vala ;
 Hütös szolgálja csak ez dolgot tudja vala.

Anyja Tholdi Györgynek szolgát azon kéré,
 Jó Tholdi Miklósnak ha léssen szüksége,
 Akkor rozskenyeret eleibe tégye, 115
 Rozskenyér bélivel Tholdi szükségét tégye.

No mikor feljuta Tholdi jó Budába,
Lajosnak akkoron vala új udvara ;
Egy cseh vitéznek az öklelés áll vala,
Mindent öklelésben vitéz elejtett vala. 120

Csak két vitéz fiát egy özvegy asszonynak
Cseh megölte vala az özvegy asszonynak,
Vala az asszonynak azért nagy siralma ;
Tholdi Miklós érté meg okát siralmának.

Oly igen megszáná az asszony siralmát : 125
Mondá, hogy megállja nékie bosszúját ;
Hamar cseh vitéznek küldé ottan tollát,
Mert övéle akar késérteni szerencsét.

Mind egy akarattal ketten indulának,
Két csolokon Dunaszigetbe jutának ; 130
Szántalan sok népek Dunaparton állnak,
Nézik az két vitézt az szigetben mint járnak.

Imé mihelt Tholdi az porondra juta,
És csolokból bátran fegyverét kiraká,
Ottan ő csolnokját vízen elbocsátá ; 135
Az cseh vitéz kérdi : «mi légyen annak oka?»

«Tudod vitéz, monda, elég egy embernek
Vízen egy csolokban járni egy személynek ;
Meg kell ma itt halni, tudod, egyikünknek,
Nem szükség a hajó tudod, megholt embernek !» 140

Imé Tholdi szíből úristent emlité,
Erős cseh vitézzel ottan ölbe méne,
Szörnyű rángatással fárasztá, epeszté,
Ugyan ropog vala az cseh vitéznek teste.

Csudálatos vala Tholdi erőssége, 145
Keze között csehnek elolvada teste ;
Cseh vitéz hogy látá, ottan elijede,
Azért Tholdi Miklós csehet térdére ejté.

Oly igen szabódván cseh vitéz, így szóla :
 «Fiam, kérlek, de ne siess halálomra : 150
 Tizenkét vitéznek minden sok marhája
 Tiéd lészen, vitéz, magammal apródsága.»

Meg sem hajla szíve jó Tholdi Miklósnak ;
 Hamar fejét vövé az cseh Mikolának,
 Fejét és marháját adá az asszonynak : 155
 Így állá bosszúját meg siralmas asszonynak.

Imé az királynak ebben hír lött vala,
 Tholdi vitézségét, erejét csudálá ;
 Király azért ötet fejéhez választá,
 És tizenkét lóra néki hópénzt adata. 160.

Több dolgai között jó Tholdi Miklósnak,
 Még ifjú voltáról ilyeneket írnak :
 Szolgáló leánya királyné-asszonynak,
 Egykoron meghala, mondják herceg leányának.

Az idő akkoron szép folyással vala, 165
 Az bálványimádás akkor regnál vala,
 Leányt nagy gazdagon eltemették vala,
 Lélek üdvösségét mert abból várják vala.

Tisztessége megadassék mindeneknek !
 Budában halála lön egy fő embernek, 170
 Ifjú felesége megmarada ennek,
 Tholdi, szerelmére igen gerjedezen ennek.

Vala okossága az tisztessé asszonynak,
 Izenetít elúná Tholdi Miklósnak,
 Egy gazdag vacsorát készíte Tholdinak, 175
 Vigan akar véle mulatni, — írta annak.

Sőt minden házait asszony felcizfrázá,
 Az ablakokat kárpitokkal bévoná,
 Az egyik ablakra mely kárpitot vona,
 Azon egy oroszlány aranynyal írva vala. 180

Vendég hogy érkezék csak egy kis apróddal,
 Az asszony kénálja hízelkedő szóval,
 Tholdi csak ingében vetkezék azonnal,
 Kezde ott ugrálni nagy maga-mutatással.

«Gyakorta hallottam, — asszony néki monda, 185
 Náladnál ugrásban nincs jobb ez világba,
 Az én szerelmemért amaz oroszlányra,
 Kérlek, ugorjál fel az én kívánságomra.

Ottan Tholdi Miklós hátra iramodék,
 Az asszony kedvéjért egyet-kettőt ugrék, 190
 Fene oroszlányra hamar felugordék,
 Buda piaczára Tholdi csöndülést ugrék.

Csak nyaka nem szegék, igen bosszonkodék :
 Tholdi egy imegben ott künn pirondkodék.
 Az egy lakatoshoz bánattal bébotlék. 195
 Az lakatgyártónak ezekről panaszkodék.

Ez lakatgyártóval éjjel elindúla,
 Ál kúcszal beméne az kis kápolnába,
 Gazdagsággal való rakott sírt felbonta,
 Sírbe hogy beszálla, gazdagságot kiadá. 200

Nagy hamar lakatos az követ mozdítá,
 Az kö Tholdi Miklóst oda beszorítá :
 Lakatos nagy hamar onnat el-kifuta.
 Ott vesződik Tholdi, azonban megvirrada.

Sok vesződés után vállát erősíté, 205
 Az nagy bálványkövet el-felemelité,
 Ijdtében sírbul magát el-kiveté,
 Lakatos ruhában ő szállására méne.

Ifjúságabéli több sok dolgairól
 Én mostan nem szólok semmit az többiről, 210
 Szólok vénséginek csuda dolgairól,
 Ő nagy erejéről, szólok vitézségéről.

Sok nap után levél jutta az királynak,
 Nagy parancsolatja cseh király császárnak.
 Adóját kívánja jó Magyarországnak, 215
 És személyét látni ifjú Lajos királynak.

Parancsol az császár, ezt írja királynak :
 «Jöttön jöjj! hozd ide adóját országnak,
 Tizenegy királyok mostan nálam vannak,
 Azok is tégedet mind látnia kívánnak!» 220

Ezt hogy hallá király, rajta megbúsúla,
 Jó főfő tanácsit hamar behívatá,
 Császár kívánságát, levelét mutatá.
 Ott Lajos királynak Laczfi András így szóla :

«Te felséged ezen semmit ne búsuljon, 225
 Főfő vitézivel sőt el-felkészüljön,
 Tholdi törhordozód és inasod légyen,
 Laczfi István öcsém ország hadnagya légyen.

Rettenetes haddal ezentől induljunk,
 Prágában császárral hamar szemben légyünk; 230
 Mi kívül az haddal bátor megmaradjunk,
 Meglátja felséged, ott is mit cselekedünk.»

Vagyon Lajos király oly nagy készülletben,
 Sok erős vitézek vannak seregében,
 Az nagy urak véle indulnak örömben, 235
 Megmondom uraknak neveket én versemben.

Sőt nádorispán az Hédervári Kont Miklós,
 Laczfi András, István, vala Laczfi Miklós,
 Laczfi Mihály vala, vitéz Druget Miklós,
 Bebek István, Bebek György, és Garai Miklós. 240

Jó Lőkös Bertalan, az Giléthi Miklós,
 Kanizsai Lőrinc vala, jó Tót Miklós,
 Jó Péterfi Tamás vala, Szécsi Miklós,
 Jó Czudar György vala, és vitéz Tholdi Miklós,

Lajos király hamar ezekkel indúla, 245
 Morva felé mozog lassan az ő hada,
 Trincsént meghaladá, Csehországba hata,
 Prága városához nagy hadával eljuta.

Ott az város körül táborát jártatá,
 Vitéz magyarokat minden nép csudálja, 250
 Lajos királyt Laczfi András úgy oktatja,
 Károly császár előtt félelmét ne mutassa.

«Semmit ne félj, király, kérd meg a császártól:
 Mi okáért fáraszt minket országunkból,
 Prága kapuját mi megvesszük csehektől; 255
 Isten lészen velünk, ne félj semmit császártól.

Vannak az császárral tizenegy királyok,
 Lajos király megyen, urak véle vannak,
 Vitéz Tholdi Miklós inasa királynak,
 Király el-belépék eleiben császárnak. 260

Az király oly igen megijedett vala,
 Ijedtében szólni egyet sem tud vala;
 Sarkát Tholdi Miklós úgy nyomódja vala,
 Sarkából királynak az vér el-kifoly vala.

Nagy vakmerőséggel az vitéz magyarok 265
 Prága kapujára ottan rohanának,
 Csehektől az kaput megvövék magyarok,
 Városban boltokat csakhamar felrontának.

Vagyon nagy kiáltás széllel az városban,
 Császár semmit nem tud ebben a dologban: 270
 Egy követ eljuta hogy hírt tegyen abban,
 Tholdinak buzgánya vagyon köntös ujjában.

Sőt az köntös ujjal követet úgy csapá,
 Ottan ez világból kiműlék, meghala,
 Csakhamar más követ azt kiáltja vala: 275
 Prágát az magyarok régen megvötték vala.

Sisakkal magyarok az pénzt mérik vala,
 Skárlát, gránátnak singi kópia vala ;
 Tholdi Miklós királyt taszigálja vala,
 Lajos király azért császárnak így szól vala : 280

«Értsem okát, császár, mire most hívattál,
 Messzöl országomból ide fárasztottál,
 Talám csak próbádnak engem alítottál,
 Hogy tőlem uradtól adót venni kívántál?»

Rövid szóval monda császár az Lajosnak ; 285
 «Nincsen helye nálad valami tréfának,
 Fiam Lajos, békét hagyj most haragodnak,
 Izenj magyaroknak, hogy ne kóboroljanak.

Vegyed, fiam Lajos, atyafiságotam,
 Ezeket ismérjed mint te barátidat, 290
 Városomból küldd ki kóborló hadadat,
 Örök békességet szerezzünk mi hit alatt.»

Tholdi botját előrántá, s monda nekik :
 «Meghidjétek tü ezt, tizenegy királyok,
 Agyatokban rontom arany koronátok, 295
 Uratokat Lajost ha jól nem szolgáljátok !»

Császárral egyemben, hidd igaz dolognak,
 Tizenegy királyok talpokra állának.
 Jó Lajos királynak mind fejet hajtanak,
 Úgy rettegnek vala nagy botjától Miklósnak. 300

Ülteté le mellé császár Lajos királyt,
 Nagy vígan vendéglé ott az királyokat.
 Lajos kiszállitá az magyar urakat,
 Budába megtére, vendéglé az urakat.

Tholdira királynak egyszer lön haragja, 305
 Bizonyt nem írhatok mi volt annak oka,
 Három esztendeig nem ment bé udvarba,
 Új udvart hirdete Németújhely várába.

Új udvarba sok nemzetségek gyűlének,
 Jeles öklelések akkor ott levének, 310
 Szép pálya-futások, gyözködések lónek,
 Egy olasz vitéztől de mind elejtetének.

Tőn emlékezetet az király Tholdiról,
 Ez dolgot baráti megírák Újhelyből :
 Egy olasz az czímert elvötte magyartól; 315
 Az vén Toldi Miklós gondolkodik magáról.

Egy cseppet sem késék, Pesten általmene,
 Klastromban gárgyántól barátruhát vöve,
 Kurta pejlovára mint egy barát üle,
 Újhely vára felé hamar el-kiléptete. 320

Mikoron Újhelyben lovon el-béjuta,
 Újhely piaczára szépen bényomtata,
 Oktalan önéki nagy öklelő fája ;
 Piaczon hogy nyargal, szikrázik ló patkója.

Nagy öklelő fáját hogy felhánja vala, 325
 Nyakában csuklyája úgy lógdogál vala,
 Derekán kápája hogy rengdegél vala ;
 Lajos király kérdi : vajjon s kicsoda volna ?

Nagy felszóval öklelő társot kér vala.
 Az olasz vitéznek hírré adták vala : 330
 Hamar jó lovára olasz felült vala,
 Gyorson vén baráttal ő kópiát tört vala.

Egybe roppanának ; nézik sok ezenen.
 Olasz az nyeregből esék messze földön.
 Az barát akarja fejét venni menten, 335
 Király azt kiáltja : «kegyelem néki legyen».

Lőn ezen öröme jó Lajos királynak,
 Czímere megmaradt jó Magyarországnak,
 Dícséreti, tisztessége lőn barátnak :
 Így kegyelmeze meg király Tholdi Miklósnak. 340

Ezeknek utánna hogy megvénhüdt vala,
Haja és szakála megfehérült vala,
Lajos király Budán egy gyűlést tött vala :
Az vén Tholdi Miklóst oda hívatta vala.

Lám akkoron szintén Kassa városában 345
Tholdi Miklós vala, egy szép palotában,
Széllelvigyáz vala világos ablakban,
Ígyen dörgölődik, feddődik ő magában :

«Oh én vén szakálom, hívatlan vendégem !
Budára hívatott mostan király éngem, 350
Az ifjú vitézek megcsúfolnak éngem,
Király parancsolta, fel kell mennem énnékem.

De ha megállandod ott az te bosszúdat,
És megtanítandod most serdült ifjakat,
Gyönggyel megfűzetlek mint jó szakáloamat ; 355
De ha nagy szégyenbe hozod ténnen magadat :

Szálonként tégedet én el-kiszaggatlak.
Város piaczára, szemétre kihánlak :
De ha megmutatod magad az ifjaknak,
Gyöngyben és aranyban téged befoglaltatlak.» 360

Mikoron feljuta Tholdi jó Budára,
Jó Lajos királynak fényes udvarába,
Ifjak tekintének ő vén szakálára,
Egyik az másiknak csúfságba így szól vala :

«Ez ember, azt vélem, régenten molnár volt, 365
És az lisztes zsákot fejéhez verték volt.»
Másik vitéz monda : «bezzeg nem molnár volt,
Nem látod-é inkább, hogy ez régen halász volt?

Apró halacszkákat merőn ez elnyelt volt,
Halaknak teteme állán kiütött volt.» 370
Tholdit az harmadik megszólította volt :
«Hallád-e te, bátya ! —Tholdinak azt mondja volt. —

Malaczozt királynak elébb hoztak vala,
 Látom lúdat hoztál az is kedves nála.» —
 Az vén Tholdi Miklós ezt hallgatja vala,
 Mondhatatlan igen ezen megbúsúlt vala.

375

Hét tollú buzgánya köntösujjban vala;
 Köntösujjal kiket az hol érhet vala,
 Ottan ez világból az kimúlik vala,
 Még királyhoz juta, addig háрма meghala.

380

Jó Lajos királynak ezt bémondták vala:
 Toldi vitézekben hármát megölt vala;
 Azonban Miklós is királyhoz bójuta;
 Király kérdi okát, miért mivelte volna ?

«Király! ha nem nézném vitézi voltomat,
 Majd fejedhez verném hét tollú botomat;
 Másszor megfeddenéd apró kölkeidet,
 Meg nem csufolnájak vitézi vén fejemet.»

385

Akkor Tholdi Miklós királylyal így jára,
 Azonban az gyűlés Budáról eloszla,
 Toldi Miklós haza méne Nagyfaluba,
 Két esztendő múlván Tholdi Miklós meghala.

390

Ott vagyon mostan is Miklós feje csontja,
 Szertelen temérdek agya-kaponyája;
 Még most is ott vagyon nagy öklelő fája,
 Híres ez világban szíve nagy bátorsága.

395

Vétek ez lön benne, hogy részeges vala,
 Minden reménsége boritalban vala,
 Ő nagy erejének nem sok hasznát látá,
 Semmiben marháját meg nem szaporíthatá.

400

Az ki ez dolgokat szerzé bé versekbe,
 Az régi dolgokról lön emlékezetben,
 Neve versszerzőnek vagyon versfejekben,
 Az ezer ötszázban hetvennégy esztendőben.

SOKFÉLE NEVEKNEK MAGYARÁZATJA.

1. PARS.

Csak rövideden most szóljunk az szent keresztségről,
Úristentől nekünk szerzett áldott feredőről,
Úr Jézustól nekünk hagyott kegyelem jegyéről,
Előttetek többszer mert nem emlékeztünk ezről.

Lám az Sándornak írását mely örömet hallod,
Jó Hunyadi János dolgát ugyan megtanulod;
Földnek, mennynek bírójának dolgát is megtudjad,
Keresztségről az mit szólok, kérlek meghallgassad.

5

Azért szóljunk ez énekben ez három dologról:
Legelőször emlékezzünk az szent keresztségről,
És másodszer mi beszéljünk az megrútításról,
Harmad rendben szóljunk kinek-kinek ő nevéből.

10

Renddel szent Pál ez szentséget keresztségnek hívja,
Megújító feredőnek az szentséget vallja,
Mosódásnak, tisztulásnak az bűnökből írja,
Keresztséget kétfélének az szent írás mondja.

15

Im egyiket ő az testi feredőnek mondja,
Az másikat mi lelkünknek feredőnek mondja,
De ez kettő egyet jegyez, néznek egy haszonra,
Az Úr Jézus áldott vérét feredőnek hívja.

20

Sőt az földön miként látjuk az víznek bővségét,
Minden ember elégíti véle ő szükségét,
Higyjed olyan bőségesnek lenni Krisztus vérét,
Ki elmossa az híveknek nagy sok undok vétkét.

Semmit ezben, Krisztus mondja, nem kell kételkednünk, 25
Hogy szent vére által leszen tisztulásunk nekünk,
Azról mondja, újonnan kell születetnünk nekünk,
Ő szent vére érdemiben meg kell mind ferednünk.

Istenünknek csudálatos mindenkor tanácsa,
Mert az gyalró emberekhez önnön magát szabja, 30
Az mit ígirt levelivel, azt nekünk megadja,
Ígíretit függő pecsétekkel confirmálta.

Megígírte az Ádámnak amaz áldott magot,
Bárányvérrel erősíté Isten az ő szavát,
A Noénak megígíré ő irgalmasságát, 35
Szovárvány lön az pecséti, meg nem hívá szavát.

Olyan módon Ábrahám atyánkat is biztatá,
Előbbeni ígíretit néki megújítá,
Ezt hogy inkább elhihesse, néki jegyül adá,
Minden férfi gyermek környülmetéltessék, hagyá. 40

Végezetre ígíretit mikor megtekéllé,
Ő egyetlenegy szent fiát ez világra küldé,
Azért minden embereket kegyelmébe véve,
Mindenekkel kik hinnének, kész megbékélnie.

Isten ottan nem felejté ő régi szokását, 45
Ő ígíretinek nagy erős confirmálását,
Erősíté két szent jellel, pecséttel mondását:
Szent keresztség, szent vacsora, — hogy meghiggyük szavát.

Részelteté fiát vélünk az szent feredőben,
Atya, fiú és szentlélek vészen kegyelmében, 50
Eredendő bűnös ottan leszen kegyelmében,
Gyarlóságos sok bűneid, mind engedelemben.

Ott az atya téged fogad szerelmes fiává,
 Szeret téged, minden javát ottan néked adja,
 De te tőled ő viszontag meg im ezt kívánja, 55
 Hogy kívülre több istened ne légyen, — akarja.

Panasz nélkül ő szent fia eljár mindazokban,
 Valamire atyja küldte az prókátorságban,
 De tetőled azt kívánja, senkit nyavalyádban,
 Segítségre hogy ne keress, bízzál az Krisztusban. 60

Az szentlélek keresztségben nagy fogadást téssen,
 Hogy ő néked prókátorod, vezéred mindenben,
 Vigasztalód, bátorítód keserűségben,
 Ne keress több bátorítót hát senkit igyeden,

Vedd eszedbe ez négy dolgot az szent keresztségben, 65
 Elsőt istennek ígijét igaz értelemben ;
 Másik az víz, harmad az választott személy ebben,
 Negyedik az keresztségben ott az gyermek lészen.

Légyen azért böcsülletes az Isten szerzése,
 Az mi lelki feredőnknek áldott szent ígije, 70
 Jézus Krisztusba oltásunk ily drága szent jegye,
 Rövideden eddig elég keresztségnek jegye.

SECUNDA PARS.

De absibus.

Oh babonás papok azért innét távozzatok,
 Hagyjatok békét viasznak, az бүдös olajnak,
 Az gyortyának, vége vagyon czifrás korozsmának, 75
 Békét hagyj bár vélek együtt az ellenmondásnak.

Tudd-e ki volt keresztatyja az Jézus Krisztusnak,
 Az keresztfát ki vitte volt vizéhez Jordánnak,
 Vajjon hol tötte volt szerét az szép korozsmának? . . . . .
 Nem volt higgyjed, délben módja az gyortyagyútásnak. 80

Hanem legyen tökéletes Istennek ígije,
 Böcsülletes mindeneknél legyen szent szerzése,
 Mikor Istennek áldása száll az te fejedre ;
 Ezen kérlek az Istenért, ne válogass benne.

Vannak olyak, kiknek fiú magzatot ád Isten, 85
 De nem tudják ajándékját venni böcsületben :
 »Ne jöjj koma közel hozzám, fias vagyok mostan,
 Majd megmarlak mert haragos higgyed vagyok mostan !»

Rátottal ő feleségét akkoron jól tartja,
 Ha ő tőle néki lészen szép fiú magzatja, 90
 De ha leánt hoz ő néki, könyves szemmel látja,
 Beteg asszont éhezteni, erősen vajutja.

Jeles gazdag pusztörököt ő fiának téssen,
 Régi sok ő fazakoknak ott romlások lészen,
 Sok komákkal gátat tölthetsz, akkor annyi lészen, 95
 Romlott lantnak, hegedőnek ott mind ára lészen.

Oh mint veszék jó szomszédom ! a mely fiam vagyok,
 Ám az kakas elharapta mind az mie vagyok,
 Szégyenemre ez énnékem bátor ám meg haljon,
 Kissebbségemre leányom mert énnékem vagyok. 100

Pénzt, aranyat adnak sokszor az örömondónak,
 Ha fiat hoz feleségek, bábák ott jól laknak,
 De ha leány ő magzatjok, egy nagy átkot adnak,
 Néha az örömondók is alig szaladhatnak.

Ennek sok ideje nincsen, felföldön történék, 105
 Az leányos ember esztendeig mind búdosék,
 Búdosásnak okát mikor tőle kérdeznéjek,
 Azt felelé, hogy ő szégyenletiben búdosnék.

Tartnak sok babonaságot akkoron az bábák,
 Mert sokképen hizelkednek ők is az gazdának, 110
 Gyermekeket meg ne ígizhessék, rá gondolnak,
 Küszöb alá az temondád-tőben ott elásnak.

Rá gondolnak, tejét el ne vegyék az betegnek,
 Az szoptató asszonnépekkel reá fejetnek.
 Véle hozta gyermek nevét, ők igen beszéllek, 115
 Ha más névre keresztelik, mondják nem illőnek.

Vegyük azért mind jó neven Isten ajándékját,
 Vagy fiat ad vagy leánt ad, azért adjunk hálát,
 Isten ajándékjában mi ne tegyünk választást,
 Iszonyú sok babonának mi ne adjunk szállást. 120

TERTIA PARS.

Propriorum nominum interpretationes.

Szóljunk immár végezetre egynehány nevekről,
 Mi nevünknek írásszerént való jedzéséről,
 Hogy fejenként mi úgy éljünk, mit hallunk nevünkről,
 Úristennek áldott neve dicsírtessék ezből.

Im az áldott gyermek Jézust hogy környülmétélék, 125
 Az angyalnak szava szerént Jézusnak nevezék,
 Jézus, az az üdvözítő azzal jedzettetek,
 Ő általa minden hű keresztyén megtartaték.

Lám az Péter, erős, indulhatatlan köszikla,
 Azért kérek minden Pétert, magát ahhoz tartsa, 130
 Az úr Krisztus köszikláját erős hittel vallja,
 Ha nem vallja, az ő nevét bátor megtagadja.

Oly sokképen magyarázzák neveteket Pálok,
 Mert deákul böttü szerént, tü kisdedek vagytok,
 Görög nyelvnek szólásából tü csendeszek vagytok, 135
 Zsidó nyelvnek hívásából, választottak vagytok.

Sőt az János és az Dávid Isten ajándékja,
 Azért minden Jánost kérek, jól eszében tartsa.
 Ha az Isten irgalmából vagyon néki neve,
 Nagy hálákat Úristennek János adjon érte. 140

Vedd eszedben András kérlek, néked most mit szólok,
András, erős, kemény férfi, nevedről olvasok,
Az mennyei erős király hadnagytok Andrások,
Hittel, reménységgel azért mellette víjjatok.

Az Istentől néked István szép ékes koronád, 145
Ékesítsed fejedbéli küldett szép koronát,
Útálatos ki rútítja Isten koszoróját,
Az hivatal néked István, szép islógos pártád.

Nosza Imre! mit mondanék ha te innom adnál,
Engedelmes természetű és te szelígy volnál. 150
Az Simon név imádságban kit Isten meghallgat,
Szidalomból, gyölölségből minden ellen megtart.

Vaj Márkusok! miért hogy tő ily kevesen vagytok,
Deák nyelvből ösztévérség az tő nevezettek.
Jónás galamb; az Demeter búzás és magvető, 155
Jó szerencsés az Ágoston; Orémusz, szent nevű.

Sigmond tiszta edént jegyez, tő tiszták legyetek,
Orbán tisztességes, jámbor, az trinket elhagyjad.
Tisztes, becsületes tekinteti Sebestyénnek,
Isten oltalma, segéde az szegény Lázárnak. 160

Görög nyelvön jó György uram! te szántó legény vagy,
Az kegyelmes Úristennek kedves szolgája vagy,
Igaz munka te kezédnek, nem árt néked meghidd,
Az máséra támaszkodnod, nem jó néked, meghidd.

Régi beszéd, beszélj néki, mert Benedek neve, 165
Ur áldotta, jó Benedek azért az ő neve;
Meghallgassa minden ember kinek Bencze neve,
Neved mit tart úgy élj véle, átkot ne hozz fejedre.

Az Tamások hogy kettősek, mondják, látva hisznek,
Mélységes titkokat jegyez azért az ő nevek, 170
Az Istennek titkairól úgy értekezzetek,
Hogy fölöttébb értelmében el ne merüljetek.

Ti Gergelyek! értsétek meg, mért vigyázok vagytok,
 Házatokért, szállástokért vigyázni tartoztok,
 Ha hol penig Gergely uram szunyadacos lészen, 175
 Lágy pásztorságáért farkastul jutalmat vészen.

Jó lovaknak szeretői, harczóló Filöpök,
 Lovatokat Istennél feljebb ne szeressétek;
 Antal, megvívárgzott szép ág, Antalok értsétek,
 Ha különben cselekedtek, Antal az fejetek. 180

Tudjátok Máté és Mátyás mind egyet jegyeznek,
 Úristentől ajándékoztatnak, jegyeztetnek,
 Mint szent Máté, hagyj békét már az sok hamis vámnak,
 Mint szent Mátyás, hamar engedj az szent hívatálnak.

Vegyetek esztekbe Lukácsok, könyvesek vagytok, 185
 Vagy peniglen nagy erejű elefántok vagytok,
 Sok munkákat, gondokat ti kik elviselhettek,
 E szép névvel Lukácsoknak szépen neveztettek.

De mit hallgatsz az setétben Miklós, ide hallgass,
 Erős népnek vagy győzője, erre te úgy hallgass, 190
 Erős néppel vagyon ígyed, azért ehhez így láss,
 Kósza lészen az te neved, ha különben vígyázz.

Mondják mennyben az istenek ambróziát esznek,
 Mely szó görög nyelven halhatatlanságot jegyez;
 Te is Ambrúzs az mennyei ambróziát kérjed, 195
 Hogy meg ne halj, de az örök életet vehessed.

Lám az Lőrincz zöld borostyánt hordoz az kezében,
 Mikor az kint elszenvédé nagy jó reménségben,
 Példát hagyja nevéen való Lőrinczeknek ebben,
 Szenvedéssel jó hitöket mutassák éltekben. 200

Ő népének tisztösségös László akkor lészen,
 Mikor minden embereknek békességes lészen;
 Az Úr Krisztust Kristóf hordozhatja igaz hitben,
 Az istápja megzöldülük néki az tengerben.

Márton, Márs istent megfogá, üstökén ragadá,
 Ez világnak fő bíróját mikoron megbírá;
 Boldizsár az Úristennek nagy erős hadnagya,
 Gáspár az mennyei úrnak jó íródeákja. 205

Sándor szilid, oltalmazó; Vincze, győzedelmes,
 Az Szaniszló nagy erejű; Ráfáel, gyógyító;
 Sylvester, erdőben lakó; Pongarác, nagy látó,
 Cyrják, úrnak szenteltetett; Elek, megsegítő. 210

Szekrénytörő bátorságot mert az Ferencz tegyen,
 Az más ember szekrényének ő is békét hagyjon;
 Pogán népek boristenit az Dienöst mondják;
 Istentől jött cseppedéknek magyarul mondhatják. 215

Az Bertalan völgynek avagy barázdának fia,
 Inti őket az nevezet állhatatosságra;
 Balázs ékes szavú királyi felséget mutat,
 Hadviselő erősségre erős Bálint lészen. 220

Menyhárt fényes nevezetet, királyságot mutat,
 Krisztus Jézus királyságához ő is hittel juthat,
 Istennek ítéletinek az Dánielt mondják,
 Izsák édes mosolyodást, jó víg kedvet mutat.

Kicsoda olyan mint Isten? Mihályok nevetek,
 Szép nevetek az Istentől jó neven vegyétek.
 Az szent, erős Isten légyen az ti nevezettek,
 Nyenképen vajjon s kicsoda árthat tünéktek. 225

Az nyers fű is mondják megasz, hol Jakabok járnak,
 Jelesben ha éles kaszát Jakab uram kaphat,
 Jakabnak neve nyomódást és csalókat mutat,
 Nem köszöni azt senki meg kit meg-jakabolhat. 230

Veszteg hallgass Gál! nevedet majd megmondom néked,
 Az te neved kakast jegyez, ha nem bánod néked,
 Háza népét, családodat jó reggel felköltsed,
 Őket bírad, az Úristent ő vélek dicsérjed. 235

Ádám, földből vétettetett, ő maga is tudja,
Földdé ismét változandó azt bizonynyal vallja ;
Ábrahám, az úristennek szentséges barátja,
Gábiel az úristennek nagy erős követe.

249

Miért hogy te jó Kelemen hátra maradtál volt ?
Maga néked könyörülő, kegyelmes neved volt ;
Illyés, uram isten ! boros vígaságot jegyez,
Eddig elég férfiaknak nevek mit jegyeznek.

INTERPRETATIONES NOMINUM MULIERUM.

Immár szóljunk asszonyoknak ő nevezetekről,
Halljátok meg ti asszonyok szómat nevetekről,
Igy éljete, az mit ti hallotok nevetekről,
Tőletök is az úristen dicsírtessék ezből.

245

Jézus Krisztusnak szent anyja szűz Mária vala,
Keserűségnek tengerit neve jedzi vala,
De az úristen ezekből el-kiszabadítá,
Tisztességre, üdvösségre el-felmagasztalá.

250

Márta, jóra ingörködő ; Magdolna, szép torony ;
Szép Ilona, választatott ; Margit, szép fényes gyöngy ;
Erzsébet, az kinek Isten tútorul megesküdt ;
Zsófiának magyarsága s Eudemia — bölcsesség.

255

Anna, kedves, kellemetes ; Klára, szép világos,
Az Lucia, fényességes ; Kolos, tanóságos ;
Dorkó, Isten ajándékja ; Annos, tisztaságos ;
Az Borbála, pogán leány, idegen nemzetség.

260

Első ajándékja légyen Thúri Katuskának,
Hogy ékesen mosolyogjon ő édes anyjának,
És nagy híven szolgálhasson ő édös atyjának,
És lehessen megtartója az szép tisztaságnak.

Mert Katalin görög nyelven jegyez tisztaságot ; 265
Jó és jámbor mindenkoron lészen az Ágota ;
Jó ékesen szól mindenkoron Eulália ;
Dicsíretes hírrel, névvel díszes Eufémia.

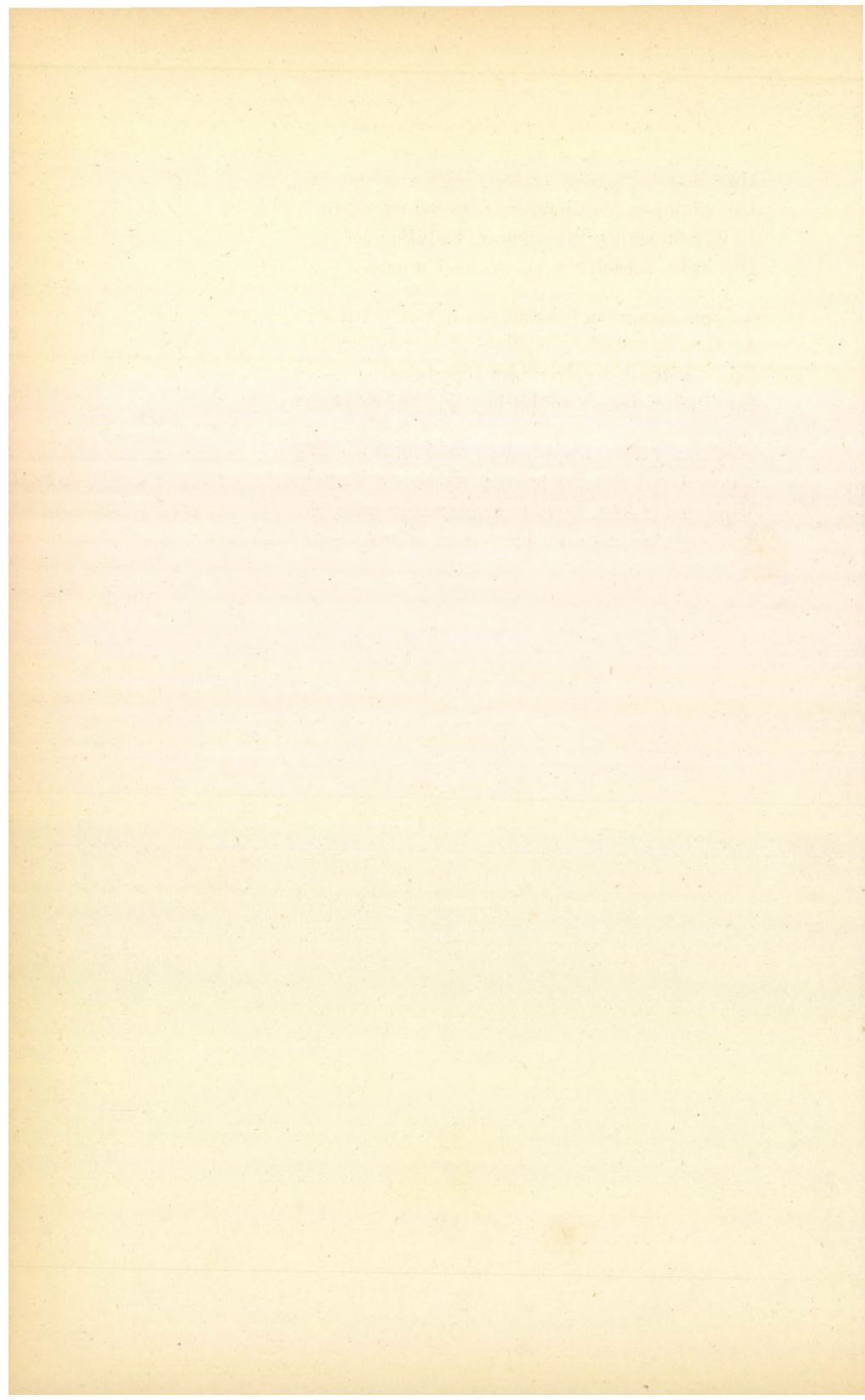
Az Zsuzsánna szép lilium, avagy ékes rózsza ;
Az Rebeka sokat tűrő ; Rákhel úr báránya ; 270
Judit úristent dicsíri ; Sára bizodalmas ; —
Eddig elég, jer az többbit hagyjuk mi másszorra.

Másfélezer hetvennyolczban ez éneket szerzék,
Mikor Thúri Pál kis leányát ők megkeresztelék,
Mindeneket kér, hogy néki bocsánat adassék, 275
Tisztességgel minden jámbor ma nagy vígan lakják.

FINIS.

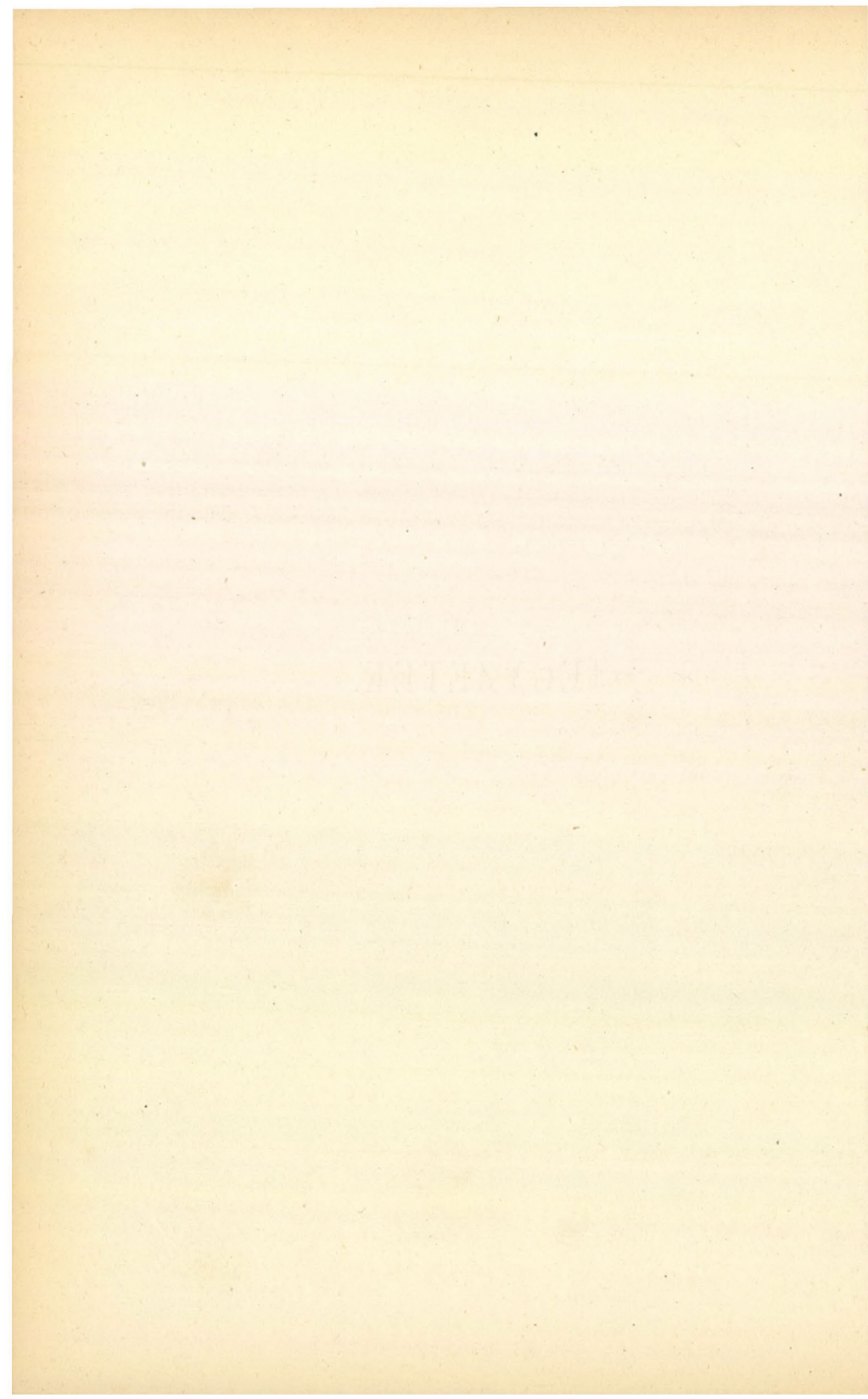

JEGYZETEK.

Nagy Bánkai Mátyás.

A Nagy Bánkai Mátyás név világosan így olvasható szerzőnek «Könyörgés» című éneke versejeiben (41. l.). Ugyanígy nevezi meg magát Hunyady Jánosról szóló éneke végén — az 1574-dik évi debreczeni kiadás szerint. «A nyomoruságokban való vigasztalásról» — versejeiből «Matias Bancai» név jön ki. Mint itt, úgy a «Könyörgés» versei fejében is *C* betű fejezi ki a *K* hangot, — mire azon időből több példát találunk a magokban nevet rejtegető versek fejében.

Heltai, a nagy ferdítő, szintén 1574-ben adta ki Cancionáléjában a Hunyadiról szóló éneket s a szerzőt Nagy Bácsai-nak nyomtatja; később felesége műhelyéből is így kerül ki az 1580-dik évi kiadás. — «József históriája» önállóan, csak ezen műhely 1580-dik év kiadásában maradt ránk s ennek végén, — mint le is nyomtattuk, Nagy Bányai Mátyássá lesz a szerző. — Bornemisza Péter két évvel később, 1582-ben megjelent Énekeskönyvébe szintén felvette «József históriáját», s gyaníthatólag a Heltai-műhely Bácsai és Bányai-féle helytelenségeit akarva helyre igazítani «nagy Banczait» írt.

Ez az olvasás még nem volna épen lehetetlenség, de megvan az a gyengéje, hogy — legalább mai tudomásunk szerint, — nincs neki megfelelő helynevünk. Ennélfogva nem marad egyéb hátra, mint hogy elfogadjuk a Toldy által (*A magy. tört. költészet Zrínyi előtt, Bécs 1850. 7. §.*) megállapított Bánkai alakot, de nem Bánkai Nagy, hanem mint Szabó Károly rámutat (RMKT. 90. l.) Nagy Bánkai formában. Ne maradjon itt érintetlenül, hogy a versfőkben mindkétszer *Cs*-vel kezdődő szó (csuda, csak) adja a *K*-nak olvasandó *C* betűt. A *cs*-t még ekkor *cz*, vagy *csi*-vel írták, nem pedig mint később *ts*-vel s ezért nem lehet a veszprémmegyei Bánta nevű helyre gondolnunk, hanem a nyitrai megyei Bánka nevű falut kell — Toldyt követve — énekszerzőnk születése helyének

tartanunk. A Nagy előnévre a jelen kötetben van példánk, melynek 88. lapján, Tolnai György is Nagy Tolnainak nevezi magát.

Ha szerzőnk első éneke végén használt «ezeröttszáznegyven esztendő» kifejezése alatt, nem a mai nem igen magyaros «negyvenes» éveket, hanem magát az 1540-dik esztendőt kell érteni; azon esetben versszerző pályája 35 évet foglal magában. Tömlöcszenvedést, nyomorúságot emlegető magyar énekszerzőről, a ki a XVI. század 75-dik évében «az betegség nagy kísértetének szorongatása, nagy kárvallás bánatja és betegség tántorgatása» közül kiált oltalomért, inkább lehet hinni, mint nem, hogy legfeljebb a század elején született. — Reánk maradt négy énekét, írói működésének éveivel viszonyítva, lehetetlennek kell tartanunk, hogy többet ne írt volna. A maga korában kifejtettnak mondható nyelve, úgyszintén nem ügyetlen verselése is erre a feltevésre készítet; neki is lehettek elveszett művei s több darabja szaporíthatja az ismeretlen szerzőjű énekek nagy számát. A mit a reformáció énekszerző hívei legtöbbször látunk, Nagy Bánkainál is ugyanazt tapasztaljuk. Mély vallásosságot, erős nemzeti érzést. Toldy úgy véli, hogy «a nagyszombati protestáns gyülekezetnek tagja, utóbb papja vagy iskolamestere, vagy mindketteje lehetett s mint ilyen szenvedhetett többekkel együtt jókorán (1540) azon fogságot, melyről vígasztaló énekében (1—4. 17—20. 45—48. s.) emlékezik». — Ez az ének azonban nem hivatkozik a helyre, a hol készült s így nem bizonyos, hogy szerzője már akkor nagyszombati lakos volt, csak jóval később, 1556-ból van erre félig-meddig biztos adatunk, a mennyiben t. i. Bornemisza Péter a József históriájának ezen utolsó sorát:

Nagy Bányai Mátyás szerző beteg ágyában, —

ily változtatással nyomatta le Énekeskönyvében:

Nagy Banczai Matthyás szerző ezt Nagy-Szombatban.

Bornemisza ezt vagy valamely 1580-dik évi kiadásnál régiebb szövegben találta így, vagy a maga biztos tudomása után látta jónak így változtatni, vagy pedig csak a négy évvel később Nagy-Szombatban készült, Hunyadiról szóló ének végső strófájából ismerhetett adat után módosította. Toldy vélekedése mind e mellett is valószínűségeen alapul s ezért fentartható. Nagy Bánkai énekeinek ugyanis szelleme, tartalma kétségtelenül arra enged következtetni, hogy szerzőjük a reformáció tanítói közé tartozott. Nevével, énekein kívül sehol sem találkozunk s emlékezetét épen oly homály

fedí, mint a reformácziónak Nagy-Szombat városában történt első meggyökerezését. Erre nézve aligha tévedünk, ha 1543 előtti időre gondolunk s ezt az évet, mint a melyben az esztergomi káptalan és érsekség oda költözött, oly időpontnak tekintjük, melytől kezdve óvatosság mellett is csak nagy küzdelemmel tarthatta fenn magát a városi tanács és polgárság által örömmel fogadott és ápoltt reformáczió. A város pártfogása alatt álló iskola 1551-ig szépen virágzott, míg ez évben versenytársa támadt a plébániai iskolában. Oláh érseknek mindjárt 1553-ban első dolga volt a városi és a káptalani iskola egyesítése, (*Frankl. A hazai és külf. isk. 128. l.*), melyből közép és felső iskola alakult, de az elemi oktatás azért továbbra is gondját képezhette a protestans felekezetnek vagy legalább feleknek. A tanács húzódozása, építkezés és tanítói fizetés kiszolgáltatása körül észrevehető hanyagsága, mind arra mutat, hogy a mit tett, nem önként tette. 1558. jul. 24-én Ferdinánd megint a tanácsot, hogy a városban ne tűrje meg a sakramentariuszokat. 1562. aug. 18-án és 1564. aug. 23-án a Sánta Pál és Panithy János által bevitt s a városban nyíltan szónokló, keresztelő, eskető és urvacsorát osztó eretnek presbyterek eltávolítását követeli az esztergomi érsek. 1565. január 28-án kelt Maximiliánnak azon, a nagyszombati tanácshoz intézett levele, melyben ezt keményen dorgálja azért, mivel már azelőtt kiadott parancsolata ellenére, Oláh érsek híre nélkül megint (novitus) olyat követtek el, hogy a több helyről kiűzött Gál papot (bizonyosan Huszár Gált) vitték városukba. Erősen meghagyja, hogy ezt eltávolítsák, pártfogóinak pedig, valamint azon erdélyi és váradi kereskedőknek nevét, kik ez alkalommal Nagy-Szombatba gyűltek, s ott le is akarnak telepedni — felterjeszszék. (*Stelczer, Geschichtliche Darstellung der ev. Kirchengemeinden in Tirnau. Pest. 1870. III—III. l.*). — Ez azt mutatja, hogy valamint Verancsics halála után teljes erőre jutott a reformáczió Nagy-Szombatban (Telegdi levele *Schmitth, Episc. Agriens. III. 115*) : úgy kezdettől fogva kiolthatatlan és elég erős volt arra hogy tekintélyes városi hívei oltalma alatt, a legnagyobb szorongatás idejében is megvonhatta ott magát egy-egy oly szerény tanítója, mint a milyen Nagy Bánkai Mátyás is lehetett.

Többekkel együtt 1540 körül szenvedett fogsága vagy török rabság volt, vagy vallásüldözésből származott. Amarra semmi czélzás sem látszik ki énekéből, emez inkább gondolható, bár bizonyynyal szintén nem állítható. Tömlöczben szerzett éneke erős

hitre, állhatatos lélekre mutat; nem csügged, sőt egyre remél, a szenvedést Istentől érdemelt büntetésnek vallja, kitől azonban óránként jót várva bátorítja társait. A különös alkalomra való szerzettetés lehet annak oka, hogy Bornemiszn kívül más kiadó nem vette fel énekes könyvébe. Nem tudhatjuk, mennyi ideig tartott e fogsága, de annyi sejtethető, hogy a jelzett idő után évek múlva is szomorúan emlékezett arra vissza. József históriájának négy első sora e visszaemlékezés sugártörésének látszik. Betegeskedve írta ezt 1556 tavaszán s ilyenkor az embernek kiállott szenvedései — akár kötheti össze azokkal újabb baját akár nem — gyakran jutnak eszébe. Magának a választott tárgynak fő és forduló pontja, Józsefnek tömlőczre vettetése, onnan kiszabadulása, csak annak az ártatlanul szenvedő rabnak nem juthat eszébe, ki e történetet nem ismeri. Nagy Bánkai, ha nem érte is «rabsága után nagy uraság», mégis «vigasztalta véle szíve szomorúságát». E bibliai tárgyat folyamatosan s jól verselve beszéli el.

Hitbeli buzgóságán s szenvedései emlékezetén kívül hazafiúi érzelve is oly erős, hogy szintén éneken nyilvánul. Mint saját fogságának körülményei Józsefét, úgy juttatják eszébe a törökkel folytatott nemzeti harcok, hazája történetének hasonló s lelkesítő eseményekben gazdag korszakát. «Hunyadi Jánosnak sok viadalaról gyakran gondolatjában» a krónikák után megírta ennek históriáját 1560-ban Nagy-Szombat városában s az vitézlő népnek ajánlta, kik vannak környül az végházakban.» Ezzel a harcosokat buzdító lantosok sorába lépett. Előadása itt is forrásaihoz ragaszkodik, azokból épít, nem alkot s nem alakít. Verselése, mint József históriájában, itt is gondos, csak rímei gyengék; kifejezései, szólásformái elárulják, hogy teljesen ismerős volt a korát megelőző és korabeli énekszerzők szokásos módjával s bizonyos, hogy hallgatóit, olvasóit mind tárgyával, mind verselésével kielégítette annyira mint kortársai. — «Könyörgés» című, utolsónak mondható vallásos énekéhez a 71. zsoltárból vett gondolatokat; ezeket keresztyén hite elveivel egészíti ki s felismerhetőleg alkalmazza saját élete körülményeire. «A nagy Istennek könyöröggyen keserűségében.» A sokat szenvedett s hitéhez mindvégig erősen ragaszkodó agg embernek megható búcsúéneke ez, melyet 1575 közepén írt, úgy lehet utolsó betegségében.

I. sz. megvan Born. Én. CLII. levelén, hol Batízinak 1546-ban szerzett: «A házasságról való éneke» után következik ezzel a jelzéssel; *Azon nótára*. Igaz, hogy Batízi éneke mindig nótára

való hivatkozás nélkül találtatik az ének gyűjteményekben, de azért sem ebből, sem azon körülményből, hogy Bornemisza elébb tette az ismertebb nevű Batízinak igen kedvelt énekét — nem következik, hogy Bánkai nem írhatta előbb a magáét. Csikei István 1542-ben szintén ezt a versformát használta. (II. k.).

6. s. *fene bűn*. Lásd: I. k. 254. l. — Nyőr, V. 317. l. — Egyet. kv. 97. cod. propter expectationem signorum terribilium *fene chodanakh varasatol*.

18. s. *kötélben tart*. L. I. k. 327. l.

22. s. *késérgeti*. Bornemiszanál: *késérgeti*. Mindkettő hiba e helyett: *kesergeti*.

28. s. *fökelyt* ír *fekely* helyett a Jord.-c. is 23. l. lesznek mynd embereken, mynd barmokon nagy *fökeelyek* és dagadások — — nem alhathnák vala az byes bájosok az *fökelyekeerth*.

35. s. *állatá* = állítá.

44. s. *minem* = avagy, vajjon? — Ehr.-c. 10. l. *mynem* kel ystent embernek elhadny valamel teremtetért. Münch.-c. 136. l. ki kér azért tü közölletek keneret atyjától *mi nem* követ nyójt neki, avagy halat *minem* kégyót ad neki balért, avagy ha kérend tik-monyat *minem* nyójt néki skorpiót (quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ovum: numquid porriget illi scorpionem?)

50. s. *vigaszzanak* = gyógyuljanak. Érd.-c. 286. l. hogy atty beteghytek *megrygazzanak* és hallottaytok fíel támaggyanak (ut infirmi sanentur et mortui suscitentur).

II. megvan 1580. évi kiadásán kívül, Born. Énekk. CCLXX — CCLXXVIII. levelén. — Ez utóbbiból másolva a *Lipcsei-cod.* 35—44. (szerző neve itt N. Bancsai) és a Lugossy-c. 133—146. levelén (szerző neve N. Bankay). Az 1580. évi kiadás címlapján a tartalom is olvasható mint Szabó K. 170. sz. a. betűhíven lenyomatta. E históriában Mózes I. könyvének 37. 39—47. részei vannak négy soros strófákba szedve. A sorok tizenkét szótagúak sormetszettel, a negyedik sor 13 szótagból áll. Versfejekben: JOSEFNEC ISTOIRAJA olvasható, azontúl nincs értelmök.

42. s. *büdosnéjek*. Ezt a régi alakot találjuk tovább is, 194. s. *jegyzénéjek*. 202. s. *kihozatnéjek*. — 535. s. *megérténéje*. — 692. s. *eltemnéje*.

55. s. *megbüntet* = megbüntettetik, mint Batízinál, [Tinódi-nál (II. k. 414. l.).

57—60. s Ez a strófa nincs meg a Lug.-c.-ban.

67. 398. s. *rekkent*. Többször az előbbi kötetekben.

76. s. v. ö. Münch.-c. 66. l. *kevesse vartatuan vepeneo öhozia*. —

163. l. *kevesenne vartatuan*. — Érd.-c. 302. l. *Egy keves vartatwan*.

80. s. *meggyek* = mit tegyek. Az előbbi kötetekben is gyakran.

163. s. *sápolkodnak*. L. III. k. 418. l.

207. s. köv. sorokban csak az 1580. évi kiadásban áll: *ökrök*; Bornemiszánál s az ő nyomán készült másolatokon, *inők*-et találunk.

209. s. *hitván* = sovány, mint még ma is a közbeszédben. Göcseji mondás: *keveskit mékhítvánodott* a luó (megsoványkodott a ló). (Nyőr. II. 87. l.) Ily értelemben vehető a már 1171-ben előforduló *Hyduand*, *Hituand* személynév is.

217. 261. s. *szárból felnevekedének*. Jord.-c. 25. l. az árppa gyermekghed volt és az kender zárba eredeth.

313. s. A gyűrű átadása hasonló jelentésű Nagy Sándor históriájában is Ilosvainál (2565. s.) — Pathai István is 1592-ben Az Sacramentomokról. 15. levelén például írja: Ha tenéked egy fejedelem ígéri magát, hogy az ő országát neked adja, fiává akar fogadni, vannak, mint fejedelemnek sok szép drága jószági, arany, ezüst, drágakövek, stb. Mindezek közzül az ő te véled való végezésének és kötésének erősségére kiválasztja az maga pecsétes gyűrűjét és neked adja stb.

324. s. *országlátni méné*. — 651. s. *búza venni mennek vala*.

359., 532. s. *arczul borul*. V. ö. I. k. 345. II. k. 417. l.

395. s. *keserül* = szán.

396. s. *Nagy lelki rezkedve*. Lug.-c. *lelke rezketve*. Born. és Lipcs.-c. *lélek röttege*.

432. s. *sirbe*. Régen *sír* helyett *sér* szintén felhangon ragasztott. Molnár Albertnél is: *sírbe*.

472. s. *ebéll*, mint *beszéll* ebből: *ebéd*, *beszéd*.

475. s. *patvart keresnek*... Winkl.-c. 247. l. naddal agyonverettetől vala ees zamtalan *patwarokkal* zaggattatol vala. Münch.-c. 121. l. immagatoc tütöket *patuarozoekért* (orate pro calumniantis vos). — B.-c. 248. l. férfiat *megpatvaroztanak* (calumniabantur virum). Egyet. kv. 97. c. 194. l. calumpnancium confutuatione *pathuarkodokath galáztha*. — Patvar = ószl. potvori.

533. s. *reá fedd*. Lásd: II. k. 476. l.

601—604. s. az 1580. évi kiadás és a Lug.-c. szerint hibásan

áll a 605—608. s. előtt. Bornemiszánál s a Lipcs.-c.-ben ez a strófa van amaz után.

613—616. s. Nincs meg az 1580. évi kiadásban.

627. s. *nyakára csüggede* ... Molnár A. szótárában még *csügg* mellett megvan a *csügged* is pendere, propendere, dependere jelen-téssel.

III. Az eredeti szöveg hű lenyomatának csak az 1574. évi debreczeni kiadást tekinthetjük. (RMKT. 107. sz.). Ezt Heltai, a maga Cancionálejában — szintén 1574-ben — mondhatni tönkre téve bocsátotta ki. Nem csak a szerző nevét s a szereztetés évét változtatja meg, Nagy Báczait és 1570-et nyomtatva az utolsó strófában; — hanem az egészen annyit ront, hogy kiadásában alig lehet egy-egy hibátlan strófát találni. Mindezt azzal tetézi, hogy az első strófa után a Hunyadi János eredetéről szóló alaptalan mese oda foltozhatása kedvéért, még Bánkai összeviisszarontott szövegénél is szánnivalóbb 44 strófát told belé. Ezt ő — mint Krónikájában mondja, — «azoktól hallotta, kiknek atyjok szolgálta régen az Hunyadi Jánost és sok ütközetekben forgottanak véle.»

«Nem Bonfiniusból csak, hanem az igaz históriából egybe-gyűjtetett és egybeszőröztetett,» — írja a Cancionálebeli ézmlapon s mondja az általa csinált versekben. Ezzel az «igaz históriával» mindenkorra végzett a Hunyadiak korának megírója; ezek a strófák pedig minden kornak hirdetik Heltai vakmerőségét, melylyel magyar versírára adta magát. Nagy Bánkai Bonfinius után s hi-hetően Székely Estvánnak épen akkor megjelent krónikája nyomán szedte négy, tizenkilencz szótagos hosszú sorból álló strófákba e históriát. 6 + 6 + 7 eme sorok képlete. Ezek később hármankint alkották amaz igen kedvelt strófákat, melyekből a Balassa-vers keletkezett. Nagy Bánkai e hosszú sorok szigorúan megtartott tago-lásával elég jól folyó verset írt; míg Heltai a maga krónikájának prózájából, szóköztést, szórakást összetörve rontva eszkábálta meg — csak itt, a mindenes fiókban közölhető furcsaságát:

Szület után mikor írának ezer háromszáz kilenczvenkettőben,
Vala akkoron két úr, atyafiassak, Havaselvőföldében.

Az első Dán vala, a másik kediglen Mircse vala nevében;
Ezek egybe veszvén meghasonlottanak vala az ő földekben.

Az Dán vajda eszeit elvesztvén gyorsan török császárhoz küldé,
És attól az öcsese ellen magának népet segítségül kéréte;
Amurátes császár örüle néki és hamar nagy erőt küldé,
És Dánnak az öcsese evvel Havaselvőföldből gyorsan kirekede:

Az Mirese vajda felsieté hamar Budára Zsigmond királyhoz
 És szép ajándékokkal megajándékozván ötét, lábaihoz
 Esvén, igen könyörge néki, hamar lüsson Havaselvőföldhöz,
 Mert Dán vajda az öesese elhajlott, kötöte magát török császárhoz.

Hallván ezt Zsigmond király, megszólítá Mirese vajdát, néki monda :
 Ha igaz e hír, melyet mondasz, jól tötted hogy feljöttél Budára.
 Azután Mirese vajdától mindeneket megkérde és megtuda,
 Végre ötét Zsigmond király viszontak ékesen megajándékozta.

Mindjárt népeit egybe gyűtvén, szép renddel őket elindítá,
 Magyarországon általmenvén, Erdélbe béméne és megszálla
 Déván felől a szép völgyben, az Isztrigy folyóvíz mellett táborát,
 Hunyad vármegyében, minden népével, az kies Hunyad vár alatt.

Lön ott alkalmas üdeü múltatsága a szép Zsigmond királynak,
 Méglen a főemberek mind egybegyűték a népét ez országnak,
 Melyet el kell vala vinni ellene az havaselvő vajdának,
 Hogy engedelmessége alá hajtánája azt az koronának.

Az szép földön való jó lakásokban eluná az özvegységet,
 És az inasoktól titkon kérdé meg mind az környül való földet
 Ha szép népe volna, kiváltképen megkérde az asszonnépeket,
 Ha szépek volnának és szép szömély és karesú leánzó gyermekek.

A komornyikok mondának, hogy ott az vidékbe ők láttak volna
 Egy jeles szép leánzót, mely egy kazdag bojárnek házánál volna,
 Kinél szebb nem lehetne messze földön, mondának a komornyikok,
 Ha akarated volna, mü elmenvén, ezt te felségednek hoznók.

Mikoron estve a szép leánzó a királylyal szömbé állana :
 Felséges uram ! én az nemes jó Morszinai nemzetből vagyok, monda,
 Ha töled megterhesülek, mint lészen nékem és fiamnak dolga ?
 Erre légyen te felségednek és énnékem előszer fő gondja.

Ha megterhesülsz tölem, monda Zsigmond király a szép leánzónak,
 Gondom lészen reád és szép jószágot adok néked és fiadnak,
 Nemzetségedet is nagyobb méltóságra viszem és tekintötire,
 Ebben bizonyos légy, ne félj semmit, mondom ezt én emberségemre.

Ezután elindítá a király seregét be Havaselvőföldbe,
 És megvíván oláhokkal, törökekkel, övé lön győzedelme,
 Minden népével az országon által Nikápolig el-béméne,
 És azt törvén és mind elrontván, annak utána úgy visszatére.

És Erdölbe visszajöven esmét az előbeli helyre szálla,
 Estve esmét az Morszinai szép leánzót magának hozatá.
 Monda az néki: Felséges uram, tőled higgyjed megtörhesültem,
 Immárkérlek, viseld gondomat merthiggyjed, igen nehéz az én ügyem.

A király számlálá az üdöt, tehát majd négy holnapot találá,
 És egy gyűröt ujjából kivonván, azt az Morszinainak adá,
 Hogy ez volna nála jegyül és mindeneknek ellene tartaná,
 És azonközbe az Istentől ő áldomását nagy vígan várná.

Bőv költséget is ada néki, mind ő magának s mind a gyermeknek,
 És azután indítá minden népét, hogy Budára felmennének,
 És ott az országra mindenképen gondot viselne és vigyázna,
 És békekességben az ő hív alatta valóit megoltalmazná.

Vala ott az üdőben egy havaselvő bojér, Voik Buthi,
 Ki kiszekett vala onnét, mert nagyok az ország egyenletlenségi,
 Avval közli vala ügyét a szép Morszinai és minden dolgát,
 Mutatván néki kazdagságát, végre házasságra adá magát.

Azonközbe Mirese vajda az Voik Buthit elhivatá haza,
 És minden elvött jószágát, marhát épen vissza néki adatá,
 És bevívén a szép Morszina feleségét, együtt lakék vélle,
 Nem sok üdő múlva leesvén Voik Buthinak szép fiat szülle.

Megkeresztelvén azt, az anya Jankula neve lönne, kíváná,
 És mindenkoron az urával a gyermekre lön igen nagy gondja,
 Hogy azt szépen felnevelhetné és mindenképen úgy megtarthatná,
 Mint Zsigmond király erőssen néki parancsolta vala, az ő atyja.

Egy üdő múlva, mikoron Zsigmond király esmét haddal jött volna
 Havaselvőföldbe és ott törökek ellene víni akarna,
 Az Morszinai szép asszon, Voik felesége, Jankulát felvön,
 És bemenvén, király elejbe mind az Jankulát s mind az gyűröt tön.

A király látván az gyűrét, mindjárt Jankulának igen örüle,
 Az asszonnak meghagyá, hogy üdő múlva szép Budára feljöne,
 Ott mindenről ő néki jó válasza és gondviselése lönne,
 Kün nemcsak ő és az ő édes fia, sőt nemzete is örülne.

Sigmond király mikoron az oláhokkal és törökekkel vitt volna,
 Visszatére azután minden népével, méne Magyarországba;
 Az Voik Buthiné szép asszon is Jankulával ottan indúla,
 És Erdélyországba bójóven, házájában Hátzogban megszálla.

Üdö múlva monda az asszony bátyjának Morszinai Gáspárnak:
Énnékem ez kis gyermekkel útam volna Budára, de Budának
Én nem tudom sem útát, sem tudom az ő kezel vagy messze voltát,
Ezokáért jó bátyám velem jő és mutass meg annak az ő útát.

A bátyja felele néki: jó hugom nem tud-d-é? sántának Buda
Igen messze; mit járnál ott? az asszon bátyjának szóla és monda:
Jó bátyám, semmi mórállásom ott nem volna, hajtengem nagyszükség,
Használ kis Jankula véle, sőt mindnyájan nemzetül, ha velem mégy.

Morszinai Gáspár elsodálkozék rajta, a dolgot hallasztá,
Azonközbe az hűga Jankulát a földre ülteté és mosá
Ruhácskáit és póláit. Addig Jankula erőssen síra;
Hogy megszűnnék a nagy sírástól, király gyűrőjét kezébe adá!

Jankula elhagyá sírását és játszódozék a szép gyűrővel,
Egy holló látá egy fárol az gyűrőt, alászállván raggadá el;
Jankula erőssen kiáltani kezde; az anya oda futván,
Keresni kezdé a gyűrőt, imé tahát fénlik az holló orrában.

Halálra megijedvén és bátyjához futván kezde könyörgeni:
Srerelmes bátyám meggyüünk? az holló szerencsénket el fog veszteni,
Mert orrában az király gyűrője, melyet jegyül ada énnékem
Midőn akarátját művelém, ígerete után hálna vélem.

Ha ezokáért a gonosz holló a király gyűrőjét elviszen,
Nem fogja a király megállani az ő ígéretit, azt hiszem;
Sőt annálkül nem merek soha ő felsége elejbe körülni,
Sem merem soha az Jankula dolgát ő előtte említeni.

Morszinai Gáspár a bátyja, ottan tegzét és éjét raggadá
És oda menvén az hollóhoz, egy szép nyillal hozzája aránza,
De az hertelenkedésbe hibát tön és mindjárt a holló elméne,
És a király gyűrőjét az orrában hordozván, más fára vivé.

Az bátyja utána sietvén más fán alól más nyillat bocsáta,
És avval nem tön hibát, hanem egyenest az melyébe talála,
Hogy az holló aláesék mind gyűréstől az fa alá eleibe,
Melyet nagy örömmel mind nyilastól és gyűréstől önéki vive.

Morszinai Gáspár ez okáért értvén hűgától kiály dolgát,
Felvevé hűgát és annak szép fiát és keresé vélek Budát.
Egy nap midőn az király az piacon ebéd után mórálna,
Az szép Morszinai, gyűrőt kezében viselvén odá járula.

Es megmutatván királynak a gyűrét, eképen kezdé beszédét :
 Felséges uram! lásd meg e gyűrét arról a gyermeket ítéljed
 Megemléközzél nagy ígéretedről és ne hadd szegény fejemet,
 Ez te fiad a szép Jankula ne hagyjad és szegény nemzetemet.

Zsigmond király egy kevésbé pirulván, mindjárt a gyermeknek mosolga
 A szép gyűrőt vissza a szép Jankula fiának kezébe adá :
 Jól tótted hogy felhoztátok a gyermeket ide hozzám Budára,
 Gondodat viselem, emelem nemzetedet, ötet teszem úrrá.

Bán Ferenczet mindjárt a király megszólítván és meghagyá néki :
 Ezekre gondod legyen, minden elegek legyen, szállásra vidd ki,
 Ne hagyjad felejtennem az ő ügyeket, hanem juttasd eszembe,
 Hogy olykoron örömmel haza bocsássam kéncses Erdélbe.

Bán Ferencz jó szállásra vivé őket egy jeles polgárhoz Pesten,
 Es ott mindennap jól tartá őket, mint egy jeles menyekézésben,
 A király a kis Jankulát gyakorta általhozatá Budára,
 És csak magának lévén, jádézék véle, marakkal forintot ada.

Egy holnap múlva Bán Ferencz eszébe vevé királynak vigasságát :
 Felséges király! üdö volna jó válaszzsal bocsátni Jankulát,
 Megajándékozni ötet és nemzetét, de főképen az anyát,
 Mert ha Jankula élhet, higgye felséged, megmutatja magát.

A király a Morszinai nemzetnek szép jószágot elintéze,
 Húgoknak és a szép Jankulának Hunyad vármegyét elvégezé,
 Es szép leveleket íratván, az önne secretumát rányomá,
 Hogy őket hamar azokban iktatnák, erdéli vajdának hágyá.

Mégis hágyá Bán Ferencznek : egy száz forintot adna s költséget
 Az arany gyűrös hollót adá nekik, hogy az lönnö ő czímerek,
 Mind Jankulának üdövel, a mellett az ő egész nemzeteknek,
 Oly válaszzsal elbocsátá őket Budáról és lön nagy örömek.

Ebből neveztöték azután az Jankula, Hunyadi Jánosnak,
 Ezokáért ne higgy ember az hízelkedő olasz Bonfinusnak,
 Ki valami hazug szín alatt olaszt csinál Hunyadi Jánosból,
 Mert az az igaz história felölle, légy bizonyos, higgyed jól.

Nem neveltetött Budában király alatt, Pesten sem holt az anyja,
 Hanem Vajda-Hunyad mellett ott fekszik az anyja egy Telek faluba ;
 Hunyadi János inaskorában előbb Csákiakat szolgálta,
 Azoknak udavarába napról napra emberségét megmutatá.

Azoktól elbúcsúzván szolgálni kezdé a csanádi püspöket,
 Üdö múltván tizenkét lóval szolgálá a zágrábi püspöket.
 Onnét azután egy fő vitézlő úr alá szakada jó Magyarországba,
 Ez okból megesmérteték a felséges királynak udvarába.

Annakutána mikoron Zsigmond király Olaszországba méne,
 Felkészüle Hunyadi János szolgáláival és béméne vélle,
 És ott Filepnél, az medioláni nagy hercegnél megmarada,
 És tiz lóval azt nyihány esztendeig emberségesen szolgálá.

Onnét visszajövéen Magyarországbán, török ellen vitézkedék,
 Egy olykort az ő vitéz társaival Misiába ügyeközek,
 És ott egy agg görög kalastramot kalogoroknak feldúlának,
 Melyből Hunyadi János társaival kazdag kéncset kihozának.

Nagy szép ékességgel esmét Németországba királylyal felméne,
 Egy üdeig oda múltván nagy névvel és dícsérettel tére,
 Azután hadi tisztekben vitézül s jámborul kezdé viselni,
 Magát minden emberséggel mind nagy mind kicsinhöz jól meg-
 mutatni.

Hunyadon egy szép várat épüttöte szépen fen egy magas hegyen,
 Az Gerébek nemzetségéből hozza feleséget nem késen,
 Az Erzsébet asszont, a nagy Szilágyi Mihálynak édes szép hűgát,
 László hercegnek és a felséges Mátyás királynak édes anyját.

Az több tisztek után ráveték erdéli nemes vajdaságot,
 László király elveszése után az egész gúbernátorságot.
 Mely jámborul és vitézül cselekedett légyen ő mindezekben,
 Ezeket mind renddel előszámáljuk ez históriás énekben.

A mi már Nagy Bánkai szövegét illeti, első szavaival a lantosok szokott módja szerint kezdi énekét, s azután hiven követi Székely Estván krónikáját (lásd ennek 203. s. köv. leveleit). Székely előadásával érdemes összevetni Szádüddin török történetíró művének Hunyadi csatáira vonatkozó részét. Hű fordítását lásd Vámbérytől, *Magy. tört. tár.* XI. 197. l.

4. s. *Jankula vajda*. — Heltai krónikájában írja, hogy megkeresztelvén azt, Jankulának nevezék őtet. Hunyadi neve ezen oláhos alakjánál általánosabb volt a szerbek, törökök s magyarok által egyaránt használt Jankó név. Maig fennmaradt ez a bács-megyei Jankovác helység nevében, melyet mindaddig Csószapa néven ismertek, míg Albert király 1438-ban egy részét más birto-

kokkal együtt a két Hunyadinak adományozta. A XVI. század végén még Csőszapa vagy Jankó-szállása néven írták e falut a törökök adórajstromaikba, ma már csak Jankovác s a környéken Jankó néven ismeretes. (*Hunyadiak kora I. 143. l. — A defterekről 12. l.*)

20. s. *Visegrád* néha *Misegrádnak* írva fordul elő. — Lehet, hogy népetymologiai alapja is van ennek az olvasásnak, de az sem lehetetlen, hogy olykor a *Wisegrádot* olvasták egyesek *Misegrádnak*.

21—24. s. Kottannerné emlékirataiból kitérnik, hogy ő az elorzott koronával 1440. február 21-én ért *Visegrádról* Komáromba *Erzsébet* királynéhez, ki másnap 22-én reggel szülte meg fiát. A Nagy Bánkai előadásával egyező, és ellenkező adatok össze vannak állítva *Hunyadiak kora I. 174. s. köv. l.* — Székely Estván így írja le: *Erzsébet a koronát helyére nem tévé, hanem az előkötőbe elrejté és annak a tokát betevé — — de ezt senki észébe nem vette.*

34—36. s. szintén Székely után, kinél: *a szent Estrán koronáját kiverék fejéből, a kit vele temettek vala.* — Bonfiniusnál: *quam vero corona defuisset, quam regina sustulerat, e simulacro divi regis, quod in sacello colebatur, placato numine, praereverenter diadema sumtum et re jubente in coronandum Poloni caput usurpatum est.*

40. s. Székelynél: *Dienes Cardinál és a Gara László bán, ki akort úsztil Visegrádot tartja vala.*

42. s. *Czikárdi monostor.* Turóczinál, Székelynél: *czikádori monostor.* — Bonfinius Szekszárdot ír.

49—52. s. Székelynél: *megveretének a Hunyadi Jankó által.*

54. s. Giskra nevét Székely is Izkrának írja.

55. s. *kastély*, azaz erősített hely, castellum. Székelynél is: *mindenütt a templomokból és erős házakból casteliokot kezdének csenálni és azokba prédálni.*

64. s. Szék.: *Heet holnapig mind éjjel nappal igen ostromlatá.*

65. s. Szóvátit Turóczy, Székely Zovan-nak írja.

71. s. Szék.: *Azért Ammurates nagy sziggyensíggel sok vitézinek halála után megtére földébe.*

77—78. s. Szék.: *nagy népet támasztrán kezdé rablani Fejervárnak tartományát.*

82. s. Szék.: *második hada lőn a Hunyadi János által (László királynak), Nándorfejervárnak belőlle, az császár halmánál az Izsák vajdával stb.*

87—88. s. Szék.: *kire red mene a János vajda, és eltervén őtet, mind Szenderőig vágatá népét.*

96—103. s. Szék.: *hátat adván eljöve előttök és azonhelt több népet támasztván utánok mene és megveré a Meszet béget, holot mindkét fiával össze elvesze a bég.*

105—112. s. Bonfinius után, szabadon.

113—116. s. Szék.: *Kin megijede a moldovai és az havaselföldi vajda, kik immár török pártok valának és szánák, és szabad akarattok szerint László királyhoz eskűnek.*

128. s. Szék.: *ki miatt lőn őnéki mindenütt nagy dicsérete.*

137—141. s. Szék.: *holott az Hunyadi János meghagyván a királt a népnek felével mind Galliopolig rabola, mely rablásba ötször lőn ütközete, de mindenkort jó szerencsével.*

148—150. s. Szék.: *Azért ez egy hadnak járásába hatszor veré meg a törököket. — — megvervén őtet megfogá és ajándékon adá a László királynak.*

151—155. s. Szék.: *Kin megijede az Ammurates és tíz esztendeig való frigyét kire a László királtól, kit a király megengede, de ily ok alatt, hogy Rácországot mind Szenderővel össze meg adja a rác deszpotnak, ő is pedig elbocsátja a natoliai passát.*

160. 167. s. Julianus helyett János áll a debreczeni kiadásban, míg Heltainál Julianus.

163. 164. s. Varanó = Várna. (Mindkettő magyar helynév is.)

169. s. Szék.: *de mindezáltal a győzedelm a töröknek álla.*

176—178. s. Szék.: *János vajda pedig havaselföldébe bolyga, holott őtet a Dragul vajda megfogá, de nem sok nap múlván, megajándékozván őtet Erdélysigbe kísérteté.*

189. s. Szék.: *egy fiával össze fejét véteté.*

209—228. s. Inkább Bonfinius mint Székely után.

229—244. s. Székely szerint.

245—252. s. Turóczi szerint.

253. sortól kezdve ismét Székely szerint halad. Feríz béget Turóczi Fricz bégnek írja s ő utána Székely, Heltai és a kik ezek után indultak, szintén Friczet írják. — *Bidujó* = Vidin; Székely *Bidin*-nek, mások *Bodon*-nak írják.

288—296. s. Mint már Toldi megjegyzé, «Bánkai Székelytől vette át a Hunyadi czímere magyarázatát is, melyből egyenesen a népmonda szól.» E népmonda csupán a Mátyásra vonatkozó rész, mivel a magyarázat valóban olvasható V. Lászlónak 1453. február 1. én Pozsonyban kelt oklevelében: *Que profecto armorum*

additamenta ne ab re per nos facta aut sine virtuoso rerum typo prestita videantur, significacionem eorum et causam exprimere non negleximus. Que enim forma leonis rubri in campo albo in statu et modo supra expresso addita conspicitur, significat antefatum Comitem Johannem superioribus nostre absencie temporibus, quibus videlicet post sedatum huius regni nostri disturbium ipse Comes Johannes officium Gubernacionis Generalis cum suo honore et onere sustulit nostro nomine et supportavit ea omnia, que pro defensione Regni nostri et nostro Jure tuendo opportuna fuere in sincera fide et solitudine, que sinceritas per colorem album designatur, egit, exercuit et operatus est. In quibus quoniam virtuosa bella plurima suo et suorum sanguine resperso magno animo et leonina ut dicere solent audacia plerumque confecit, pugnantia leoni et cruento non indigne assimilatus est, quod autem additum est leonem ipsum altero suorum anteriorum pedum coronam auream tenere et offere aperte designat, quod Comes Johannes supradictus Corone nostre Jura et possessionem eorundem suis laboribus, suisque sudoribus ab impugnancium manibus erepta et fideliter conservata, devota promptitudine maiestati nostre obtulit, ac restituit suaque precipua assistencia, nos ad eorum regimen feliciter introduxit. (Hunyadiak kora X. 366. 367. l.). — Ez utóbbi sorok helyett írja Székely, hogy mely czímernek adásával a királ jövendőt monda neki, hogy jövendőre az oroszlánya lába, azaz az Hunyadi János fia a Mátyás, kiragadná fejéből a koronát. Székelynél még csak a czímer adásával, Nagy Bánkainál már szószerint mondja a király a jövendőt.

288. s. *verhenő*. Münch. c. 44. l. Estve lévén úgy mondotok, *derhenő* léssen mert *verhenő* a meny.

336. s. *mendörgő* = villám. Ma a *mennydörgő mennykő* együtt jelenti azt. V. ö. Ilosvai, Nagy Sándor. 391. s.

345—360. s. Hunyadi e beszédének első fele csaknem szószerint olvasható Székelynél.

417—420. s. Nagy Bánkai szóról szóra Székely leírását «rendelé versekbe», csupán a *piros orczájú* két szót hagyta el.

423. s. *Kinek az kisebbik*. A codexekben gyakran olvasható szókötés: Döbr.-c. *ugyan szólál miként hyht asszon embereknek egyik*. Ehr.-c. 13. *kiknek egyik vala szent Bernáld*.

IV. Ez az ének a LXXI. zsoltár után készült. Megvan Bornemisznál CCXXVII. lev. — Unitar. é. k. 516. l. — Gönczinek, s általában a reform. énekeskönyvnek is minden kiadásában egészen a legutóbbi szerkesztésig, valamint a Mennyei zengedező kar. 692. l. de a végső strófa elhagyásával. E helyett Gönczinél:

Légyen dicséret és nagy tisztesség úristen tenéked.
Te szent fiaddal, mi megváltónkkal az Jézus Krisztussal,
Légyen áldásban a megszentelő szentlélek úristen.

A szerzetetési időt magában foglaló utolsó versszak csupán a bártfai (1594) énekeskönyvben a 252. lapon. A Lugossy c.-ben a 120. levélen, hol az itt közölt strófa is olvasható. — A 2. 12. és végső strófa híjával a Kajoniféle énekeskönyv 450. lapján, hol szintén a Göncziféle doxologia az utolsó versszak, de változtatva.

Szkhárosi Horvát András «Szánjad úristen stb.» kezdetű énekét, melynek nótájára Nagy Bánkai a magáét szerezte, lásd II. köt. 199. lapján.

Siklósi Mihály.

Siklósi Mihály az első reformátorok egyike volt. Ránk maradt egyetlen énekének Dévayé és Batiziéi mellett volna helye, mert működése bátran 1530—1544 közé tehető; de azon körülmény, hogy sem énekének szerzetetési ideje, sem életének bármely szakasza határozott évszámmal meg nem jelölhető: csak ide, a XVI. század közepe előtt már írni kezdett költőksorába juttatta. Itt fogjuk megkísérteni az adatok egyeztetését, melyek ellentmondása meglehetősen homálylyal vette körül Siklósi alakját, kiről pedig nemcsak a hagyomány emlékezik egész határozottsággal, hanem énekének versei is hibátlanul hirdetik nevét.

A hagyomány szerint Baranyában, Siklóson és környékén működött mint reformátor. A történeti hitelességüknek tekinthető feljegyzések némelyike Sátoralja-Ujhely reformátorává, majd Perényi Péter udvari papjává teszi, kit Kopácsival és Sztáraival együtt ő ismertett volna meg a reformáció tanaival. Azon történeti forrás, melyről a II. kötet 441. lapján szóltunk s melyből Geleji Katona merítette, később Pósa-házi és Tolnai István által is használt adatait, mélyen hallgat Siklósról, de említi Ujhely reformáltatását s ezt Szilvási Mihálynak tulajdonítja. Gönczi György ellenben Félégyházi Tamásnak 1586-ban megjelent újtestamentomához írt ajánlásában, a reformátorok közt első helyen említi «Siclosi Mihályt az fölföldön Uyheliben Pereni Péter idejében.» — Tehát a Siklósi és Szilvási név áll egymással szemben. Amazt a minden tekintetben megbízható Gönczi írja jóval a XVI. század vége előtt, emezt a XVII. századi Geleji egy általa talált kézirat

nyomán. Gönczi az általa 1580 előtt szerkesztett énekeskönyvbe Siklósi énekét is felvette, s biztos tudomása lehetett a 30—35 évvel azelőtt még életben volt szerzőről, ha azt személyesen nem ismerte volna is; míg Geleji csak azt adja elő a mit írva talált. Bajos feltenni, hogy Gönczi a legelső helyen említett név leírásánál tévedett volna, s inkább valószínű, hogy a következő századi másoló (Geleji) követett el hibát. S mivel a Siklósi név ma is kétségtelen hitelességű, a Szilvási név pedig Geleji másolásán kívül semmi alappal sem bír: a Szilvási név mindenütt egyszerűen Siklósiira igazítandó.

A kik a reformáció terjedésének hézagos történetét s a terjesztők hiányos névsorát Főlegyházi után adták elő, megmaradtak a Siklósi név mellett, a kik Gelejit követték, a Szilvási nevet tartották meg; a kik pedig mindkét előadást figyelembe vették, mind a két névnek helyet adtak s Szilvásit Újhely reformátorává tették, Siklósit pedig Perényi Péter udvari papijává. Így kívánja a dolgot tisztába hozni Budai Ézsaiás is (Hist. II. 74. l.) midőn azt írja, hogy «legelsőben Perényi Péter vette bé a Luther tudományát, a ki temesi gróf, Abaúj vármegyei örökös főispány, Zemplén vármegyében Terebesnek és Sátoralja-Újhelynek; a Dráván innen Siklósnak, túl pedig Valpó várának ura volt. Régi vallásbeli értelmét sátoralja-újhelyi pap Szilvási Mihály változtatta meg, a ki az újhelyi eklésiát is, már 1521. kezdette reformálni. Másfelől oktatta az udvari papja Siklósi Mihály, a ki vele akkor is, mikor egyik jószágából a másikba utazott, együtt szokott járni. Ezen főembernek védelme alatt terjedt a reformáció, mind a Bodrog, mind a Dráva melyékén, mind a tömösvári bánátban.»

Annyi bizonyos, hogy mind Újhely, mind Siklós Perényi birtoka volt; az sem vonható kétségbe, hogy Siklósit a nagyobb hitelt érdemlő forrás mondja Újhely reformátorának s később XVII. századi hagyomány jellemző vonással emlékezik róla, mint siklósi predikátorról. Ezen az alapon, ha Perényinek folyton vele utazó udvari papijává nem tesszük is, természetesnek látszik, hogy siklósi, midőn Perényi egyik birtokán — ha talán nem is épen 1521-ben — megalakította a gyülekezetet, annak egy másik birtokára ment, hogy ura pártfogása alatt ott is ugyanazt tegye. Ez esetben más valaki lehetett már az az újhelyi pap, a kiről Stöckel Lenárd 1540. apr. 29-én írja Réwai Ferenczhez, hogy Perényi néhány napra tömlöczbe vettette, a miért ez, a Perényi és Dévai B. Mátyás közt, az úrvacsorabeli kenyér természete

felett támadt véleménykülönbség alkalmával szintén Dévaival tartott. (*Frankl V. Révai Ferencz fiainak iskoláztatása 56. l.*)

Az Újhely és Siklós közt eső távolságot alig lehet akadály-nak tekinteni, kivált ha elgondoljuk, hogy Siklósinak Siklós szülő-földe is lehetett. Itt s ennek környékén nagy dicsérettel emlegették nevét egy század múlva is. Perényi — ki elfogatása előtt állandóan is lakott Siklóson, különösen kedvelte a hihetően szigorú erkölcsiség-tekövetelő s nyíltan feddődző papot. Ezért gyűlölhette a léha udvari nép, melyről fel van jegyezve, hogy nem egyszer az udvar színe előtt konczolta volna fel, ha Perényi mindannyiszor pártját nem fogja vala. (*Lampe. 664. l.*)

A mi Sátoralja-Ujhelynek 1521-ben reformált gyülekezetéé alakulását s ezzel mintegy összefüggőleg azt illeti, hogy Perényi legelsőbben vette be a főurak közül a Luther tudományát; jegyez-zük meg azon még eddig figyelemre nem méltatott adatot, hogy Perényi Péter 1527. tavaszán még nem volt a reformáczió híve. Szerémi György ugyanis ekkorból írja, hogy Perényi Péter kér-tére ő rendelt hozzá egy Verebéli Gáspár nevű papot udvari káp-lánnak s az a Szerémi, a ki a lutheriánusokat amennyiszor teheti annyszor átkozza, még akkor ez oldalról gyanúba sem veszi Perényit, a kinek különben épen ez alkalommal nemcsak magá-nak jut ki a nem nagyon tisztességes címekből azért, a miért Ferdinánddal értekezett, hanem a szerző, saját elbeszélése szerint Perényinek általa beállított káplánját is megtépi és agyalja. (Cap. XLIX.)

Perényi 1542. októberében került Ferdinánd fogságába, honnan többé ki sem szabadult. Nem tudjuk, élt-e Siklósi még ekkor s ez esetben mi sors várt rá pártfogója elvesztése után? — az azonban kétségtelen, hogy Baranyának Sztárai előtt ő volt leg-sikeresebben működő reformátora, sőt munkásságok színhelyét tekintve, úgy látszik, hogy mind Sáros-Patak és Sátoralja-Ujhely vidékén, mind Baranyában ő volt a jég- és úttörő. Amott Sztárai és Kopácsi, emitt megint Sztárai lépett nyomába.

Halálának ideje s módja egyaránt ismeretlen előttünk, mert nem áll az, hogy ő lett volna azon Mihály deák, kit Szerémi szerint 1543-ban, midőn a gyámoltalan Vas Mihály Siklóst Szoli-mánnak feladta, a Pécs felé vivő úton a törökök utólérvén, fejét vették s a nagymennyiségű kincset — mit magával vitt, elrabolták volna (cap. CIX.). Ez a scholasticus Michael deák, siklósi castella-

nus volt, a mire már a mi öregünk még sem vállalkozott, noha a töröknek épen nem volt barátja.

Félreismerhetetlenül kitűnik ez énekéből, melyet az LIII. (LIV.) zsoltár momentumaiból alakítva szerzett. Hogy a pogány nép alatt egyenesen a törököt értette, kit a bűn ostoraképen küldött Isten a nemzetre; egész éneke mutatja. Ez «ellenség» ellen hívja segítségül az Istent, ki másokat is «megsegítvén, hadat megvertének, ellenségeken erőt vötte nek»: «ha benne bízunk, ő az mi hadnagyunk!» Míg Nagy Bánkainak szintén zsoltárból alakított utolsó énekéhez a szerző elkényszeredett állapota is megindító részletekkel járult; addig Siklósinál majdnem ellenség gyűlölő hangon vegyül a hazafi érzés, a különben keresztyén énekké változtatott zsoltár szabadulásért esdő reménykedése közé.

Versfejeiben: MICHAEL SUCLJOSI D olvasható. Strófaí-
nak 1. 3. sora 5+5, — 2. 4. sora pedig 5+6. szótagból áll. Mind a négy sort egy rím köti össze.

Megvan Born. CV. lev. — Gönczi 90. lap. s ez utóbbi nyomán a ref. énekeskönyv utolsó szerkesztéseig, ennek minden kiadásában.

Végkecskeméti Mihály.

Végkecskeméti Mihály és Siklósi Mihály zsoltárból készült éneke Gönczi György énekeskönyvében egymás mellett jelent meg 1592-ben s attól kezdve majd minden reform. énekeskönyvben így találjuk őket a legutolsó szerkesztésig. E kiadásban sem akartuk e régi szomszédokat különválasztani. Megjelölhető évszámot sem a szerzők életéből nem találunk, sem énekeik szereztetése idejét nem tudjuk. Siklósi nézve még mondott valamit a hagyomány, de Végkecskemétire alig tud megszólalni.

Neve Kecskemét szülöttének mondja s e város mindig is a magáénak vallotta. Annyival örömebb tette ezt, mivel egyetlen protestáns vallású papjának neve sem maradt fen az 1594-dik évet előző időből. Ebben az esztendőben «Mihály uram az prédikátor» Kecskeméten, a ki Hornyik vélekedése szerint (*Kecsk. város tört.* II. 116. l.) a helybeni származású Kecskeméti Végh Mihály volt.

Nagy István (*Fud. gyűjt.* 1823. VI. 87. l.) összeszedvén a kecskeméti származású írókat az időszám rendje szerint, így kezdi: 1. Vég Mihály református, írt 1535-dik esztendő körül egy szent éneket, mely stb. — Nagy István nem mondja Véget papnak;

forrásáról sem szól, melyből merített, de az hihetően az ének verseihez fűződött hagyomány volt. Az ő maga gyanítása-e az 1535-dik év körüli idő, vagy ezt is a hagyományból vette? — nem tudhatjuk. Azonban egyéb pozitív adat hiánya miatt, fogadjuk el e két említett évszámot nyomozásunk kiinduló pontjául.

Feltehető, hogy olyan tanult ember, a ki 1535 körül íy éneket írt, külföldi iskolát is látogatott s ott ismerkedett meg a reformáció elveivel. 1521-ben, tehát két évvel előbb, mint Dévait és Kálmáncseit s négy évvel később, mint Tordai Benedeket, a krakkai magyar tanulók névsorában találjuk *Michael de Kectemety* nevét. Ha e nevet énekszerzőnk nevének vesszük, mely a versfőkből így olvasható ki: MICHAEL VEGKECKEMETI AHS, akkor Nagy István állításának hitelét neveljük.

A krakkai tanuló visszatérvén, szülő városában találhatott valami foglalkozást s állandóan ott telepedett meg. Talán első indítója volt ott a reformáció ügyének, mely már 1564 előtt átélte küzdelmei súlyosabb részét s híveinek száma annyira szaporodott, hogy ezek az öreg kőtemplomot, épen úgy mint Mélinsz tanúsága szerint (Arany Tamás 122. l.) Budán és Tolnán, közösen használták a róm. katolikusokkal. Ez nem eshetett meg a nélkül, hogy egyik mint másik részről történt «szó beszéd, szitok és egyéb egymáshoz való szó» olykor, sőt talán «gyakorta» is összeütközéseket ne idézett volna elő «a kétféle nép között». Mindezek eltávolztatása végett 1564. évi husvét nap után való első szerdán, tízönegy óra koron a kecskeméti pápista hitön való eskütt bírák és polgárok mind az pápista körösztényökkal egyetömben úgy egyesödték meg az Luter körösztényökkal az öreg kő templom felöl, hogy ezek azt amazoknak engedték. Ez levél Kecskemétön költ Végh Mihály feő bíró házánál. (*Hornyik, id. m. II. 225. l.*)

Az 1521-ik évi krakkai tanuló 1564-ben még nem igen volt túl életének 70-dik esztendején s így épen azon kort élte, melyet községeink még nem nagyon régi felfogás szerint, mondhatni megkívántak bíráiktól. Az 1535-dik év tája, melyre az ének szereztetésének idejét teszi a hagyomány, szintén alkalmasan esik e korszakba. Kecskemétnek tehát 1564-ben nem papja, hanem főbírája lett volna énekszerzőnk. Így volt 1560-ban — újabban előkerült oklevelek bizonyítása szerint — Valkai Kelemen is, az 1545-dik évi énekszerző (*II. k. 271. l.*), Gyula városának főbírája. (*A békés-vármegyei régészeti és miv. tört. társulat évkönyve. 1880. 81. l. — Békés várm. hajdana. II. 167. l.*) Valkairól nem tudjuk, hogy

Gyulán született volna, de Véghről bizonyos, hogy kecskeméti ember volt. Kora, valamint énekéből is kitetsző tanultsága és sejthető igazságszeretete, elég érdem volt arra nézve, hogy szülővárosa bírói székébe emeltessék.

Régi magyar énekszerzőink közül azok, kik egyik vagy másik zsoltárt foglalták versekbe, többször megengedik magoknak azt a szabadságot, hogy a zsoltár egyes kifejezéseit saját viszonyaikhoz idomítják. Ez az idomítás a paraphrasis határait néha igen is kiszélesíti s oly gondolatokat is von azok közé, melyek az eredeti zsoltár szövegéből sehogysem magyarázhatók ki. Ilyenmű példa e kötetben is Nagy Bánkai utolsó éneke, s ez lehet az oka, hogy nem is minden énekeskönyv veszi a «Ne hagyj elesnem» kezdetű éneket zsoltár számba. Az orthodoxia és kritika egyenlően megróhatja szerzőink emez eljárását; természetes okát azonban nem tagadhatja. A zsoltárfordító, ha szabadon választhatott, mindenestre oly darabot szemelt ki, melynek tartalma gondolataival, érzelmeivel, hangulatával egyezett vagy rokon volt. A versírónak vallásos buzgóság ragadta lelkét s nem mindig állhatta meg, hogy a zsidó szent költészet eszméi közé keresztyén elveket s nem ritkán nomenclaturát is ne vegyítsen. A héber előadási mód, a parallelismus, gyakran megakasztotta a röviden írni s kivált verselni nem igen tudó fordítót. Mit kiegészíteni nem bírt vagy nem akart, egyszerűen elhagyta s a mit érdemesnek tartott megragadni s kifejtetni, azt az elhagyott részek után maradt hézagok pótlása végett is nyújtotta és terjengette. E fodrok, ránczok köze a tartózkodni hajlandót is csábította arra, hogy lelke buzgóságának nyiladozó virágaival együtt azon tövisekkel is töltse meg, melyeket a világ, az emberek kiméletlenül szúrdaltak érzékeny szívébe.

Ez utóbbiakból Vég K. Mihálynak is kijuthatott a maga része honfitársai körében, de ezt inkább választásából mint kifakadásából gondolhatjuk. A zsoltárnak tartalma, melyre választása esett, olyan, hogy a ki «nagy búsultában, baráti miatt volna bánatban», mindent feltalálhat benne «panaszkodván nagy haragjában». Talán többet, mint a mennyire a fordítónak oka és szüksége volt. A szöveghez sokkal inkább ragaszkodik, mint kortársai némelyike s paraphrázisa mindvégig annak értelmét igyekszik magyarázni s visszatükrözni. Lényegest, semmit sem hágy el, az eredeti szép helyeit teljesen átérti s ügyesen, czikornya és laposság nélkül tudja visszaadni, mint p. o. a 65—68 sort. A zsidó elveket nem cseréli fel keresztyén morállal, a zsoltárt meghagyja zsoltárnak.

A panaszok, kifakadások abban mind felfalálhatók, úgy hogy a fordító a maga baját csak annyiban emlegeti, a mennyiben azok a zsoltár íróival egyeznek. Még leginkább a 33—40. sorra lehetne mondani, hogy kissé szaporáz, vagy szappanoz s hogy hátha nem is a Dávid «városát,» hanem a magáét orozázza, mikor írja, hogy

Egész ez város rakva haraggal,
Egymásra való nagy bosszúsággal,
Elhíresedett az gazdagsággal,
Hozzá fogható nincsen álnoksággal.
Gyakorta köztök gyűlések vagynak,
Özvegyek, árvák nagy bosszút valnak;
Isten szavával ők nem gondolnak,
Mert jószágokban felfúvalkodtanak.

Talán mégsem, hiszen ő is «ott születött, annak ötte könyerét!»

Az ének versalakja megegyez Siklósi énekeével s attól csak annyiban különbözik, hogy itt csupán a negyedik sor hosszabb egy szótaggal a többinél s nem a második is, mint Siklósinál. Megvan Gönczinél s a ref. énekeskönyv utolsó szerkesztéseig minden kiadásban, mindjárt Siklósié után. Felvette a Kájoni féle é. könyv is (515. l.), de sok változtatással s megcsonkítva. A 3. strófa ntán ezt az egészen újat találjuk:

Mert hamisságot reám költöttek
És bántásomra ők igyekeztek;
Nagy haragjokban rám fenekedtek
Miként közölök engem veszthessenek.

A 25—40. sor egészen kihagyva, valamint a 49—52. sor is.

Battyáni Orbán.

Battyáni Orbán atyja Benedek volt, kit a genealogusok budai várnagynak is mondanak. II. Lajos 1519. nov. 1-én kelt oklevelében a maga thesaurariusának nevezi (*Haz. okmt. II. 413. l.*). Anyja Istvánffi Katalin, a költő Pál testvére vala. (*For-gách, Hist. 43. l. Istvánffi Miklós jegyzete*). Istvánffi Pálról tudjuk (*II. k. 384. l.*), hogy 12 évet töltött a paduai egyetemen, honnan 1530 körül tért vissza hazájába. B. Orbán szintén azon egyetemet látogatta. Ott töltött évei számát ugyan nem határozhatjuk meg, de azon körülményből, hogy a velencei tizek tanácsa 1521. július

18-án engedi meg neki s még két társának mint paduai egyetemi tanulóknak a fegyverviselést, — biztosan következtethetjük, hogy anyai nagybátyjával egy időben volt azon egyetem polgára. (*Frankl V. A hazai és külf. isk. 270. l.*) Ennél azonban előbb kellett onnan visszatérnie, mivel Istvánffi szerint (lib. VIII.) már a mohácsi veszedelem előtt Moldvába s Oláhországba küldetett segítségért. Nincs rá adat, hogy a mohácsi csatában részt vett volna; de jelen volt a pozsonyi országgyűlésen, mely 1526. decz. 16-án Ferdinándot királylyá választotta. Úgy látszik, hogy hazatérése után rokonának Battyáni Ferencz bánnak vezetése alatt kezdett részt venni a közügyekben. Ezzel együtt jelent meg az 1531. évi márcz. 19-én tartott belavári tanácskozmányon is (*Kovachich, Suppl. ad vest. Comit. III. 137. l.*). — 1534-ben a kormányzóvá lett Grittít Konstantinápolyba kísérte (*Szerémi, 304. 321. l.*). Szerémi állítja, hogy Czibak Imre ellen ő is oly gyűlölettel volt eltelve, mint Gritti, Laski, Dóczy János stb. és hogy azon hírek szerint, melyek a visszatérő Grittít itthon megelőzték s azzal gyanúsították, hogy a királyi székre vágyik; — Dóczy nádornak, Laski erdélyi vajdának, Battyáni Orbán pedig temesi bánnak volt kijelölve. (324. l.) Akár vett részt Grittinek vakmerő tervezéseiben akár nem, annyi való, hogy Czibaknak aug. 9-én éjjel, Felmer nevű szász falu mellett történt meggyilkolásakor jelen volt. Ha a sokat fecsegő Szeréminek hinni lehetne, akkor Battyáni, Dóczyval együtt ingerelte volna Grittít Czibak ellen, a mire semmi szükség sem volt. Hozzá teszi még, hogy Battyáni Czibak birtokait kérte s azokat Gritti előre neki ígérte; — s végre, hogy a megölt Czibak fejét Battyáni vágta volna le (333. l.); mire nézve Istvánfinál olvassuk, hogy ezt Géczi István tette s Moré István nevű katonának adta át, hogy Grittihez vigye (lib. XII.).

Gritti, Battyáni segítségével, közbejárásával s cselfogása által fészkelhette be magát a meggyesi várba, hol, midőn Majlát István szeptember második felében a várat bevette, — Battyáni is foglyul esett. Egy szolgája azonban másokkal együtt megszabadulván, lóhalalában sietett Ferdinándhoz s hírlül vitte, hogy ura Grittivel és Dóczyval együtt sebesülten fogságba jutott s hogy kezökön lábokon megvasalva voltak kitéve Megyes piacznán a nép bámulatának (*Szalay, IV. 156. l.*). Gritti és Dóczy életökkel lakoltak, Battyáni s a többiek szabadon bocsáttattak. E szabadon bocsáttatás okául Istvánfi azt adja, hogy Battyáni, Perusicscsal együtt, már az ostrom alatt elpártolt Grittitől.

Nincs feljegyezve a hely neve, hol ezután valami kisebb-szerű csatázás alkalmával lova felbukván, a rossz hírű Móré László fogságába esett. Istvánffi beszéli (lib. XV), hogy midőn a rendkívül magasra szabott válságösszeget nem tudta rögtön lefizetni, helyette öcsese, a Temesvárnál Losoneczival együtt kinos halált szenvedett B. Farkas (*Tinódi 85. l.*) maradt kezesül, ki a nánai vár tömlőczéből csak a várnak Hasszán basa által (1543) történt elfoglalásakor szabadult meg.

Attól fogva semmit sem tudunk róla 1541-ig, a mikor Izabella királyné udvarában tűnik fel, a hol mint Verancsics állítja (I. 184. 192. l.), Verbőczivel és Török Bálinttal együtt mindent elkövetett arra nézve, hogy a királyné kiküldje fiát Szolimán táborába, a mit Martinuzzi és Petrovics nem mert tanácsolni (*Szalay, Adalékok. 175. l.*). Még elébb, mint ez megtörtént, neki is része volt az Izabellához érkezett s ennek megbízásából a német táborral érkező lengyel követek eltávolítására kigondolt eselfogásban, a mit Verbőczy házához gyűlve hajtottak végre. Mikor pedig Izabella fiával a szultánhoz kellett kimenni s a szükséges ajándékokat csak requirálás útján lehetett előállítani; ő és Markos Péter küldeték a német-párti Bornemisza Tamás házára, hogy az mi üstet, aranyat selöm morhát, aranyas atlaczokat talál-nának ajándokra valót, mind elvinnék. — Isten tanú benne — írja szegény Bornemisza Tamás, hogy házamra jüttek; aranyas kupákat, jeles arany lánczokat, ezüst mívet, selöm morhát, aranyos atlaczot, kit ajándokban vittének ki akkoron császárnak az én házamból, többet tett tizenegyezer forintnál (*Ver. m. II. 202. l.*). — 1541. aug. 29-én Battyáni Orbán is tagja volt a küldöttségnek, mely a kis János Zsigmondot vivő aranyos hintót Szolimán táborába kísérté (*Brutus Hist. III. 160. l.*); szeptember 5-én pedig a királyné és fia kíséretében indult ki Budáról, Lippa felé, Erdélybe.

A következő évben Ferdinánd szolgálatában kellett állnia, mivel ez 1542. október 19-éről értesíti Fráter Györgyöt, hogy a tizántúli részek védelmére Battyáni Orbánt és Bornemisza Boldizsárt küldötte ki. Fráter Gy. okt. 29-én kelt levelének utóíratában pedig azt tudatja Ferdinánddal, hogy Bornemisza és Battyáni Szegedre menve, ötet Nagyváradon útba ejtették s ő Biharmegye pénztárából egy havi költséggel ellátva, bocsátotta el azokat. (*Magy. Tört. Tár. 1878. 520. 526. l.*)

1543. febr. 25-én Bátorból, Nádasdy Tamáshoz intézett levelé-

ben írja, hogy az, a miért Szegedre mentek, nem sikerült (*negotium Zegediense non successit*). Ezenkívül panaszkodik, hogy fizetését nem kapja, s bár a török hét évvel ezelőtt minden vagyonát felprédálta, kénytelen volt a hadi népről mindeddig a magáéból gondoskodni. Tovább nem teheti, s ha ő felsége nem könyörül rajta, kénytelen lesz a szolgálattal felhagyni s dolgait másképp intézni (*cogor a servitio Majestatis Regiae divelli et aliter rebus meis prospicere*). Ha — úgymond — kérése teljesíttetik, kész az országot és királyt bárhol s bármily körülmények közt tovább is szolgálni (*Országos levéltár*).

Méltányosnak látszó kérése aligha teljesült, mert ettől kezdve úgy látszik állandó híve lett Izabellának s Patócsi Ferenczcel, Losonczy Antallal együtt Fráter György ellen szövetséget kötött. Mindent elkövettek arra nézve, hogy a jövedelmekkel évek óta kényekedve szerint rendelkező barátot megszámloltassák (*Brutus, III. 350. l.*).

E nyílt állásfoglalása, határt nem ismerő gyűlölettel töltötte el iránta a barát szívét, de azért aligha alapos némelyek azon vélekedése, mely szerint Fráter Gy. által mérgeztetett volna meg. Legalább erről sem Veráncz, sem Schesæus nem szól.

Halála ideje 1547—1550 közé esik. Veráncz 1550. ápril 24-én Csáki Mihályhoz írt levelében emlékezik róla, valamint testének sírjából szintén a barát által történt kivettetéséről. *Iam enim istic nemo alius restat summoto Wrancio, Petro Babio ad insaniam compulso, Urbano vero Bathianio, ingenioso viro, ante mortem inedia odio et invidia fatigato, post mortem, inaudita Manium injuria, e sepultura in pugnam excitato et novis fatis confecto* (Ver. munk. VII. 55. l.). — A megbocsátani nem tudó barát holt ellenfelétől is irigylte azt a tisztességet, melylyel Izabella a gyulafehérvári templomban temetteté el hű emberét. Czudar tettét körülményesen leírja Schesæus, ki azt is említi, hogy a királyné újból visszahelyezteté sírjába (lásd alább).

Leginkább barátjának Veráncznak leveleiben találunk oly részleteket, melyek a változatos életű, eszes, bátor lelkű s heves természetű embernek képzettségét, mint jellemét több oldalról megvilágosítják. Kár, hogy V. be nem válthatta szavát, vagy ha csakugyan megtette, a mi szándéka volt; sajnálnunk lehet, hogy Battyanira vonatkozó feljegyzései (*de quo alibi plura dicturus sum, I. 192.*) elvesztek. — *Erat enim*, írja ugyanott — *homo non aetatis multae, ingenio tamen prompto et magno, atque expedito animo,*

consilioque semper ad gloriam inclinante, et in Italia literarum gratia non sine existimatione versatus.

Battyáni és Veráncz barátságának alapja e néhány szóban található fel. Veráncz is a páduai egyetemen tanult, de Battyáni visszajövetelének s Veráncz odamenetelének biztosan meg nem jelölhető határideje nem engedi állítanunk, hogy ott találkoztak volna először. Az olasz miveltség közös szelleme e nélkül is könnyűvé tette nekik egymás megközelítését s levelezésök töredeke mutatja, hogy a becsülés nemcsak kölcsönös, hanem őszinte is volt bennök egymás iránt. Igaz, hogy mint Atticushoz (VII. 8.) Atticusról írja Cicero, Veráncznak is szokása volt, *conglutinare amicitias*, mások közt baráti viszonyokat kötözni, bogozni; mind a mellett nem a barátság játszó pénzeinek szokásos kopogó nesze annak az örömnök hangja, mely Veráncz leveleiből hallatszik, midőn két barátja, Battyáni Orbán és Tarlo János lengyel államférfi közt sikerül neki — a valami miatt megbomlott jó viszonyt helyreállítani s erről mindkettőt 1547. márczius elején értesíteni (VI. 243., 249. l.). Belső bizodalomra vall annak az ajánlásnak módja is, melylyel ugyanakkor egy olasz ifjú számára kér helyet Battyáni udvarában, ennek apródjai közt. Ő — úgymond — nem tarthatja magánál, mivel kíséretében 3—4 szolgánál többnek nincs helye; *apud te autem sunt omnia ampliora, et aulae servatur forma integra* (VI. 244. l.). E szavak egyúttal azt is mutatják a mi szerepléséből is kitűnik, hogy Battyáni Orbán vagyoni tekintetben is azon kor első rendű lovagjai közé tartozott.

Jellemzőbb ezeknél ama levél tartalma, melyet ugyancsak Veráncz intéz Battyánihoz 1546. szept. 25 én Krakkóból. Kéri, hogy bizonyos vétségére nézve, melynél oktanabb tettet sohasem követett el, eszközölje ki számára Izabella bocsánatát. Teljes bizodalma van, hogy azon kegyelemnél s tekintetnél fogva, melyben B. a királyné előtt áll, sikerülni fog ez neki. — Mivel pedig tudja, hogy mennyire ellensége a bőbeszédűségnek és a hízalgő cifra szónak; röviden adja elő kérelmét. (VI. 212. l.)

Battyáni két éneke valósággal azt mutatja, hogy az *elaboratior suadella verborum*-ban akkor sem gyönyörködött, ha maga írt. Kevesebbet ad a versre, formára, mint a gondolat rövid, határozott értelmű kifejezésére. Ahhoz a mit mondani akar, a nélkül választja a szót, hogy válogatná. Tetteiben olykor nyers és erőszakos, — szavában, hitében, még kórágýában feküvén is határozott és erős. Csak az ostorozó Istent féli, de a kiról tudja,

hogy meghallgat az ő nagy szerelmében, noha ez világnak üstöke ő kezében. A judaizmus és keresztyénség elveinek és eszméinek s a hazafias érzésnek vegyülete az ő énekeiben is azon arányok szerint megy végbe, melyeket ezen kor magyar reformátorai mindegyikénél észrevehetünk. E vegyülési folyamat eredménye az az alapszínezet, mely a magyar kalvinizmusnak még ma is ismertető jele. Hogy Battyáni is a reformáció híve volt, kitetszik kortársának Schesaeusnak következő soraiból:

Praecipue Monachus (*Fráter Gy.*) taxari dogmata Papae
 Indigne tulit, ac stricto compescere ferro
 Exilione graui statuit damnare docentes.
 Ex uno exemplo (taceo nam plura) patebit,
 Quam fuerit verae pietatis maximus hostis.
 Vrbanus fuerat Battyanus stemmate claro
 Editus, ingenio praestans, virtute, fideque
 Reginae gratus, toti carissimus aulae.
 Postea quam fato naturae debita solvit,
 Regina Albensem tumulari corpus ad aedem
 Exequiasque iubet magno splendore parari,
 Ipsaque tum praesens cineri cum Rege parentat,
 Erga defunctum lacrimis testata favorem.
 Stercori at effossum Quaestor commisit olenti,
 Naturamque simul, fratremque hominemque cruentus
 Exuit, et tenuem defuncto inuidit arenam,
 Hunc quoniam placitis norat fauisse Lutheri:
 Restituit prisco tamen hunc Regina sepulcro.

(*Ruinae pannonicae. Lib. I. vége felé.*)

Első éneke versejeiből BATHANI URBAN ME olvasható ki. A 12 szótagú sorok hármanként rímelve alkotnak egy versszakot. Némely sor egy, sőt két szótaggal is hosszabb; több van, mely egygyel rövidebb. Az ütemezés 4 + 4 + 4.

Megvan Born. CXLV. lev. — Bártf. 202. l.

Második éneke a 32. zsoltár fordítása, azon elveszett ének nótájára, melynek első sora így hangzott: *Árpád vala fő az kapitányságban*. Ennek versejeiből BATTIANI VR ÉNEKE AE értelem olvasható. Négy, 11 szótagú sorból álló strófáinak mind a négy sora egy rímbe végződik. Az ütemezés 4 + 4 + 3.

Megvan a Bártfai énekes könyv 329. lapján.

Tolnai György.

Tolnai György éneke «Az szent Jóbról» egyedül Bornemisza Énekeskönyvének CCCXXVII—XXXI. levelén maradt ránk. Versfejeiben semmi értelem sem rejlik; a végső strófából sem tanulunk egyebet annál, hogy a szerző magát nagy Tolnai Györgynek írja. Az ének szereztetésének idejéről hallgat.

Bornemisznál az utolsó ének Batizinak 1541-ben írt Jónása. Előtte Tolnai György Jóbja áll, melyet ismét Batizinak szintén 1541-ben szerzett Zsuzsánna históriája előz meg. Ez előtt Dézsinek Tóbiás házasságáról 1550-ben; Batizinak Izsák házasságáról 1546-ban; Kákonyinak Ahasverusról (Eszter) 1544-ben szerzett éneke áll. Tehát mind csupa 1541—1550-ben szerzett ének közt találjuk Tolnaiét.

Ha a szerző neve után tudakozunk, a bécsi tanulók közt 1525-ben leljük *Georgius de Tholna* nevét. S ha tekintetbe vesszük, hogy 1540—1550 közt írt énekszerzőink közül 1520—1530-ig találjuk egyik vagy másik külföldi egyetemen például: Dévait, Sylvestert, Istvánfit, Battyánit, Székely Balázst, Kecskemétit stb., semmi sem látszik ellentmondani azon feltevésnek, hogy Jób históriáját, 1550 előtt, az a Tolnai György szedte versbe, a ki 1525-ben a bécsi egyetemet látogatta. Támogatja e feltevést a história nyelvének, verselt alakjának ó-szerűsége, mely Batizi két éneke közé ékelt helyén olykor-olykor ezeknél is ódonabbnak látszik.

Mi lett a bécsi tanulóból, hol, mikor írta meg énekét? kérdések, melyekre felelni nem tudunk. A név után indulva, bizvást hihetjük, hogy azon XVI. és XVII. századi, Tolnai nevet viselő számos tanult emberünkkel együtt, a kiknek neve fenmaradt, Tolna városának volt szülőtte s szülő városa hírneves iskolájában szerezte meg az egyetemi pályára előkészítő tudományos ismereteket. A **nagy** (így Bornemisznál) névvel, úgy látszik, nem családi nevét kívánta tudomásunkra juttatni, hanem városa iránt érzett becsülését akarta kifejezni, mely közönségesen nem szokott Nagy-Tolnának íratni. Arra, hogy egyik, azon korbeli hű fia így nevezze, mind a hadi és politikai, mind pedig a művelődési küzdelmekben eléggé nevezetes hely jutott neki. — Györgyön kívül a szintén énekszerző Bálint és Dávid érdemel e néven első helyen említést, kik mindketten tolnai iskolatanítók voltak a XVI.

században. Dénes, több Ferencz, Gergely, Imre, István, János, Lukács, Mátyás, Miklós, Tamás, Vincze, mind a Tolnai nevet viselték, a XVI. és XVII. század inkább vagy kevésbé hírneves tanult férfiai sorában. — Több T. Györgyről nincs tudomásunk azon időkből, azért csak ez egynek tulajdoníthatjuk A szent Jóbról írott ének szerzését. Feltűnő, hogy míg némely bibliai tárgyat két, három énekszerzőnk is versbe foglalt, addig — ha csak az elveszett énekek szerzői közt nem, — éppen Jóbnak nem akadt egynél több magyar énekese.

A mi ezt illeti, «kivel szerző magát vigasztalni akará,» másokat pedig tanítani szándékozott; Jóbnak története arányosan van benne összevonva. Attól kezdve, a mint az (49. s.) események elbeszéléséhez fog, előadása gyorsan foly s ügyes elbeszélő tehetőségről tesz bizonyosságot. Egy helyen négy sorban (173—176.) apostrofálja a sátánt s tovább halad. Feddő, tanító heve sem ragadja el, úgyhogy közben szintén megelégszik négy sornyi (129—132.) figyelmeztetéssel s végül még egyszer annyival. Egyhangú rímelése mellett is jól folyó strófái szerkezetében nem gyakran megy át az értelem egyik sorból a másikba; pár hely homályos szókötése szövegromlásnak is tulajdonítható; idegen-szerűség legfeljebb a 335. sorban vehető észre.

A versalak ugyanaz, melyben Battyáni is fordította zsol-tárát s melyről el lehet mondani, hogy lantosaink talán minden mértéknél inkább kedvelték. Ennek nótája gyanánt Szeremlyéni Mihály 1544-ből való éneke említetik (lásd: II. k. 233. l.). Ütmezése 4 + 4 + 3.

59. s. Tánczban, vígasságban együtt *lejeltek*. — A *lejel* értelmét ma *lejt* fejezi ki — Bornemisza Préd. IV. 545. l. Régen nádorispánnak *leielt* hintó szekere; most minden hintókat kíván. — Ekv. 98. cod. 209. l. *humilis descensus alazatos leijtes*.

78. s. A *sívó oroszlán* kifejezést s az arról vett bibliai hasonlatot gyakran találjuk énekszerzőinknél. Szkhárosi Horvát is többször használja. Az akadémiai könyvtár szombatos énekes könyvének egyik darabja, ily kezdetű ének nótájára szereztetett: Egy *sívó* solymot most leltem. (V. ö. II. k. 453. l.)

137. s. A *rész* szó, *vihar*, *zivatar* jelentésben, Batizinál sűrűn jön elé a II. k. 90. 91. lapján. Ma *szélvész*t mondunk s írunk helyette.

144. 216. s. *burul*, *burit* sokszor olvasható a II. III. kötet-

ben, a hogy a székelveknél ma is nyoma van a *burus* szóban (Ajgó Márton ballada). V. ö. II. k. 455. l.

155. s. A *kellemetes* szó használatát lásd I. k. 305. l.

168. 340. s. *zúgódo* szóra lásd az I. k. 324. lapját s a II. k. több helyét.

174. s. *tassoly* = tarsoly. V. ö. III. k. 435. l.

190. s. *Hon* e helyett: *hol*. Közbeszédben ma is hallani helyette: *hon*, *huv*.

208. s. V. ö. Battyáni O. első éneke 41. sorával.

258—267. sorig ötször áll *miért* helyett a régi *mire*. Még Molnár Albert is gyakran használja, például a 42. zsoltárban a *miért*tel együtt, mint Tolnai is alább a 276. és 278. sorban.

283. sor egy szótaggal megrövidült.

306. s. *kiket* helyett *kikkel* állhatott az eredetiben.

Három névtelen.

I.

«Tömlöcz és fegyver minket el nem ronthat!» — Ezt nem Dávid írta, hanem az a magyar protestáns szerző, a ki mennél kevesebbet törődött azzal, hogy neve fennmaradjon, annál erősebben hitt felekezete és nemzete jövőjében. Minden oldalról szomorú, de elcsüggedni nem tudó lelke a zsoltár hangjaival emelkedik fel a siralmas mélységből, melybe nemzetét a török fegyver, hite sorsosait az üldözés döntötte. «A felhő és homályosság közül,» mely a Hóreb hegyét veszi körül, egész ama magasságig ragadja keresztyén hitének ereje, honnan az igazság fénye áthatva szegélyezi az alantabb úszó fellegeket. A zsoltár architecturájának égbe nyúló oszlopai fényes kapitelekkel ékesülnek, felettük a kiterjesztett erősség mennyboltozottá alakul, ez alatt egymásba olvadó fokozatokon angyali seregek, fejedelmek kara, egyházi népség, a szegény község és minden állatok az Istent áldják, Őnéki szolgálnak, mert Krisztust Jézust nékiek adta! Ez a keresztyén hymnus harmoniája.

Ha Isten vélünk, Krisztus mellettünk,
Akarnám látni, ki volna ellenünk?

Az evangéliumi hit eme kihívó bátorsága a kort jellemzi, melyben a pogány ellenségtől fenyegetve is párt párt ellen, hit hit ellen, ember ember ellen tusakodott. Az ének 1548-ban széles

Magyarország bármely pontján szereztethetett. Vonatkozásait mindenütt értették, «vígasságára a háborúságban» mindenkinek szüksége volt, legkivált a hitőkért is üldözötteknek.

Az itt közölt szöveg szerint van meg az akad. könyvtár azon csonka énekes könyvének 56—59. lapján, melyet eddig tévesen Huszár Gálénak tartottunk; — továbbá a Bártfai énk. 158. lapján. Bornemisznál a CXVI—CXVIII. levélen ily cím alatt: *Szép hálaadás az Istennek mind testi mind lelki ajándékairól*: de az évszámot magába foglaló végső strófa helyén ez áll:

Dicséret néked Atya Úristen,
Te szent fiaddal az Jézus Krisztussal,
Dicséret légyen az szent lélekkel
Most és mindenkor örökkön örökké.

Az Unitárius énekes első kiadása 359., második kiadása 242. lapján, hol meg ez foglalja el a végső strófa helyét:

Szent Dávid írta az ő könyvében,
Dicséretinek százharma részében;
Ad ő Istennek hálákat ebben,
Mikor örvendez az ő Istenében.

Gönczinél (1620) 60. levélen; (1635) 129. lapon; (1675) 125. lapon, a végső strófa egyszerűen elmaradt. E nélkül van meg a ref. énekes k. XVIII. századi kiadásában is, mint például (1732), (1791) 228. lapján; valamint az Új zengedező mennyei kar (Frankofurtum 1770) 800. lapján. — Illyés Istvánnál is megvan mint CII. zsoltár, de 18 strófára kurtítva és változtatva.

A strófa-szerkezetet már ismerjük Siklósi Mihály énekéből.
38. s. *minem itt csak mert nem értelemben vehető.*

51. s. *így jól.* Bornemisza *ígyöl*-t ír. Lásd: I. k. 336. l. Múlt századi énekesekben *is jól* (!).

60. s. *imádkozhatik* helyett Gönczinél: *imádtathatik.* Bornemisznál: *Azért szenteknek nem imádkozhatunk.*

79—80. s. Pál ap. Róm. 8. 31.

88. s. *őnéki szolgáltok.* E helyett Gönczinél s Bornemisznál: *néki szolgáltatok.*

II.

Az alkalmi poézis darabjai közül nem Nyilas névtelenének — mint Toldy nevezte — éneke az első, melylyel e gyűjtemény köteteiben találkozunk. A Mátyás királylány választatásáról, vala-

mint haláláról szerzett ének, úgy szintén Beriszló Péter és Both János veszedelmét sirató énekeink mind alkalom szülte versek. Ilyenekül, csakhogy egy más fajhoz tartozóknak kell tekintenünk Batizi Andrásnak *A házasságról való énekét* (II, 120. l.) és Tar Benedeknek *Házasságról való dicsőítet* (II. 153. l.), melyek közül amaz inkább általános vonatkozású, míg emez nyilván mondja 67. sorában, hogy «jámbor személynek teszen tisztességet,» s ezért bizonyos házassági alkalomra szerzett éneknek látszik. Ilyen, inkább, vagy kevésbé egyházas színezetű énekünk ebből a korból Sziráki Balázsé (1550), Paniti Jánosé (1554) s még egynehány ismeretlen szerzőjű, mint ez is, melyet Nyilas Istvánnak és Zsámboki Annának 1548-ban történt egybekelésekor szerzett az új házaspár egy tisztelője.

A rómaiknál nagy divatja volt az epithalamiumoknak (nász-dalok); kezdetben, sőt jó darabig a keresztyénség szelleme érintetlenül hagyta e versfajt, úgy hogy pogány és keresztyén költők ily alkalmi versei közt különbséget sem igen lehet tenni. A legrégebb római költő, kinek még eléggé tisztességesnek mondható ily éneke maradt fenn, Catullus (magyarra szépen s híven fordította Csengeri János); de bizvást hihetjük, hogy már előtte is széltére virágzott a verselés ez ága. Az epithalamiumokban Catullus után is folyvást az érzéki szerelem festése maradt a lényeges rész, legtöbbször pajkos, nem ritkán durva hang volt az uralkodó. Amor, Cupido, Venus, Pallás stb. szerepelt nemcsak Claudianus és a többi pogány költőnek, hanem a keresztyén Fortunatusnak, Sidonius Apollinarisnak is ilyenmű verseiben, hogy a mosdatlan Luxoriusról, Avitusról ne beszéljünk. Volt azonban egy keresztyén költő, a ki a romlott ízlés eme gőzkörén felül tudott emelkedni. Nolai Paulinust (353—431) értjük, a ki «*Epithalamium Juliani et Jae*» című versezetében, igazi keresztyén felfogással tudott nászdalt írni. Kéjtelgés helyett szelid öröme hívja fel ünnepeltjeit; a menyasszonynak fény és pompa helyett az erényességet ajánlja:

Ornetur castis animam virtutibus, ut sit

Non damnosa suo, sed pretiosa viro.

Namque ubi corporeae curatur gloria pompae,

Vilescit pretio depreciatus homo.

Jól esik, hogy ezt az érzékiségtől ment hangot, mely azon időben a legszokatlanabb kivételek közé tartozott, a mi íróinknál az epithalamiumok rendes és szokott hangjaként találjuk. Janus

Pannoniusnál régibb költőnkre ugyan nem igen hivatkozhatunk, de ha az ő epithalámiumait s egy ily tárgyú prózában írt levelét összehasonlítjuk a például nála későbbben élt Béza T.-nak *In nuptias Jani Garneri et Margaretae Vraniae* című nászadalával: el kell ismernünk, hogy a sikamlós, sőt obscoen kifejezéseket másnemű verseiben olykor szíves örömet használó Pannonius, a pogány istennevek emlegetése mellett is, a keresztyén bölcsélet tiszta levegőjében tűnteti fel a házaselet értékét s örömeit, míg a komoly Béza, nem áttal képzeletében, új házasság barátjának zárt ajtaján dörömbölni és leskelődni.

Magyar nyelven szerzett énekeink is ezen a tiszta hangot adó húrón pendülnék. Egyiknek versefeiből e szavak olvashatók ki: *szent dolog a házasság*; — s bár a protestans szerzők távol voltak attól, hogy e szent dolog alatt sákramentomot értsenek, mégis mintha mindannyinak szerzője ezt a mondatot tartotta volna szeme előtt; még a gyermekekre s unokákra czélzó kifejezéseik, strófáik sem adnak nekik okot szabadabb tréfálkozásra. Ezek közt az énekek közt is vannak, mint itt is a III. számú ének, melyek a hűmör és szatira talpra esett ötleteiből alakulnak egészszé, csakhogy életből merített képek mindig oly általános igazságok, melyeknek élénk vagy épen rikító színezése igaz, hogy az új házasság érdekében, de kétségtelenül azok rovására történik, a kiknek gyakori példájából a jegyesek tanúságot meríthetnek. Tréfásan szigorú erkölcsi leczkék, melyeknek sava-borsa meg van adva, s kétértelműség, trágárság soha sincs beléjük vegyítve. Tehát vagy komoly ünnepi, vagy hűmörösen leczkéző hangon szólnak ezek az énekek, melyeknek iránya, tartalma egyiránt azt bizonyítja, hogy a házasság élet társadalmi jelentőségét énekszerzőink így is, úgy is teljes mértékben felfogták, értették és hirdették.

A mindenféle lakodalmi szokások, tréfák, versek és mondókák közt, régen is fordulhattak elő olyanok, melyeknek nyersege, durvasága megrovással illethető; ezek azonban sohasem hatalmaztak el annyira, hogy az általános ünnepi hangulatot megváltoztatták s magát, a patriárkhális jellegű nemzeti életünkben mindig minden más felett becsült családi boldogság alapját nevetséges színben tűntették volna elő. Szabad szájú énekesek, kik nem sokat törődtek vele, ha olykor bottal ütötték is hátokat, — magok személyében pelengerre állíthatták a házasság életet: de sohasem foszthatták meg attól a tisztelettől, melylyel arról a nemzet minden rétegében gondolkodtak.

A XVI. századból szép számmal fenmaradt lakodalomra hívó levelek mutatják, mily gonddal írták meg azokat, mily tiszteletet adtak s vártak azok által. A tisztelet viszonzása nemcsak az egyszerű elfogadásban és személyesen vagy küldött által való tisztességes megjelenésben állott, hanem ajándék-adásban is nyilvánult. Ily tisztességbeli megnyomorejtatását panaszolja Sibrik Ozsvát 1526. évi sz. Andrásnapján kelt magyar levelében, melyet ahhoz az ismeretlenhez intéz, kit ő meghívott, de a ki őt csak egy jámbor szolgálja oda kildésével sem tisztesejtette meg leányának menyegzőjében és kárlotta hat vagy hét forint ára tafotát kildeni. «Az mi ajándokot az mennyegzőre mind urak mind nemesek hoztak és kildtek, mind kész volnék oda annom, csak tekegyelmed ne kissebbejt vola engem ezzel; maga száz forinnál sokkal többet téssen» — mondja levele utóíratában (400. magy. lev. 3. l.)

A még kiadatlan lakodalmi meghívók közül álljon itt egynek egykorú latin és magyar másolata már csak azért is, mivel eddig ismeretlen családi összeköttetésről értesítlünk belőle. Tomori Egyed azon T. Istvánnak volt fia, kinél Dévai Mátyás reformatori működése előtt Boldogkőben udvari káplán volt. Házasságáról mit sem tudunk; Nagy Ivánnál csak neve van feljegyezve. Patócsi Margit ugyanott elébb Ábrahámfi István, azután pedig Kochfy György nejének íratik. E meghívó Tomori Egyed és Patócsi Margit menyegzőjére szól, mely 1550. körül történhetett s kétségtelen, hogy a menyasszony első férjhez menetelére vonatkozik.

Invitatio ad convivium nuptiarum. Egregie domine et amice nobis honorande. Salutem et nostri commendationem. Quoniam nos divina favente clementia, secunda dominica post octavas festi Epifaniarum huius, nunc proxime ventura de domo nostra Nadasiensi generosam puellam Margaritam Patoczi filiam egregii quondam domini Nicolai Patoczi de Kecskemet sororem nostram carissimam egregio domino Aegidio Tomori de Czucz in legitimum matrimonium elocaturi sumus. Quare dominationem vestram rogamus, velit eadem vnacum domina consorte sua in solemnitate nuptiarum dictae sororis nostrae loco et die praenotato adesse, praesentiaque sua easdem nuptias honestare, quo officio amicitiarum vestrae dominationi valeamus. In reliquo dominationem vestram bene valere optamus.

Ungarico idiomate.

Vitézlő uram és tisztelendő barátom. Köszönetemet és magam ajánlását írom kegyelmednek; miérthogy Istennek engedelmeiből és kegyelmességből ez jövő farsangon adjuk haza az mi atyánkfíát Pa-

tócsi Margitot, az vitézlő Patócsi Miklós leányát, az vitézlő Tomori Egyednek Csúcsos lakozónak: annakokáért kérem uraságotat mind az uraságod feleségével egyetemben az felől megnevezett menyegzőnek napján legyen jelen uraságod. Mely jelenlétével ékesítse uraságod az mi lakodalmonkat, melyet mi es barátságos szolgálattal szolgálhassonk meg uraságodnak. Végezetre jó egészséget kívánunk uraságodnak. Vale feliciter.

(*Be van írva Petrus Illicinusnak De homine et disciplinis című, Krakkóban 1549-ben nyomtatott műve címlapjának tiszta oldalára. Egyetemi könyvt.*)

Összevetve e meghívó szövegét annak ismeretes töredékével, melyben I. Balassa Bálint hívja meg húgai lakadalmára Besztercebánya bíróját és tanácsát, (*Századok 1875. 119. l.*), bizonyosnak látszik, hogy itt is valamelyik bátyja gondoskodott az árva menyasszony menyegzőjéről.

Azon megtiszteltetésekhez, melyek a család, rokonok, s meghívott ismerősök részéről nyilvánult a jegyesek iránt, nevezetesebb menyegzők alkalmával rendszeren csatlakozott egy-egy versszerzéshez értő pap, tanító vagy deák (világi ember) is a maga alkalmi költeményével. Ilyennel találkozunk Nyilas István és Zsámboki Anna menyegzőjén is, kik ha nem tartoztak is az előkelők, főrangúak osztályához, polgári állásukban mindenesetre tisztelet és figyelem tárgyai voltak.

„Nyilas István esztergamy” — így írja magát alá azon levélnek, melyben küldött társával együtt Szent György várából 1555 május 9-én tudósítja Leszenpront Sebestyén nagyszombati bírót, bizonyos peres ügyről, mely nevezett város és az oda való apácák közt folyt. (*RMNY Eml. III. 12. l.*) Aláírása azt mutatja, hogy Esztergomból származott s úgy telepedett Nagyszombatba. Jegyesének neve után valószínűséggel következtethetjük, hogy ha már előbb nagyszombati lakos nem volt, oda házasodva azonnal vagy csakhamar oda költözött, mivel mint látjuk, néhány évvel később már a város egyik fontosabb (öröklési) peres ügyének intézése bízott rá. Később is hasonló küldetésben találjuk, midőn 1567 jún. 16. és 18. napjain Pozsonyból tudósítja küldött társával együtt Szolnoki János n.-szombati bírót (*RMNY Eml. III. 61—63. l.*). — Az 1555-ben kelt levelet ő írja elsőben alá s küldött társa Sántha Pál második helyen. Ha már azt tudjuk, hogy Sántha Pál 1562-ben Nagy-Szombat városának kapitánya s egyszersmind a reformáció bátor híve volt (*Steltzer, id. m.*

III. l.); alapja van azon következtetésünknek, hogy Nyilas is eme megbízatásaikor egyike lehetett Nagyszombat városa «tizenkét tanácsinak» (*RMNY Eml. III. 77. l.*), és mint ilyen, részt vett a város egyéb dolgai intézésében is. A nagyszombati tanács, mint már Nagy Bánkai életében láttuk, az ott székeltek érsekséggel s káptalannal szemben is követte és védelmezte a reformációt. Ily esetben sikeres védelem csak úgy képzelhető, ha az arra vállalkozott testület tagjai egy értelemben vannak. Volt-e, vagy se azon időben a nagyszombati tanácsnak nem protestáns tagja? nem állíthatjuk, de azt igen, hogy Nyilas István a reformáció híve volt, s mint ilyen választatott meg az 1569-dik évre a város bírájává. Azon év május hó 20., június 25., és december 22. napjáról kelt s kiadott magyar levelek (*RMNY Eml. III. 79. 83. 89. l.*) nevének kitételével vannak hozzá mint akkori főbíróhoz (*judex primarius*) intézve és így semmi kétségünk sem lehet az iránt, hogy ő volt az a nagyszombati főbíró, a kihez és tanácsához intézte Bornemisza Péter Pozsonyból 1569 szeptember 20-án azon többször közzétett (*legújabb Tört. tár 1878. 384—5. l.*) magyar levelét, melyben Postilláinak kiadhatására eme szerelmes és bizodalmas urainak is könyörög valami segítségért.

Nyilas István menyasszonyáról Zsámboki Annáról Nagy Gábor (*Tud. gyűjt. 1835. VII. 38. l.*) azt gyanította, hogy Zsámboki János (Joh. Sambucus) testvére lehetett. Nincs benne lehetlenség, mivel ez is Nagyszombatban született s atyja Péter volt (*Nagy Iván X. 29. l.*) Berényi Bársony Balázs 1552-ben levelet írván Nagyszombat bírájához s tanácsához, a külső czímen Linder Sebestyén bíró neve után Zamboky Szabo Pétert nevezi meg először «az több fő urak» közül. Nyilas István nejének is ez lehetett atyja, mert az ének utolsó előtt való strófájából az látszik, hogy a menyegzőkor még életben voltak a menyasszony szülei.

A nő nevével többször ugyan nem találkozunk, de két, 1569-ből, tehát épen a bíróság évéből fenmaradt levél mutatja, hogy Nyilasnak ekkor is élt még családja. Péterffy András ugyanis azzal végzi május 26-án Bécsből hozzá írt levelét, hogy: «úristen tartsa meg kegyelmedet minden házanépével egyetemben nagy jó egészségben.» Szászzy András pedig Alszászról, december 22-én, hogy: «az úristen tartsa meg kegyelmedet mind asszonyommal, az kegyelmed szerelmes házastársával és szerelmes gyermekével egyetembe nagy jó egészségbe sok ideiglen!» aláírva: *servitor et*

affinis Magister Andreas Zazy Prothonotarius. — Szászynak tehát, ki akkor ítélőmester, 1578-ban pedig (24. t. cz. szerint) királyi személynök vala s Nyilas sógora volt, ismerni kellett Nyilas családi körülményeit. Kár, hogy Szászzy családi viszonyairól sem tudunk egyebet. Azonban ez az összeköttetés is bizonyítja, hogy Nyilas tekintélyes nagyszombati családból házasodott s menyegzőjét eléggé kiváló eseménynek tekinthette az énekszerző is, hogy lantjához nyúljon.

Ki volt ez az alkalmi költő? nem tudjuk. Talán épen Nagy Bánkai Mátyás, vagy egy másik tanítója az 1548-ban már fennállott nagyszombati protestáns felekezetnek. Éneke magán viseli a jegyesek sorsa iránt érdeklődő tiszteletet. Nem tolakodó lakodalmi poéta, inkább a meghívott tisztas vendégek vagy rokonok egyikének látszik. Üres jó kívánnattal, hízelt szóval nem alkalmatlankodik, erkölcsi leczkével se kíván terhére lenni a boldog jegyeseknek: de lelke és kora moralizáló szokásának s követelésének mégis megtartásával s kielégítésével, ügyesen használja a párbeszéd alkalmas alakját, melyben a szigorú szabály, a szerető lélek jóra intő kéréseképen hangzik, és az engedelmes ígéret, szív szerint való ajánlkozás odaadó érzésével nyilvánul. A férj elsőségének «uraságának» félreismerhetetlen jelzése, durvaság nélkül érinti a nő szívét, mely hivatásának korszerű felfogásával viszonyozza a kíméletes figyelmet. Az egész mély vallásosság hatja át, mi nem kis mértékben járul ahhoz, hogy a XVI. századbeli magyar családi életnek ily meleg színekkel festett, kedves benyomású képe áll előttünk.

Megvan Bornemisza Én. k. CCXXXVIII. levelén és a Lugosy Codex 91. levelén.

Toldy (*Handbuch d. ung. Poesie*) először nem ezekből, hanem Jankovics kézírata után közölte, melyből hiányzik a 37—39. — 52—54. és 70—72. sor. Ez utóbbi sorok, vagyis az 1548. évszámot magában foglaló végső strófa helyén, régies jegyekkel 1503 áll, mit Toldy igazinak gondolván, az éneket azon évből valónak állította. A Jankovics által félrevezetett Toldyt, Nagy Gábor igazította meg a Tud. Gyűjt. 1835. VII. 38. s köv. lapjain. — Jankovics sajátkezű másolatának végére ezt a jegyzést írta: *Posonii ex antiquissimo exemplari foliorum duorum in 12o majori exarato, Clarissae Monialis Emerentiae Bito A. 1791. excipit, Nicolaus Jankovich.* Ezt a forrást ma sem ismerjük, pedig — kivált ha 1582. (Borne-

misza én. könyve) előtt való időből származott volna, sok érdekesebb rejthetne magában.

Az ének versfejeiben olvasható a STEPANVS NILAS—ANNA SAMBOKI név. A versalak ugyanaz, melylyel fejletlenebb formában már Both János Siraloménekében is találkoztunk; azután Batizi I. és II. számú énekében; úgy szintén Biai Gáspárnál, valamint Tinódinak «Sokféle részögösről» című énekében.

Csak azt jegyezzük még meg, hogy kevés híján 100 év múlva, 1640-ben ezt az éneket tartotta szem előtt bizonyos, magát István deáknak nevező versszerző, midőn talán saját menyegzőjére írta *de Matrimonio* című énekét (*Thaly K. Vitézi én. II. 37. l.*).

III.

A Lugossy-codex 90. levelén, Batizi Andrásnak 1546-ban szerzett Házasságról való éneke és az imént tárgyalt Házasok éneki közé iktatva olvasható eme költemény, mely tartalma után ítélve szintén hasonló alkalmi vers. A jegyesek neve se a versfőekben, se a szövegben nem foglaltatik, valamint az énekszörfő jó embőr neve s a szereztetési idő is ismeretlen. Az ének codexbeli szomszédjai, azt gyaníttatják, hogy velők egykorú szerzemény, — a minek a nyelv és verselés szintén nem mond ellent. Irány, felfogás, egyes gondolatok és kifejezések még szorosabb rokonságba juttatják Tar Benedek 1541-beli Házaságrul való dícséretével. Jól gondolt s ügyesen megírt rímtelen strófái, természetes fordulattal következő refrainjei, melyek keményen font ostorhegy sudarakként perdülnek vissza, — a belsőre is ható külforma részleteinek alakításában figyelemre méltó ügyességet árulnak el; míg az egyszerű, logikus összeállítás azt mutatja, hogy a kora erkölcsi állapotát keresetlen, de hű színekkel festő énekest a kompozíció körül is gyakorlott érzék vezette. — Valóban e gúnyolódva tanító alkalmi ének, egyik legnevezetesebb darabja XVI. századbeli versirodalmunknak. Minduntalan megénekelt alkalmi tárgyról zeng, a mindennapi élet akkori legközönségesebb szabályait foglalja oktató versekbe, melyek az új házasság férj szájából pedáns tanítóra emlékeztetően hangzanak: mégis a nép nyelvéből vett példabeszéd-szerű csúf neveknél, képeknek csattanó értelme, a bennök rejlő bár nyers szokásokra valló igazságoknak talpraesett kifejezése, állításainak mindvégig egyforma s erőltetés nélkül sikerült kifejtési módja egyre fokozza a mulatva-oktató hatást, mely a dur-

vának mondható, de még ma is kelendő eszköznek, a botnak s pálczának ígéretésével teljessé lesz, a mások rovására magok baján is szívből nevetni szeretőkre nézve. A cinizmusát nem rejtegető énekesnek berekesztő négy sora, arra az egykedvűségre emlékeztet, melylyel a munkáját végzett muzsikusz cigány, a maga szerszámát hóna alá vagy hátára veszi s odább áll.

«A házások énekinél» rámutattunk azon énekre, mely egy század múlva mint annak utánzása tekinthető; az Adhortatiót épen ily típus gyanánt tűnteti fel egy 1622-ből s egy másik, szintén a XVII. századból fennmaradt Házassági ének (*Lásd: Thaly, Vit. én. II. 19. és I. 413. l.*), melyeknek hasonló sorait, helyeit ide alá idézem.

Énekünk sorainak mértékelése határozottan Batizi Házasságról való énekére emlékeztet. Az ily két adonicusból összetett sorokat legelőször Sz. László hymnusában vettük észre, azután Batizinál és Szkhárosinál (IX.); míg azonban ezeknél a strófák kivétel nélkül 4 sorból állnak, itt csak az első és két utolsó versszak éri be a 4 sorral, a másodiknak három is elég, de a többinek ötre van szüksége, hogy a megállapított tervhez képest egyenletesen fejlődhessék. Mind a hármas, mind a négyes, valamint az ötös strófáknak is utolsó sora még egy szótaggal rendszeren megbővül.

2. 4. sorral v. ö. Thaly, II. 426. l.:

Igy tanítá mátkáját Egy korban egy ifjú,
Újonnand hozott társát.

5—7. s. V. ö. Thaly, II. 414. l.:

Hallod-e mit beszélek	<i>Kedves-édes társam?</i>
Azért tégedet kérlek	Tündöklő gyémántom:
Ne szégyeljed, se bánjad,	Sőt vidám kedvvel halljad
Ez rövid tanácsom.	

6. s. *Ha isten minket ketten összevir.* — Bocskai István testamentomában olvassuk: *Mikor pedig az Uristen engömet az te anyád-dal egybe birt.* (B. Radvánszky, Magyar Családélet és házt. III. 174. l.)

8—9. s. V. ö. u. o. 423. l.:

Igy szólj ha kiáltlak: Hallom én *édes uram!*

A refrainnel összevethető ugyanott a 418. lapon:

Ha az útczán elmégyn	Mindenfelől sokképen
Utána kiáltnak,	Kiváltképen az ifjak
— Minthogy igen vásottak —	Felöle így szólnak.

12. s. V. ö. ugyanott 417. lapon :

Asszonyfeleségének, Mint komondor ördögnek
Szavát sem veheti.

és I. 21. lapján :

Ne légy komor, mint farkas az veremben.

13—14. s. V. ö. Th. I. 21. l. :

Jámbor vendég ha méggyen házatokhoz
— Mert néha az Isten kedves embert hoz —
Tisztességet mutass édes uradhoz :
Jó étket főzz, gyakorta nyúlj a csaphoz.

18—19. s. V. ö. Th. I. 22. lapján :

Szemérmes légy, keveset szólj asztalnál,
Mikor néked szólnak, bár ne hallgatnál !

22. s. V. ö. Th. II. 428. lapján :

Szép szavú rigócskák, *Csácsogó szajkócskák*
Együtt siratnak engem.

23—24. s. A köznépnél még ma is az az illendőség, hogy a férj járjon elől.

27. s *Kabola* = kancza ló. V. ö. RMKT. I. 342. l. — A *kabola-vezér* kifejezésnél még durvább Th. II. 260. lapján ez :

Farkas az bárányhúst miképpen szereti,
Úgy a rút vén kancza az ifjat kedveli.

(V. ö. RMKT. II. 154. l.)

29—30. s. A *palást* szó a körmöczbányai Virágénekekben is előjön. Lásd : RMKT. I. k. 161. 342. l. 1389. évi oklevélben : *monile vulgariter palast akasztalo* (Zichy c. IV. 399. l.).

32. s. *asszony szamarának*. V. ö. RMKT. II. 153. l. Tar Benedek éneke 15—16. s. :

Ne örülj házának, se kazdagságának,
Mert ő végre téged állyt *szamarának*.

37. s. *Simon bíró*. V. ö. Tar B. éneke 64. sorával s lásd a rávonatközo jegezést RMKT. II. 446. lapján. — Thaly, II. 20. lapján is olvassuk :

Oly rút, az hol Simon bíró jár elől,
Az mint mast is hallom némelyek felöl,

Hogy az nyeretget rakták hátokon följül,
Szegény barátimnak házok ég belől.

38—39. s. V. ö. Thaly, II. 21. lapján :

Tiszta légy te fejér öltözetedben,
Ne gyászoljad uradat még éltében.

és I. 421. l.:

Ne járj kérlek szurkosan, Viseld magad csínosan.

43—44. s. V. ö. Th. I. 422. l.:

Ha jó reggel kilépöl	Rabotás házadbul —
Estvére haza siess	Az fársángjárásbul.

Tar B. 51. sora :

Ihagtok-vihagtok piacra ha mentek.

47. s. E strofa végén hibából állnak az előbbeni versszak
végére illő *puhán kötött rokkának* szavak e helyett: *ítélőmesternek*

48—49. s. V. ö. Th. I. 413. l.:

Ugyan talám megérem	Imez hordó liszttel —
Csak most lásson meg Isten	Jámbor feleséggel.

és 419. l.:

<i>Feneketlen kas</i> nyilván	Az tékozló asszony.
-------------------------------	---------------------

57. s. *borcsiszár*. Székely Estv. Cronica 210. l. írja V. Miklós
páparól: ez keveset ehetik vala, de jó *bor csiszár* vala. — Pázm.
Kalauz 144. l.: *a bortsiszárok* torokgyékének orvoslására nagy
barom üveg borokat akasztottak a horogra. — Fűfűs J. Királyok
tűköre 218. l.: ha valaha méltán dorgáltattanak az *borcsiszárok*,
kiknek saru-szár torkok.

62. s. *ageb*. Tinódinál, Sokféle részögről 117. sor :

Nevet vesznek, mert út mondják hazug agebnek.

63—64. s. V. ö. Thaly, I. 422. lapján :

Hiszem napjában egyszer,	Avagy két hétben egyszer
<i>Kisöpörhetd házadat,</i>	<i>Tisztán tarthatd konyhádát.</i>

67. s. V. ö. u. o. 416. lapon :

Rusnyább az lator asszony stb.

A *czundora* ma *czandra* alakban él s a *ringyó* synonymja.
Különben a *rongyot*, *rongyost* jelentő s szláv *czundra*-ból magyaro-
sult *czondrá*-val azonos.

73—76. s. V. ö. Thaly, II. 26. lapján :

Mert ha hivatalodat elfelejtet,
Tudom hogy az hátodat megvereted.

Az «*Igen hasznos és drága nemes receptom*» szerint is: vegyen az orvos doctor, hasáb kápoztát, kert sövény salátát, *bott levét, pálcza faczarékot* stb. (Lásd : Toldy F. *Adalékok a régibb Magyar irod. történetéhez.* 23 l.)

79. s. A téli hideg időnek tréfás körülírása.

Ilosvai Selymes Péter.

Ilosvai Péter deákot, ki magát egyik éneke (*Szent Pál apostol*) végén csak így, a versejekben pedig görögös latinsággal *Sericeus Ilosvanus*-nak nevezi, Ilosvai Selymes Péternek lehet írni. Így senkisémet tévesztheti össze ama másik, kevésbbé ismeretes Ilosvai Péterrel, ki 1560. évi április közepe után íratkozott be a wittenbergi egyetemre, onnan visszatérve pedig, Batizi Miklós evang. pap naplója szerint, tanító volt Csengerben s 1562. évi július 22-én magát felakasztotta (*Frankl V. A haz. és külf. isk. tört.* 184. l.). Ennek haláláról Verancsics is emlékezik 1562. aug. 25 én Forgács Ferenczhez írt levelében, s debreczeni tanítónak (*operarius*) mondja s öngyilkossága helyéül az ecsedi várhoz közel eső Csaholyt állítja (*Össz. m. VIII. 373. l.*). Azt, hogy e két Ilosvai Péter nem egy személy, a Selymes néven kívül azon körülmény is bizonyítja, hogy lantosunk fenmaradt művei, egynek kivételével, az 1562. év után való időből származnak. Azt az egyet, t. i. Nagy Sándor históriáját, mely 1548-ból neki tulajdonítandó, Toldy Ferencz még nem tartotta az övének. Nála s általában irodalomtörténetünkben Idari Péter neve alatt volt ismeretes. Legelőbb a Széchenyi könyvtár Catalogusa (*part. I. Suppl. II. 226. l.*) mondja határozottan Ilosvaiénak, újabban pedig Szabó Károly és dr. Bánóczi I. nyilatkoztak ily értelemben. Mint szövegünk mutatja, mi is e meggyőződéshöz járulunk.

Az Idari Péter név, a história végső strófáinak kezdő betűiből kiolvasható eme mondatból született: *cecinit Petrus in Idar*. Nem igen törődünk vele, hogy lehet-e voltaképen *in Idar-t*, Idari-nak fordítani s azzal még kevésbbé, hogy volt-e valaha Idar nevű helységünk? Ma nincs, és úgy látszik, hogy régen sem volt.

Ennek meggondolása eszünkbe juttathatja, hogy a históriás énekek versfejeiben nem szokott rendszeren mindvégig értelem rejleni, és hogy ha több nem, legalább az utolsó versszak kezdő betűje igen gyakran értelem nélkül, magában áll. Ilyennek tekinthetjük itt is az *r* betűt, melynek különválasztása után *Ida* név áll előttünk. Ily nevű helyet Abaujvármegyében és Kolozsmegyében ismerünk s ezek közül az abaujvármegyei Nagy-Ida az, melyre több okunk van gondolni. Ez időtájban élt énekszerzőink, mint eddig is láttuk, papok, tanítók, deákos emberek s majdnem kivétel nélkül a reformáció hívei voltak. Legtöbbet közülök az új irányt követő főurak, városok pártfogása alatt álló iskolák tanítói sorában találunk és ha valahol ily iskolák léteztéről adatunk van s más jelek is arra felé intenek: ott a siker reményével kereskedhetünk. Az abaujvármegyei Nagy-Idáról tudjuk, hogy a XVI. században még Perényi birtok volt; az is közönségesen ismert dolog, hogy a Perényiek a reformáció legelső s legbuzgóbb hívei közül valók voltak s kétségtelen adat van rá, hogy 1550 körül a nagyidai iskolának s Perényi Ferencz fiainak tanítója Szikszai Fabriczius Balázs volt (*Császár György emlékirata* 23. 32. l.) ugyanazért erőltetés nélkül mondhatjuk, hogy *Petrus in Ida* 1548-ban Szikszai előde, azaz nagyidai iskolamester lehetett. Műveiből kitetsző tanultsága, a klasszikai s keresztény latin irodalomban szerzett jártassága erre az állásra egészen képessé tette.

Maga által említett, de elveszett művei, melyeket 1548 előtt, valamint ettől az időtől 1564-ig írt, kétség kívül szolgáltatnának életére tartozó felvilágosító adatokat; így azonban csak annyit tudunk, hogy már 1548 előtt írt egy másik, szintén Nagy Sándor életéből s mondájából szerkesztett éneket, s 1548—1564 közt több éneket «a próféták, királyok s vitézek dolgáról». Cirusról s Nebukadnezárról szerzett s szintén elveszett históriái 1564—1570 közt készülhettek, mivel csak ez utóbbi évben emlékszik felőlők. 1564 augusztusában Szatmáron végzi be Szent Pál apostol históriáját; 1568-ban Szántón a Sokféle neveknek magyarázatját; 1570 nyarán pedig Kusalkőben fejezi be Ptolomeus király históriáját.

Nagy Sándorról szóló éneke Curtius szövégének versekbe szedett kivonata. Hívását ő is úgy fogta fel, mint azon korbéli históriás énekeink írói rendszeren. Szerintök egyedül a történeti adatok voltak arra méltók, hogy igazmondó énekeik rendén felsoroltassanak. A mi itt-ott mondaszerű vegyülék van előadásukban, annak vagy hiszékenységek kegyelmez meg, vagy csak azért

említenek fel ilyes részleteket, hogy mellőzés helyett fenhangon mondják ki felettök a lenéző ítéletet. Áskétai józansággal végrehajtott munkáik, becsületes szorgalomról tanúskodó iskolai penzumokképen tűnnek fel, de a melyek kidolgozásakor a magát versszerzésben gyakorló poézis épen a költői tárgyak, vonatkozások kigyomlásában s fejleszthető csírák eltaposásában találja kedvét. Mintha mindnyájan, épen Ilosvainak ide is alkalmazható eme sorára hívatkoznának

— látjátok, hogy én igazat szólok!

Így megtisztogatva vonja össze Curtius mondáit, kinek munkáján kívül egyébre nem tekint; ebből is kihagyja mindazt, a mi szerinte nem történeti való, nemhogy a Sándormonda máshol található alakváltozataival törődnék. Száraz históriás éneket írt, melynek nyelvére, verselésére tőle telhető gondot fordított.

Szent Pál apostol históriájának kidolgozásán, mintha a keresztény hit melege volna érezhető, mely azonban a tiszta hit s erkölcs igazságait tolmácsoló kifejezésekben, sorokban marad lekötvén s a mű szerkezetére befolyást gyakorolható fokot nem tudja elérni. Az utolsó versszakokban, szerző talán magát is azok közé számítja, kik hitök miatt üldözésnek voltak kitéve s ez az eset kölcsönzi neki a határozott rezignáció azon erővelteljes hangját, mely a mily jól illik Szent Pál históriájának befejezéséhez, épen oly ellentétben áll azzal a hegedűs szerszavassággal, mely a második és harmadik ének kezdetén és végén első ízben ad jelt magáról.

A Sokféle neveknek magyarázatja, orthodox dogmatizálásával s a világias hang teljes mellőzésével arról győz meg, hogy szerzőnk valóban az egyház szolgálatában állott s talán ennek épen azon kiváló tudományú papi férfia mellett, a kinek családi örömét verseivel kívánta megörökíteni.

Ptolomeusának tárgyát is az egyháztörténelem köréből veszi; tudomány, egyház és prot. papság felől a tisztelet hangján szól; elején s végén a magyar uraknak erős igazságokat mond szemébe, de az egészben nem fordul elő olyan strófa, melyből az üldözött keserősége vagy elszántsága szólna hozzánk. Az ének első része a tartalomnak megfelelő komolysággal van írva, míg a második részben a leírt eseményekhez alkalmazkodó hang épen nem idegen attól, hogy az egyes szakaszok végén, lantosoknál s hegedűsöknél szokásos kifejezésekkel élénkítse, különben is vendégeskedések rajzával elegyes leírását. Ennek a Kusalkőben szerzett históriának magyar viszonyokat apostrofáló részletei (49—56. és 941—972. s.) most érin-

tett kifejezéseivel együtt azt teszik valószínűvé, hogy énekesünk végkép búcsút vett a helyhezkööttségénél fogva nyúgadalmasabb ludi magisterségtől, vándor lantos deákká lett s mint ilyen írta meg mind Ptolomeusát, mind pedig utolsó művét, Az híres neves Tholdi Miklósnak históriáját.

Ilosvai nyomait eme vándor pályán annyira sem ismerjük mint Tinódiét. Alig ha volt olyan állapotban, hogy valamikor összegyűjtött műveinek csak egy részét is, ha nem is királyi segítséggel mint Tinódi, kiadhatta volna: egyedül a jó szerencsének köszönhetjük, hogy annyi is, amennyi reánk maradt. Az urak házában való széllyeltekintés, tivornyaikban való részvehetés, arra mutat, hogy ezekben mint lantosnak vagy hegedűsnek volt módja. Tinódi életében könnyebb áthidalnunk azon csekélyebb hézagokat, melyek különböző énekeinek szereztetési ideje közt mutatkoznak. Ilosvainál 16 évi időköz szélessége választja el egymástól azt a legrégibb két művet, melyekről egyikért épen azért sem igen mertük állítani, hogy egy szerzőtől származnak. Mindamellett az írónak későbbi műveiben az előbbiekre történő hivatkozása, nyelve, verselése, dolgozási módja, írói működése kezdetének s végének csaknem azonos színhelye és viszonyai, összehatólag erősítenek meg bennünket abban a vélekedésben, hogy Ilosvainak kell tulajdonítanunk azon huszonhat éves írói pályafutást, mely tudtunkkal 1548-ban kezdődött Nagy-Idán s 1574-ben végződött, hihetően Nyaláb várában.

Nagy Sándor históriájának első soraiban világosan mondja, hogy már 1548 előtt is «sokat szolt» Sándorról, kiról ezúttal még «bévebben» akar szólni; huszonhét év múlva pedig azzal kezdi Ptolomeus király históriáját, hogy

*Sokszor szoltunk az régi nagy időkről,
Kiváltképen világbíró Sándorról.*

Az előbbi egyenes hivatkozás, az utóbbinak nyelvtani szerkezetével együtt teszi bizonyossá, hogy az Idán tartózkodott Péternek két éneke szolt Nagy Sándorról. Lehetne azt mondani, hogy Ilosvai is kétszer vagy *sokszor* megénekelhette Nagy Sándort, s hogy ez az egy ének, a melyik fenmaradt, nem az övé; de a tagadáson túl mivel sem lehet feltevésünk ellen küzdeni. Szent Pál és Ptolomeus históriája mutatja, hogy Ilosvainak mintegy kedve telt abban, ha latin prózai szövegeket magyar versbe foglalhatott. Az alább közölt latin szövegekből látható, hogy az átfordítás és versbe szedés egyenlő módonban történt. A nyelv és verselés álta-

lános sajáttságain kívül vannak egyes szavak, melyek az átdolgozó azonosságára vallanak. Legjellemzőbb ezek közül az, hogy a *menye*, *mennye* = mihelyt értelmű régi s már ezen korban ritkán előforduló szó, mind Nagy Sándor, mind Szent Pál históriájában olvasható.

Ezekhez járul még Toldi Miklós históriája versfejeinek értelme, melyből látjuk, hogy az író, művét Perényi István ugoicsai főispánnak ajánlotta. Tudjuk, hogy Tinódi (Dávid királya versfejeiben) évek múlva is szereti magát Török Bálint egykori lantosának nevezni. Ilosvai jó 26 évvel azután, mikor Nagy Sándorát Nagy-Idán bevégezte, hazai tárgyú utolsó művét, azon család egyik tagjának ajánlja, melynek birtokán s pártfogása alatt talán kezdte vagy legalább nyugodalmas helyzetben folytathatta írói munkálkodását. Ebből első uraihoz való ragaszkodására bizton következtethetünk, a nagyidai protestans iskola tanítójának állandóan követett vallásos meggyőződésére pedig művei mindenikéből meríthetünk bizonyosságot.

Itt hibásan utolsó helyre tett, s igazság szerint harmadik helyre sorozandó műve is, határozottan mutatja a prot. egyházhoz s annak férfiaihoz fűződő viszonyát.

Clarissimusnak nevezi azon férfiút, kinek, leányának keresztelőjére írott emez énekét ajánlotta. Ez a cím nem azon körbeli embert illet, melybe a Perényiek tartoztak. Perényi Istvánnak is született 1574-ben egy leánya, kinek keresztelőjére Nyaláb várába levélben hívja meg komának Kis-Várdai Istvánt azon év július 16-án; de nincs róla tudomásunk, hogy Ilosvai ennek megkeresztelésekor tisztelkedett volna, hacsak Toldi Miklós históriáját, mely azon évben (1574) készült el, azon családi innep alkalmával nem ajánlotta Perényinek, ki, mint özvegyének (Dobó Annának) férje temetésére hívó leveléből kitűnik, 1575. évi márczius 8-án halt meg. (RMNYEml. II. 240. 245. l.)

Túri Pál volt azon «clarissimus vir», kinek Katalin nevet nyert leánya keresztelőjére írta énekét. Mindjárt látni fogjuk, hogy nem gondolhatunk azon Thúry Pálra, ki 1568—1570-ig az ausztriai tartományi rendek által Bécsben fentartott iskolát látogatta (*Frankl, A h. és külf. isk. tört. 208. l.*); sőt bizonyosnak vehetjük, hogy azon túri születésű Thury Farkas Pált kell értenünk, ki 1555. április 13-án a wittenbergi egyetemre íratkozott be; itthon sajó-szentpéteri, majd bihari s végre szántói prot. pappá lett Abaujvármegyében. 1562-ben a tarczali zsinat tagja volt s az ezen zsinaton támadt vitás kérdések eldöntése végett, 1563-ban Perényi Gábor

által Solti Bernáttal együtt Lipcsébe és Wittenbergbe küldetett; 1568 és 69-ben az unitáriusokkal tartott gyulafejevári és váradi disputációkban vett részt. Különben maga is költői hajlamú ember s az európai hírvű latin költőnek Türi Györgynek atyja. Ezen fia mind 1574-ben Szánton elhalt atyjának, mind atyja testvéreinek Mátyásnak, ugyancsak szántói és Boldizsárnak, elébb rimaszécsi, azután varanói prot. papnak, valamint saját testvéreinek Gergelynek is epitaphiumot írt. (*Pareus D. Delitiae poet. hungaric. 344—348. l.*)

Thúry Pál halálának ideje, melyre szövegeink nyomatáskor nem voltunk figyelemmel, Ilosvai két utolsó művének szereztetési sorrendét illetőleg, igazítást tesz szükségessé. Toldy Ferencz a Sokféle neveknek magyarázatjának szereztetését a Lugossy codex szövegében olvasható 1568-ik évetette, míg Szabó Károly (*RMK. 140. sz.*) ennek ellenében a mű egyetlen kiadásának végső strófájában olvasható 1578 évszámot tartotta az igazinak. Mi is ez utóbbi nézetet követve soroztuk Ilosvai műveit a látható rendbe s ehhez képest jelöltük az énekszerző pályáját 1548—1578. évszámmal. Most kénytelenek vagyunk a Lugossy codexnek a nyomtatványval szemben mellőzött évszámát fogadni el s Thúry Pál leánya keresztelőlőjének s így az erre írt alkalmi ének szereztetésének évét is 1568-ban állapítani meg; Toldi Miklós históriáját pedig Ilosvai utolsó művének tekinteni, melynek megírása után életének s munkásságának semmi jelével sem találkozunk.

Mivel ez utóbbit a többinél is bővebb figyelemre kell méltatnunk, lássuk a sokat tanult, lelkiismeretes, szorgalmas, romlatlan erkölcsi érzületét s hitbeli erős meggyőződését mindenkor bátran hangoztató, nemzete fenmaradását pedig a tiszta erkölcsön kívül, annak szellemi és anyagi gyarapodásától — mondhatni korát meghaladó mély belátással feltételező szerény lantos egyes műveinek részleteit.

I. Nagy Sándor históriájának forrása, mint szövegünk címe is mutatja, Q. Curtius Rufus ismeretes műve, melynek elveszett részei helyén Ilosvai, Justinus szövegét használta. Strófáit egy rím-ben végződő négy, tizenegy szótagú sorból szerkesztette. A sorok képlete 4 + 4 + 3. A versfejek értelme minden rész elején olvasható. Szövegünk a meglevő négy kiadás közül a legrégebb (1574) után nyomtatott.

7—8. s. Justinus, lib. IX. cap. 1. *Filiūque Alexandrum decem et octo annos natum, ut sub militia patris tyrocinii rudimenta poneret, ad se arcessit.*

9—15. s. Justin. l. IX. c. 6. *nuptias Cleopatrae filiae, et Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat, — — nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum spectaculum Philippus cum sine custodibus — — contenderet, Pausanias nobilis ex macedonibus adolescens, nemini suspectus, occupatis angustiis, Philippum in transitu obtruncat.* Cleopatra helyett Ilosvai Kassándrát ír.

23—40. s. Justin lib. XI. cap. 2.

41—52. s. Justin. l. XI. cap. 3. 4.

53—60. s. Justin. l. XI. cap. 5.

61—100. s. Justin. l. XI. cap. 6. *Inde hostem petens, milites a populatione Asiae prohibuit, parcendum suis rebus praefatus, nec perdenda ea quae possessuri venerint. In exercitu eius fuere peditum XXX. duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naves centum LXXXII. Hac tam parva manu universum terrarum orbem utrum sit admirabilius, vicerit an aggredi ausus fuerit, incertum est: cum ad tam periculosum bellum exercitum legeret, non iuvenes robustos, nec primum florem aetatis, sed veteranos; plerosque etiam emeritae militiae, qui cum patre patruisque militaverant elegit: ut non tam milites, quam magistros militiae electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit.*

Itaque nemo in praelio fugam, sed victoriam cogitavit: nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. — — Prima igitur congressio in campis Adrastris fuit. — — Magna itaque caedes Persarum fuit. De exercitu Alexandri novem pedites, centum viginti equites cecidere, etc.

68. s. Három kiadásban a lenyomatott szöveg áll, egyben azonban ezer helyett *vala* a rím s ott a latin szövegnek megfelelően így hangzik e sor: *Gályája csak száznolczvankettő vala.*

84. s. *Vitézek ferteznek.* Winkler c. 178. l. nem méltó lón ő bínnel fertezett lelke. 180. l. hogy meg ne förtöznének — hogy meg ne förtözzjenek.

101—140. s. Q. Curtius, lib. III. cap. 1. Justin. lib. XI. cap. 7.

102. sorral vesd össze a Katalin legenda 87—90. sorát.

De közülek egy fő vitéz,
Napszámmal es elég idés,

Bölcsességgel megékesült
Kazdagsággal es bévesült.

110. s. *Hatvan napig várat körül feketé.* Bécsi c. 312. l. *De es Juda lezen környöl feketben Jeruzsálem ellen = Sed et Juda erit in obsidione contra Jerusalem.*

113. s. *Piros hajnalkoron.* Lásd: Balassa B. költ. 264. l.

121. s. *Ottan a szekérről megtudakozék.* Bécsi c. 150. l. Ezután akarék szerelmest tudakoznom a negyed vadról stb.

141—180. s. Q. Curtius, lib. III. cap. 2.

156. s. Az futott görög nép. Curtiusnál: *His copiis triginta millium Graecorum mercede conducta, egregiae iuventutis, adiectasunt*; mit Forró Pál is így fordít a XVII. sz. elején: *ezekhez az hadakhoz zsolddal fogadott jó vitéz görög ifjak stb.*

165. s. Eudemus helyett Curtiusnál *Charidemus* áll.

177., 273., 733., 765. s. Menye = mihelyt. Többször találjuk a Katalin legendában (I. k. 314. l.); Kákonyinál (II. k. 285. 287. l.) s mint már említettük úgy ebben az énekben, mint a Nagy Szent Pál apostolról írt históriában.

181—228. s. Q. Curtius, lib. III. cap. 3.

200. s. *Fegyverek, szólások különböz vala.* — A szólások valamennyi kiadásban sajtóhiba lehet e. h. *szokások*, mivel a latin szöveg így hangzik: *variis armis et moribus.*

211. s. *Pártaüre azaz pártáorre.* A latin szöveg szerint: *et zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderit, cui ex gemma erat vagina.* Forrónál: és asszonyember módjára aranyas övel övedzén, persiai szablyáját felkötötte vala, melynek az hüvelyé drága kőből vala. — Horvát Gáspár ingóságai közt 1579-ből van: *egy öreg aranyazott pártáő, asszonyembernek való.* (Lásd: II. k. 397. l.)

229—260. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 4.

261—284. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 5. — Justin. lib. XI. cap. 8.

262—3. s. *Mediam Cydnus amnis interfuit, et tunc aestas erat.*

A 263. sorral v. ö. Toldi Miklós hist. 165. sorát.

285—307. s. — Q. Curtius, lib. cap. 6. — Justin. lib. XI. cap. 8.

287. s. *Hogy megvigasznejek.* Lásd: I. k. 255. 268. l.

308—324. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 7.

325—336. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 8. *nec dubitare Persae, quin Isso relicta, quam ceperant, macedones fugerent. Nam etiam saucii quidam et invalidi, qui agmen non poterant persequi, excepti erant etc.*

337—366. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 9.

367—388. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 10.

389—428. s. Q. Curtius, lib. III. cap. 11.

404. s. *Egy jó fő lö.* — Fű e. h. fő, mint a 416. sorban is *Fűfű e. h. főfű.* Bocskai István testamentomában: *Hagyok egy fő lovat ezüstös aranyas tarka bársony nyergével, merő ezüst aranyos kenyelével stb.* — Pálffy Pál nádor testamentomában: az erdélyi feje-

delemnek ő kynek egy fő lovat és másik gyermek lovat magam méneséből hagyok emlékeztül (B. Radvánszky, Magy. cs. és házt. III. 176. 334. l.).

408. s. *Folnia* bocsátá jó lova száját. — Folyini = futni. Lásd : I. k. 284. 315. l. — Icon viciss. 32. s. *Ló földtában meglövi* . . . . .
. . . . Károlyi Gásp.: *miképen a ló hogy folyca megyen a harczra* Jerem. 8. 6.

429—476. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 12.

477—480. s. — Q. Curtius, lib. III. cap. 13.

481—540. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 1.

535. s. *Betlen városa* = oppidum Byblon. — Ilosvai az idegen nevekkal általában kényekedve szerint szokott elbánni.

541—560. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 2. — Justin. lib. XI. cap. 10.

569—584. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 4.

585—640. s. — Q. Curtius lib. IV. cap. 5. — Az 597—616. sorig: *Nunquam diu eadem vestigio stare fortunam; semperque homines, quantamcunque felicitatem habeant, invidiam tamen sentire maiorem. Vereri, ne se avium modo, quas naturalis levitas ageret ad sidera, inani ac puerili mentis adfectu efferret. Nihil difficilius esse, quam in illa aetate tantam capere fortunam. Multas se adhuc reliquias habere: nec semper in angustiis posse deprehendi: transeundum esse Alexandro Euphratem, Tigrinque et Araxem, et Hydaspem, magna munimenta regni sui, veniendum in campos, ubi paucitate suorum erubescendum sit. Mediam, Hyrcaniam, Bactra et Indos Oceani accolae quando aditum? vel Sogdianos et Arachosios nomine tantum notos, ceterasque gentes ad Caucasum et Tanaim pertinentes? Senescendum fore tantum terrarum vel sine proelio obeunti. Se vero ad ipsum vocare desineret, namque illius exitio esse venturum.*

641—716. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 6.

A 681—688. sorban előjövő *pribék* hadi szökevényjtjelent. V. ö. III. k. 413. l.

717—748. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 7.

749—756. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 8.

757—796. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 9.

765—768. sorbeli *elkelé*, *el ne kelhetne* szóra I. I. k. 7. 243. lapját.

797—836. s. — Q. Curtius. lib. IV. cap. 10.

837—916. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 11.

839. s. *követ juta*; feljebb, 592. sorban: *levél juta*. V. ö. I. k. 4. 235. lapjával.

875. s. Nagy sokáig minden erről vesztegle. = Diu nemo quid sentiret ausus est dicere.

887—894. s. *Et ego pecuniam quam gloriam mallet, si Parmenio essem. Nunc Alexander de paupertate securus sum: et me non mercatorem meminisse, sed regem. Nihil quidem habeo venale: sed fortunam meam utique non vendo. Captivos si placet reddi; honestius dono dabimus, quam precio remittimus.*

901—904. s. *Nec adversus calamitates: sed adversus hostium vires contendere. Bellum cum captivis et feminis gerere non soleo; armatus sit oportet, quem oderim.* — Igyekezem=vívok, tusakodom.

911. s. hozzá hallgat. Lásd: I. k. 314. l.

917—935. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 12.

936—972. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 13.

973—1000. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 15.

1000—1008. s. — Q. Curtius, lib. IV. cap. 16.

1009—1062. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 1.

1031. s. *Harmincz két lábnyomdék temérdek fala* = spatium XXX et duorum pedum latitudinem amplectitur.

1063—1068. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 2.

1069—1080. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 3.

1080—1084. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 4.

1085—1116. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 5—6.

1099—1100. s. *Specus in montibus fodiunt, in quos seque ac coniuges et liberos conduunt: pecorum, aut ferarum carne vescuntur etc.*

Forrónál: *Az hegyekben barlangokat ásna, melyekben magokat, feleségeket és gyermekeket elrejtik; barmoknak avagy vadaknak húsával élnek.* — Figyelemre méltó körülmény, hogy míg alább, az 1501. sorban Ilosvai is a barlang szót használja, itt a *lyukban lakás* kifejezéssel él. Régi szótáraink *lyuki* vagy *lyüki* ember, *lyuki* törpe, *kurta* ember, *kutak* ember kitételekkel fordítják a latin: homuncio, nanus, pomilio, pomillus, pygmaeus szavakat. A Teleki-codex 275. lapján meg ezt olvassuk: apró emberek kiket az magyarok hínak *lyucky* embereknek. A Kemenesalján: *gyüki* ma is = apró piczin ember, pöttön, törpe. V. ö. Sztárai, Holofernes 422. s.

1117—1140. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 7.

1122. s. *Fertelmes.* E szót Fekete Imre is használja, II. k. 335. 341. l.

1141—1180. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 8.

1145. sort ved össze a 113. sorral.

1146. 1034. s. *melföldnyire.* Pázmány *mértföldje* helyett még

mély feldet, mely földet ír a Fer. leg. 29. l. Bécsi c. 213. l.; — Tinódi, Temesvári Istv. Forró Pál stb. — V. ö. MNYőr, II. 34. 38. l.

1181—1224. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 9.

1225—1227. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 10.

1228—1232. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 12.

1233—1310. s. — Q. Curtius, lib. V. cap. 13.

1311—1320. s. — Q. Curtius, lib. VI. cap. 2.

1221—1324. s. — Q. Curtius, lib. VI. cap. 5.

1325—1340. s. — Q. Curtius lib. VI. cap. 6.

1326. s. *Mert éktetességről*. Sajtóhiba a ránk maradt kiadásokban e helyett: *Mértéklétességről*. — *Continentiam et moderationem* — Curtiusnál.

1341—1348. s. — Q. Curtius, lib. VII. cap. 3.

1349—1360. s. — Q. Curtius, lib. VII. cap. 4. 5.

1361—1460. s. — Q. Curtius, lib. VII. cap. 8.

1461—1488. s. — Q. Curtius, lib. VII. cap. 9.

1471. s. *sokan lábbanak*. A *lább* ige ma jobbadán *lábbol* alakban használatos. Molnár Albert szótárában ily összetételben is előfordul *habbon lábbó* = *fluctivagus*.

1489—1494. s. — Q. Curtius, lib. VII. cap. 10.

1495—1540. s. — Q. Curtius, lib. VII. cap. 11.

1541—1552. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 2.

1553—1572. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 4.

1573—1628. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 9.

1624. s. *Vagyon ki még fiúat is imád közöttök*. Curtiusnál az ennek megfelelő hely így hangzik: *Deos putant quidquid colere coeperunt*. Ebből látszik, hogy Ilosvai csak maga oktából használja ezt az Ormánságban maig élő szót, mely a vadruczának esörgő kácsa név alatt ismeretes fajtát s talán csak a nőstényt jelenti. Miskolczi Gáspár Egy jeles vadkertében Fú avagy Vízi tyúknak mondja. Molnár A. *fulica*, *anas sylvestris*-nek írja! Balassa pedig éneкли, hogy
Mint sólyom kis fuat, bús lelkem magadat szerelmében úgy üldöz!

1629—1660. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 10.

1647. s. *Honnét megvehetné asszon várasát*. Mint Szabács viadala 101. sora: *Honnég alkóbb Szabácsot veretni*.

1657. s. *Tőn kegyelmet Sándor asszon fejének*, — ugyancsak Szabács viadala 131. 140. sora: *Akaratjok szerint tőn kegyelmet. Töröknek és mindennek kegyelmet teve*.

1661—1675. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 11.

1676—1692. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 12.

1693—1768. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 13.

1769—1908. s. — Q. Curtius, lib. VIII. cap. 14.

1909—1980. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 1.

1981—2048. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 2.

2049—2084. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 3.

2085—2100. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 4.

2101—2180. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 5.

2115—2116. s. *nec cuiquam deinde propius incessendi eum animus fuit: procul iacula sagittasque mittebant.*

2123. s. *meghatta e. h. meghatotta, — ut per thoracem paulum super latus dextrum infingeretur.*

2181—2200. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 6.

2201—2212. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 7.

2213—2242. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 8.

2243—2304. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 9.

2305—2396. s. — Q. Curtius, lib. IX. cap. 10.

2331. s. *Tengeri csigákkal fedik kutyájok = tuguria conchis et ceteris purgamentis maris instruunt.* — Érdy c. 581. l. Szent Brunó lakozék ő atyjafiaival egy pusztá egyházban, ki vala szentöltetvén szent István protomartír nevére, és körüle apró *kutyákat* alkotának. — Szerb nyelvből vett kölcsön szó, hol *kucsa*-nak hangzik.

2335. s. feljebb a 2275. sorban is: *tengeri csudák.* — piscibus sole duratis, et maiorum quoque belluarum, quas fluctus eiicit, carne vescuntur. — Zrínyi *erdei csodát* említ, ki füvet rág; Rimai pedig *vizi hüvelvényt*, ki torkoskodik.

2397—2448. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 1.

2387. s. *asztalt ű vettet vala.* — Jord. c. 765. s. *mykoron hazához vytte vona hwket, asztalth vethee hunekeyk.* — Baranyai farsangi regések dalában:

Kölj föl, kölj föl házi gazda.
Száll az isten a házadra,
Sereg angyalávó,
Vetött asztalávó,
Teli poharávó.

2449—2512. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 4. supplementumának felelne meg, de annál részletesebb előadás; inkább Aelianus szövegét látszik követni, mely Forró Pálnál magyar fordításban olvasható 668—705. l.

2455. s. *Kilenczezer arany kupát. Forrónál: virágos arany pohárt* (698. l.).

2464. s. *trombitát ő nem fütata. Forrónál: meghagyá, hogy az táborban a saposok sokáig ne sípoljanak, és az több vigasságtévők semmit ne énekeljenek* (700. l.). — V. ö. Ptolomeus hist. 412. sorára tett jegyzéssel.

2499. s. *meg nem menhetel = menekedhetel. Lásd: Katalin leg.* 3565. sorát; és Szkhárosinál a II. k. 167. lapján.

2535. s. *szamárkörömben.* — Csupán Plutarchus és Aelianus szólnak *szamárkörömről.* Forrónál is: *csak szamárkörömben vitethetik.* — Q. Curtius, lib. X. cap. 10. *vim autem veneni talem esse constat, ut ferrum quoque exurat, ungulae iumentis duntaxat patiens.*

2549—2596. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 5.

2597—2690. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 6.

2691—2756. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 7.

2757—2764. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 8.

2765—2768. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 9.

2769—2820. s. — Q. Curtius, lib. X. cap. 10.

2815. s. *Aranyból egy szeczelt.* Curtiusnál: *repletumque est odoribus aureum solium.* Forró: és jó illatú szerekkel az arany koporsoja megtölteték. Itt Ilosvai királyi széket értett a szeczel alatt, mi kétségtelen, hogy a német *Sessel.* Heltai, Attiláról írja, hogy: olyan nagy költséggel valának csináltatva az ő több szerszámai is: asztali, székei, *szeczeli*, szekerei és egyebek mindenek. — Molnár A. *szecelszék* = sella. Nomenclatura: Sella, thronus = szetzely szék. Ptolomeus hist. 921. sorában Ilosvai is *szeczel székeket* ír (thorres decem etc.).

II. A nagy szent Pál apostolnak életéről és haláláról való históriát, mint maga mondja, a szent írásból szerzette. Ma négy kiadás ismeretes, t. i. 1574. 1577. 1579-ből és egy év nélkül. A strófák négy sorából három 12 szótagú, a negyedik egygyel több. Versfejeiben: SERICEVS PETRVS ILOOSVANVS L(iteratus) SVA SERWITIV COMMENDAT OMNIBVS CHRISTIANIS irafthmeaöt. — ILOSVANVS SERICEVS PETRUS OMNIBVS PIETATEM PROOOHENTIBVS ET DEVM TIMENTIBVS SVA COMMENDAT VOBIS OFFITAA. — HACTENVSAM PAVLI DEESKRIBERE VITAM COEPIMVS INDE SVAM ET AVDI PREFERRE NECEM. A többi értelmetlen.

23. s. *az tanúságra bottal is felhajtsák.* — Ilosvai is híve volt Orbilius ma is divatozó rendszerének.

48. s. — Ap. csel. VII. 58. a Jord.-c. szerint: *es az tanok le veteek hw rwhayokat egy yffynak labaynal, kynek Saulus vala newe.*

49—52. s. — Ap. csel. VIII. 3.

53—128. s. — Ap. csel. IX. 1—30. v.

55. s. *kőföldről* = külföldről, vidékről. — Sztárainál, az Igaz papság tükörének ajánlásában olvassuk: haddal kezdötte (Oláh érsek) a szegén *kiföldi* plébánosokat kergetni.

63. s. *homlok esék.* E kifejezés Sztárainál gyakran jön elé: *homlok leborúla* — *homlok esék* (Holofernes és Judit. 155. 391. s.). — Jord.-c. 73. l. *le esseek Moyses arczul az földre.*

97. s. Sz. Pál fordulása azaz megtérése. A naptárban ma is úgy.

104. s. *hamissol* = czáfol. — Sztárai M. História az Crammerus Thamás Erseknek az igaz hitben való álhatatosagarol, ki mikor az pápa tudományát *hamisolnája* stb. — Már Pázmánynál (Préd. 101. l.). A kis Jézus *meghamisította* a világ ítfletit. — Melotai Ny. Istv. Agenda, 227. l. Agoston doctor eléggé *meghamissítja* az ostyásokat, hogy ő nem pénzshez hasonló keredged lapos vékony hártya faradék ostyárul szól, de az igaz éltető jó ízű kenyérről. — Medgyesi Pál pedig Dialogusa praefatiójában 1649-ben így: mentül emberségesben erőlködtem, ha hol kinek ellenkező értelmét *czáfoltam* is, magamat viselni.

161—163. s. — Ap. csel. XIII. r.

165—200. s. — Ap. csel. XIV. r.

201—208. s. — Ap. csel. XV. r.

209—212. s. — Ap. csel. XII. r.

213—296. s. — Ap. csel. XVI. r.

255. s. *az lábokat kalodában bészegezé.* — Jord.-c. 764. l. es az *kalodában zoroitak hw labokat.*

258. s. *Efeliakor imádkozni.* — Jord.-c. 764. l. Felkelwen azért *eeffely* koron.

271. s. *Hogy foglyok elszaladtak, azt véli vala.* Jord.-c. 765. l. *aloythwan* hogy elzalattanak vona az foglyok.

278. s. *ottan gyertyát gyűjta.* — Jord.-c. 765. l. *ottan rylagot gyoythwan.*

289. s. *szertelen* azaz törvényes eljárás nélkül. — V. ö. Ptolomeus hist. 796. sorával.

305—324. s. — Ap. csel. XVII.

317. s. Vala mulatsága ott jó *falkáiglan*. — Komáromi Cs. György, Pápastaság újsága 185. lapján írja: Lombardus után egy *falkáig* ugyancsak ebben marad a dolog, míglen tudniillik stb.

325—336. s. — Ap. csel. XVIII. r.

337—338. s. — Ap. csel. XIX. r.

363. s. *övet, keszkenőjét* stb. — Jord.-c. 771. l. hogy csak valamely beteghekre kyldenee hw *swdar keszkenőyeeth*, ottan mynden nyavalyayokból megh vygaznanak. Károli Gásp.: *keszkenőjét és korszovátját*. Félegyházi T.: *kezkenők vagy övedszők*. A *súdár keszkenő*, hosszúsága mellett is, elég jó kifejezés lehetne a rövid, de nem magyar *shawl* helyett.

389—444. s. — Ap. csel. XX. r.

406. s. *Általúton mène bé*. — Az *általút* szó legrégebben IV. Béla két, 1269. évi oklevelében jön elé így: deinde transiret ad viam, que *altaluth* vocaretur (Árpád k. új. okmt. VIII. 233. XI. 585. l.). Pázmány, préd. 81. l. *Directa*, igyenes, *által-út* az: mert tétova nem kereng, nem csavarog. — Matkó I. Bányász csákány, 190. l. a pápistáknak *leg-általabb útjok*. — Lásd: Toldi Miklós hist. 57. s. is. V. ö. Arany Toldiához Lehr Albert jegyz. 18. lap.

445—498. s. — Ap. csel. XXI. r.

455. s. *Piaczon nyargalás*. II. k. 151. l. Tar Benedek írja:

Gyakran üsse nékik sompálcza hátokat,

Hogy ők ne *jargalják* csak az *piaczkokat*.

V. ö. itt a 79. lappal.

482. s. *megpiricskelék*. — Pázmány, Kal. 539. l. a török Níkápolynál, Zsigmond királyt a magyarokkal együtt igen *megpiricskelé*. — Czeglédi István 1666-ban adta ki: Egy veres tromfosdit jádztzó Sandal Barátomnak, játék elvesztéseért való *megpiricskeltetése* — című befejezetlen munkáját, s ugyanő írja Barátsági dorgálása 446. lapján: Ezt *piricskeljétek* hogy (a miért) bűzben kevert.

486. s. V. ö. Tinódi, Szitnya, Léva, Csábrag stb. megvevése 24. sorával.

499—523. s. — Ap. csel. XXII. r.

524—600. s. — Ap. csel. XXIII. r.

535. s. *vereték arcel*. — Nádor c. 196. l. *arcel csapá iesost*. — 197. l. *mire veersz arcel engemet*. — Jord.-c. 783. l. hagyaa az körül állóknak az hw *zayát arczwl verpy*.

563. s. *Azok mellé kétszáz dárdásokat szerze*. — Ap. csel.

XXIII. 23. a Jord.-c. szerint: *es keth zaz kepösöket*. — E sor egy elébb elkövetett tévedésünk helyreigazítására ad alkalmat. Tinódinál ugyanis (III. 255. és 256. l.) *képös kopjas* és *képös íves* szavakat (u. o. 452. l.) *írott* vagy *festett* kopjának és ívnek magyaráztuk, holott a Jord.-codex *képös* szava mutatja, hogy neki magának is *dárdás* az értelme. A *kép* szó megvan Moln. Albertnél is így: *kép, dárda* = *venabulum, telum, iaculum*.

601—702. s. — Ap. csel. XXIV. r.

659. s. *Isten megköszönje*. Moldovai Mihály, 56. s. *Eb köszönje meg tótoknak*.

671. s. Ma is élő példabeszéd: *malomban hegedülni*.

672. s. Ma: Siketnek mondasz *mesét*.

703—792. s. — Ap. csel. XXV. r.

793—876. s. — Ap. csel. XXVI. r.

831. s. *lék* = levék.

877—984. s. — Ap. csel. XXVII. r.

985—1033. s. — Ap. csel. XXVIII. r.

III. Ptolomeus király históriáját Ilosvai «megtalálta Aristéas könyvében». A könyv, melynél kevés irodalmi mű adott több vitára okot, tulajdonképen: Aristéas levele Philokrateshez, eredetileg görögül íratott. Először csak latin fordítása jelent meg Rómában, 1471-ben, a pizai Palmerius (Vicentinus) Mátyástól. A görög szöveget Schard Simon 1561-ben (Bazel, Oporinus), tehát csak 90 év múlva adta ki Garbitius Mátyás latin fordításával együtt. E Garbitius-féle fordítást nyomatta le még ugyanazon évben Drusius I. Apophthegmata Hebræorum Lib. II. Franequeræ 1561. 4° című munkájában s ugyanaz jelent meg a mindössze kilencz kiadást ért eredeti szöveggel s a nélkül is többször 1705-ig. Ez időtől kezdve a kiadások megszüntével, csendesedett a szerző és műve felett folytatott vita is. Sokáig Hody Humphred angol tudós megvető nyilatkozata (*opusculum, tamquam foetum suppositivum penitus reiicio*) volt a mű fölől az utolsó szó. Csak legújabbán fordult reá ismét a figyelem, midőn a filologia becületes kritikára kezdte méltatni. 1866-ban Cobet C. G. szolgáltatott neki igazságot Clemens Alexandrinushoz írt nagybecsű jegyzeteiben. 1868-ban Schmidt Móricz számos kézirat alapján, lelkiismeretes kritikával adta ki az eredeti görög szöveget (*A. Merx, Archiv für wissenschaft. Erforschung des A. T. Halle. 1868. 241. l.*). — 1868—70 ben, Lumbroso olasz tudós tett közzé igen nevezetes adatokat a levél

tartalmának hitelt érdemlő voltára nézve, részint az *Atti della Accademia delle Scienze di Torino IV. (1868/69.)*-ben, részint *Recherches sur l'économie politique de l'Égypte sous les Lagides. Turin. 1870.* című munkájában. 1872-ben (Bern) Ae. Kurtz-tól jelent meg Aristeas leveléről egy értekezés. 1880-ban Dr. Sp. Papageorgios *über den Aristeasbrief* (München 1880) foglalta össze az újabb nyomozások eredményét. Ugyanez évben Dr. Joël, rabbinus, *Blicke in die Religionsgeschichte zu Anfang des zweiten christl. Jahrhunderts (Breslau 1880)* erősen ostromolja a levél tartalmának történeti hitelessége mellett szóló adatokat. 1881-ben, Ed. Reuss, *die Geschichte der heiligen Schriften Alten Testaments (Braunschweig 1881)*, a szokottnál bővebben, de mégsem minden eddig felkutatott adatra kiterjedőleg foglalkozik e nevezetes munkával, mely a „Septuaginta”, fordítás létrejöttének történetét adja elő.

Nincs, a ki azt vitatná, hogy az Aristeas neve alatt álló levél valósággal az ő műve volna; ellenkezőleg mindenki meg van győződve, hogy az későbbi korból, a Ptolomeusok idejében, de nem a rólok nevezett korszak kezdetén íratott. Szerzője nem görög, hanem zsidó volt, mit egy egyrészt nyelve, másrészt zsidó rokonszenve árul el. Hitelt érdemlő történeti kútfőből merített s előadása fővonásai megfelelnek a valóságnak.

Ilosvai az 1561-ben megjelent Garbitius-féle fordítást használta, melyből szakaszonként közöljük a feldolgozott részeket. Ha összehasonlítjuk Nagy Sándor és Ptolomeus magyar verses históriájának kidolgozását, azt mondhatjuk, hogy míg az elsón az ifjabb erővel párosult gond és szorgalom nyomai látszanak, addig emezzen, a verses átdolgozásban meglehetősen ügyességet szerzett fordítónak gyakorlottsága azonnal szembetűnik. Amabban még épen csak a latin szöveg tartalmára fordítja egész figyelmét; itt már önálló gondolatait, megjegyzéseit, sőt megrovásait szövi közbe az alkalmasnak látszó helyeken. Tudom nyszeretete, hazafias érzéstől áthatott hangon feddődik s tartózkodás nélkül szedi versebe saját gondolatait is. Korához s kortársaihoz képest ügyes fordítónak kell mondanunk. Fordított strófáinak némelyike határozottan jobb, mint eredeti verselésének legjobb helyei. A kérdések s feleletek (415—892. s.) visszaadása közben olykor szinte virtuózítástfejt ki, úgy annyira, hogy a ki a latin és magyar szöveget nem restelli összevetni, bizonyosan kevesebbet fog mosolyogni. Ilosvai «vala»-in, mint annak előtte. Ma három kiadása ismeretes, t. i. 1588-ból egy és kettő a XVI. századból év nél-

kül. — Strófái itt 4+4+3 tagolású 11-es négy sorból vannak összeállítva.

Versfejeiben ez olvasható: SEPTVAGINTA DUO VERTUNT VOLVINA CVVINCVE MOSIS GRAIVM FIT CVVOD FVIT ANTE SOLVM ILOSVANVS IN KVSAL FECIT ahiesaaht. PETRUS ILOSVANNVS HAS SEPTVAGINTA DVAS CVVESTIONES IN HONOREM MAGNI DEI ET DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI ADIVANTE SPIRITV SAICTO COMMOSVIT. A többi értelmetlen.

49—56. s. *oastábla* Pesti G. szótárában *okstáblá*-nak van írva. — Ilosvai szemrehányásához hasonlít az is, a mit Prágay András Fejedelmeknek serkentő órája című könyv ajánlásának 8. levelén írt 1628-ban, midőn az *vitézséggel, sőt az hadakozásnak dicsegetes emlékezetével méltán dicsekedhetők, de az bölcseségnek szűken való gyakorlása miatt nyavalyás magyarok* ról szólva ezeket mondja: *O mely nagy kár, hogy az magyar nyelven, ily kevés könyvek vadnak és forognak kezünk között: könnyű elhinni, hogy az mennyi könyveket látunk az magyar nyelven, mind azok közül egy-egy exemplárt, avagy párt egy rakásra hordanának; amaz nagyerejű Botond, az ki mikor az magyarok Constanczinápolttal vívott, balta-szekerczéjével az városnak kapuján, oly rést vágott egyszer, kin öt esztendő gyermek bebújhatott: Kenizi Pál, ki az Kenyérmezején az törököt szájában fogván, lejtőben ugrott, mindazokat az könyveket, könnyű erővel hátokon elemelhetnék — ha élne.* — Laskai János hasonló hangon panaszkodik 1644-ben, A hittől szakadásnak megorvoslása ajánlásában: *Egyéb nemzetségek fáradhatatlanok az önnön nyelveken való könyveknek olvasásában, melyet a tudós emberek látván, nem színnak meg azoknak jó ügyeketeket mindenféle dolgokról tulajdon nyelveken írott avagy fordított könyvekkel segíteni. A magyar nemzet pedig oly rest a maga nyelvén való könyveknek olvasásában: hogy igen kevesen találtnak, kik egész életükben is egy avagy két magyar könyvecskét általolcástak volna. Kinek vagyon is láttatja, mert mivel sokan deákul sem tudnak, s a magyar írásokat sem akarják olvasni; ha mikor csak alávaló dologról kívántatik is valakivel beszédben eredni, mint a némák hallgatnak, vagy szégyennel kell elindított beszédeket félbeszakasztani. Némelyek a restség mellé negédséget is tolnak. És ha mit effélek a deák nyelvben kaptak, immár szégyenlik olvasni a magyar írásokat. S ha ki akarja próbálja meg, kérjen némelyektől magyar könyvet olvasni; azt felelik neki, hogy könyvtartójokból is kivetnék inkább, hogysemmint magyar könyvet tartanának avagy olvasnának. A kik*

annyira radnak e negédesség miatt, hogy ha kivel születéseknek nyelvéen kell is szólni, beszédeknek majd harmadát deák igékkel kényszerítettnek megelegyíteni. Egy szóval, magyarok lévén, magyarul sem tudnak beszélleni. — Haller János, Pays-ának előljárobészédében (1682) más oldalról is tekinti a dolgot, midően ezeket írja: *A keresztényességben, egy nemzetség között, meg kell vallani, nincsen nagyobb szűki a könyveknek, mint a magyaroknál: de azt is nem az emberek restségének kell tulajdonítani, mivel a magyarok között is sok tudós emberek találkoznak s találkoztak eleitől fogvást, kik nagy elméjék szerint szép könyveket bocsátottanak ki. De semminek tartván a magok szülötte nyelveket, vagy elhitetvén magokkal, hogy a magyar nyelven sem oly bővön, sem oly igazán és oly szép szókkal ki nem fejezhetik a dolgokat, a mint kívántatnék: elállanak a magyar szó mellől, és jó dedkságokat akarván mutogatni, a mit írnak, nem magyar, hanem deák nyelven bocsátják ki, melyet a magyaroknak tized, vagy század része sem tudhat. Miért kellessék pedig a magyar nyelvet annyira megvetni, fogyatkozottnak tartani, királyképpen jó magyarnak, semmiképpen nem értem.*

57—80. s. *Nam praesentibus nobis — írja Aristéas — cum ab eo peteretur, quot librorum millia congregasset? inquit: Rex supra ducenta millia iam in Bibliotheca redacta sunt, brevique numerum adimplebo, qui ad quingentorum millium summa asceudat. Nunciatur quoque mihi Judaeorum leges transcriptione dignas esse et quae in Bibliotheca tua habeantur. Quid igitur obstat, aít, quod te hoc facere prohibeat? Nonne omnia tibi in hunc rsum prompta subiectaque sunt? Cum respondisset Demetrius, interpretatione opus esse — — — Interficiens ea Rex (inquit) scripturum sese ad Judaeorum pontificem, ut omnia perficiantur.*

81—112. s. *Hic equidem tempus adesse ratus sum eos liberandi, quos ex Judaea, Regis pater traduxerat — — — Nos igitur, qui ad horum hominum libertatem, modum aliquem perquirebamus, sumpta tunc opportunitate, verbis huiusmodi ad regem vsi sumus. Non absurdum est Rex, si aliquando accidat, vt quis ab ipsa re redarguatur. Nam cum omnibus Judaeis rna sit lex, quam nos non solum transcribere cupimus, sed interpretari, qua ratione ad eos mittemus, quando in regno tuo detinetur magna eorum multitudo? Verum enim vero diues animus et praestans, solutis his qui in aerumnis habentur, iegem peteret: praesertim, quando Deus ipse regnum tuum fortunet, qui illis eam legem dedit, propter quam tantopere laboramus: omnium enim factorem et creatorem Deum isti colunt, quem et mortales omnes. Sed nos Rex aliter*

denominantes, Jouem appellamus, quemadmodum non insipienter maiores nostri significarunt, — — qui etsi omnes mortales subiectos habeat, tamen splendore animi prae fulgens, inplorantium vota minime fallit; sic et nos animo Deum precare debemus, ut mentem nostram erga omnium libertatem recte instituat. — — Rex tunc paululum se inclinans vultu exhilarato, quot inquit, millia esse arbitraris? Andreas qui aderat, breui respondit, supra centum millia. Tunc Rex: Paruum est inquit, quod nos orat Aristetas. — — Hic Rex conuiuio in laetitia effusus, conquiri omnes praecepit etc.

84. s. *általáll.* — Göröcsönyi Ambrúzs, Mátyás király históriájában: Dunát nászád gallyák által állották. Gyöngyösi Istv. Porábul megéledett Phoenixében:

— a nagy dolgoknak van sok akadály,
Ha egyet győzhetni, más gátlás találja,
Ki a kezdett útát megint által áll a.

97. s. *Velem, semmi nem kél kívánságodban.* — Tinódi, Szitnya, Léva stb. 131. s. *Ily kívánságokban semmi nem kele.* — Kapitán Gy. bajv. 56. s. *Ott es semmi nem kele ő dolgában.*

129—140. s. *Omnes qui cum patre meo per Syriam atque Phoeniciam militantes, Iudaeam terram intrauerunt, abduzeruntque Iudaeorum corpora quae in urbibus, in agro, aliisque operibus relegauerunt, ea omnia soluere iubemus et libera esse. Praeterea et Iudaeos omnes qui vel prius vel postea quocunque modo abducti sunt, libertati restituere, pro quibus statim in corpus quodque drachmas viginti accipiant. — — Eorum vero qui non paruerint, bona publicentur, quos quisquis deferre voluerit, cuiuscunque sententiam aperiat, imperamus.*

149—152. s. *Diebus vero septem perfecta est huiusmodi distributio; persolutaque sunt supra sexcentorum sexaginta talentorum millia.*

157—160. s. *Rex enim in eo opere praestans quid atque elegans reddere cupiens, eius mensae quae Hierosolymis victimas reciperet, dimensiones ornatusque exposcit.*

161—162. s. *pecuniam ad sacrificia atque alios usus talentorum centum.*

167—168. s. *eius enim longitudinem duorum cubitorum, altitudinem vero cubiti unius et semissem perfecerunt.*

169. s. *laminam totius mensae solidam altitudine digitorum quatuor fecerant.*

170. s. *at pedes in liliorum figuras expolierant artificis manus.*

178—180. s. *cristallo, electroque figurabatur, in qua quidem terso opere, spectantium etiam formae referebantur.*

181—184. s. *Mensae vero superficiem Moeander curvatis sinibus influere videtur, in cuius verticibus alveoque pretiosi lapides carbunculi, smaragdi, onychini et cuiuscunque generis plures, decora specie fulgent.*

185—188. s. *Inferius autem sub huiusmodi lapidum ouiculatione coronulam omni fructu contextam, artificis manus ita expolierant, ut in ipsis coronae thoris, colligatas uvas, spicas, palmulas, mala, oleas, rosas et similibus plura ostenderent.*

189. s. *saepius veniens opus per sese inuisebat, atque opificibus immixtus nonnulla mutabat.*

190—192. s. *aureas phialas viginti et argenteas 30. crateres quinque.*

193—196. s. *auri pondo talenta quinquaginta, argenti septuaginta et pretiosorum lapidum ingens pretium.*

201—256. s. *Ilosvai alig feltüntethető kivonatban fordítja Ptolomeus levelét; valamint a következő sorokat is, Aristéas azon bő leírása után, mely nála Jeruzsálemről olvasható.*

261—264. s. *Si vales et regina Arsinoë, soror et liberi, bene est et ut volumus, ego quoque valeo.*

265—268. s. *Litterae tuae magno nos gaudio affecerunt; — maximo enim beneficio et incomparabili ciues nostros affecisti.*

273—288. s. *Quare extemplo sacrificium laudis pro te, pro sorore, pro liberis et amicis obtulimus et omnis multitudo id oravit, ut bene sit tibi, dirigatque voluntatem tuam in omnibus et fortunet regnum tuum in pace et gloria dominator omnium Deus; utque sacrae legis translatio multa tibi tranquillitate et commodo eveniat, peractis sacris nos ex omnibus (nam aderant omnes) elegimus viros bonos et venerandos ex omni tribu sex, quos una cum lege mittimus. Bene itaque facies Rex iustissime, si perfecta librorum interpretatione, viros ad nos dimiseris. Vale.*

291—296. s. *Ubi vero Alexandriam venimus, annunciatumque est regi aduentus noster, extemplo Andreas et ego in atrium admissi, regem comiter salutauimus, reddidimusque simul ab Eleazaro epistolas.*

297—300. s. *Regum et excellentium urbium legationes, viz trigesima die in atrium recipiuntur.*

305—328. s. *Hi posteaquam cum muneribus et diversis pelli-*
bus, in quibus divina lex aureis literis Hebraico sermone conscripta
erat et membranarum tenuitate quae inter sese quadam ligaturae
excellentia constringerentur, exornabatur, rem visu mirabilem: intro-
missi in regis conspectu steterunt. Rex sedulo in eos versus, ut
primum viros circumspexit, de libris interrogat. Cum autem illa
involucra aperuissent, explicuissentque membranas, diutius haesit
Rex, septiesque adorans: Gratiam (inquit) vobis habemus viri,
maiores ei qui vos misit, maximam vero Deo, cuius eiusmodi
verba sunt. — — Aequum erat viri, ut quorum gratia vos advo-
cassem, illos primum venerarer, atque inde vobis dexteram praebe-
rem, propter quod id primum egi, haec vero dies per omne vitae
tempus magna mihi semper in annos erit et celebris, in qua et vos
mihi adfuitis et evenit ut adversus Antigonum navali proelio
victor euaderem.

330—332. s. *viris diuersoria quam ornatissima et arci proxima*
sterni mandat et conuiuium quam opulentissime apparari. A 331.
395. 401. 575. 690. 815. 917. sorral v. ö. Tinódi, Jázon és Médea
45. sorát; Istvánfi, Volter 241. és Kákonyi, Ahasverus 14. sorát.
Lásd még: Katalin leg. 1524. és Szabács viadala 146. sorát s a rá
tett jegyzést.

333—340. s. *postea vero quam cuique suus stratus est thorus,*
praecepit rex Dorotheo, ut omnibus qui a Iudaea venerant, con-
suetas ex patrio more dapes et quicquid concupiscant, praebeat.

341—350. s. *post treis vero dies quam ea gesta sunt, Deme-*
trius viros ad maris insulam deduxit, transmissoque aggere, septem
stadiorum, pontem transgreditur, regionem inde quae ad Boream
vergit pctens, ad praeparatum consessum venit. Domus erat supra
littus perquam decenter ornata, et quae multo silentio quiesceret,
rebus omnibus ad vitae usum elegantissime dispositis.

345. s. *Felszél* = észak. Lásd: III. k. 427. l. — *tenger szige-*
tibe. Már feljebb is fordult elő. Bornemisza P.-nél, Tardoskeddi Sze-
rencse Benedekné ráolvasásai közt, a Csúzról való baj ellen olvas-
suk: Tük se mehessetek ez *fekete föld színére*, ez én adottam
testbe, teremtettem lélekbe, tük is siessetek el az *tenger szigetibe*, ke-
gyetlen őriássoknak szálas hússát szagassátok, piros vérét megigya-
tok stb.

346. s. *vadkert*, ma inkább *vadas kert*. — XIII. századi ok-
levelekben találjuk legelőbb: *via que venit de Wodkerth.* Miskólezi
Gáspár 1691-ben Egy jeles *Vadkert* címmel fordította magyarrá

Franzius Farkasnak, *Historia animalium sacra* című latin munkáját. Néhány régi helység ma is viseli e nevet.

351—352. s. *ut mos est Judaeis, omnibus manibus prius in mari lotis, Deo praeces effundunt; lectioni inde et rerum interpretationi operam dant.*

353—356. s. *virī singula inter se disserendo, consonum quid edebant. Rursusque ex iis, in quibus omnium consensus accesserat; illa Demetrio habenda servabant.*

357—360. s. *Euenit autem ut duobus et septuaginta diebus, quasi id e composito inter sese factum fuisset, perficeretur huiusmodi scripturae interpretatio.*

361—376. s. *Hic rex ad Demetrium ait: ut fieri potuit, quando talia haec tamque perfecta sunt, quod historiarum aut poetarum nemo sibi assumpserit? Tum ille: Cum ob venerandam legis institutionem refert, tum quia Deus prohibuerit. — Testaturque inde se audisse Theopompum quoniam ex lege secretiora quaedam in historia audacius transferre conaretur, supra triginta dies mentis turbatione correptum. — Et quidem et ipse comperi apud Theodoctum tragoediarum scriptorem se luminibus captum, dum quaedam ex huiusmodi libris in suum poema transferre vellet.*

377—380. s. *Tum rex obtestatus haec a Demetrio perpulchre dici, adiurat iubetque, ut in servandis, custodiendisque ab omni macula libris summa exhibeatur cura.*

381—392. s. *Demetrius iubet, ut pro eorum consuetudine imprecetur, si quis vel addere, vel mutare, transferre, delereus audeat quicquam ex iis omnibus quae scripta sunt. Cum universa haec rite explevissent, ut perennis illa sit semperque servetur, adiurat. Eadem ubi et illi laeto plausu exoptarent, regi maxime gratificatus est quod mandatum sibi munus egregie obiisset, traderetque perfectum.*

390. s. *Ne légyen nyomos ez földön éltében.* Nyomos = állandó, maradandó, hosszú életű. Sylveszter Új testamentoma ajánlásában írja:

Ez próféta szavát hallgasd, mert tígéd az Isten
Elveszt, és nyomos itt nem lehet az te neved.

Pázmány, Préd. 206. l. Mikor szófogadatlan, és szüleivel háborgó fiat látunk, azt szoktuk mondani, hogy nem léssen nyomos: vagy ha sokkáig él is, semmi tekintet nem léssen reája, gyalázatos vénsége léssen stb.

401—416. s. *mox rebus iucunditate multa praeparatis, in laetitiam vertuntur, ministris quemadmodum instituerat Dorotheus, festiuissime cuncta praebentibus, inter quos et regii liberi et hono-*

ratissime quique ministrabant: post ubi vero tempus sermoni oppurtunum visum est, rex per intervalla quaedam (ut omnes ordine secundum aetatem assederant) eum qui primo loco discubuerat interrogat: quonam pacto regnum incolume in finem usque conservetur?

412. s. *Fűjtatá trombitáit.* Nagy Sándor hist. 2464. s. *fűtati.*
— Dobai Andrásnál is (II. k. 146. l.):

Ingyen majd kürtöket *fűjtatok* előttem,
És az magas mennyből zászlómat tetetem.

417—420. s. *Ille parumper cunctatus inquit: hoc maxime modo regnum optime dispones, si Dei mansuetudinem in rebus omnibus imitatus, patientia ac longanimitate uteris extollesque dignos etc.*

421—428. s. *Rex proximum rogat: quemadmodum iuste singula perficere possit? Respondit ille: Si in rebus omnibus seipsum obseruet, omnia eum recte acturum; et si consideret omnem sensum a Deo esse, proponatque ante omnia Dei timorem, nulla in re aberrabit.*

429—436. s. *tercium dicere hortatur: Quomodo amicos sui similes habeat? — qui ait: si intelligent te multa meditari in subiectorum populorum commodum; et tu id facias considerans quemadmodum et Deus genus humanum bonis afficiat, valetudinem illis et vitae alimenta, atque alia cuncta opportunis temporibus praebens.*

437—444. s. *ad alium inquit: Quonam modo in negotiis ac iudiciis peragendis delictisque puniendis bonam assequatur famam? Tum ille: si omnibus te aequum ratione praebueris, inquit, et nihil superbe, nihilque pro potentiae tuae viribus contra delinquentes ages. Id autem assequeris si Dei dispositionem inspicias, qui — — non secundum eorum peccata, neque pro magnitudine virium suarum homines caedit sed mansuetudine usus corrigit recte.*

445—452. s. *deinceps postulat: ut in rebus bellicis invictus existat? Qui respondit: si non armis, si non potentiae suae fidat, sed Deum semper imploret, ut iuste agendi sibi consilia dirigat.*

451. s. *titokház.* V. ö. I. k. 335. 361. l.

453—460. s. *alium inde petens poscit: Quemadmodum inimicis formidolosus sit? Qui ait: si armis et exercitu, multoque veluti ad bellum apparatu instructus fueris: ea tamen omnia diutius ceu vana priusquam his utaris, detineas, nam et Deus ipse antequam maiestatis suae trepidationem incutiat, inducias quasdam praebet. Exin omni apparatu mentes deterret.*

461—466. s. *alium* interrogat: *Quid sibi optimum in vita sit?* At ille: *si cognoscat inquit, quoniam Deus mortalibus dominetur, atque ut ad optimas quasque operationes non per nos ipsos consilia dirigamus; Deus enim qui cunctis dominatur, omnium opera perficit et deducit.*

467—476. s. *Annuens et huic, alium ordine respondere iubet: Quomodo recte omnia servans et illaesa, eundem filiis statum tradat? Tum ille: — si filiis imperaveris, ne gloria, diuitiisque superbiant, sed arbitrentur Deum benignitate sua cuncta illis elargiri, neque per sese alicuius rei substantiam possidere.*

477—484. s. *Et attestatus rex ab alio petit: Ut bonam et malam famam aequo animo ferat? Ad ea ille: si tibi ipsi proposueris, inquit, cunctos mortales sic a Deo esse creatos, ut maximis malis iactati, bonis rursus afficiantur, neque quisquam omnium sit, qui huiusmodi alternationem effugere valeat; Deus enim implorandus est, qui tranquillitatem tribuat.*

485—498. s. *Quando unum deinceps, qui adhuc superest, interrogavero, haec ad praesens praetermittam, ut ad laetitiam versi, reliquum huius diei iucundissime transigamus. — his simul dictis, virum interrogat: Quis fortitudinis sit finis? si quando periculosa imminet, ait, in rebus aggrediendis recte quis consuluerit et consulendo propositum assequatur. — acclamantibus omnibus et plausu virum collaudantibus — in iucunditatem cuncti versi, conuiuium summa festivitate in noctem usque protrahunt.*

Az 500. sor után az 1588. évi kiadásban még ez a sor áll:

Hegedősek szomjúhón se maradjanak etc.

501—508. s. *Postridie eodem ordine mensae parantur, conuiuium trahitur. — — Coepit ab undecimo rogare — —: quibusnam modis diuitias conservet? — si nihil, inquit, indignum regno tuo, neque flagitiose ages, neque in vanis rebus et incommodis sumptus facies etc.*

509—516. s. *Sequentem dicere hortatur: Quando veritatem colat? His ille respondit: si cognoveris quam magnum dedecus mendacia mortalibus omnibus afferant et multo maiorem notam regibus inurant. — Oportet etiam te considerare Rex, ut Deus amator veritatis existat.*

512. s. *szemérem = szégyen.* — A költők közül leggyakrabban fordul elő Szekhárosinál és Balassánál. Ma is mondják Zalában (II. k. 458. l.).

517—520. s. *In proximum respiciens inquit: quae est disciplina sapientiae? Tum ille, quemadmodum, inquit, te expertem optas et omnibus bonis abundare, sic hoc ipsum in subiectos tibi populos et delinquentes serues, si optimates praestantesque viros humanius commoneas.*

518. s. *Fedgyelem.* A bécsi c. 34. 104. lapjain még: *fegyedelem* olvasható.

521—528. s. *Ab alio postulat: Quonammodo clemens, benignusque sit? Ille, si consideres, ait, quam longiori tempore quantisque et quam magnis calamitatibus oriatur genus hominum, alitur, nutriaturque. Unde neque in eos temere animadvertendum, neque accusandi sunt, si revolvens insuper ut omnis hominum vita doloribus semper et suppliciis exagitetur; singula intelligens in misericordiam profecto verteris. Nam et Deus misericors est.*

529—532. s. *Deinceps ordine interrogavit: Quid in regno potissimum observandum sit? Conservare inquit, se a muneribus incorruptum, atque magnam vitae partem inuigilare, iustitiamque ante omnia colere, et huiusmodi amicos sibi comparare. Justos enim Deus amat.*

533—540. s. *Ab alio petit ut se doceat: Quid sit pietatis robur? Tum ille cognoscere ait, quia Deus omnia semper operatur, et videt, neque eum lateat quisquam iniusta faciens, neque peperam agens, ut enim universum orbem Deus bono afficit: ita et tu si eum imitaberis, nusquam aberrabis.*

541—544. s. *Alium rogat: Quis sit regnandi modus? Ad ea ille: recte inquit, seipsum regere, et sine copia, nec gloria elatus superbum indecensue concupieris, si recte ratiocinatus fueris etc. etc.*

545—552. s. *alii ut disserat suadet: Quemadmodum optima eligat? Respondit ille: si justa semper tibi proposueris, arbitrerisque iniquam vitae privationem.*

553—560. s. *A sequente postulat: Quomodo in somniis quietus sit? Hic ille inquit: — — — omni negotio quicquid dixeris, quicquid feceris, ad pietatem intendendum censeo, ut te ipsum servans virtute circumvalleris — — Etenim in quibus quisque plurimum versatur vigilans, et per quietem earundem rerum cura homini recursat etc.*

557. s. *pokol álom* = rossz álom, mint Tinódinál (351. l.) *pokol óra.* — 1542. évi levélben: mi sem nekik, sem egyebeknek *pokol példát* nem akarunk adnia, hanem úgy szolgálnia mint jámborok (Szalay, 400 m. l. 20. l.). — Toldi M. hist. 73. s. *Pokol fene bika.* Moldvai népdal: *Pokolszörű* paripádat stb. (Nyőr V. 192. l.)

560. s. *hitság* = bolondság. Lásd: I. k. 322. l.

561—570. s. *Ad alium dixit: Quemadmodum nihil indigne agamus? Cui ille, si quid te deceat (inquit) quidne possis omni in re, prospereris ne tua dignitate indecorum quicquam dicendo, agendoue te excidat, — — — nulla hypocrysi deprauatus aperte imperas, praestante tibi Deo multa cum dignitate morum elegantiam. Hic rex multa cum laetitia diutius applaudens, homines ad quietem dimisit.*

570. s. *venerék* = ital. E szó codex-irodalmunk nyelvének sajátja, úgy hogy Pesti, Sylvester már nem is használja. Eredete mindeddig ismeretlen. Prágay András ezt írja róla a Fejedelmek serkentő órájának ajánlásában: Nem tudom ha csak rászorultak-é, avagy ugyan szebbnek ítélték, hogy mikor az szőlőből az mustot kisajtolják, az szőlő levét, melynek *venéréc* volna igazán neve, és mégis mustnak hívják, melyet az deákok *mustumnak* neveznek.

Az 572. sor után az 1588. évi kiadásban még ez a sor áll:

Minem megfogy hordótok egy kevéssel?

573—584. s. *Se ad sequentis diei conuiuuium praeparauerunt. Rex, primum eorum qui nondum rogati fuerant, sententiam dicere iubet: Quid sit in regno difficillimum? Ille, sibi ipsi dominari, respondit, neque appetitibus effferri. — — — pulchrum est se omni in re metiri, et quae Deus dederit studio continere. Inconcessa vero atque inexpectabilia ne concupiscas.*

585—592. s. *Proximum interrogat: Quonammodo nemini inuideat? Haec ille excipiens, si animadverteris primum (inquit) Deo omnibus regibus impartiri gloriam, diuitias et magnitudinem, et illi imperare posse neminem. Nam etsi huiusmodi gloriae participem se quisque cupiat, haud tamen potest, Dei enim donum est.*

593—596. s. *Alium petens inquit: Ut inimicos spernat? Tum ille, si placidus, ait, erga omnes benignitatem exercueris, nullius amicitiae ratione habita.*

597—600. s. *Alium deinde respondere iubet: Qnemadmodum gloriosus perduret? Cui ille, si benignitate, inquit, et gatia excellens, erga alios magnificus extiteris; gloria te nusquam deseret, quae ut tibi adsit, Deus semper implorandus est.*

601—604. s. *Proximum respondere precatur: Erga quos habendus sit honor? At ille ait: ego opinor erga aemulos habendam esse honoris munificentiam quam maxime gratam, quo illos hoc praesertim modo ad ea quae honesta sibi sunt et utilia inducamus.*

605—608. s. *A sexto exquirat: Quibus gratificandum sit? Ad ea ille, parentibus inquit ante omnes.*

609—612. s. *Post hunc a sequente postulat: Quid sit pulchritudine dignius? Ille, pietas, ait.*

613—620. s. *Alium interrogavit: Quemadmodum amissa gloria instauretur? Ille autem ad haec, quando inquit, clemens omnibus gratusque existis, quae res benevolentiam comparant; fieri non potest ut excidas etc. etc.*

621—624. s. *Alius sententiam quaerit: Quomodo sine tristitia viveret? Tum ille, si neminem inquit, laeseris, omnesque iuves etc. etc.*

625—632. s. *Decimum ad dicendum hortatur: Quid sit in gloria potissimum? Respondit ille: Deum venerari, non sacris inquam, neque muneribus, verum animi puritate, ac fide candida eius voluntatem sequi. — Hic rex cunctos collaudatos maiori voce salutatur, — exin convivio laeto fruitur.*

A 632. sor után az 1588. évi kiadásban még ez a sor olvasható:

Mondjad uram, ezek ne zajogjanak.

633—640. s. *Sequenti die mensis solito apparatu instructis discubuerunt. Tum rex interrogans a primo petit: An prudentia doceri possit? Cui ille, animi inquit, decus quoddam est a divina potentia fluens ad suscipienda bona rennendaque contraria. — A 633. sorral v. ö. Toldi Miklós hist. 165. sorát.*

641—644. s. *Proximum interrogat: Quid potissimum valetudini conferat? Ille, prudentia, respondit, quae contingit nemini nisi Deus mentem ad eam praeparaverit.*

645—648. s. *Ad alium inquit. Quibusnam modis genitoribus dignas gratias referat? Ad ea ille, si nulla in re, ait, illos tristitia afficias.*

649—652. s. *A sequente postulat: Quomodo sit audiendi cupidus? Is, si existimaveris, refert, singularum rerum cognitio- nem tibi utilem fore.*

653—656. s. *Ad alium dicit: ut nihil contra leges agat? Tum ille, si cognoveris, inquit, quoniam Deus legislator mentes intellectusque dederit ad hominum vitam bene regendam, leges sequeris.*

657—660. s. *Alium rogat: Quod sit cognitionis commodum? Sic ille, si accidentia, inquit, reputare volumus, in adversis eorum rebus, et nos una graviter afficimur et premimur, vel pro cognatorum*

moestitiae magnitudine, fortunantibus autem illis gloria inde et decore extollimur.

661—664. s. *Ad alium dixit: Quemadmodum intrepidus existat? Ille, si mens, inquit, nullius sibi conscia mali Deum sequatur, qui consilia omnia in bonum dirigit.*

665—668. s. *Ab alio petit: Quomodo recta ratio in promptu sibi esset? Si hominum, inquit ille, infortunia semper consideraueris.*

669—676. s. *Alium respondere hortatur: Quibusnam modis, neque socordia neque voluptatibus distrahatur? Ille, in promptu hoc tibi est, ait: cum et magno regno imperes, et varia negotiorum multitudine tenearis, ut non ad aliud quidpiam traducendi mentem quies detur; horum igitur in cura vereris oportet.*

677—686. s. *Laudans et hunc, a decimo postulat: Quemadmodum noscat, qui in eum dolo agant? Ille ad ea respondit, si obseruaueris qua quisque erga te libertate utatur, an eosdem semper mores habuerit in salutando consultandoque, ac reliqua vitae conuersatione etc. — Hic rex nomine quosque appellans, omnes collaudat, moxque cuncti in iucunditatem vertuntur.*

A 688. sor után az 1588. évi kiadásban még ez a sor áll:

Hadd laknának, ne gondolnál bár azzal!

689—697. s. *Postera die Rex conuiuii opportunitate sumpta, sequentem monet ut ostendere velit: Quae sit maxima negligentia? Tum ille, si quis filiorum inquit, negligens fuerit, eosque nulla in re erudiat.*

698—700. s. *Ab alio petit: Quomodo patriae cultor existeret? Si tibi persuaseris, ille inquit, domi viuere, et mori optimum esse.*

701—708. s. *Alium rogat: Ut uxoribus accomodandum sit? Ille, quandoquidem ait, foeminarum genus sui confidens est, asperum, et suorum affectuum sequax, atque in lapsum proclive propter imprudentiam et eius naturam inbecillem, verum ad valetudinem et commoda nostra utendae sunt, neque illis contraria sententia aduersandum.*

709—712. s. *Proximum ad disserendum hortatur: Quomodo non decipiatur? Ad ea ille, si singula ratione prosecutus ait, detractoribus insuasus perstiteris.*

713—716. s. *Ab alio poscit: Quemadmodum non sit iracundus? Ille inquit: — nosse oportet, ut Deus omni in-*

dignatione vacuus universum gubernet, quem te imitari necesse est.

717—726. s. *Sequentem interrogat: Quid sit bene consulere? Recte cuncta ille ait, ex rationis discursu agere, ad propositum aliquem finem, rejicereque inutilia et rationi contraria.*

721—724. s. *Deinceps ostendere iubet: quid sit philosophari? Bene et commode ratiocinari, refert, circa unumquodque eorum quae emergunt.*

725—728. s. *Inquit ad sequentem: Quae sit hospitalitatis remuneratio? Si omnibus inquit, aequus existens quae acceperis maiori etiam foenore accumulata reddideris, ita ut in hospitalitate excellere videaris. Nam et Deus plurimum humile erigit, et subiectos homines diligit.*

729—732. s. *Ab alio petit: Quae sint diuturna opera? Ille, si magna, inquit, quis et veneranda absolvat, adeo ut spectantes propter operum pulchritudinem et excellentiam illis abstineant, neque quemquam praetermittat eorum qui talia expoliunt, neque indonatos aliquos ad ea perficienda impellat quae usus poscit.*

733—738. s. *Recte et hunc respondisse affirmans, decimum rogat: Quis sit sapientiae fructus? Is, non conscium sibi esse mali respondit, et vitam in veritate transigere. Ex his enim maximum gaudium, et animi voluptas gignitur praestantissime rex, et spes in Deo optima tibi regnanti pie, aderunt. His auditis, cuncti ea multo applausu approbauerunt. Post haec Rex multa laetitia plenus, ad propinandum vertitur.*

A 740. sor után az 1588. évi kiadásban még ez a sor olvasható:

Ám az lantost tolják ki bár az házból.

741—752. s. *Postridie vero ubi ex consuetudine thoris omnes discubere, Rex sumpto tempore, eos qui supercrant, interrogat, a primo eorum petens: Quonammodo quis in superbiam non extollatur? Respondit ille, si aequalitatem servet et singulis in rebus sui ipsius meminerit, revolvens animo, ut homo hominibus praesit, atque Deus deleat superbos, mansuetos et humiles extollat.*

753—760. s. *Hortatus hunc, sequentem ad dicendum monet: Quibus consultoribus utendum sit? His, ait, qui multis in rebus versati, summam erga se benevolentiam servant, atque moribus sint tui similes.*

761—764. s. *Ab alio postulat: Quid regi sit maxime necessarium? Subditorum inquit, amor et dilectio.*

765—768. s. *Alium definire hortatur: Qui sit orationis finis? Tum ille, proposito, ait, de quo dicendum sit, adversario persuadere, diluendo contraria, et inepta ostendendo.*

769—776. s. *Alium interrogat: Quomodo multis in regno populis se accomodet? Si decenter cuique distribueris, inquit, iustitiam, quemadmodum facis, ducem sequaris, praebente Deo tibi recta discernere.*

777—780. s. *Ad alium dixit: In quibus est tristandum? Ad haec ille respondit: in amicorum adversis — — Nam in his molestiam nulla ratio levat.*

781—784. s. *Ad alium transiit petens: Qua re quis inglorius fiat? Respondit ille: si quando superbia quis ductus exasperetur, vituperationes tunc subeunt et gloriae privatio.*

785—792. s. *Alium exinde ostendere ut velit precatur: Quibus se ipsum credere oporteat? Iis qui tibi benevolentia ita afficiantur, inquit, ut neque timore, neque cupiditate ulla, lucrare tangantur.*

793—796. s. *Alium rogat: Quid regnum conseruet? Ille, cura et meditatio, respondit, ne quid a rerum praepositis male agatur, committaturque in plebem.*

796. s. szertelenséggel = törvénytelséggel. V. ö. Szent Pál hist. 289. sorával.

797—800. s. *Deinceps petit: Quare gratia, honorque servetur? Virtute, ille inquit, ea enim pulcherrimorum operum perfectrix, malum conculcat, quemadmodum et tu quidem excellentem erga omnes bonitatem observas, quod diuino tibi munere praestatur.*

801—807. s. *Undecimum inde postulat: Quomodo et in bellis quoque animo pacifico se habeat? Si proposueris animo, ait, nihil perperam a tuis ducibus committi, verum omnes de virtute inter sese certare. — — Hic omnes applausu suscipiens, laetitia effunditur, ac cuique propinans, cum iis diutius oblectatur.*

A 808. sor után az 1588. évi kiadásban még ez a sor olvasható:

Mert vígabban ránthatja az nótáját!

809—828. s. *Septima vero die splendidiori apparatu, quod plures e ciuitatibus legationis adessent, conuiuio instructo, Rex per occasionem ad eos versus qui nondum sententiam dixerant, eorum primum dicere monet: Quemadmodum recte ratiocinetur? Ille, si tecum, inquit, reputaveris et dicta ipsa, et a quo dicantur, ac qua quisque de re loquatur, eandemque multo post tempore variis modis perquisieris.*

829—836. s. *Rex alium postulat: Propter quid est, quod plerique virtutem non assequantur? Hic, ille, quoniam natura, ait, mortales omnes incontinentes et ad voluptates pronos finxit, ex quibus iniustitia gignitur, et auaritiae cumulus.*

837—840. s. *Ab alio petit: Quid reges potissimum sequi oporteat? Respondit ille, leges, ut iustis operationibus mortalium vitam regant.*

841—844. s. *Sequentem rogat inquires: Qui magistratibus perficiendi sint? Ille, quicumque, ait, iniqua odio habent, laudumque dulcedine tracti iusta semper ad adipiscendam gloriam operantur.*

845—848. s. *Ad alium versus poscit: Qui sint in duces eligendi? Qui fortitudine et iustitia excellent, inquit, quique hominum salutem cruentae victoriae anteponant.*

849—856. s. *Querit inde: Qui vir admiratione dignus sit? Ad ea, ille quicumque refert, gloria, divitiis et potentia exuberans, aequum tamen erga omnes mentem habeat.*

857—864. s. *Ad alium dixit: Quibus in rebus reges diutius versari debeant? Tum ille, in rerum gestarum cognitione, ait, in legendisque incumbantium operum libellis, temporis plurimum assumere oportet, et quaecunque ad conservanda regna, emendandosque hominum mores scripta sunt perquirere.*

865—872. s. *Iubet ut inde ordine alius dicat: Quid per otium agendum sit, ne inertia torpeas? Ille ad haec: considerandum est, ait, multa cum diligentia quaecunque in mentem veniunt et ante oculos vitae formam et imaginem quandam proponendam, tum qua quaeque vi perfecta sint, considerandum: est enim et in his decus suum et eruditio quaedam.*

873—880. s. *Nonum petens, dic, ait: Quomodo in conuiuviis transigendum sit? Is discendi cupidos assumendos esse refert, et qui regni negotia meminisse possunt, et principum vitas narrare, his namque suavius nihil, neque iucundius inuenies.*

871—888. s. *Rex ab alio petit: Quid potius sit populis an priuatum quempiam regem sibi constituent, an vero ex rege genitum regem sequantur? Respondit ille: id quod naturae decentius est. Etenim cum reges ex regibus orti insuaues et asperi erga populos habeantur, longe magis et qui a priuato loco ad hanc magnitudinem euehuntur (quando et pauperiem et dueros labores experti sunt) truculentiores impiis tyrannis euadent, vi quadam subiectis imperantes.*

889—891. s. *Versus ad ultimum: Et tu dic, inquit, quid sit in regno optimum? Tum ille, in pace, inquit, semper populos continere.*

893—912. s. *His simul dictis ingens plausus attollitur, cuncta laetitia et gaudio diutius complentur. Sed ut sunt facta silentia tectis, rex craterem mero statuens propinquat, et his qui sententias dixerant et praesentibus omnibus, atque ita orsus: Maxima, inquit, mihi vestra praesentia adfulserunt bona. Nam et plurimum commodi vestris responsis, et doctrinam ad regnandum attulistis. Hinc tria cuique talenta argenti et puerum qui ministravit donari instituit.*

897. s. *bokály.* Molnár Alb. *batioeus = kanczó, bokál.* Obba = *légel, bokolyó.* Ez utóbbi ma: *csobolyó, csobán.* — A *bokál* inkább a francia *bocal*-ra, mint a német *pokal*-ra mutat, bár a NSzótár csak *pokál* alakot vett fel. — A 905. sorból kitünik, hogy Ilosvai a *bokály* alatt poharat értett. Apor Péter Metamorphosisában (326. l.) olvassuk: Ittak ugyan, de igen ritkán *bokályokból* is, kívált sert.

913—916. s. *Singulos tribus inclytis stolis donat. — Exin interpretes perbenigne alloquens ut cum in Judaeam venirent, frequentius ad se commeare velint, hortatur.*

917—940. s. *Mox hominum reditus paretur, imperat, digna sui magnificentia erga eos usus. — Mittit Eleazaro thoros decem argenteis pedibus suffultos; cum his omnibus rebus quae ad illorum decus exquiruntur. Alia insuper talenta triginta, stolas decem, purpuram, coronamque decentem, tunicas byssinas ad centum, et phialas et pelues crateresque aureos ad libamina duos. Literis deinde suis eum exhortatus est, re homines prohiberet, si quando eorum quispiam ad se redire mallet. Nam cum doctorum virorum consuetudines pluris faceret, in his consequendis opes suas non quidem vanis in rebus ut prodigi, sumptuosissime largiebatur.*

940. s. Ilosvaival Patai István is egyetért, midőn Az Sacramentokrol című munkája ajánlásában ezt írja 1592-ben: Hogy penig mi közöttünk az szent írásnak mi nyelvünk szerint való magyaráztatja ritkábban találtatik, hogy nem egyéb nemzetsignél: ez nem attul vagyon, hogy az Isten minket nem kedvellene s kegyelmét nem nyujtanája és világosító ajándokival meglátogatni nem akarna; hanem ez az mi nemzetségünknek restségétől és fősvénségétől vagyon, mert sem úri renden sem polgári renden nem kezdenek találtatni, kik scholákat építenének és segítenének, jó nemes erkülesű és éles elméjű ifjakat válogatva idegen országokban taníttatnának, kiki mind csak ebekre, lovakra, maga torkára visel gondot, az isteni

tiszteletre rá sem tekintnek, csak az Isten az új jó voltából adogat
kőzinkbe tanítokat, minden érdemünk fölött.

950. s. *bufa*. A Tájszótár szerint székely szó, am. pofa. —
A *bufa korty* magyarázatul szolgálhat az, a mit Apor Péter ír
Metamorphosisában (326. l.): Mikor az gyümölcsöt beadták, kivált
dinnye éréskor olyan hosszú szájú üvegekben, melyeket *kortyogós*
üvegeknek híttak, és Porumbákon, Fogarasföldin csináltak, a
meggyes bor rendre teli töltve úgy állott az jeges cseberben, min-
deniknek asztalhoz egyet-egyet beadtanak, azután még többet, azt
olyan jó ízűn *kortyogdogólag* itták. Cserei Mihály pótléka szerint
(451. l.): *kortyogós üveg és kortyogdogólag*.

952. s. a *farkas poenitentiáról* Székely Estván Cronicája 200.
levelén ezt olvassuk: A constanciabeli conciliomból legelőszört
hitlevelet küldének Huss Jánosnak és a Jeronimosnak, hogy nagy
bátorsággal, minden félelőm nélkült bejűnnének Constanciába a
conciliomba az imperátornak, a pápának és mind az egész conci-
liomnak hitre, kibe avagy meggyőztetnének, avagy pedig ők
lennének győzedelmesek, de mindezáltal nagy békességgel elbo-
csátnák őket: de úgy állak meg hitőket, mint a *farkas a húsételtől*
való bőjtölést, mert mihelt bejővének, ottan minden disputáció
nállkult a tömlőczbe hányák őket.

Az 1588-dik évi kiadás végén a nyomdai czímer alatt még
ez olvasható:

Chrisost. Homil. 9. in epist ad Coloss. *Hallátok-é közrendek,*
kérlek szerezzetek magatoknak Bibliát, mely az ti lelketeknek orvossága.

IV. Az híres neves Tholdi Miklósnak históriájáról bővebben
kell szólnunk. Mennyi benne a történet s mi a mese; ha törté-
net, melyik korból vagy épen századból való, ha mese vagy épen
mythus, honnan eredt, hogyan fejlett? Ezek az első sorbeli kérdések
melyekre a lehetőséghez képest felelnünk kell. Köteleznek erre
bennünket azon vélekedések és viták, melyek míg egy részről a
hagyományokba gyökerezve, más részről az azokat hüvelyező tu-
dományos módszer újabb ösvényeit követve képződtek és nyilat-
koztak, — irodalomtörténetünk különös figyelemre méltó rész-
leteivé váltak. Ilyenek, nem csak tárgyuknál, hanem íróinknál
fogva is, kik a tárggyal foglalkoztak. Bél Mátyás, Dugonics,
Arany, Kemény Zsigmond egyfelől, Toldy Ferencz, Ipolyi, Greguss
Ágost, Heinrich Gusztáv másrészt még nagyobb érdekűvé tették
a magokban is kiváló jelentőségű kérdéseket.

Toldy Ferencz a Toldi-mondában egy, a magyar őskorból, vagy épen eleink mythosából fenmaradt töredéket vél felismerni, melyben az a Toldi, kire utóbb a Miklós keresztyén név tapadt, a testi erő és ügyesség, a bátorság és szívbeli derékség képviselője volt, körülbelől mint a helleneknél (Herakles), phœniciaiknál, indoknál stb. is tiszteltettek ily magánéleti hősök, kikkel jellemben a mi Toldink meglepőleg egyezik. E monda aztán a nép emlékeztében századról-századra hol csonkult, hol bővült, sőt a változott hitnézettel maga is átalakult, s hova-tovább újabb s újabb korba tétetett (*A magy. költ. tört. 2. kiad. 89. l.*). — Ipolyinak a monda hőse történeti korával s egyediségével nincs dolga, csupán a rá lerakodott hitregei vonásokat vizsgálja (*Myth. 173. l. jegyz.*). Greguss a Toldi-monda eredetiét a Gamelyn története című francia eredeti költeményben látja, melynek angol átdolgozásából vette Shakespeare, A hogy tetszik című darabjának anyagát. Heinrich Gusztáv pedig a német Kurzibold-mondában lát a Toldi-mondához hasonló vonásokat (*Philol. Közl. III. 153. l.*).

Az a körülmény, hogy Toldi-mondánknak elvitázhatatlanul történeti jellegű részleteit már a régi hagyomány hol Lajos, hol Mátyás idejéhez kötötte s hogy ezen ingadozással szemben szükségesnek sem tartottuk a monda által változást szenvedett események kiderítését, mert a monda hőse nevének s nyomának történeti emlékeinkben teljesen ismeretlen volta miatt lehetetlennek is hittük: nemcsak azon irányú kutatásokat teszi igazolhatókká, melyek az alig felfejthető mythosi burok által fedett történeti csírának jó-hiszemű elfogadásával, de egyszersmind érintetlenül hagyásával láttak a kimagyarázáshoz, hanem azokat is, melyek ha nem is a történeti, de a nemzeti jellemvonásoknak figyelembe nem vételével, a teljesen szabad összehasonlítás módszere által igyekeztek czélt érni. A monda magyar nemzeti eredetősége iránt táplált kételyt nem ok nélkül erősítette a hősnek, nemzeti hőseinktől egyben-másban elütő alakja, szokatlan, nem hőshöz illő, nevetséges helyzetekben kímélet nélkül való feltűntetése, mint például az oroszlanra ugrató épen nem magyaros ízű tréfa. Az összehalmazott, de egymással össze alig függő események is, szaggatottságuknál fogva sokkal több oldalról hagyják magokat összehasonlítani, mint az egymásból folyó, egymást előidéző s magyarázó cselekmények; úgy hogy a nemzeti színezetet fentartó s ősmagyar mythologiai fel-fogás mellett is jogosult részleges kölcsönvételi elmélet, keresgélés után könnyen talál a monda bezárt lakatjába illeszthető, akár több

rendbeli kulesot, melyek fordítva fordulnak is, csakhogy mindannyiszor reteszt vétenek s a várva-várt csattanó felnyílás helyett, újra meg újra a visszacsapódó zár neszét hallatják.

Nemzeti mesevilágunk selyemréjtjében későn-korán váltig keressük azt a zárnyitó vasfűvet, melylyel boldo.úlhatnánk, de hijába. Rokon, szomszéd s idegen népek erdeit, ligeteit is bejárjuk, de érthető viszhang sehonnan sem felel. — A mit a görög, római, german, finn mythológiából legalább nagyjából lehetett, azt már eddig is idézve, vonakoztatva láthatjuk azon íróinknál, a kik Toldi-mondánk eredetének, tartalmának felderítésében fáradoztak. Lehet állítani, hogy ez oldalról sokkal több történt, mint nemzeti hagyományaink, népmeséink és mondáink azon jellemző vonásainak kutatása szempontjából, melyek az összehasonlításra, már külső oknál fogva is kínálkoznak. Ilyen feltűnő külső ok már maga a név, melyet hősünk visel. Toldy Ferencz rámutat e körülményre, midőn a keresztyén Miklós nevet csak későbbi járuléknak tekinti az általa ősmagyarnak vett Toldi névhez; de sejtelmének valószínűvé tételére sohasem állította össze gondolatai sorozatát. Mi a dolog érdemére nézve eredetileg is sokban eltértünk halhatatlan jelesünk vélekedésétől, most azonban a helyett, hogy akár az ő, akár a mások hypothesisaival szembe hasonlót akarnánk állítani, egyszerűen felsoroljuk azon mesei vagy mythosi jelenségeket, melyek eddig a Toldi-mondához nem viszonyítottak.

Bornemisza Péter, predikációi IV-ik részében (758. l.) az álnokul költött fabulák közt első helyen említi a Királyfia Kis Miklósról szólót, melyről ma semmit sem tudunk. Királyfia=katonas mivel Bornemisza ezzel együtt a poéták óriásiról és Apolloniusról készült szerzeményekről beszél, bizonyosnak vehetjük, hogy Királyfia Kis Miklós neve alatt valamely hősről szerzett magyar ének volt az, melyről szó van. Bornemisza úgy említi ama fabulákat, mint a melyeket a magyar nép nagy örömmel hallgatott. Ha a fabula alatt népmesét kell értenünk, úgy — a név után indulva — ma is többet találunk gyűjteményeinkben, melyek egyike-másika abból alakulhatott. Így elsőben is Landorvári Dorka című népballadának Király Kis Miklós az egyik szereplője (*Népkölt. Gyűjt. I. 162. l.*) Merénynél, a Sajóvölgyi mesék közt első helyen találjuk Az ólombarát címűt, melynek Kis Miklós a hőse. Pintér Sándor, A palócokról írt művében (1880) szintén közli e mesét s azt jegyzi meg róla, «hogy e mese, a palóc nép meséinek törzsökét képezi, s minden egyéb meséi csak ebből kihajtott ágaknak

tekintendők». Ebben a mesében, a sötét ország egéről elveszett nap, hold és hajnalszallag keresésére indul a három testvér, kik közt Miklós a legkisebb. Réz, ezüst és aranyhíd mellett, ilyen szőrű paripákon jön a hat, tizenkét s huszonnégy fejű sárkány. — Miklós mindannyit legyőzi s a szallag, hold és nap egymásután jó fel a sötét ország egére. — Kis Miklós elnyeli a darazsat s hétszerte erősebb lesz mint az ólombarát.

A dunamelléki mesék közt (I. köt.) A három aranygyűrűben találkozunk Királyfi Miklóssal, ki mostohája miatt elébb apja aranyszőrű nyája mellett juhászbojtár, azután pedig a földig érő szakálú barát segítségével, libapásztor lesz egy királynál. A király lánya keblén s fátyolos homlokán találja fel a napot, holdat és szallagot. A királylány Miklósé lesz, de elalszik s mire felébred, hűlt helye a szép menyecskének. Bujdosni indul, folyó partjához ér, a víz visz egy üvegkoporsót, benne a szép királyleány, annak a szívébe egy nagy kés beleütve. Ápolja, felgyógyul; Miklós elalszik s ismét oda a szép asszony. Meg-meg bujdosik s a nagyszakálú baráthoz ér, az ad neki tanácsot, hogy juthat el a réz, ezüst és aranyhídon át Tünderországba. Ott összetalálkoznak, királylány, királynévá lesznek s felesége mellén, keblén, homlokán felragyog a szallag, hold és a nap.

Ugyanott Az örökbe fogadott testvérek egyike szintén Miklós. Testvérével összevesz, bujdosik, királynál tátoslovak kocsisa lesz. Miklós őrzi a lovakat, 13 hattyú képében 13 tündérleány jó hozzá, a legszebbik őt szereti. Ezért megveti a király lányát, de mivel a titkot elárulja, eltűnik a tündér. Miklós bujdosik, keresi. Kovács készít neki vasbakancsot, vaskesztyűt. Az aranyalmafa alatt mindháromszor elalszik s a tündér eltűnik. Testvére tátosfiat szül. Ez vezeti el a hegy alatt örökálmot alvó tündérek sírjába. Holt kedvese a harmadik csókra felébred, a többiek is feltámadnak. Miklóst mint szabadítókat királylány választják.

Ugyanott (II. köt.) A szegény ember tizenkét fia közül is Miklós a legkisebb, ki, mint az Igazság és hamisság meséjében történik, megcsónkítva, nyomorítva gurul-gurul s ó kútba esik. Épkézláb emberré lesz, egerek, méhek, farkasok segítségével csudadolgokat visz véghez.

E Miklósok testi erő és bátorság dolgában állnak azon fokon, hogy Toldival kiállják az összehasonlítást. Hogy Toldi csak csehekkel, olaszszal mérkőzik, míg eme Miklósok sárkányokkal viaskodnak, nem zárja ki azt, hogy a Toldi mondának szintén

lehettek oly részletei, melyek szörnyetgekkel vívott küzdelmekről szóltak. Hiszen a kárpitra varrott oroszlánkép is többeket emlékeztetett Heraklesre s a budai özveggy tréfája szintén Sámson-delilai vonásként jelentkezett. E naphősök képe kísért a magyar mese Miklósának ama kalandjában is, melyben a sötét ország egéről ellopott napot, holdat s esthajnal csillagot feltalálja. Toldi Miklós e helyett Magyarország elvesztett címerét víjja vissza, hiszen erős, vastag gyermek már kicsin korában, míg a mese Kis Miklósa csak akkor lesz hétszerte erősebb az ólombarátnál, mikor a nagy bajjal feltalált darazsat elnyeli. A lakatossal elkövetett sirrablást is lehetne hasonlítani akár az üvegkoporsóba zárt királyleány megtalálásához, akár, s talán még inkább, a nagy hegy alatt örök álmot alvó tündérek felkereséséhez, hova nem ugyan lakatos de kovács kalapálta vasbakancsban s vaskesztyűben kezd a mese Miklósa útnak indulni.

A Sajóvölgyi népmesék második kötetében Szép Miklóssal találkozunk, ki 18 éves volt, se több se kevesebb, mikor kiment a rétre kaszálgatni. A mint ott kaszálgat, egy fehér pelikán madár hoz neki levelet, melyben Tündérszép Ilona, ki szánandó özvegyi állapotáról panaszkodik, híjja, hogy keresse fel őt szép Tündérországbán. Mikor megérkezik, három tátos ló mellé kocsisnak állítja, hogy csak azokra legyen neki minden gondja, egyébre sem mire se. A vén tátosló vigasztalja, tanácsolja, öltözteti réz, ezüst, aranyruhába. Tündérszép Ilona virágos kertjében egy czintányér karimáján tánczoltatja aranyszörű paripáját, s mihelyt asszonya hívja, azonnal eltűnik. Másodszor is hívja: ide-ide, szívem szép szerelme! jer ugrass be az ablakomon, selyemágyam meg van vetve! Erre a szóra sarkantyúba kapja lovát, felugrat Tündérszép Ilonához, háromszor megcsókolja, de a mint leugratna, szándékosan leesik a lóról. Tündér Ilona utána, selyemkendőjével köti be Szép Miklós megsérült fejét, ki azzal ismét eltűnik. Harmadszor egymáséi lesznek. Szép Miklós tilalom ellenére kiszabadítja a 12 fejú sárkányt a 367-dik szobából, a ki aztán elrabolja Ilonát. Oda van; volt, nincs. Volt szép asszony, nincs szép asszony. Sok próba után, melyek közben ha a tátos ló rálehel, még szebb, erősebb lesz, mint azelőtt volt, annak a segítségével szerzi vissza Tündérszép Ilonát.

Toldit is a réten, rakodó szénaszekér mellett leli Laczfi András hada. Bolyog és búdosik mégyen jó Budára. Tátos lovak helyett pokol fene bikával küzködik. Az asszony kedvéért egyet-

kettőt ugrék, fene oroszlánra hamar felugordék; csak nyaka nem szegék s egy imegben ott künn pironkodék. Azonban Szép Miklósba szerelmes a tündér meg ő is a tündérbe; míg Toldi csak maga gerjedez az ifjú özvegy szerelmére.

De elég, talán sok is a Miklós név rovására; lássuk a Toldi nevet. Nehány helynév, mint Alsó és Felső, Kis és Nagy Told, Alsó, Felső és Közép Toldi, különböző vármegyékben ma is, és Toldvár a XIV. századból mutatja, hogy eredete csakugyan az őskorba tehető. Hasonló hozzá Old baranyai falu neve, a XIII-dik században: terra Old. — A magyar mese-világban csupán Toldi Miklós nevéről ismeretes, onnan tehát egyebet nem adhatunk hozzá. A rokon s idegen népek hagyományaiból eddig felhozott idézetekben sem fordul elő, — de igen az uigur és különböző tatár törzsek meséiben, mondáiban. Először is a 800 évesnél régibb Kudatku Bilikben, melyet Vámbéry 1870-ben ismertetett meg a világgal. Ebben az uigur nyelven írt költeményben *Ajtoldi* (teli hold vagy holdtölte) nevű szép, fiatal, eszes, ügyes vitéz, *Küntokti* (kelő nap vagy napkelte) nevű király szolgálatába áll. Bölcs kormánya alatt a nép elégedett, az ország nagygyá, hatalmassá lesz, urának, magának neve világszerte ismeretes. — Radloff a déli Szibériában élő tatár törzsek énekei közt (II. köt. 173. l.) Ai Toliszi cím alatt tesz egyet közzé. Ai Toliszi ugyanazt jelenti, a mit Ajtoldi. Ai Toliszi egy ének szerint Ak-kánnak a fia, kit apja, anyja, hat esztendő korában megházasít. Felesége Ak-kó a nászéjszakán egymás után háromszor úgy rúgja el magától, hogy Ai Toliszi az ajtó mögé esik. Elbúsulja magát, bujdosni megy. Kattandsulával találkozik, de nem tudja, hogy felesége Ak-kó azért él-hal. Jó barátok lesznek. E közben a Kattandsula után járó Ak-kót megöli. Azután a két jó barát együtt hadba megy s vitéz tetteket visz véghez.

Castrénnál (*Versuch einer koibalischen und karagass. Sprachlehre St. Petersburg. 1857.*) is találunk egy koibál mesét, melyet 1859-ben Schiefner teljesebb szöveg után fordítva is közzétett (*Heldensagen der Minuss. Tataren 3. l.*). Ebben *Aidolei* a hős neve, mi a fentebbiekkel szintén egyértelmű. Ezt a már épen csak 3 éves hőst a tündérszerű Kudai adja a gyermektelen Alten-kánnak és Alten-áregnek. Fogadott atyjának előre megmondja, hogy Katai Alep negyven hattyúval (tündérek) fog ellene jöni. Mikor Katai Alep már legyőzi Alten-kánt, akkor jön segítségére Aidolei, a kinek testét fegyver nem járja. Hét napi készülődés után mennek öltre egy tündérrel, a ki magával hurczolja a föld alá. Onnan egy tátos csikó menti

meg s tündérekkel folytatott harcok közt, egy kéményszerű nyíláson jut fel a földgyomrából. — A Schiefner által közzétett gyűjteményben még két ének szól Aidoleiről, melyek az elősoroltakhoz hasonló, részben eltérő mesetárgyakat variálnak. — Azonban annak bebizonyítására, hogy a török-tatár fajú népek mesevilágának egyik hőst már 800 évvel ezelőtt is, meg ma is Ajtoldinak hívják, — ennyi szintén elég.

Toldi Miklósunk kivoltának felderítéséhez ezek nyomán semmivel sem juthatunk közelebb, mint az eddig felsorolt hasonló adatok segítségével. A nevet itt legfeljebb horognak tekinthetjük, melyen sok minden megakad, csak az nem, a mit keresünk; talán mert nem ott kell kereskednünk. Bármily meddő volt is eddig minden arra irányzott törekvés, hogy Toldi Miklós történeti személyiségét felkutassuk: tegyünk most egy újabb próbát.

Ilosvai még «keveset olvasott róla krónikában», — csak hogy az a krónika nem maradt reánk; történetíróinknál pedig éppen semmit sem találunk róla feljegyezve. Ennek okáról Kemény Zsigmond úgy vélekedik, hogy «történetíróinknak Toldiról hallgatását alkalmasint megmagyarázza e vasgyúrónak pusztán csak óriási erejére épült híre, melyet a hagyomány sem hozott kapcsolatba még a legkisebb hadjáratlaltal sem»: de azért oly jellemzetes és kézzel tapintható mondai alaknak nézi, a kiről tévedés azt állítani, hogy soha sem élt volna s hogy a róla keringő mondanakör őskori töredéknek volna tekinthető. «Istennek hála! — kiált fel, — hogy Arany bona fide hiszi, miként Toldi Miklós nem jellény, sőt azt is, hogy a kemény férfiú Nagy Lajos korában élt; — e hitnek sokat köszönhetünk.»

Ez a hit Ilosvai előadásából és a hagyományból táplálkozott; későbbi történeti adatok csak a XVI. század közepéről, Ilosvai korából jönek segítségére. Biharvármegyének ugyanis 1552-ből maradt fenn ama conscriptiója, mely szerint azon időben ezen megyebeli Nagyfaluban, Orosiban, Sz.-Miklóson, Toldon, Fekete-Bátorban, Csátfalván és Szalontán, — Toldi Mihályon és Tamáson kívül egyszerre három Toldi Miklós (Nagyfalusi, Kis- és Feketébatori) bírt több-kevesebb portát (*Egyetemes Phil. Közl. 1881. 164. l. j.*). Nagyfalu, hol a három Miklós közül kettőnek volt birtoka, Szent-Miklóssal volt szomszédos, melynek, t. i. a mai Oláh-Sz.-Miklósnak, határába van be is olvadva. Ilosvai mondja, hogy Toldi Miklós 1320 ban született és hogy midőn Laczfí András hadával Erdélyből indúla Budára s az úton mentében Váradot baladá,

ennek a Nagyfalunak határán ment keresztül. Annak, mit Toldy Ferencz állít, hogy Ilosvai szerint a szabolcsmegyei Nagyfalú lett volna Toldi születési helye, semmi nyoma sem látszik az énekben (*Magy. Költ. Kézikönyve 121. l.*). Ez különben is csak úgy volna képzelhető, ha ki lehetne mutatni, hogy Váradról az út Budára, Tokaj felé vitt volna.

Bár csekély jelentőségűnek lássék, mégis számba vehető súlya van azon körülménynek is, hogy a biharmegyei Toldi családnak egy időben három tagja viseli a Miklós nevet. A családok rendszeren azon nevekhez szoktak annyira ragaszkodni, melyeket alapítók vagy később kitűnt tagjaik tettek nevezetessé; noha szintén gyakran előfordul az az eset is, hogy egy nevet viselő, de nem rokon családok egymástól is átveszik a híressé tett nevet. Az is igaz, hogy számtalan Nagy Sándor köszöni nevét a világbíró Nagy Sándor emlékezetének. E későbbi Toldi Miklóssok neve minden esetre arra mutat, hogy históriánk hőségének neve a XVI. században is kegyelet tárgya volt a biharmegyei Toldi család körében, melynek Erdélybe szakadt s felemelkedett ága, kihalásáig (1862. január 26.) híven őrzött egyebek közt egy 1512. évszámmal jelölt, de későbbi korból származó arcképet s egy nyolczvan fontot nyomó mellvasat, mint az híres neves Toldi Miklós ereklyéit. Ma mindkettő az Erdélyi múzeumban látható, kiadott rajzaik pedig a «Vasárnapi Ujság» 1858. évi folyama 27. számában.

A Nagy Lajos korában vitézkedett hős atyjával, Lőrinczczel kezdődő leszármazási tábla, a mint az 1745-ben készült genealogia mutatja, egyenesen Miklóstól hozza le a mi időnkig terjedt családot. Négy nemzedék pótolja rajta azt a hénagot, melyet Miklós vitéz és a bihari Conscriptio Miklóssai közt ki kell tölteni. Kár, hogy mint már Nagy Iván megjegyzi, e négy nemzedék igazolására egyetlen oklevelet sem tudunk idézni. A genealogia készítője vagy szerencsésebb helyzetben volt, vagy hiteles adatok nélkül is bátorzkodott a hénagot pótolni: tőlünk egyik esetben sem vehető rossz néven, hogy a legalább is másfél századra terjedő és semmivel sem támogatható toldást, kétségtelen hitelűnek nem tartjuk.

A genealogia folytonosságának eme hiánya is okozhatta azt, hogy vitéz Toldi M. korát illetőleg, Ilosvai előadásától eltérő hagyomány is maradt fenn. Ez Nagy Lajos idejéből Mátyás király korába helyezi át Toldi Miklóst és a bihari helyett a nógrádi Toldi családbelinek állítja. E család leszármazási táblája, mely egy múlt századi perből vétetett (*Nagy Iván id. m.*), 1381-ből tűnteti fel

Toldi Miklóst, s így meglehetősen ellenkezésben áll a Mátyás korára vonatkozó hagyománynyal. Azért ha e családfának hitelt tulajdonítunk, azzal a korra nézve inkább Ilosvai állítását s a bihari hagyományt támogatjuk, mint a Rádai Pál nyomán Bél Mátyás és Dugonics által elfogadott Mátyás korabeliséget. Hogy Miklósnak országszerte élő híre-neve a nógrádi nép mondái közt ily válfajszerű önállósággal gyökerezett meg, arra bőven elég volt az ugyanazon nevű család létezésén kívül, az ugyanazon megyében maig fennálló Told és Nagyfalú helységek neve. Ez adott okot arra, hogy Miklósnak, mint Dugonics írja, «se hazájában, se életének idejében meg nem egyeznek. — Én ötöt — folytatja tovább — Nógrád vármegyeinek lenni állítom, akár Told faluban, akár Nagyfaluban született; mert mind a kettőt mondják születése helyének, úgy veszekedvén érte, mint Homérusnak születése helyéjért hét városok veszekedtenek» (*Jeles tört. előszó*).

Csak Ilosvai éneke nyomán keletkezett-e a nógrádi monda, vagy azt megelőzőleg alakult, a már azelőtt is szájról-szájra adott hagyomány nógrádi mondává? Ilosvai énekének egy részlete, a német-újhelyi viadal arra mutat, hogy már az ének szerzetése előtt gyökereket vert azon hiedelem, hogy Toldi, Mátyás korában élt, és Ilosvai, a ki ezt nem hitte, nem vette észre azt az ellenmondást és anachronizmust, a mit a csupán Mátyás-korába illő német-újhelyi újudvar említésével követett el. Lajosnak még nem, csak Mátyásnak volt módjában vitézi játékokat tartani Újhelyben. Az apródok dévaj tréfáiban is van oly vonás, mely Mátyás idejére emlékeztet, de erről a maga helyén fogunk szólni. Feltűnő az, hogy míg a nógrádi Toldi család táblázatán 1381-ben, tehát szintén Nagy Lajos korának megfelelően van Toldi Miklós feltüntetve, miért kellett a róla szóló eseményeknek épen ott, száz évvel újabb kelettel láttatni el? E körülmény semmi esetre sem szolgál a nógrádi versio hitelének emelésére, s bármennyivel múlta is feljül Mátyás korának újabb fénye Nagy Lajos idejének régi dicsőségét, csak azt a gyanút erősíti, hogy az Ilosvai által, hagyományos alapon énekbe szerzett Toldi-mondának bölcsőjét aligha Nógrád-megyében rengették. Bármikor történt a monda nógrádívá tétele, bizonyos, hogy a váltott mondának nevelő dajkáját, a helyek és a család nevének azonossága által gyámolított megyei patriotizmusban kell keresnünk.

Becsületére válik Ilosvainak, hogy ilyesmi által nem hagyta magát az igazságszeretet és a hagyományokhoz való ragaszkodás

amaz egyenes útvjáról eltántorgattatni, melyen igaz krónika írásban büszkélkedő lantosaink, a poézis rovására is rendesen megóvták hitelöket. Szülöföldéhez, Ilosvához nem épen messzire, ő is találhatott volna egy Nagyalut s csak a hagyományt kellett volna meghamisítania, hogy Toldival azon vidék dicsőségét nevelje. Nem tette, mert mint Nagy Sándora, Ptolomeusa mutatja, szent és megmásiíthatatlan volt előtte az, a mit jó hiszemmel történeti valóságnak tartott; s a mily kímélet nélkül mellözte azt, a mit csak mythusnak, képzeletnek vélt, ép oly hűséggel és szívóssággal ragaszkodott mindahhoz, a mit kritikájával a megtörtént dolgok sorába iktathatott. Erdélyből indúlva ki s Váradon át Budára tartva sem'amai Szilágymegyében eső, sem a szabolcsmegyey Nagyalunem eshetett Laczfának útjába. Ilosvai — bizonyosan énekének forrásához híven — egyedül a biharmegyey Nagyalut érthette, melynek egykori fekvése, ha kissé félreesik is a Váradról Budára vezető út mai irányától, azért nem okoz nehézséget, mivel Ilosvai szerint, Laczfí hadával hogy ballagna,

Ott egy általúton hogy ő mégyen vala,
Véletlenül útát elvesztette vala.

Ugyanazon forrásra kell visszavinnünk Toldi születésének idejét, az Ilosvai által megjelölt 1320-dik évet is. A ki verselő krónikásaink lelkiismeretességéről nem restell tudomást szerezni, meg fog arról győződni, hogy nálok valamely időpontnak határozott évszámmal való megjelölése, csak hitelesekül tekintett források alapján történik. Énekeikben ritkán fordulnak elő évszámok s az időt inkább egy vagy más eseményre való hivatkozással, csak nagyjából vagy körülbelöl szokták meghatározni: ha azonban ezt évszámmal teszik, arról bizonyos, hogy nem ők magok gondolták. Ilosvainak többi énekéből látható dolgozási módja, forrásaihoz való ragaszkodása, a kölesönvételek hű tolmácsolása, egy szóval szavahihetősége, az 1320-dik évet, mint Toldi születése idejét illetőleg, szintén bizonyos kezesség arra nézve, hogy ő azt akár énekből, akár krónikából, kétségtelenül úgy vette át. Ugyanezt mondhatjuk Toldi halálának idejére, bár azt ő maga is csak körülírva említi. Itt némi nehézséget látszik az okozni, hogy Toldiról úgy szól, mint egészen megvénült emberről, a ki mégis Lajos király idejében vagy annak halála táján holt meg Nagyaluban. 1320—1382-ig mindössze 62 esztendő; ennek Toldi erejéhez mért súlya tűrhetőnek mondható, száma nem látszik olyan vén kornak,

a milyent magunknak Ilosvai előadása után képzelünk. Igaz, hogy szerinte Toldinak «minden reménsége boritalban vala» s a borital határozatlan mennyisége, még Toldi erejét is időnap előtt meggyőzhette; azokban a bujdosásokban s mindennemű viszontagságokban haja és szakála szintén korábban megfehérülhetett vala: s ezért vénebbnek látszhatott, mint a milyen valósággal volt. Másik nehézség, az Ilosvai által, időjelölés gyanánt említett körülmény meg nem határozható volta. Azt írja ugyanis, hogy:

Lajos király Budán egy gyűlést tött vala,
Az vén Tholdi Miklóst oda hívatta vala:

és alább:

Azonban az gyűlés Budáról eloszla,
Tholdi Miklós hazaméne Nagyfaluha;
Két esztendő múltván Tholdi Miklós meghala.

A gyűlés alatt, mely Budán tartatott, s melyre a király Toldit is hívatta, vagy hadi gyülekezést, vagy országgyűlést lehetne értenünk, mert mint láthatjuk, ünnepélynek, vendégségnek nem gyűlés, hanem «udvar», «új udvar» volt a neve. Ily hadra induló gyülekezésekről van szó például 1357-ben Velence ellen (*contra venetos*); 1363-ban Bosznia ellen (*contra bosnenses*); 1365-ben a bolgárok ellen (*contra bulgaros*); 1369-ben Layk vajda ellen (*contra Layk voyuodam*); 1370-ben Bosznia felé (*versus Bosniam*); 1372-ben a császár ellen (*contra imperatorem*); szintén 1372-ben a csehek ellen (*contra Bohemos*); 1373-ban meg nem nevezett ellenség ellen (*contra quosdam emulos eiusdem domini nostri regis*). (*Zichy c. III. 60., 218. l. — Hazai oklt. 278. l. — Zichy c. III. 386., 388., 448., 451., 494., 543. l.*) Oly hadi gyülekezésre azonban, melybe Toldi hívatott volna, azért nem gondolhatunk, mivel az olasz háborúk Lajos uralkodása vége felé mondhatni szünet nélkül folyamatban voltak (*Zichy c. IV. 136. l.*) s ha még akkor is táborba, csatára való hős volt volna, nem Kassa városa egyik szép palotájának világos ablakából vigyáz vala szélyel, hanem Laczf Istvánnal, Horváti Jánossal, Szécsi Miklóssal együtt ott vitézkedett volna a Velence ellen vívott csatákban. Ő maga sem félt volna attól, hogy Budán, ifjú vitézek megcsúfolják s hogy vén szakála szégyenbe hozza önnön magát.

Még bajosabbnak látszik országgyűlésre gondolni. Miért hívatta volna arra a király Toldit épen személye szerint? Még ha az énekszerző által nem is sejtetett törvényhozó képességek rejtőztek is szertelen temérdek agyakoponyájában, akkor is melyik volt

az az országgyűlés, melyben ő részt vehetett? Az az egyetlenegy, melyet Lajos király egész uralkodása alatt és pedig csakugyan Budán tartott, 1351-ben jött össze, a mikor Miklós, a kemény dalia még meg nem vénhűdt vala. Mind e mellett nézzünk kissé utána a dolognak.

Lajos király alatt országgyűlésileg hozott végzésein az ő 1351-dik évi rendeletén kívül csakugyan nincsenek. «A nemesség országos gyülekezeteinek — írja Szlemenics — valamint atyja, úgy e dicső királyunk sem volt barátja. Ha ezt az egyet kiveszszük, egyéb nyomdokára többé az ily akár sz. Istvánnapi, akár máskori országos gyülekezeteknek egész hosszú országglása alatt nem akadunk.» (*M. tud. társ. Évk. VII. 210. l.*) Annyi ma is áll, hogy ezen az egyen kívül Lajos alatt tartott más országgyűlés végzéseit ma sem tudjuk felmutatni, de viszont ma már ismerünk oly nyomokat, melyekből bizonyos, hogy ilyennek többnek is kellett tartatni. Ez gyanítható először azon oklevélből, melyet Lajos király Padua hercegével, az aquilejai patriarkhával, a friauliakkal s Marquard görcei gróffal ötven évre kötött s Visegrádon 1376. évi junius 21-én aláírt szövetségről adott ki. Ennek czikkeit az ország nádora, több püspökei és főbb bárói (*Barones regni Hungariae principiores*) is megerősítették (Cod. dipl. IX. 5. 90.). Lehet, hogy ez a megerősítés mindemellett országgyűlés nélkül történt: hogy azonban Lajos alatt valóban több országgyűlés is tartatott, szintén bizonyos a Zsigmond alatt 1397-ben tartott temesvári országgyűlés végzéseiből. Ebben ugyanis két ízben történik hivatkozás Lajos királynak oly rendeletére, mely másról szólott, mint az ő 1351-dik évi határozata. «Aligha csalatkozunk tehát — írja Knauz Nándor az általa felfedezett oklevél közzététele alkalmával — állítván, hogy Nagy Lajosnak valamely, ki tudja hol, s hány százados porok közt eltemetett határozata még várja egykori napvilágra deríttetését.» Alább pedig — «tehát itt ismét azt kell állítanunk, hogy Nagy Lajosnak egy eddig ismeretlen határozata forog kérdésben; mit annival bátrabban tehetünk, mert több mint valószínű, hogy Nagy Lajos nemcsak azon egy, előttünk ismeretes határozatát bocsátá közre.» (*Magy. Történelmi tár 1857. III. k. 233. 237. l.*)

Ezek alapján mi is erőltetés nélkül állíthatjuk, hogy Lajos alatt több országgyűlésnek kellett tartatni s mondhatjuk, hogy uralkodása vége felé sűrű sokasága adta magát elő az oly tárgyaknak, melyek az országgyűlési intézkedést nem kisebb mértékben tették szükségessé, mint a hivatkozásunk által érintett ügyek.

És az a Lajos, a ki, még a lengyelekkel is Magyarországon, Kassán tartott 1374-ben országgyűlést; miért idegenkedett volna attól, hogy ilyet a magyar rendekkel is tartson? Toldi korát tekintve, nekünk egy még az 1376. évnél is későbbben tartott országgyűlés idejének meghatározására kellene törekednünk, hogy annak eloszlása után két év múlva bekövetkezett halála lehető távol essék, Ilosvai által 1320-ra tett születése idejétől. Azonban Lajos uralkodásának így is csak 6 utolsó éve lehet kérdés tárgya s ez nem akadályozhat bennünket abban, hogy azon gyűlést, melyet Lajos király Budán töltött vala s melyre az vén Tholdy Miklóst oda hivatta vala, az ő uralkodása alatt, ennek is talán utolsó évében tartott országgyűlésnek gyanítsuk. Ily módon Toldi élete azzal a két esztendővel hosszabbra nyúlt volna Nagy Lajosénál.

Lássuk még az említett gyűléstartás előtt történt s Ilosvai által énekébe foglalt eseményeket. A 213. sorral kezdődik a Lajos király és IV. Károly császár közt elmérgesült s kibéküléssel végződött viszálykodás leírása (304. sorig). Tudni való, hogy a két fejedelem közt 1359-ig semmi sem adta magát elő, a mi barátságos viszonyukat megzavarta volna. Ettől kezdve mutatkozott a császár ama féltékenysége s okatlan gyűlölete Lajos ellen, mely 1361-ben érte el legmagasabb fokát, midőn a magyar királynak némi határszéli sérelmek orvoslása végett hozzá Prágába küldött követei előtt annak anyját sértette s gyalázta. A követeknek véres elégtételt követelő nyilatkozata ugyan megfélemlíté a császárt, de a kibékülés csak 1364. elején történt meg a király és császár közt, a mikor nem ugyan Prágában, hanem Brünnben személyesen találkoztak. Annyi igaz, hogy a három évnyi időköz alatt Lajos király folyvást fegyverkezett a császár ellen is, meg egyéb ellenségei ellen is; 1362. nyarán meg is indította az előhadat képező kúnokat a morva határ felé (lásd az ének 246. sorát); ő maga azonban Trencsénél tovább nem ment (az ének szerint, 247. s., Trencsént meghaladá) s midőn itt mindenfelől kibékítésére törekedtek, el is fogadta a fegyverszünetet.

Lajosnak másik hadjárata a császár ellen, mint fentebbi idézetünk is mutatja, 1372-re esett, a mikor meg épen Trencsénben találkozott s békült ki a két fejedelem. Ezért is, de annál fogva is, mivel Ilosvai, Kont Miklós nádort mint akkor még élő embert említi, csak az 1362. évi hadjáratra gondolhatunk, s azt, a mit Ilosvainál Lajos Prágába menetelének okáról, ottani szerepléséről

olvasunk, kétség nélkül a mondai alakításnak kell tulajdonítanunk. Lajos követei csakugyan Prágában voltak szemben a császárral s így az esemény színhelye ugyanaz. A császár magaviselete mind az ének, mind a történet előadása szerint olyan, mely amannak naiv felfogásához képest Toldinak és királyának, a valósággal megtörtént körülményekhez képest pedig a követeknek Lajos által is helybenhagyott fellépését teljesen igazolja. A követeknek határozott, bátor s a császárt azonnal megfélemlítő magatartását, a mondaalkotó közvélemény magához a király személyéhez is méltónak ítélné, a mi azonban nem tartotta attól vissza, hogy az oroszánrészt, a király rovására, saját hőségnek juttassa. A kibékülés így is, úgy is a császár megaláztatásával történt, a mi az 1372-dik évi trencsényi békekötés felől nem oly egészen mondható. Ilosvai előadásában ezt az eseményt illetőleg így viszonylik egymáshoz a történet és monda, melyről az ő s lantosok igazmondó becsületére emlékeztetően írja Arany, hogy

E prágai dolgot keresed hiába —
 Nem íratta bizony császár krónikába;
 Nem kérkedik ezzel a cseh, sem a német,
 Csak rám ne kiáltsa: nem igaz történet!
 De hirdeti ám az aranyajku monda,
 Lajos e tettét is koszorúba fonta.

(Toldi szer. IV. é. 82. vsz.)

Abból a kevésből, mit Ilosvai a krónikákban Toldiról olvasott, nem csuda, hogy az egymásután felsorolt események közt már ő sem tudta az összefüggést helyreállítani. Mitől, meddig, mennyi idő telt el? nem mulasztotta volna elmondani, ha már az előtte írók is nem feledkeztek volna dolgokban. A prágai és német-újhelyi dolgot összekötő három sorba foglalt nevezetes történet okáról még mond annyit, hogy felőle *bizonyt nem írhat*, idejéről azonban csak annyit, hogy Toldira királynak *egyszer* lón haragja, mi miatt az három esztendeig nem ment bé udvarba. Érdeemes volna tudni, hogy ez az egyszer mikor volt? s azt is, hogy mi okon történt? ezek híján be kell érünk azzal, hogy a dolog megtörtént. Különös, hogy a nógrádi Toldi mondának mostanában (*Pesti hírlap* 1882. okt. 18. sz.) közzétett egyik részlete, éppen e pontra vet némi világot. «Egyszer úgy történt — mondja az alsótoldi mese — hogy Mátyás király nagyon megharagudott Toldi Miklósról, a miért az néhány vitézét agyonverte, mivel a feleségét rágalmazták s

lecsapván őt ezért összes méltóságairól és hivatalairól, száműzte udvarából, mondván, hogy oda többé a lábát be ne tegye, mert mindjárt feje vétetik.» — Még különösebb az, hogy e mese szerint nem az ujhelyi viadal által — a mi pedig Mátyás korában nem volna anachronizmus, nyeri vissza Toldi a király kegyelmét, hanem rokonai közbejárásával, de azon feltétel alatt, hogy «ne jöjjön gyalog s mégis gyalog jöjjön. Hozza el magával legjobb barátját, a legnagyobb kincsét és a legnagyobb ellenségét.» E feltételnek Toldi éppen oly ügyesen felel meg, mint a mily ügyes azon mesék megfejtése, melyek szerint a mesebeli király az egyszeri Okos leánynak (ez a magyar mese címe: *Népkölt. gyűjt. I. k. 478. 604. l. — Magy. Nyelvőr. II. 275. IV. 375. l.* Ez utóbbival v. ö. *Weekendst, Wendische Sagen, Märchen. Graz. 1880. 230. l.*) ugyanezen vagy ehhez hasonló feltételeket szab. «Toldi vadászkutyáját, feleségét (nevezetes, hogy ennek a mese szerint Laczfi Magdolna a neve) s kis fiát Gábort vitte magával Budára. Mikor a palota elé értek, beizent a királynak, a ki egész udvarával kijött a tornácra. Toldi féllábon ugrált, másik lábát a kutya hátán tartotta. Így jött gyalog is, nem is. Gábor fiacskáját karján tartotta, felesége pedig mellette ment. A Bodri kutyán végig ütött, úgy hogy az el is szaladt, de egy szép szavára megint visszacompolygott. Íme felséges uram, itt a legjobb barátom! mondá ekkor. Azután feleségét szőgyenítette meg s arra is nagyot ütött. Az asszony rögtön gyilkosnak kiáltotta férjét. Íme a legnagyobb ellenségem — szólt ekkor Toldy. Azután igazolta magát az el nem követett, csupán feleségével elhíttetett gyilkosság gyanúja ellen. Majd legdrágább kincse gyanánt Gábor fiát mutatta fel. — Meg is tette a király országbírónak s mint a hogy fakalodája van a falusi bírónak, aranykalodát adtak az országbírónak. Az alsótoldi ember öregapjának a szép-apja még űlt is benne.» Eddig a mese, melyről azt mondja a névtelen közlő, hogy ezer ilyen ügyet tudnak az alsótoldi aggastyánok Toldi Miklósról. Mindenesetre jól tenné, ha az ezerből még vagy százat közzé tenne.

Azért veszette-e el Toldi királya kegyét, a miért a mese mondja, vagy az ének szerint is fejbe vert királyi apródok esetéből van a mese tovább szöve? nem tudjuk. Neje becsületének védelme mind tettét, mind a kegyvesztést más színben tünteti elő. Ilosvai énekének Toldi egyes cselekedeteit előadó részletei szintén senkit sem hagynak kétségben az iránt, hogy ily kegyelemvesztésre többször is adhatott okot; a történet a többivel együtt ezt is elfelejtette fel-

jegyezni, de Ilosvai előadása erre nézve is olyan, a milyet korabeli komoly történetírótól várni lehet. Feljegyzi a dolgot s őszintén megvallja, hogy okát nem tudja. Ez, a tény jelentőségéből ránk nézve semmit sem von le, az újhelyi viadallal pedig szorosan összefügg, mivel Ilosvai szerint a király csak akkor kegyelmez meg Toldi Miklósnak. «Ezeknek utána» Toldi vénkorában töltötte a király egy gyűlést Budán.

Már elébb sem kerülhette el figyelmünket azon körülmény, hogy Toldit a király személyesen hívatta gyűlésbe. Imitt az ének szerint is, a mese szerint is kegyvesztésről és megkegyelmezésről van szó. Akármi bünt követett el Toldi, a miért az udvarból ki volt tiltva, megkegyelmeztetése a német-újhelyi viadal által tökéletesen igazolva van. Ez még mind megférne annak a tisztségnek vagy állapotnak határai között, melynek nem valami magas színvonalán, az udvarnál eddig is tudtuk magunk elé képzelni a vitézségeért Lajos király által is különösen kegyelt faragatlan hőst, merőben elhanyagolt nevelésű bajvívót. Azt az állást elébb is a király kegye adta neki, azzal újból megajándékozhatta; azt azonban a XIV. századi viszonyok sem teszik hihetővé, hogy valaki annyiért, a mennyit Toldiról mond az ének, kivált mikor már meg is vénhűdött volt, király által személye szerint gyűlésbe hívassék. Toldinak több embernek kellett lenni, mint a minnek a hagyomány állítja; s mivel Ilosvai éneke egyes vonatkozásainak történeti hűségét illetőleg nincs okunk kételkedni: keresnünk kell a XIV. században élt Toldi Miklósról tartozó adatokat.

Miért mondanánk le a reményről, hogy Toldinak még egyes tetteiről szóló oklevelek is kerülhetnek elő? Nagy Lajos bőkezűen jutalmazta a vitézi érdemeket; számos oklevele maradt fenn, melyekben a jutalom mellett az érdem részletes leírása is olvasható. Vagy, hogy Toldiéhoz hasonló testi erőt említsünk, még nem nagyon régen is, ki hallotta hírét Györedi Pobor István erejének,

ki Zsigmond király idejében sebesülten velencei fogságba esett. Sebeiből fölgógyulván, velencei tömlőcze ajtaját pusztá kézzel összetörte, az őrköt agyonverte s egy lélekvesztőre kapott, rajta a tengeren átevezve kereste fel vezérének, Ozorai Pípónak táborát (*Haz. Okmt. II. 113. l.*). — Vagy Tar Lőrinczről, ki a monda szerint Zsigmond király pokolbeli sorsáról hozott vagy küldött híreket, ki sejtette volna, hogy 1406. elején Zsigmondnak főpohármestere volt? (*Haz. Okmt. II. 180. V. 203. l.*) — Ma már Toldi

Miklóssal is vagyunk annyira, hogy XIV. századi oklevelekből tudjuk nevét felmutatni. Nagy Iván is említi (XI. 155. l.), hogy egy Toldi Miklós 1354-ben Pozsonyvármegye alispánja és a hasonnevű vár várnagya volt, de megjegyzi, hogy ezzel azonban a mondai hős azonságát vitatni nem lehet. Ha az évszámok egyeztetettségét tekintjük, bátran lehet, mivel az 1320-ban született Toldi, 34 esztendőskorában, talán nem sokára a nápolyi hadjárat vége után, kiváló vitézsége jutalmául is méltán megbízathatott e nem utolsó tiszt viselésével. Ha a mondabeli Toldi furcsaságai mellett, az énekbe foglalt történeti részletekre is gondolunk s ezeket a honvédelmi rendszernek Károly és Lajos királyok alatt történt átalakulásával vetjük egybe: oly vitéznek mint Toldi, kit a király mindjárt első feltűnésekor fejéhez választta és tizenkét lóránéki hó-pénzt adata, épen ott a banderialis szervezetté alakuló várkatonaság élén volt helye. Az oklevél (*Cod. dipl. IX. 2. 359. l.*) 1354. január 13-án kelt, s így kezdődik: *Nos Magister Nicolaus de Tholdy, vice comes et Castellanus posoniensis*. E szerint a pozsonyi főispánságot hosszú ideig viselt Móríc fia Simon comesnek volt alispánja s egyszersmind pozsonyi várnagy. Előtte, 1351-ben Ravasz Istvánt (Roaz) találjuk a pozsonyi alispáni széken, akiről nem olvassuk, hogy egyszersmind pozsonyi várnagy is lett volna (*Cod. dipl. IX. 2. 70. l.*)

Toldi Miklós azon egyetlen oklevelében, melyet eddig pozsonyi alispánsága idejéből felmutathatunk, a Pozsony alatt feküdt Szent-Miklós nevű faluba menekülő gonosztevők kézrekerítése és elítéltetése iránt intézkedik. Meddig viselte e tiszte? ma még nem mondhatjuk meg, de egy megbízatásból, melyet Lajos királytól hat év múlva nyer, alaposan következtethetjük, hogy «szolgálatát ő uránál kellemetes vala,» akár mint pozsonyi alispán, akár — s ez hihetőbb — mint nagyobb tisztségre jutott ember járt el abban.

1359 vége felé ugyanis királyának levelével küldetik Florenzbe. Lajos király e levélben, két oroszán kölyket kér a florenzi köztársaságtól, s azok átvételével egyszersmind megbízta levelét átadó Toldi Miklós nevű s nagy erejű (*Nicolaum Taldi Valoris*) emberét. A florenzi köztársaság örömet teljesíti a király kérését egy kis nő oroszánt azonnal átadni rendel az említett Miklósnak; s egy úttal elhatározza, hogy a mint hím kölyök is lesz, a mi legközelebb remélhető, azzal is fog a királynak kedveskedni. Az erre vonatkozó végzés 1359 december 24-én kelt (*Magy. dipl. eml. az*

Anjou-korból II. 559. l.) — Ha hiányzanak is eme már csakugyan Herkulesre emlékeztető megbízatás közelebbi részletei és sikere, — aligha csalódás azon gondolatunk, hogy e Toldi-hozta orosz-lánkölykek voltak a budai vár amaz oroszlánainak ősei, melyek kevéssel Mátyás király halála előtt, az akkori néphit szerint ennek előjele gyanánt, egy reggel mindannyian halva találtattak.

Toldinak florenczi küldetése után megint csaknem hat év telik el anélkül, hogy felőle legkevesebbet is tudhatnánk; pedig úgy lehet, hogy ez az időszakasz volt vitézi életének legváltozatosabb része. 1365-ben ismét Olaszországban találjuk. Odamenetele körülményeit s idejét ezután kell kikutatnunk, most még csak a florenczi nagy levéltár egy kétségtelen hitelű oklevelére hivatkozhatunk, mely szerint az Olaszországba gyűlt angol és magyar vitézekből alakult fehér csapat (*Alba Societas*) főtisztjei u. m. Hugo de Mortimer capitaneus generalis albe societatis, továbbá dominus Nicolaus Comes de Thodi Ungarus s még hárman, tehát mindössze öten, 1365. évi január 8-án megjelennek az averzanói közjegyző előtt s a fehér csapat előbbkelői közül névszerint megnevezett hat angolnak és négy magyarnak, nevökben s a csapat érdekében a szicíliai királyné s a pápa képviselőivel folytatandó egyezkedésre s szerződés kötésre, teljes meghatalmazást adnak. E megbízottak, a meghatalmazó levél kelte után hatod napra, január 14-én Pissina várában szerződésre lépnek a pápai és szicíliai meghatalmazottakkal, melynek értelme szerint a fehér csapat öt évre a pápa és Szicília királynéja zsoldjába és szolgálatába áll (*Ugyanott 625. 626. l.*). Hasonló szolgálat-vállalás, kivált már ekkor, épen nem volt új dolog magyar vitézekről. Nagy Lajos első olasz hadjáratai után mindjárt látszanak ily jelenségek, úgy hogy a szintén szicíliai szolgálatban állott nagy magyar csapat (*Magna societas ungarorum*) alakulásának, mely kivált 1361 és 1362 ben adott sok beszédre okot, már 1354 körül vannak nyomai (*U. o. 447. l.*). Toldi Miklós mint látjuk jóval később, csak a hatvanas évek valamelyikében vetette erre fejét, a mikor, mint a meghatalmazottak arányából látszik, a vegyes csapat kisebb részét tevő magyar vitézek feje s a csapat második tisztje volt. Végig szolgálta-e az öt évet s általában nem bomlott-e fel előbb a szerződés? csak e fehér csapat történetének bővebb megismerése után mondhatjuk meg; azt pedig hogy mikor s hogyan került haza s lépett újra királya s hazája szolgálatába? ezután felfedezendő oklevelek deríthetik fel.

A folytonos hadviselés közben itthon tökéletességre ment a honvédelmi rendszernek amaz átalakulása, mely a várszerkezetnek már II. András alatt megindult bomladozásával kezdődött. A megalakult vármegyei banderiumoknak a főispánok voltak vezérei, kik egyszerre gyakran két, sőt három megyének is viselték főispáni tisztét. Kétségtelen, hogy ez az összpontosítás inkább honvédelmi, mint törvénykezési vagy közigazgatási tekintetéből történt. Így látjuk, hogy Miklós mester, Gergely fia, ki 1372-ben mint Hevesvármegyének, 1374-ben mint Szabolcsnak főispánja szól magáról; 1375-ben Lajos király által mint Heves- és Bihar-megye főispánja említettetik (*Zichy c. III. 449, 537, 596. l.*) Ugyanaz 1377, 1378, 1379, 1380-ban sőt még 1382. márczius 29-én is (*Zichy c. IV. 12, 21, 32, 33, 36, 38. 119, 120, 124, 148. l.* — *Kállai cs. levéltára, Nemz. múz.*) szabolcsi főispánnak írja magát, míg Lajos király 1382. július 11-én kiadott oklevelében (*Hazai okmt. IV. 218. l.*) már csupán Hevesvármegyei főispánnak mondja. Ő maga t. i. csak azon megyebeli főtisztviselését nevezi meg, melyből kifolyólag épen intézkedik; — a királyi oklevél pedig mindazokat, melyekkel azon időben meg volt bízva. Hogy 1382. július 11-én már csak hevesi főispán volt, abból a kitüntetésből is gyanítható, melylyel említettetik; s a királyi kegy már csak ezért sem mellőzte volna más megyebeli főtiszttségét, ha oly nemű megbízatása még tartott volna. Ekkor tehát már másnak kellett a szabolcsi főispánságot viselni. 1382-ből ugyan még nem tudunk szabolcsmegyei másik főispántól levelet mutatni, de 1383. január 11-én már *Magister Nicolaus de Tholdy, comes Comitatus de Zabolcs* névével találkozunk. (*Zichy c. IV. 243. l.*); valamint 1383. február 7-én és november 14-én (*Kállai levéltár, Nemz. múz.*) is; mint szintén 1385. augusztus 19-én is hasonlóan ő írja magát *de Told, de Thold* és *de Tholdy*-nak, mint szabolcsi főispán (*Zichy c. IV. 304. 308. l.*) — Ezután csak 1386. szeptember 8-ától kezdve ismerünk Szabolcsban más főispánt t. i. Abaházi Aba Imrét. (*Zichy-c. IV. 321. l.*)

Miklósnak 1383. elejéről kelt okleveléről az előadottak után feltehető, hogy főispánkodásának nem kezdetét jelzi. Bizton számíthatjuk ezt azon naptól, melyen Lajos király Gergely fia Miklóst csak hevesi főispánként említi — s ekkor mint főispánnal történhetett az, mit Ilosvai mond, hogy Lajos király gyűlésbe hívatta, akár országgyűlést, akár országtanácsot kelljen is a gyűlés alatt érteni. Így érte utól Miklós, bátyját Györgyöt, kinek

szintén fenmaradt oklevelei bizonyítják, hogy 1376. augusztus 12-én már Bihar vármegye főispánja volt s később is nemcsak 1378. május 26-án, hanem még 1382. augusztus 19-én is e tisztelet viselte, magát *Magister Georgius de Told comes Bichoriensis*-nak irván. (*A két előbbi oklevél, dr. Márki Sándor szíves értesítése szerint, Nagy-Váradon, Bölönyi Sándor orsz. képviselő birtokában, az utóbbi pedig az Országos levéltár diplomatikai osztályában 6946. sz. alatt van meg.*)

Abból, hogy 1382-ben még György is élt s főispánságot viselt, ismét csak az következik, hogy öcsese Miklós nem lehetett oly elaggott vén ember, a milyennek a monda rajzolja. Ilosvai sem mondja Miklósról, hogy még Nagy Lajos életében meghalt volna; saját oklevelei pedig bizonyítják, hogy 1385 augusztus 19-én még élt. Életben léteről ez az utolsó adat, s ha ezt az Ilosvai szerint még Nagy Lajos által történt gyűlésbe hivatásával s ezen gyűlés eloszlása után két esztendő múlva történt halálának idejével összevetjük: a gyűlést leghihetőbben 1382-re, Nagy Lajos életének utolsó évére tehetjük, s Ilosvai «két esztendejét» (1383, 1384) még egygyel (1385) meg kell toldanunk. E szerint Toldi is 66-dik évében halt meg, mint Arany János.

Az adatok nem tagadható hézagossága mellett is bizonyos tehát, hogy Toldi György és Toldi Miklós a XIV. században, Károly és Lajos uralkodása alatt élt, ahogy Ilosvai éneklí. Miklósnak oklevelekből kitünő pályája olyan, hogy az énekbeli hős életének második fele, azzal mindenben összeegyeztethető. — Kevésbé állna ez a hős gyermek és ifjú koráról, amint azt Ilosvai leírja. Azonban a valamivé lett emberek életének első részét ma is igen sokszor az utóbbi rész után szokás megírni; s a mihez ma is jogát tartja a mendemonda, hogy ne tartotta volna régen is a monda. Mikor hőse már eléri az általa képzelt magasság legfelső fokát, még azzal nem éri be. Ha feljebb már nem emelheti, akkor mintegy körülássza, hogy az alap környékének mélyítése által tegye még feltünőbbé. Nem elég, hogy a hős csudával határos tetteket vigyen véghez, hanem szükség, hogy ezekre, legalább kezdetben a lehető legmostohább körülményekkel küzdve jusson el. A nép így hozza magához közelebb mondája hőseit, mintegy adoptálja, hogy fogadott gyermekének fényes dicsőségből, az ő nehéz sorsára is verődjék vissza egy pár sugár.

Magister Nicolaus de Thold — bármit tartsunk is hazánk XIV. századbeli közmíveltségi állapotáról — fényes pályájának

kezdetén sem lehetett éppen olyan bumfordi ficzkó, a milyennek mondánk a rakodó szénaszekér tetején feltűnteti. Annak a képes-ségnek, melylyel pozsonyi várnagy és alispán tudott lenni, alap-ját már azelőtt meg kellett vetni, mikor bátyja neki két lóra szert tött vala. Távolról sem jut eszünkbe e képességet a magisterség czímén, valami hosszas egyetemi tanultságnak tulajdonítani; mindamellett feltehetjük, hogy az a család, mely egyik fiát ud-vari emberre képezte, másik fiát sem hagyta éppen annyira nevelés nélkül, hogy egyebet sem tudott volna mint «látni min-den dologhoz az béres szolgálakkal». Azon, hogy a monda semmibe se látszik venni Miklósnak, testi erején kívül egyéb tulajdonságát — nincs mit csudálkozni. Ez volt a fő s ehhez ma sem kell tudo-mány, hogy valaki s éppen katona ember a népmonda hőségé vál-jék. «Az örök Istennek — úgy mond Ilosvai :

Az erősség sem utolsó áldomása,
Kivel Tholdi Miklóst régen ő megáldotta.

Egyébről Ilosvai sem akart emlékezni, mint Toldi Miklósnak

Ő nagy erejéről, jó vitézségéről ;

s gyűlésbe hívatását is csak azért említi, hogy a király apródjai-nak kötődését elbeszélhesse, a mikor Toldinak

Hét tollú buzgánya köntösujjban vala ;
Köntösujjal kiket az hol érhet vala :
Ottan ez világból az kimúlik vala.

Szóval, erős, vastag gyermek korától fogva felemlegetett tettei-nek mindegyike azt mutatja, hogy

Hatalmas erejét nézték nagy *csudával*.

Ez a *csudálkozás* teremtette meg s tartotta fen a hős mondai alakját, erről vette Ilosvai a maga töredékesen elnagyolt másolatát. Miket mellőzött ? nem tudjuk ; de az írónak s korának gondolkodás módját és ízlését ismerve, állíthatjuk, hogy ezeknek épen a monda legérdekesebb számai és részletei estek áldozatul. Annyi bizonyos, hogy Arany, Ilosvai törmelékéből, a Toldi trilógiát, csak ama divi-natióval határos tehetséggel alkothatta meg, mely a költői lángel-mék tulajdona. Mit talált Arany Ilosvainál ? saját szavai fejezik ki legjobban. «Mit mondjak — így szól — a XVI. század nagyszámú verselőiről, a Tinódiak, Ilosvaiak epikai talentumáról ? Nem a verselés ügyetlensége, a költő szólamhiánya idézi elő feljajduláso-

mat. Lehet a vers darabos, a dictió fejletlen, mindamellett a költemény becses. Azzá a költői mese, a cselekvény és jellemek alkotása, szóval a benső idom teljessége teszi. Tinódi technikájával, Ilosvai *nyelvén*, meg lehetett volna írni a magyar Nibelungot. A műalkotás az, mi e kor epikusainál teljesen hiányzik, mi iránt legkisebb érzékek sem volt. — az egy Toldi-mondán kívül alig hangzott valami által az állítólag oly dús mondavilágból; s ez is minő feldolgozóra talált Ilosvaiban!» (*Naiv epószunk.*)

Ilosvai azzal az egy szóval s egy felkiáltó jellel tökéletesen jellemezve van, úgyhogy mi is bátran áttérhetünk a részletekre. Strófaít, mint Szent Pál életében, egy rímbe végződő négy sorból alkotja, melyek közül a három első 12, a negyedik 13 szótagból áll. A 6-ik szótag után többnyire megvan a sormetszet. Tinódinál ily versben olvasható az Erdéli história, A Szegedi veszedelem és Budai Ali basa históriája. Szövegünk az 1629-diki és 1673-dik évi kiadásokon kívül, Petrovai Miklós 1670. év tájáról származó másolatán is alapszik, mely amazoknál eredetibb, de azért hibáktól már szintén nem tiszta kiadás után készült. Ennek köszönhető, hogy a versejékből a következő értelmet kapjuk: MAGNIFICO DOMINO STAPHANO DE PERENCOMITICOMITATVS VGOCENSIS PETRVS ILOSVANVS. Ezután SERVITVTEM sejtethető s néhány értelmet nem adó versfő után MEAM s azután ismét értelem nélkül hét versfő. (V. ö. a 312. lappal.)

I. s. *Mostan* helyett Petrovainál *Mégis*-sel kezdődik az ének.

7. s. *áldomása*- csak Petr.-nál; kiadások: *ajándéka*. — *Áldás* helyett így találjuk Katalin leg. 1408. s. Tinódi, Judit assz. 252. sorában. Szigethy Francovith Gergely is (1588.): Az Isten csak egyedől ő maga megadója az jó *áldomásnak*. Így használják általában a codexek.

11. s. *Maga* = noha, jóllehet. V. ö. Kat. leg. 197. s. — Istvánffi, Volter 482. s. — Batizi, Zsuzsánna 159. s. — Sylvester, Apost. esel. Summája 50. s. — Kákonyi, Sámson 296. s. — Tinódinál sokszor.

20. s. Petrovainál: *Vastag gyermek vala Tholdi kicsin korában*.

22. s. *Az öregbik fia* helyett Petr.-nál: *Eöregbiknek neve*.

23. s. *felment* helyett a nyomtatványokban: *felnőtt*.

24. s. Petr.-nál: *Hűséggel Károlynak jó Toldi György szolgálta*.

25—28. s. Abból, hogy Miklós, György házasságakor már húsz éves volt, az látszik, hogy a két testvér kora közt nem lehe-

tett valami nagy különbség. Az is erre mutat, hogy 1382-ben még mindketten életben s hivatalban voltak. — Károly 1342. július 16-kán halt meg.

29. s. Lajos 1342. július 21-én koronáztatott meg.

31. s. Illosvai téved abban, hogy Laczfi Andrást nádornak mondja. Druget Vilmos után Giléti Miklós volt a nádor.

36. s. *egy karjával helyett* 1629. évi kiadásban: *karjaival*; 1673. éviben: *karjával*.

43. s. *mind hírével vala helyett* Petr.-nál: *hírré adták vala*.

44. s. *gyakran megfeddi vala helyett* Petr.-nál: *igen dorgálja vala*. A két kifejezés alább a 106. sorban együtt is előfordul.

50. s. Petr.-nál: *Titkon réten Miklóst ő éléssel tartja*.

51. s. *Szárcsamony* = szárcsatozás.

57. s. Petr.-nál: *Ott hogy által úton menni akar vala*. — Lásd a 322. lapot.

58. s. Petr.-nál: *Ezenközben utát tévesztette vala*.

59. s. Petr.-nál: *Egy nagy rakot szénna szekeret találá*.

60. s. *nyomtató rúd helyett* Petr.-nál: *egy csatló rúd*.

63. s. *Nyomó rudat helyett* Petr.-nál: *Csatló rudat*.

64. s. *Kiadások: Buda felé utát azzal mutatja vala*.

67. s. Petr.-nál: *Bolga és bujdossék, mene stb*.

68. s. Petr.-nál: *Mikoron eljuta Pestnek ő városában*.

70. sorral v. ö. Tinódinál, Budai Ali basa históriájának és Kapitán György bajviadalának utolsó sorát.

72. s. Petr.-nál: *Hogy kaphasson májot, gondolkodik magában*.

73. s. Lásd a 333. lapot.

75. s. Petr.-nál: *Bika rugaszkodik, kötelét szakasztá*.

79—80. s. Petr.-nál:

*Ki ez dolgot látja, oly igen csudálja,
Toldinak akkora elég mája lőtt vala.*

82. s. *igen helyett* Petr.-nál: *ingyen*.

84. s. *Kiért helyett* a kiadásokban: *Melyért*.

92. s. Petr.-nál: *Hatalmas erején elcsudálkoznak vala*.

104. s. *Ne tartaná helyett* a kiadásokban *Ha tartaná áll*.

105. s. *Érté helyett* a kiadott szövegekben: *vövé*.

107. s. A kiadások szerint: *Miklóst ő két lóra felépítette vala*.

Ennél az egy szótaggal különben is megnyújtott sornál minden tekintetben ide illőbbnek látszik Petrovai felvett sora. — Hasonló ehhez az, a mit Armprust Jakabné — Romsi Mayladt Mártha

saját fiáról ír Nádasdy Tamáshoz 1560-ban: «hiszem is az úris-tent, hogy ennek utána eszében veszi magát az én tanításomrul, kiben is nincsen kétségöm, mert ittegyen ű felségének *szözzettük vala három lóal*» stb. (Szalay Á. 400 magy. lev. 369. l.)

108. s. Kiad: *szogálatra töle és úgy kéredzik vala*. — E helyett a, már Toldy által is homályos értelműnek mondott sor helyett, Petrovainak egészen világos olvasását adjuk.

110. s. Petr.-nál: *Ángya Toldi Miklóst Györgyné szánja vala*.

113. s. Petr.-nál: *Ezen kéri szolgát asszony Toldi Györgyné*. — E két sor eredetisége mellett szól az, hogy az utóbbinak kezdő betűjével a *Peran* név helyett *Peren*-t olvashatunk ki a versfökből. Azonfeljül, hogy a 25. sorban említve van György házassága, lélektanilag is szépen motiválható e helyzet, melyben az anya helyett a megszégyenült szívtelen testvérnek jólelkű neje, titkon kívánja jóvá tenni férjének, öccsével éreztetett méltatlan bánásmódját. Addig azonban, míg Petrovai szövegének eredetisége másfelől is meg nem erősítettik, talán megmaradhatunk a nyomtatványok útján közönségessé vált szöveg mellett, melynek alapján Arany, a még jogosultabb anyai szeretet megillető képét örököltette meg.

115. s. Petr.-nál: *Akkor az kenyeret eleiben tenné*.

117—118. s. kiad: *Mikor vitéz Toldi Budára ment volna*.

Akkor az Lajosnak új udvara vala.

119—120. s. Petr.-nál: *Cseh vitéznek akkor az udvar áll vala*,

Mindent viadalban vitéz elejtett vala.

Az *új udvar* Tinódinál is ebben az értelemben fordul elő Jázon és Medea hist. 45. sorában.

121—124. s. E strófa Petrovaiból van véve, de a 3-ik sor hibásan van lenyomtatva. P.-nál így áll:

Vala nagy siralma azért az asszonymak.

Az első sor kezdő betűje adja a *c*-t a *comes* szóhoz s a *Csak* és *Cseh* alliterációnak is látszik. A kiadásokban e strófa így hangzik:

Ott egy özvegy asszonymak két vitéz fiát

Cseh megölte vala, kiből lásd nagy bűvát;

Tart vala az asszony rajtok nagy siralmat, —

Tholdi Miklós érté meg siralomnak okát.

127—128. s. A párbajra hívás e módjára, mely szerint a kihívó fél, sisakja bokkrétájából szakított tollat küld ellenfelének; nem ismerünk több példát. Arany, Ilosvai után, Toldija mindhá-

rom részében tesz róla említést. Lehr, Toldi XI. é. 12. vszakához írt jegyzetében a párbajra hívás több esetét idézi a XVI. századból, de a «tollküldés» egyikben sem fordul elő. Úgy tetszik, mintha a kihívásra nézve, a XVI században már a levélírás lett volna a közönségesen elfogadott forma, de mely újabb szokás mellett a régi sem enyészett el egészen. Sisakról vett tollat ugyan nem, de a vitézi készületnek szintén egyik darabját, a kopjavasat volt ugyanis szokás ily célra használni. Ilyen három kopjavasról szóló ének 120. sorában, mely kopjavasak mellett, a «lobogókon leveleket lelének, abból érték nevöket vitézőknek, a kik hárman bajviadalt küldének.» — Hasonlót s más egyebet is olvasunk öt váczy török vitéznek, öt lévai magyar vitézhez, 1554. őszén írt magyar leveléből: «Az minémű kopjavasakat ott hattunk vala, kívánnánk tőletek, hogy megjelentsétek az napját, mely nap legyen az, és megírátok minekünk az napot, mert mast is igen messze haladott. — Ez levélhez képest nekünk ezt megadjátok értenünk, hogy ha kijőtok avagy nem, mert tudjátok, ha ki nem jőtek, mi tudjuk minémű *ajándék* kell oztán afféle vitézeknek.» A kihívás jeléül szolgáló kopjavasak tehát egyszersmind ajándékul is tekintettek, melyek meg nem becsülése s talán a kihívás el nem fogadása jeléül, egyszersmind nem viszonzása; a csuffátétel bizonyos szokott módjait vonhatta maga után, melyek valamelyikével fenyegetőzik itt is az öt váczy török. (*400 magy. lev. 140. l.*) Ilyesmit követett el, de úgy emlékszem jogtalanul, egy pajkos magyar vitéz, valamely török dalián, ki magyar levélben hurrogatja le amazt, a miért neki levélben egy disznófarkat küldött. — Hogy nemcsak török szokás volt az ajándékküldés, bizonyítja vitéz Káldy Miklósnak a veszprémi békhez 1555-ben Vasvárott kelt levele, melyben dicsekvő maga ismertetése után így ír: «Azért ti vitézők, ha valamely tibennetök ugyan vagyon, énnéköm Szent György nap előtt, egy hónappal előbb, tudtomra adja, az nevét is megírja, ki lészön az vitéznek neve, az ki én vélem az bajt fölveszi, én annak *nagy szép ajándékot* küldök.» (*400 magy. lev. 157. l.*) — Az írás és levélírás a XIV. században még nem volt oly közönséges tudomány, hogy azt minden bajnok tudta volna gyakorolni, azért mulhatatlanul kellett oly jelnek vagy jegynek lenni, melynek meg- vagy átadása vagy küldése a kihívást érthetővé tette. Nem hiányzott ez épen ezen korban t. i. az Anjouk korában, még akkor sem, midőn a felek ítélet

által köteleztettek a bajvívásra. A vádló vagy kihívó a törvény színe előtt nyújtotta ellenfelének a kihívás jelét, a faczöveket (*lignum claviculum*), melyet a kihívott fél a bírák háromszori felszólítására csaknem kivétel nélkül el tartozott fogadni. (*Pesty Fr. A perdöntő bajvívások tört. 25. l.*) Még nagyobb szükség volt az ily jelre akkor, midőn a felek csak megbízottaik által végeztették a kihívást. A jelnek olyannak kellett lenni, melyet a szokás tett azzá s egyszersmind olyannak, mely lehetőleg mindenütt kéznél legyen. Bár a faczöveket csak a törvényes eljárások által rendelt vagy engedett bajvívások alkalmával látjuk szerepelni, mégis feltehetjük, hogy a szokás maga a hadi életben fejtett ki s a tábori karónak vagy czöveknek kihívó jel gyanánt való használása előzte meg, a felek által a törvényszék előtt egymásnak nyújtott faczövek szereplését. Mint a kesztyű (a kihívásnak külföldön divatozott jele), úgy a tábori czövek is egyik darabja volt ugyan a teljes hadi felszerelésnek, de szorosan véve egyik sem tartozott a tulajdonképeni fegyverzethez, melynek, kivált lóhátról vívott bajoknál, csaknem minden egyes darabjára szükség volt. (Lásd: *Tinódinál, Kapitán György párviadalát.*) Ilyen volt a toll is, mely diszítette ugyan a sisakot, de a viadal kimenetelére semmi hatással sem volt, ha mindjárt egészen hiányzott is. Czövek és toll akarmily csekély értékű tárgy, mint emlék, mégis becses ajándék lehetett egymással küzdő vitézekre nézve. Az idézett példák mutatják, hogy kétszáz évvel későbben, a levélváltások idejében, a kopjavasakat már ilyenekül tekintették, mert egyébként rájuk semmi szükség sem volt. Ezek az esetek ugyan tömeges kihívásokra vonatkoznak, a mikor a vasak mennyisége a kihívók számát jelentette; de szinte bizonyosnak vehető, hogy egyes kihívó fél szintén csak kopjavasat használt, mi a hajdani czövek helyét pótolhatta. A jó kopjavasnak értéke is volt, valamint a sisakon viselt tollak sem voltak haszontalanságok. Sas, daru, kócsagtollnak még később is megvolt az ára. Azt a bokor kolcsagtollat, melyet Pálffy István szabadulásaért adtak Bethlen Gábornak, 1000 frtra becsülték (*b. Radvánszky, Magy. Cs. II. 235. l.*) A darutollat annyira zsarolták a törökök Nagy-Körös városán, hogy IV. Muhammed szultán egyik fermánjában megtiltotta az ingyen való követelést. A publikán- és strucztoll szintén gyakran fordúl elő. Zrínyi írja Deli Vidről (XI. 57. vsz.):

Víd mégyen előttök, mint gálya tengeren,
Kinek sok vitorlája leveg az égben,

Mert rettenetesen strucz-tollat fejében
Mozgatja forgósziel stb.

128. s. *Ővéle akar kísérteni szerencsét. A rím szerencsát kíván*
s bizonyosan úgy is volt az eredetiben, csak a kiadások rontották
el. Petrovai harcztot ír. Deli Memheth 1558-ban írja Kalauz Már-
tonnak: *kész vagyok arval es szerencsát készértteni. (400 magy. lev.*
2. l.)

132. s. *az szigetben helyett Petr.-nál: viadalban áll.*

134. s. Petr.-nál: *Csónokból fegyverét ottan hamar rántá.*

137. s. Petr.-nál: *Tudod jó vitézem, elég stb.*

138. s. kiadások: *Vizen egy csolnakon jární, engedj ennek.*

139. s. kiad.: *Meg kell itt ma stb.*

140. s. kiad.: *Nem szükség az hajó osztán holt embernek.*

142. s. kiad.: — — *osztán szembe méne.*

147. s. Petr.-nál: *Cseh vitéz kit láta, ottan elijede.*

149. s. Petr.-nál: *Oly igen szabódik, vitezet kéri vala.*

152. s. Petr. nál: *Tied lészén vitéz magam adtam arra.*

156. s. Petr.-nál: *meg helyett az áll.*

157. s. kiad.: *Királynak ez dolog adaték tudtára.*

165. s. Petr.-nál: *Az idő csudálatos leány megholt vala.*

166. s. kiad.: *Az bálványimádás immár megszűnt vala. —*

Hogy itt a protestáns Ilosvai a bálványimádás regnálásával, nem
a magyarok pogány korára célzott (*Ipolyi, Magy. Mythologia 174.*
501. l.), hanem protestáns kortársainak egy kifejezését használja,
melylyel azok a róm. kath. egyház szertartásait szokták illetni:
megtetszik például Melanchthonnak Nádasdy Tamáshoz 1537-ben
írt leveléből, hol ez olvasható: *neque enim dubium est, hæc,*
bella et hanc turcicam servitutum, poenas esse peccatorum nos-
trorum et idolatriæ. Ily értelemben használja a szót Az Magyar-
ország siralmának szerzője is, midőn 6. versszakában így énekel:

Megszűnék sok helyeken szent neved dicséreti,

Szép ifjaknak ékes éneklési;

Mert az *bálványimádás* tőled ezt érdemli. V. ö. II. k. 185. l.

Hogy a bálványimádás alatt különösen a képek tiszteletét
értették, világosan kitetszik Sztárai következő soraiból:

De csak Cranmerus Tamás igaz szível jár vala,

És nem nyughatik vala,

Az pápának *bálványit* az ű érsekségéből

Kitisztította vala.

Melius, Válogatott predikációk (1562-ben) 195. lapján szintén így ír: *Ti pápisták, ráczok, pogánok elvesztek a bálványozásért, hogy a ki csak istent illet a tisztelet, az holt szenteknek és bálványoknak adjátok. Jaj hát bálványozók.* Talán a lőcsei kiadók, vagy már ő előttök valaki más látta szükségesnek a *regnálás* szót megszűnéssel cserélni fel, s a következő sor érintetlenül hagyása után, a versszak végső sorának értelmét megint szelidíteni.

168. s. kiad.: *Utolsó böcsület azzal adatott vala.* Milyennek gondolhatta Ilosvai a tisztességes temetést? meglehetősen fogalmat szerezhethünk magunknak Sélyei Balog Istvánnak 1655-ben megjelent Temetőkert című munkája 9. lapján olvasható ímez előadásából:

A tisztességes temetés pedig nem áll valami ezüst, réz és ón koporsóknak nagy haszontalan való csináltatásában; nem áll valami csufondáros czímereknek emberek álmélkodására való felemeltetésében; nem nagy költségben álló tafotákban, bársonyokban, aranyas ezüstös sok formájú czifra szegekben; nem valami pompás vendégségeknek szerzésében, melyben eszeztől eltávozására való bort untig szoktanak innya a bor-sák emberek. Mert ezekkel avagy az istent indítják nagyobb bosszuállásra, avagy a gonoszra vágyakodóknak adnak alkalmatosságot a megholt testeknek felhányyására, avagy a megmaradott árvákat melylyesztik meg, avagy a nyomorult szegényeknek kiosztandó alalmazását vesztegetik el, avagy pedig másoknak megbotránkoztató akadályt szereznek. Nem ilyen vétkes dolgokban áll a tisztességes temetés, hanem keresztyéni együgyűképen minden kárhozatos pompa nélkül, szép összevegyült keresztyéni sereggel, ahhoz szabott régi szép és istenes énekeknek éneklésével, az isten ígéjének haszonnal és épülettel való hallgatásával, abból vött szép intésekkel, vigasztalásokkal. Nem pogányi módon való bömbölésekkel, kajabajálásokkal, útczákon való jajgatásokkal, mint némelyeknek szokások, hanem stb.

169. s. kiad.: *Tisztesség adassék minden személyeknek.*

172. s. Petr. nál: *igen gerjedez helyett gerjedez vala áll.*

176. s. Petr.-nál: *Ugyanakkor ketten mulatni akarának.*

177—179. s. Petrovai szövegéből csupán a versfőt állítottuk helyre, (*Sőt; kiad.: Majd*) különben e három sor így hangzik nála:

*Sőt mindenik házát szépen megruházá,
Asszony kárpitokkal ablakit bevonatá,
Egy nagy ablakra mely kárpitot ronata.*

180. s. Petrovai *egy orosz lány*-a helyett a kiadásokban *szép orosz lány* van.

190. s. Ugyanazon szavakkal írja Tinódi, Enyingi Török János vitézsége című éneke 302. sorában :

Ott es terek *egy-et-kettőt ugorda.*

192. s. A kiadásokban *csöndülést* helyett *ezen közben áll.* A szótagszám miatt is amazt kellett volna visszaállítani, ha ide illő eredeti értelme nem volna is. Nyelvtani alakja *csöndülvést* volna, mint ezeknek *fogvást, folyvást, ballagvást, nyargalvást* ; különben párja a *lépést* (hajts). Említhető az ormánsági *üstöllest* (tüstént) is.

195. 196. s. A kiadások szerint e két sor így hangzik :

*Buda városában éjjel ott búdosék,
És egy lakatoshoz ő bűvában bélépék.*

Az *Az egy lakatoshoz* kifejezés Petrovai szövegében, arra mutat, hogy Ilosvai úgy tekintette az olvasót, mint a ki a mondával s az abban szereplőkkel ismerős. Petrovai 196. sora nem ellenkezik Toldi naivságával s jól köti össze a két versszakot.

197—276. sor hiányzik az 1629. évi kiadás egyetlen példányából.

198. s. Petr.-nál : *Al kulccsal bémene Boldog asszony kápolnájába.* E három szótaggal megnyújtott sort nem lehet az eredeti szövegnek tulajdonítanunk. E szerint, a várbeli mostani főtemplomban történt volna a sírrablás. E templom mellett hajdan mind északról mind délről temető volt (*Rupp I. Budapest 94. l.*) s ennyiben a magyarázni akaró sor aligha helyesen nem irányozza figyelmünket. A kis kápolna alatt nem érthető a már IV. Béla által 1269. előtt újból felépített főtemplom, valamint az ennek északi oldalához csak Garai Miklós nádor által épített Mindenszentek kápolnája sem. Nem a déli oldalhoz Horsundorfer Wülfing által építtetett Sz. László kápolna sem, hanem minden valószínűség szerint az a kápolna, mely ugyanennek költségén s alapítványával 1334-ben már készen állott (*Theiner I. 600. l.*), 1344-ben pedig az alapító Wülfing veje, Budai Miklós által újabb javadalmakkal láttatott el (*Theiner I. 675. l.*). Ez utóbbihoz írja 1344. okt. 4-én VI. Kelemen pápa, hogy : *quondam Wulfingus de Buda, socer tuus, ad honorem dei et pro anime sue salute quondam Capellam iuxta Cimiterium beate Marie Virginis de Buda, Vesprimiensis diocesis, de bonis suis propriis construi fecit.* — Hor-

sundorfer Wülfing, I. Károlynak egyik kiválóbb hadvezére vala s hadi érdemei jutalmazásaul 1324-ben kapta királyától a Csák János-féle birtokokat s ezek között Ecseg várát (*Anjou-kori okl. II. 115. l.*). — Feltehető, hogy mint Garai Miklós nádor temetkezési helyül építé maga s családja számára a Mindenszentek kápolnáját: Horsundorfi Wülfing és veje Budai Miklós szintén e czélból is építette s alapította a szóban levő kápolnát. Azon év t. i. 1344., melyben Budai Miklós, talán épen felesége halála alkalmából neveli ipa kegyes alapítványát, meglepőleg összesik azon idővel, midőn az 1320-ban született Toldi Miklós húsz éves korán túl felkerül Budára. Budai Miklósné 1347-ben már nem élt, mert midőn Wülfing ezen év táján Jadra ostrománál elesett, I. Lajos azon évi október 16-án kelt levelében őt *sine herede defunctus*-nak írja s minden birtokában testvérét Erzsébetet, Sáros vármegye főispánjának, Kónyának nejét fiúsítja (*Hazai okmt. VII. 402. l.*)

Nem mondható kétségtelennek, hogy a 163—168. sorban kezdett, de be nem végzett történetnek volna folytatása a 197—208. sorban olvasható kaland; de ha tekintjük azt, hogy a királyné szolgáló leányának temetése, magában véve, semmiképen sem függ össze Toldi históriájával, noha Ilosvai egyenesen azzal kezdi a temetés említését, hogy «Tholdi Miklósnak még ifjú voltáról ilyeneket írnak»; továbbá azt, hogy a versfejekben épen e helyen a legtökéletesebb értelem rejlik s ezért szövegromlásról szó sem lehet; valamint azt, hogy amott a nagy gazdagon eltemetett leányról, emitt pedig gazdagsággal való rakott sír felbonthatásáról van szó: azon meggyőződésre jutunk, hogy a 170—196. sor által félbeszakított elbeszélés összefüggő történet, és csak Ilosvai darabos előadása az oka, hogy Toldi felsült szerelmeskedésének közbe ékelt, különben valósággal helyén levő históriája azt annyira kétfelé tagolta.

200. s. *Sirbe* helyett a kiadásban: *sirba* áll.

203. s. kiad.: *Lakatos ijede, onnét* stb. Nem hihető, hogy a lakatos azon, a mit szándékosan tett, megijedt volna.

204. s. *Ott vesződik* helyett a kiad.: *Veszekedik*. — A következő sor kezdete: *Sok vesződés*, Petrovai szövegét látszik igazolni.

206. s. *bálványkövet*. A *bálványkő* alatt a sírban nyugvónak szobra értendő, mely a sírra fektetve annak fedeléül szolgált. Okleveleinkben a XII. században *kubalvan*; 1261-ben *Baluanku*;

1265-ben : venit ad Baluankewe ; 1267-ben : vadit ad statuum lapideam, que dicitur *balwankew*.

210. s. Petr.-nál : Én mostan nem *írok*.

218. s. kiad. : *Jöttön jőj hozzád adaját országodnak.*

220. s. kiad. : *Azok is mindnyájan téged látni akarnak.*

222. s. kiad. : *Eszes fő tanácsit gyorsan behívatá.*

224. s. Petr.-nál : *Ott helyett Jó áll.*

225. s. kiad. : a versfő megrontásával : *Semmit ne bánkodjék te felséged ezen.*

226. s. Petr. : *Főfő vitéziddel hamar felkészüljön.*

227. s. kiad. : *Tholdi törhordozó velle együtt menjen.*

228. s. kiad. : *Laczfí István helyett Laczfí András áll.*

231. s. kiad. : *Kivül a mi haddal bátran megmaradunk.*

235. s. kiad. : *Nagy urak velle indulának örömben.*

236. s. kiad. : *Megmondom neveket uraknak e versekben.*

237. s. kiad. : a versfő megrontásával : *Az nádorispán Hédervári Kont István.* — Hogy Hédervári Kont István nem volt nádor, köztudomású dolog ; hogy Kont Miklós nádornak az Újlaki család őséneke, Tót Lőrincz fiának semmi köze sem volt a Hédervári nemzetséghez, — Botka Tivadar alaposan kimutatta (*Századok 1870. 139. l.*) : abból, hogy Toldi M. históriájának kiadásaiiban Kont Miklós nádor neve előtt a Hédervári név előfordul, az látszik, hogy nem Jongelin apát tette először 1659-ben e nádort Hédervárivá.

238. s. kiad. : *Lőrincz, Laczfí András, István vala és Miklós.*

246. s. kiad. : *Morva mellé.* Petr. : *Morva felé mozog vigan nagy vígságban.*

254. s. kiad. : *Mi okért fárasztott.*

256. s. kiad. : *Isten velünk ne félj semmit a cseh császártul.*

257. s. kiad. : a versfő megrontásával : *Tizenegy királyok az esászárral vadnak.*

258. s. Petr. : *megyen helyett indul áll.*

261. s. Petr. : *Az király mondhatatlan iedett vala.*

263. s. nyomódja vala. V. ö. II. k. 321. lapján :

Eleázár torkát megnyomódja vala,
Igen tapodja vala.

Tinódinál, Erdéli hist. 128. sor :

Kinek lába nyomát nagy hüvséggel nyomódta.

XCI. zsolt. 53. sora :

Talpad alatt megnyomódod
Az oroszlánt, az erdeget stb.

264. s. *el-kifoly* helyett kiad.: *is kifoly* olvasható.

265—267. s. kiad. szerint:

Nagy vakmerőn magyarok indúlának,
Prága kapujára hamar rohanának;
Csehektől az kaput megvövék, futosnak.

268. s. Petr.-nál:

Városbéli boltokat nagy hamar felrontának.

273—274. s. kiad. szerint a versfő megrontásával:

Ott köntös ujjával követet úgy csapá,
Mindjárt hogy világbul kimúlván meghala.

276. s. végén hibásan áll *vala*, e helyett *volna*, mi kiadásokban s Petrovainál egyformán olvasható.

278. s. Petr.-nál: Singi csak kopia az posztónak *vala*.

281. s. Petr.-nál: *mire most* helyett *hogy engem* áll.

290. s. kiad.: *Ez királyokat ismérd mint barátidat*.

292. s. Petr.-nál: *mi hit alatt* helyett *jó hit alatt* áll.

293—300. s. Nincs meg Petrovainál; mi azért érdemel figyelmet, mivel ha e két versszak kimarad s a következő versfőt *Ülteté* helyett *Illeté*-nek olvassuk, hibátlanul jön ki a versfőkből a *servitutum* szó. Mindemellett alig lehet állítani, hogy a két versszak későbbi közbetoldás. Az lesz az eset, hogy Ilosvai maga szúrta közbe azután, mikor már az egész ének készen volt, melyből kifejtette. Petrovai talán csak azért hagyta ki e két strófát, mert a versfők értelmére különösen figyelmeztet.

299. s. *hajtanak* sajtóhiba e h. *hajtának*.

303. s. kiad.: *kiszólítá* helyett *kiszállítá* áll.

310. s. Petr.-nál: *Jeles ökleletek akkoron ott lőnek*. Az öklelet szóra már tettünk jegyzést az I. k. 323. és 363. lapján; itt csak azt említsük meg, hogy 1292-dik évi oklevélben Michael comes dictus *ekleleu* nevét olvassuk. (*Hazai okmt. VI. 394. l.*)

311. s. *győzködés*. Molnár Albert már nem vette át Calepinusból, noha Telegdi, Zvonarics stb. még széltere használja. Alakjára, értelmére nézve a *küzködéssel* vethető össze. Tolnai szójárásban: *tüzködik* (*Nyőr III. 86. l.*)

312. s. *de mind elejtetének* helyett Petr.: *mindenek elejtetének*.

315. s. *elvötte* helyett Petr.: *elvinné*.

316. s. *gondolkodik* helyett Petr.: *így gondola*.

317. s. *Pesten általmene* helyett Petr.: *Pestre által kele.*

318. s. *gárgyán* helyett Petr.: *Gardinart* ír. Amaz gvardian, ez Cardinalis a régi íróknál. *vöve* helyett Petr.: *kire.*

319. s. *mint egy barát üle* azaz mindkét lábát egy oldalán lóggatva le kurta pej lovának. Bíró szép Anna balladában Hajdú Benedek is

Felfordula frissen piros pej lovára.

Palócz népdalban:

Ha feő ül a betyár

Sötét pej lovára stb.

Kis pej lovam csárda előtt,

Gödröt vágott maga előtt stb.

V. ö. Kálmány Lajos, Szeged népe, II. 184. l.

321. 322. s. Petr. *Mikoron Ujhelyben el-feljutott volna,*
Ujhelyi piacon stb.

324. s. Petr.: *jargal-t* ír *nyargal* helyett.

326. s. kiad.: *Nyakában csuklyája lobogdogal* *vala*. Helyesebbnek tartom Petrovai szövegét, mert a *lógdogal* fejezi ki azt, amiről itt szó van. A *lobogdogál* valami könnyebb, lebegőbb tárgyra illenék mint a milyen a barát-csuklya; de ha kifogásunk nem lehetne is értelme ellen, a *lógdogálnak* még akkor is elsőséget kellene adnunk a szókötésnél fogva. A versszak első sorában a *hoggy* értelme: *mikor, midőn*. A második sorbeli *úgy lógdogál-nak* a harmadik sorbeli *hoggy rengdegél* felel meg, azaz *úgy lógdogál* *vala* a *csuklya*, *amint rengdegél* *vala* a *kápa*. A kápát és csuklyát sokan egynek veszik, mint már Szenczi Molnár s legutóbb a Nagyszótár is. Itt világosan meg van különböztetve egyik a másiktól. A nyakban lógdogáló csuklya (cucullus) Ilosvai szerint is azt a fejre húzható részét jelentette a barátruhának, melyet ma sem mondunk egyébként; így említetik például Zay András temetkezési költségei között 1634-ben: 12 koldusra *cukias* fekete ruha. (Tört. 1878. 356. l.) A derékon *rengdegélő* kápa pedig jelentette magát a ruhát; Debr.-c. 48. l. a holnapi szent innepöt *kápában* öltözve, égő szövétneköknél hirdetik ma a szerzőtösöknek. — Sz. Dom. élete 280. lapján: Mikoron mennének, az Minor frater az megaszott sárt kezével megtöré és elvevé az sárt az köntösről, és lelé minden szakadás nekől egésznek az *köntöst* *avagy* az *cápát*. — U. o. 58. l. monda az ördög: miért immár felkelnek az *capichomosok* istent dicsírni, itt én tovább nem maradhatok. — Marg. leg. 17. l. Ez szent Margit asszon megmarad *vala* az karban

csak egy kentesben avagy Cápában. — Apáthi Ferencznél: fekete kápák az apát uraknak.

Balassánál, Egy katonaénekben :

*A párducz kápákkal,
Fényes sisakokkal,
Forgókkal szép mindenik.*

Lásd még Szkhárosit, II. k. 229. lapján.

A kápát a latin cappából magyarosult szónak szokás tartani s a mikor az, akkor csakugyan süveget, csuklyát jelent, például Pázmány, préd. 30. l. a sólyom szép és tekintetes madár, — — de azért szemei kápával vannak fődve. A gonoszak, mint ama kevély, és prédával élő solymok tarka-barkák öltözetekben; de azért lelki szemeken kápa vagyon. Vagy Tinódinál, midőn Szondi Györgyről írja (92. l.), hogy: Pínnzel kápájokat megtölté, megraká. Mikor azonban köntösfélét jelent, akkor aligha vihető vissza a cappára; talán inkább az orosz eredetű kabát-tal függ össze. 1243. évi oklevélben már olvassuk: Homines castri Trenchen, qui nobis in Cabatis servire consueuerant. (Cod. Dipl. IV. 1. 295. l.)

328. s. kérdi: vajjon s kicsoda volna helyett Petr.: kérdé üt, kicsoda volna.

329. s. Petr.: Nagy felszóval ökleletet kíván vala.

332. s. Petr.: kopját mért vala.

340. s. Petr.: Király kegyelmeze vitéz Toldi Miklósnak.

347. s. Széllélvigyáz helyett Petr.: Széllélnézé-t ír.

349. s. Tinódi így írja magáról a Varkucs Tamás idejében lött csatakról szóló énekének versfejeiben: Sebőstyén deák az kincses Kassába, Lakik vala egyik ő palotájába.

355. s. Petr.: Gyönggygel megfűzetem az vén szakálatot. — Babay Máté 1542-ben kelt levelében bécsi gengfyzéné-ről ír. (400 magy. lev. 14. l.)

365—366. s. Hasonló értelmű, ma is hallható példabeszédek: Líztes szákkal verték fejbe; vagy: fejéhez verték a líztes szákot. — Píros mint a líztes szá. — Nyirpóznával van megpóznázva a feje.

368. s. Petr.: Nem látod-e rígen ő is halász ember volt.

369. s. Apró helyett Petr.: Akkor.

370. s. kiad.: Halaknak kalászsza. — Debr.-c. 80. l., mert hogy vacsorálik vala, egy haltetem által álla a torkán s éfelikoron meghala. — 176. l. miérthogy egy haltetem általállott vala az ő

torkán stb. — Érdy-c. 184. l. és az hall *teteme* akada meg torkán. — 213. l., kinek hall *chonth* akadott vala ő torkán. — A halszállkát ugyan nem, de a szállkát csakugyan találjuk *kalász*-nak írva a Münch. c. 25. és 121. levelén és pedig mindkét helyen háromszorosan így: Mit látod kedeg a *kalászt* (*festucam*) te atyadfia szemében, és a gerendát te szemedben nem látod. Avagy miképen mondog te atyádfiának: atyámfia engedjed, vessem ki a *kalászt* te szemedből, és ím gerenda vagyon te szemedben. Képmutató, vesd ki előszer a gerendát te szemedből, és osztán meglátod kivetned a *kalászt* stb.

374. s. szintén példabeszédet foglal magába, mely az ősz fejre czélt. A színt illetőleg, ma, mondják ezt: *Legyen lud ha fehér, együk meg ha kővér.* — Legjobban megmagyarázza azonban a királyi apród eme csúfolódó szavait (*I*) *Mathias királynak egy trufája*, melyet Székely Estván így ír le Crónikája 219 és 220. levelén: Mátyás király egy üdőbe mene ki az urakkal az mezőre mulatni, és meglátván egy embert, hogy Budára menne, szágulda hozzá csak ő maga, monda: Bátya, hova mígy? monda az: Budára. Monda esmét neki: *Hova viszed a ludat?* Monda erre az ember: A szekszárdi apátur házasult meg, a kurva anyádat vötte, és ím oda a menyegzőbe viszem a ludat. Maga az ember *nem viszen vala ludat, hanem csak megőszült vala.* A király azt hallván monda esmét neki: Efféle agebet nálunk holddal vetnek. Monda erre az ember: Nálunk is vetettek vala, de több ki nem kele benne az ageb atyádnál. — A király ezt hallván, nagy örömmel az urakhoz *faltata*, és megbeszélének nekik, mint járt volna a szigíny emberrel. — Azonba hogy mulattak volna, megtérének Budába, és a király nem nyukhaték addig, míg nem a piacon megkeresé a szigíny embert, a kivel az úton beszéllett vala, és megtapogatván a lónak a farát a kin az ember ül vala, monda neki: Bátya, hogy adod e tarka kamokának singét? (vala pedig az ember lova üsti.) Az szigíny ember mihelt ezt hallá, ottan hátra fordula, és felfogván a lónak a farkát, monda a királynak: Jer be atyámfia a boltba, megárulok veled. Kit hogy halla a király, bevivé a szigíny embert a várba, és örök szabadságot ada neki, megajándékozván ennek felette ötet. — Efféle trufái sokak vadtak a Mathias királynak, kikről én most többet nem írok — teszi hozzá Székely Estván.

377. s. *Hét tollu buzgány* 386. s. *hét tollu bot.* A 293. és 300. sorban ugyanazt csak *Toldi botjának*, *Miklós botjának* írja Ilosvai:

Régi összeírásokban a *tollas bot* sokszor fordul elő s alatta buzogány értendő, melynek azonban tollainak azaz gerezdjeinek száma nem szokott említettetni.

379. s. az *kiműlik* helyett kiad.: *el-kiműlik*.

380. s. kiad.: *Mig panaszlani jutának hárma ott meghala.*

381. s. Petr.: *el-bémondták áll ezt bémondták helyett.*

382. s. Petr.: *Toldi vitézeket hogy megölte vala.*

383. s. Petr.: *ment vala áll bójuta helyett.*

384. s. Petr.: *Kérdé király okát miért megölte vala?*

Mivel a 325. sortól kezdve a versejek annyira értelmetlenné váltak, hogy a MEAM szón kívül a többi aligha lehet helyreállítani, azt is bajos eldönteni: van-e, hol, és mennyi híjja az eredeti szövegnek? Azonban itt a 385. sor előtt mégis hihető, hogy kiesett egy versszak, mivel Ilosvai a «monda», «monda neki»-féle jelzést nem igen szokta elhagyni.

386. s. Petr.: *Én fejedhez stb.*

388. s. kiad.: *Hogy meg ne csufolnák vitézi vén fejemet.*

393—395. s. E sorokból az látszik, mintha Toldi Miklós Ilosvai idejében is Nagyfaluban nyugodott volna; mintha nagy öklelő fája is ott, sírja fölött lett volna látható. A lobogós hadi kopja legalább nem szokott hiányozni ily hősök sírjáról. Lásd erre nézve Istvánfi István temetését illetőleg *Századok*, 1875. 205. l.; Perneszi Egyed temetéséről 400 *magy. lev.* 142. l. — Vinnay Kristóf temetéséről *Tört. tár*, 1878. 358. l. — Mindamellett a két versszak összefüggése az *Ott vagyon* szók értelmével sem oly szoros, hogy ezeket csupán Nagyfalura lehessen vonatkoztatni. Alább idézendő adatunk ezt még vitathatóvá teszi. A *feje csontja* és *agyakaponyája* lehet azonos értelmű kifejezés. Molnár Albert-nál: *Agy* = *caput*. *Agykoponya* = *cranium*. — 1364-ben említetik egy Nicolaus dictus *Kapunyas de Kapunya* (Zichy-c. III. 259. l.) V. ö. Károlyi-c. I. 325. l.

396. s. Petr.: *Hires ez világon az ő nagy bátorsága.*

400. s. *Semmiben marháját helyett Petr.: Semmiben jószágát.*

401—402. s. Petr.:

*Az ki ez lött dolgot versekbe bészerezé,
Az régi dolgokrul lőn emlékezete.*

Ilosvai ezen históriája mai napig számos kiadásban került a ponyvára. Toldy Ferencz 1746-ból ismert egyet. Elöttem van egy 1844-ből és egy másik (Szabadkán) 1861-ből. Mindannyi a

lőcsei és kolozsvári kiadás szövegét követi, de valamennyinek végén olvasható még e tíz sornyi epilogus:

Ha kegyes olvasó valami kétséged
 Ebben a mit írtam vagyon, s el nem hiszed,
 Vagy e históriát álomnak ítéled,
 Hogy Tholdi Miklós lett volna, nem hiszed:
 Nézd meg jól Budának a Bécsi kapuját,
 Meglátod ott ennek sulyos buzogányát,
 Mellette függeni személyéhez paizsát,
 Parittyából hajgált húsz fontos köveit,
 Diadalmas vitéz hegyes kópíáját,
 És a kit csizmáján viselt sarkantyúját.

Nyelv és verselés mutatja, hogy e sorok legalább egy századdal későbbi időből valók, mint Ilosvai históriája. Az író szemmel látott tanúja volt annak, a mit versekbe foglalt s jóhiszemű szavaiból látszik, hogy semmi kétsége sem volt Toldi Miklós történeti személyisége iránt. Az oda fel elmondottak után, e toldalék sorokra is több figyelmet kell ezentúl fordítanunk, mint amennyire azokat eddig méltattuk. Nem magokért, hanem azon tárgyakért, melyekről emlékeznek s melyek megjelölt helyökről 1830 körül tűntek el. Ha még valahol megvannak s előkerülnének, a tudomány ítéletet mondhatna felőlök, korukat meghatározhatná. Ha örökre eltűntek, akkor is maradjanak emlékezetben s azok feljegyzései, akik a verselőhöz hasonlóan, tanuskodhatnak felőlök, szintén hadd legyenek itt felsorolva. Bél Mátyás, Notitiái III. k. 442. lapján ezt írja: *ex apside suspensas spectavimus, Nicolai Toldii prodigiosi roboris viri, armorum reliquias. In his, umbo est, e ferro aut chalybe, crassitie inusitata, fabrefactus, ponderis tanti, cui ferendo vir haud elumbis, vix, ac ne vix quidem suffecerit hodie. Lancea demum visitur, longurione ferrato constans, eius propemodum molis, quali gigantes fuisse usos, augurari possis. Pendet globus quoque lapideus, catenae haerescens, quem Toldium, de baltheo suspensum in praeliis gestasse memorant: ultra humanum caput, grandis est, ideoque, ne ambabus quidem manibus, ad ictum facile vibrandus. Loricae e circulis ferreis, reticulato opere contextae, fragmentum ita comparatum est, ut multum, ab hodierno usu abhorreat. Tam sunt enim spissa omnia, ut si integrum esset indumentum, haud sane repereris virum, ei diutius ferendo parem. Sed et equina solea, atque calcar molis sunt insolentis. Aiunt, rogatum, ut roboris, quo valeret, experimentum daret, lancea, vomerem nondum detritum usu, uno ictu pertudisse: qui et ipse vomer, infixio lanceae ferramento, in Toldianis hisce monimentis conspicitur.*

Dugonics, ki 1794-ben kiadott Jeles történetek című munkája első könyvéhez címlapul Toldi Miklóst ábrázoló arcképet s ez alá a szóban forgó ereklýéket is kimetszette, 17. jegyzetében a 153. lapon így ír: «Toldi Miklósnak azon fegyverei, melyek régi időtől fogva a budai várnak bécsi kapujában felakasztva függöttek, ennek előtte nyolcz darabokból állottak, de már most vagy lehullottak, és talán el is vesztek, vagy egy két icze borért az őrtállóktól eladattak, és így eltévelyedtek.

I. Húsz, vagy talán több kő-galacsinok, azaz ökölnyi, avagy talán annál is nagyobb golyóbisok, melyeket Toldi Miklós, az igen régi hagyományok szerint, a Dunának egyik partjáról a másikkra parittyából hagyított. Ezen golyóbisok balkéz felől vannak felakasztva, amint a várból a Bécsi kapun kimegyünk.

II. A kapunak jobb kéz felől való falán függ az emberi főnél nagyobb golyóbis kőből, melybe egy vas vagyon belecsinálva; a vas pedig eme buzogánynyal lánczon függ. Azt mondják: hogy ezt öven hordozta a hadban, és vele egy kézzel könnyen hadarászott, melyet mások két kézzel is alig emelhetnének fel.

III. A buzogány mellett vagyon ama híres szántóvas, melyet, erejének elsőbbi kimutatása végett Zsámbékon lándsájával könnyen körösztüll döfött, Mátyás királynak jelenlétében.

IV. Nem messze ezektől vagyon Toldi Miklósnak ama paizsa, avagy kar-vasa, melyet a nyilak, lándsák és kardok ellen bal karján hordozott. Vasból, vagy aczélból vagyon meghorgasítva, és oly nehézségű, hogy a mai emberek közül alig vihetné el onnat egy valaki, a ki el kívánná lopni.

V. Volt, de már nincs ott egy lándsája Toldi Miklósnak, melynek csak vasát fél mázsának lenni mondották, melynek hõgye egy nagy vastag széles vasból egyenesítettett. Oly nagysága vala pedig, hogy ama régi órjásoknak se volt magossabb fegyverjek.

VI. Volt, de már nincs ott, Toldi Miklósnak ama pánczélya, mely csupa vaskarikából fűzöttetett, és valami ing módra felvétellett. Erről azt mondja Bél Mátyás, hogy az ő idejében csak fele vala azon pánczélnak felfüggesztve, mert úgymond, ha egész volna azt egy mostani ember el nem viselhetné.

VII. Volt, de már most nincs ott, Toldi Miklós lovának egy kietlen patkója, melyből ki lehetett venni azon lónak temérdek nagyságját és erősségjét, melyen Toldi Miklós ül vala.

VIII. Volt, de már most nincs ott, Toldi Miklósnak széles,

hosszú tarajos sarkantyúja, melyből eszímájának nagyságát meg lehetett ítélni és a régi szokást a mostanival egybe vetni.

Felmentem magam Buda várába 1794-dik esztendőben februáriusnak hetedik napján, és Toldi Miklósnak fegyvereiből nem tapasztaltam többet ott függeni, amint mondtam, ezen négy-nél, úgymint : ott vannak a galacsinok, a buzogány, a szántóvas, és a paizs, avagy a karvas. A többi négy darabok elvesztek, noha éjjel nappal ott az őrtállók. Láttam magam is gyermekkoromban 1756-dik esztendőben mindazon említett fegyvereket. Láttam, a mint írja, maga Bél Mátyás is, maga idejében. Elég az : hogy mind ezen régiségeket meg nem tudták őrizni azok, kiknek gondviselésjekre a fölsőségtől biztattott. Kárt ugyan az ország, hogy elvesztek, velek nem vallott; de mégérdemlette volna Toldi Miklós ebben is az örök emlékezetet. Csak már arra vihetnők a dolgot, hogy ama most ott találkozó négy darabokat megőrizhetnék a gondatlanok. Csekélységet kérek ugyan a budaiaktól, de, ha megteszik, örök emlékezetjekre méltót. Tegyenek arról, hogy utóink meg ne átkozzák hamvokat.»

Az a tíz sor vers, Bél Mátyás és Dugonics feljegyzéseivel együtt is, legfeljebb a XVII. század végét engedi gyanítanunk, mint ama reliquiák felfüggesztésének idejét. Van azonban ezeken kívül még egy adatunk, mely ha nem oly részletességgel szám-lálja is elő ama tárgyakat, különösen egynek felemlítése által mégis arról győz meg bennünket, hogy azok az Ilosvai énekének szerzetetési esztendejét megelőző évben már ott függtek a bécsi kapu mellett. Gerlach István ugyanis, ki báró Ungnad Dávidnak, Maximilián konstantinápolyi követének volt udvari papja, 1573. junius 21-én már ott látta azokat vagy legalább egy részöket. Toldiról ugyan nem szól, sőt a szántóvas átlukasztását valami töröknek tulajdonítja ; de ez csak arra mutat, hogy vagy nem nagyon kérdezősködött a tárgyak s azokról fenmaradt hagyományok után ; vagy ha hallotta is a Toldi nevet, azzal már nem sokat törődött, magyar volt-e vagy török e név viselője ? Naplójának ide vonatkozó sorai, Szalay László fordítása szerint, így hangzanak : «A bécsi kapu alatt függ egy nagy óriás láb, egy állkapcza, egy kopja, melylyel némi török egy ekevasat átlukasztott, s nagy, vastag patkó, melyet ketté tört vala». — Ezt az ekevasat nincs okunk különböztönni tartani attól, a melyről Bél és Dugonics szól. A láb- és állkapcza-csontról ezek hallgatnak, de kérdésbe tehető, hogy nem czéloz-e Ilosvai ezekre is, midőn Toldi

fejecsonjtjáról és agyakaonyájáról beszél, s synonymnak is vehető kifejezései elseje (a fejecsonjt) alatt, nem kell-e az állkapcztát érteni; és hogy *Ott vagyon* szavaival csakugyan Nagyfalura mutat-e vagy pedig a budai vár bécsi kapujára? A kopját, patkót Bél és Dugonics szintén emlegeti s csaknem bizonyosnak vehetjük, hogy Gerlach már mindazt látta, sőt többet látott mint emezek.

Ne feledjük, hogy Ilosvai énekének végső versfejeiből semmi értelem sem vehető ki. Nem lehetetlen, hogy mint a 385. sor után is hiányt gyanítottunk, ugyanazt kell vélünk a 392. sor után is. Az itt hiányzó egy vagy több versszak épen a várkapu mellett függő tárgyak leírását foglalhatta magába, melyből a későbbi kiadó csak ezt az egy strófát tartotta meg. Így történhetett, hogy ez a két strófa egymás mellé került s az *Ott vagyon* szavakat mind csak Nagyfalura vonatkoztattuk.

A csontoknak, fegyvereknek s egyéb tárgyaknak ily helyekre való függesztése, épen nem volt ritkaság a középkorban. Ipolyi (*Myth.* 177. l.) több ily példát említ s azok közt egy háromláb hosszúsága vastag csontot, mely Bél Mátyásszerint (*Notit.* IV. 624. l.) a selmeczi vár kapuján lógott s a selmecziek által egyik óriás ősiük lábszár csontjának tartatott. — A veissbergi és friesai templom ajtaján ma is számos kisebb nagyobb lópatkó látható felszegezve, melyekről különféle mondákat tud a nép (*R. Eisel, Sagenbuch des Voigtlandes. Gera. 1871. 296. l.*) — Különböző népek babonás hiedelme szerint is a talált patkót jó az ajtóra vagy ajtóféltre szegezni, marhavész, ördög és boszorkány ellen. (*V. ö. Sepp, Altbayerischer Sagenschatz. München, 1876. 145. l.*)

Toldi Miklósnak parittyából hajgált húsz fontos köveiről meg, akaratlanul is azon mondák jutnak eszünkbe, melyek óriások kőhajigálásáról beszélnek. Ezek is a folyóvíz egyik partjáról a másikra, mint Toldi a Dunán keresztül, egész nagy szikladarabokat hajigálnak átal. A míg Toldi talán csak ereje mutogatása céljából tette azt, addig az óriások vagy egymással verseyezve, vagy mint például az észti mondák hőse Kalevipoeg, kereszttyén templomok tornyaira czélozva dobálóztak. (*Weckenstedt, Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche. Graz. 1880. 430. 433. l.* — *K. Bartsch, Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Meklenburg. Wien. 1879. I. k. 27. 32. 34. l.*) — Blochwitz írja (*Kulturgeschichtliche Studien, Leipzig, 1882. 96. l.*), hogy Észak-Németországban alig van oly leégett, beomlott vagy teljesen fel nem épült régi

torony, melynek romlását a nép az óriások ily kőhajigálásának ne tulajdonítaná. Ezeken a köveken sokszor még az óriások ujjai helyét is láthatónak véli a monda. Az a palócz rege, melyet Lisznyai versebe szedett, Toldinak is ilyforma erőt tulajdonít, midőn ezzel egy egész hegyet odább tolat a király útjából, a körülfekvő dombokat pedig a hegy oldalába hanyatja vele.

Még csak azt jegyezzük meg Ilosvai énekéről, hogy annak elkészülése után azonnal népszerűvé kellett lenni, mert egyebek közt Balassa Bálint (XX. XXX.) költeményeit már ennek a nótájára szerezte. Népszerűsége ma is tart s talán sohasem is fog elavulni. Régi dallama még előkerülhet valamikor, talán első kiadásával (1574.) együtt. Toldi alakját a történetbúvárok s mondagyűjtők figyelmébe egyenlően ajánlhatjuk.

V. A Sokféle neveknék magyarázatjáról szóló ének szerezetése idejéről már a 313. lapon emlékeztünk. Annak neve, a kinek halálózási éve nyújtott arra alkalmat, hogy az ének utolsó versszakában olvasható 1578- helyett 1568-ra tegyük az ének íratásának idejét, — a versejekbe így van befoglalva: CLARISIMO VIRO PAVLO THVRIO PETRVS ILOSVANUS GRATITVD Mlömssamkavam iimaemam. Ez az első részében dogmatizáló, másodikban polemizáló, harmadikban etymologizáló alkalmi versezet, nemcsak a szerző életét s körülményeit érintő vonatkozásainál fogva érdekelhet bennünket, hanem azért is, mivel a korabeli szokások, hiedelmek s babonás felfogások hosszú sorát tárja fel előttünk. Míg oda fent a menyegzőt s házasság életet láttuk komoly és tréfás színekkel rajzolt képekben; addig itt a keresztelés alkalmával nyilatkozni szokott gondolatok, előítéletek, babonák és névmagyarázatok kerülnek elő. Azokban a tartalom mellett az alak is leköthette figyelmünket, míg itt inkább csak az adatok sűrűsége kínálkozik tanulmány tárgyaul. A négy tizen-négy szótagú sorból álló strófákat már ismerjük Szekhárosinak. Az átokról című énekéből. Itt is a 4+4+4+2 felosztású ütemezés vehető ki, a sormetszet azonban sokszor nincs megtartva.

Az 5. sorban bizonyosan saját művére czéloz; a 6. sorban pedig hihetően Bánkai Mátyására.

11. s. az *megrütításról*, a *Secunda pars* czímeül szolgáló *De abusibus* fordítása.

14. s. — Lásd: Pál, Tit. 3. r. 5. v.

17—18. s. — Lásd: Máté ev. 2. r. 11. v.

24. s. — Lásd: 1. Ján. 1. r. 7. v.

25—28. s. — Lásd: Ján. ev. 3. r. 3—7. v.

34. s. — Lásd: 1. Pét. 1. r. 19. v.

35—36. s. — Lásd: I. Móz. 9. r. 9—17. v. — V. ö. Batizi XIII. én. 54—56. sorával, hol *szovárván* helyett *szavárván* áll. — Székely szójárásban ma is *szovárvány*. (V. ö. Nyőr VII. 4. l.) — Az ormánysági szójárásban: *szuárgyán* (Nyőr III. 230. l.) A Münch.- és Döbr.-c. a szivacsot érti *szovárván* alatt. A Jord.-c. *yrist* ir a *szivárvány* helyett.

37—40. s. — I. Móz. 17. r. 10—13. v.

73—80. s. E sorok hangja Szkhárosi Horvát Andrásra emlékeztet. Az ő «Pál érsek levelére való feleletének» 76—79. sorában olvassuk:

Az mit kívánsz keresztségre az csak apró csúfság,
Olajt és sőt, nyálat, gyertyát és fehér korosmát,
Megtagadod az Crédónak ezzel minden ágát.

V. ö. Geleji K. István, *A Válság titka*, III. 655. 662. l.

A *gyortya* ma is így hangzik, *gyertya* helyett a székelyeknél és csángóknál (Nyőr III. 52. l.). — *Korozsma* = *chrisma*. Ma a. m. keresztszülők ajándéka (Nyőr II. 280. l. — III. 283. l.).

78. s. *Az keresztfát* a kiadás sajtó hibája; helyette a Lugossy-codexben *Az kenetöt* áll helyesen.

83—86. sor hiányzik a Lugossy-codexben.

85—92. s. A családot fentartó fiú születése felett rendesen nyilatkozni szokott apai örömnek, eme népies kifejezése voltaképen semmi más, mint egy az állatvilágból kölcsönzött kép. Úgy látszik, hogy a hasonlat épen a kutyáról van véve, melyhez ha olyankor «közel mennek,» mikor «fias,» rendesen «haragos és mar». A «rátottal» való kedvezés, meg az éheztetés, szintén a nép életéből vett vonás, mely fiú vagy leány születésekor még ma is igen gyakran szokott ezekhez hasonló kedveskedésekben s durvaságokban nyilvánulni. Több leány születése után mindig türelmetlenebb a fiúra váró apa. — Turzó György nádornak első nejétől két leánya maradt. 1592. febr. 2-án Czobor Erzsébetet vette nőül, kitől elsőben szintén leányai születtek. 1594. augusztus 29-én még azt írja nejének: «Kérlek én édes lölköm írj te is egészséged felől, mint és hogy vagy? vagy-e valami jó reménységben, hogy az Űristen valami *szép fival*, avagy *leánynyal* megáld bennünket?» — 1596. decz. 11-én már ezt: «Adgyon az Űristen szent fiáért egy *szép fiat*, kiért *mindketten* dicsérhessük az jó Istent.»

91. s. Lug.-c.-ben így: *De ha lejány kontyolodot szemmel azt ott látja.*

93. s. *Jeles gazdag pusztörüköi.* Lug.-c.-ben: *pusztörüköt.* Molnár Albertnél: *puszdarék* = *genethlia*, *Natalitia*, *symposium*. A *puszdarék* még közelebb áll a tót *pozdravek*-hoz, mint a *pusztörük*, *Pusztörük*-nek mondják ma is például Gömörben. Geleji Katona A váltság titka I. 861. lapján ezt írja: húzzák s halasztják, és fél esztendeig is elvonszák (a keresztelést), főképpen a felső rendűek, nem egyébért, hanem csak hogy nagyobb konyhát üthessenek, kazdagabb vendégséget, avagy *pusztörüköt* szerezhessenek. — A több vidéken divatos *paszit*-ot, *paszitá*-t leghihetőbben a *baptisma*-ból etymologizálta a nép. A székely *radina* a cseh *rodiny*-ra viendő vissza s így csak a baranyai *nadalló* (Nyőr. II, 279. l.); Molnár Albertnél: *majaló* és az alföldi *csök*, a keresztelési lakoma azon nevei, melyeknek lehet magyar eredetét vitatni.

94. s. Lug.-c. szerint: *régi sok ó fazekaknak ott mind árra lészön.*

95. s. *Sok komákkal gátat tölthetsz.* — A *gát* szó a XIII. században már széltere fordul elő így: *Seludgatha*, *Marcusgatha* (1224.); *usque ad clausuram Gergurgata dictam* (1271.); a XIV. században: *cum sua argia quod gath dicitur ungarice*; *clausure vulgo gaath appellata* (gr. Károlyi-cs. oklt. I. 203. 364. l.)

96. s. Lug.-c. szerint: *Romlott lantnak, hegedűnek ott mind tiszti lészön.*

98. s. Ma is hallható kifejezés. — A kíváncsi türelmetlenség különben már a gyermek születése előtt számos babona utján szeretett volna régen is bizonyosat tudni afelől, fiú vagy leánygyermeket várhat-e? Ezek közül való ez is: *Ha megakarod tudni, az asszony fiat szűl avagy leánt: végy annak az nehézkes asszonymnak a tejében és tödd vízben, ha alámegyen az vízben, tehát férfi leszen, de ha alá nem megyen az vízben, leány leszen* (Gr. Illésházy Józs. Orvoságok rendbeszedése.) Babona: *Hogy a házásoknak figyereük legyen, főszerű kő nekik fekünynyi a zágyba.* (Nyőr VIII, 89. 182. 227. l.)

111—112. s. — Az igézés elhárítására s ha megtörtént, orvoslására számtalan babona van még ma is használatban. A *temondád füvet* Molnár Al. *dulce amarum*, *iberis* szókkal fordítja; mások, mint a NSz. írói is, *Thlaspi arvensenek*, *vadmustárnak* írják, melynek egyik fajáról már Melius is mondja Herbariumában, hogy: *a bábák büvölnek véte.* — *Beythe* (*Rarior. Stirp. Pan. 602.*)—

nél ezt olvassuk róla: *the mondad fiu hoc est: tu dixisti herba, eo quod aniculæ pueros a febre hac herba curare solent.* — A bűvös szereknek küszöb alá ásása, nagyon gyakran történik babonás orvoslás közben.

113—114. s. Ma is úgy. *Ha szoptatós asszony látogatja meg a hathétbelit, le kell hogy fejjé, mert ha nem, a tejét elviszi. A hathétben lévő asszonynak nem jó az ágyába ülni, mert a tejét elviszik. Ha a szoptatós asszonynak a tejét elviszik, egy darab kenyeret megpirítanak s azt, a ki elvitte a tejét, lefeji, a más pedig megeszi és így a tej visszamegyen.* (Nyőr. V, 87. l.)

115—116. s. *Vele hozta nevét, azaz arra a névre kell keresztelni, mely születése napján áll a naptárban.* Ma is mondják s gyakorolják. *Mondják nem illőnek helyett a Lug.-c. szövege: mondják nem élőknek s ez a helyesebb s a babonás hitnek is megfelelőbb, hogy a más névre keresztelt gyermek nem marad életben.* — Bornemisza ezt jegyezte fel: *Ha azelőtt megholtak gyermekid, immár Farkas legyen neve.*

116. sor után a Lugossy-codexben a versfők értelmének megzavarásával még ez a strófa olvasható:

Körösztésre az gyermököt mikoron fölviszik,
Körösztölés után möntön földre el-levetik,
Ide s tova ott a földön jól meghengörgetik,
Engödelmes úgyan legyön miként föld, — beszéllik.

Nem ily kiméletlen elbánás az, a mit Bornemisza, Ördögi kísértetekről, 857. levelén olvasunk: *Ha gyermeked születik, kiadd az ablakon és kerüljék meg a házat vele és sokáig él.*

121—128. s. Régi papjaink, katolikusok mint protestánsok, Lukács evangelioma 2. r. 21. verse alapján (*nevezék az ő nevét Jézusnak*), új év első napján tartott egyik prédikációjukban rendszeren Jézus nevééről elmélkedtek. Pázmány Péter a magáéban megemlíti, hogy a Jézus név Pál apostol leveleiben 219-szer, a Krisztus név pedig 401-szer fordul elő. Ő is, mások is kiemelik a célzatosságot, mely Jézus neve adásában, jövő pályájára nézve benfoglaltatott. Ez a körülmény, a névadást illetőleg, Ilosvaiéhoz hasonló intésekre szolgált alkalmul, a mi meg aztán sokszor a nevek értelmének fejtegetésével járt együtt. Szinte bizonyos, hogy Szegedi Kis István is ilyen újévi prédikációjában magyarázta egyebek közt az Ursula név jelentését, mely nevet az ő harmadik neje is viselt, midőn hasonló nevű előkelő hallgatója haragját magára vonta. Ily prédikációt tartott Geleji Katona

István is, az 1634-dik év első napján, az erdélyi fejedelmi udvar előtt, melyet így kezd: «A nevek a személyeknek kétképpen szoktak adattatni, vagy *ex casu*, vagy *ex consilio*, amint szólnak; azaz vagy történetből vagy tanácsból. Történetből vagy történet szerint való esetből, azok a nevek mondatnak adattatni, a melyek az ő jegyzéseknek vizsgáztatása nélkül, csak valami tetszésből valakiknek tulajdoníttatnak; nem adattatnak reájok sem valami lött dolgokból, sem a személyeknek mivoltokból, sem parancsolatból, sem semmiből egyébből ok vagy alkalmatosság, a mint ma szoktak az emberek az ő fiaiknak, leányiknak a keresztségben az egyházi embervel neveket adatni, minden bizonyos értelem és tanács nélkül, ingyen csak nem is nézvén semmit a neveknek jegyzésekre, hogy tudniillik csak azokval is intettetnének az ő magzatik az ő tisztekre, és imez vagy amaz jószágos cselekedetre.» (*Váltság titka I. 853. l.*) Alább a 894. lapon ezt írja: «miért hívta, avagy nevezte legyen a Gábiel angyal ötet Jézusnak? önnön maga ugyanott okát adja. Tisztire nézve tudniillik, mivel ő lenne a szabadító, a ki megszabadítaná az ő népét az ő bűneiből, mert a Jézus görögül Ἰησοῦς, zsidóul Jehosuah avagy Jesuah szabadítót jegyezz.»

129—132. s. Gelejinél, 853. lapon: a Péter névben a keresztényi hitben, vallásban való erősség jegyeztetik. — Ján. ev. I. r. 43. v. te hivatlatol Kéfásnak, mely ezt teszi, ha megmagyarázod kőszikla. Máté ev. 16. r. 18. v. Te Péter vagy és ezen a kősziklán építem fel stb.

A 135. sorban a görög παῖς; a 136. sorban pedig a héber אֶלֶף igére gondol. V. ö. Komjáthi B. Sz. Pál levelei ford. 18. l. Ezekre az etymologizálásokra már az öreg Cocceius azt írta (*Anekd. II, 26. l.*) Ociosus sim, si velim enarrare, cur Paulum appellatum fuisse censeant Veteres. Nam illæ etymologiæ solidæ non sunt, et parum utilitatis habent.

137. s. János Ἰωάννης, יְהוֹנָתָן jelentése inkább ez: a kihez az Isten kegyelmes. — Dávid jelentése pedig: a szeretett.

141. s. András. A zsidók által is kedvelt régi görög név, a «férfi» jelentésű ἀνὴρ, ἀνδρὺς görög szóból. Magyarúl régen Andriásnak, Anderjásnak s Andorjásnak írták s mondták. Geleji Kat. id. h.: Az András névvel a férjfihoz illendő erősségre néznek.

145. s. — István. A görög στεφανὸς koronát, koszorút jelent. Geleji Katona: nem nézik az István névben, hogy koronáji és ékeségi legyenek nemzetségeknek stb.

148. s. *islógos párta*. Slóg, vagy islóg = pillangó, levegő, lánya. Előjön 1539-ben, Paksy Kata hozományában: egy nagy arany szélű fedél, kinek az vége kötött *slogos*, gyengés az széle es. — 1581-ben, Ormány Anna hagyatékában: egy *islogos* fodor. (b. Radvánszky B. Magy. Cs. és H. II, 7. 53. l.) — Szláv kölcsönvételek látszik.

149. s. *Imre*, ἡμερος = szelid, csendes. — Régen *Emre*, *Ymreh* alakban fordul elő.

151. s. *Simon*, a Simeonból lett, mi meghallgattatást jelent, V. ö. I. Mózes, 29. r. 33. v.

153. s. *Márkus*, nem a *marceo* igétől származik, hanem a *kalapácsot* jelentő *marcus* szó, honnan *Marcellus* stb. V. ö. Érdy-c. 269. l.

155. s. *Jónás*. Héberül: *Jónáh*, mi *galambot* jelent. — *Demeter*, görögül Δημήτριος, Ceres görög nevétől Δημήτηρ-től.

156. *Ágoston* = Augustinus; Augustusból származtatva. E névnek a középkorban divatos magyarázatait az Érdy-codex 516. levelén is olvashatjuk: *Orémusz* = Jeromos, Hieronymus. Hosvai szerint: szent név (ὅνομα); mások szerint: szent törvény (νόμος). Igy magyarázza az Érdy-c. is 560. levelén. *Orémusz* alakja ma is él magyarul s nemcsak kereszt, hanem vezeték névül is használtatik. Hasonló hozzá az *Orján* név, mely meg *Adorján*-nak a rövidítése.

157. s. *Zsigmond*-ban nem a Sigismundus *mundus*-át kereszük, mivel *Siegmund* = durch Sieg schützend. — *munt* = tutor, protector.

158. s. *Orbán* = Urbanus. V. ö. Érdy-c. 329. lev. A német ajkú lakostársainknál ma is szokásos Orbán napi vígadozások jelszavát, a Trinck Urbant! már Szkhárosi is említi a II. k. 164. lapján.

159. s. *Sebestyén*. Σεβαστός = tisztos.

160. s. *Lázár* az *Eledzár* név megrövidített alakja; a. m. *Isten segíts!*

161. s. *György* = γεωργός = földművelő. — Geleji Katona: a *György* névvel, a jó majorkodásra, szántásra vetésre néznek.

165. s. *Benedek*, *Bencze* = Benedictus. V. ö. Érdy-c. 242. lev.

169. s. *Tamást* a héber igétől volt szokás származtatni, a. m. *kettős lenni*.

173. s. *Gergely*. A γρηγορέω = ébren vagyok igétől.

175. s. *szunnyadacos*. Molnár Al. szótárában: *szunnyadagos*. Telegdi, Préd. 714. l. *szunnyadokos*. (somnialetus). A 176. sor e példabeszédre czéloz: *lággy pásztor előtt gyapjat sz . . . a farkas*.

180. s. *Antal a fejed* = féleszű vagy. — Ma is élő példabeszéd.

181—184. s. *Mátyás, Mathias*, a görögös *Mattathias*-ból van összevonva, mi meg a héber *Mattithja* = Isten ajándéka-ból alakult. A *Máté, Matthaeus*, ugyanazon héber névnek *Mattatai*, összevonva *Mattai* alakjával egy. — Máté evangelista vámszedő volt, Mátyás pedig Júdás helyére választatott apostolnak. V. ö. *Érdy-c.* 232. lev.

185—188. s. *könyvesek* helyett a Lugossy-cod.-ben: *fénösök rattok* áll s ez a helyes. A *Lukács* név, valóban a *lux* = *világosság* szóból származott *Lucanus* névnek összevonása (Lucas) s az elefántot jelentő *Luca bos*-sal sehogy sem lehet egynek venni. — V. ö. *Érdy-c.* 588. lev., hol a *ffel támadó* szó, a *naptámadat*, napkelet értelmét fejezi ki.

189—192. s. *Miklós* a görög *Νικολαος*-ból. Régi magyar oklevelekben, 1086-ban: *Micula*; a XIII. században pedig: *Micolau, Miclous, Mikola, Micola, Michoulous, Micolaus, Micula* változatait találjuk. A *kősa* szó aligha mai értelmében veendő, legalább a régi nyelv nem ismeri. A *Lug.-c. kosa*-nak írja.

197. s. *Lőrincz* (Laurentius) névre lásd: *Érdy-c.* 464. lev.

201. s. A *László* név középkori etymológiája (*laus, dacio, populus* (λός)) olvasható az *Érdy-c.* 394. levelén is. Különben az alább előforduló *Szaniszló*val együtt szláv eredetű.

203. s. *Kristóforosz* = Krisztushordozó. — A *Kristóf* legenda olvasható az *Érdy-c.* 435. levelén.

205. l. *Márton* = *Martinus*, innen már régi okleveleinkben magyarosított alakja *Mortunus*, mi a *Martonos* helynévben ma is él. Sz. Márton legendáját lásd: *Érdy-c.* 624. lev.

207. s. *Boldizsár*. A név, mindenesetre *Bél-sár-uszur* (Belsasszár)-ról maradt fen, ki nem Nebukadnezárnak, hanem Nabünitnak, az utolsó babyloni királynak volt fia s ki még apja életében esett el Babylon ostrománál. Az ékíratokban fenmaradt nevének értelme: *Bél, véd a királyt!* Ilosvai természetesen a három sz. király egyikéről beszél.

209. s. *Gáspár*, Capsarius = szekrénytartó, kincstartó.

206. s. *Alexander. Vincentius*. Ez utóbbira lásd: *Érdy-c.* 203. lev.

210. s. *Stanislaus*. — *Rafael* = Isten gyógyít.

211. s. *Pongarác* nagy látó helyett *nagy hatót* kell olvasni, mint a hogy a *Lugossy-c.*-ben áll. (παρ és κραταιός)

212. s. *Cirják* = Κυριακός, — *Elek* = Ἠλεξ.

213. s. A *szekrénytörő* jelentése *Franciscus* nak (*frango* és *cista*) épen oly középkori etymologizálás szüleménye, milyent már eddig is többet láttunk. Erre az értelemre czélozva írja az *Érdy-c.* (569. l.) Szent Ferenczről, hogy ő maga, lelkére nézve olyan «mint kilemb-kilemb drága kenetekkel és kénccsel belrakodott szekrén».

215. s. A *boristen* Διονύσιος, Dienös pedig attól Διονύσιος.

217. s. *Bertalan*, *Bartholomäus*, tulajdonképen *Tholmai fia*.

220. s. *Balázs* = *Blasius*. — *Bálint* = *Valentinus*.

221. s. *Menyhárt* = *Malki-ór* = világosság királya.

223. s. *Dániel* = *Dani-él* = Isten bírása.

224. s. *Izsák* = *Jiczkhak* = mosolygó. — V. ö. I. Móz. 17. r. 17. v. *Geleji Katona*, *Válts. titka* I. 855. l. írja: Az *Izsáknak* is az a név ilyen bizonyos értelemről adaték, t. i. az ő születése előtt lőtt dologból, u. m. a nevetésből, mert mind az *Ábrahám* s mind a *Sára* nevetének, mikoron az Istennek a felől tött ígérteit hallanák.

225. s. *Mihály* = *Mikha-él* = «kicsoda olyan mint Isten!»

229—232. s. *Jakab* = *Ja'akob* = 1. sark-fogó, 2. álnok. — *Geleji K.* a most idézett helyen folytatja: Az *Izsák* fia a *Jácob* is ilyen kiváltképpen való alkalmatosságból nevezteték akképpen, mert az *Esaunak*, az ő bátyjának, talpát fogta vala meg, és azt tartja vala a születéskor, tusakodván az ő anyjok méhében az első szülöttség felett, és akarván visszavonni az *Esaut*, és a születésben megelőzni. *Gen. 25. 26.* Mert a *Jákob talpfogót* avagy *alááskálót* jegyez, mely névnek meg is felele, mert az első szülöttséget *Esautól* ugyan végtére is, némű-némű szent ravaszsággal elvövé, *megjakablá* mesterségesen a bátyját, a *honnán vöttek a magyarak is a megjakablást*.

233. s. *Gál* = *Gallus*.

237. s. *Ádam* = földből való.

239. s. *Ábrám* = nagy (magas) atya. — *Ábrahám* = sokaság atyja. — V. ö. I. Móz. 17. r. 5. v. *Geleji Katona*, *Váltság titka* I. 855. l. Az *Ábrám* nevét is az Isten ez okon változtatá *Ábrahám*vá, hogy avval is az *Ábrahámot* az ő ígérte felől megerősítené, hogy ő sok nemzetségeknek atyjok fogna lenni, mivel az *Ábrahám* azt teszi.

240. s. *Gabriel* = Gabri-él = Isten embere.

241. s. *Kelemen* = Clemens. V. ö. Érdy-c. 653. lev.

243. s. *Illyés* = 'Elija, 'Elijahu = kinek Jehova istene. —

E két sor a Lug.-c. szerint így van :

Illyés, uram isten! bönből vigasztaló fiú volt,
Eddig elég férfiaknak nevök mit jegyez volt.

A «boros vígasság» csak a hegedűsök, lantosok szomjúságát jelentő kifejezés gyanánt juthatott a szövegbe.

249. s. *Mária*, görög alakja a héber *Mirjám*-nak. Jelentése bizonytalan. Hieronymus *tenger csillagának* fordította, de nem helyesen; mások *tenger cseppjének*, szintén csak találomra; megint mások s talán legtöbbször, azok közt Ilosvai is, a *késérűséget* jelentő *Marah* szótól származtatják, de csak alig valamennyi valószínűséggel.

253. s. *Márta*, jelentése meg nem állapítható. — *Magdolna* csupán ennyit jelent: *Magdalai*. — *Magdala* ma el-Medsdel nevű falu a Genezáreth tava nyugoti partján. Különben *miqdál* héberül *torony* s az is igaz, hogy e század első felében, akkori utazók szerint, még fennállott egy régi torony a falu közelében.

254. s. *Ilona*, Helene. A görög *αἰσω* = választ, igétől szokták származtatni. — *Margit*, Margareta *μαργαρίτις* = gyöngy V. ö. Érdy-c. 407. lev.

255. s. *Erzsebet* = (héber) Elizséba = a ki Istenre esküszik. — *Elisabet* görög alak.

256. s. *Zsófia*, σοφία. Érdy-c. 301. lev. Sophya név, ki deákul *Sapiencia*, értelem szerént bölcseségnek magyaráztatik. — *Eudemia* talán *Eudaimonia* volna, különben e sor a Lug.-c. szerint így hangzik: *Sophiának magyarsága Indiai bölcsesség*. — *Geleji Kat. Vált. titka I, 854. l.* a *Sophia* névvel a *bölcsességre* néznek.

257. s. *Anna*-t *kedvesnek* szokás fordítani, de e jelentése nem bizonyos. V. ö. Érdy-c. 430. l. — *Klára* = Clara. V. ö. Érdy-c. 469. lev. — *Geleji Kat. Vált. titka I, 854. l.* a *Clara* névvel a jó hírvel névvel való tündöklésre néznek.

258. s. *Luczia* a lux = fény, világosságtól. — *Kolos* = Scholastica. A müncheni cod. kalendáriumában is *Kolos zuz*-nek van írva.

259. s. *Dorkó* = Dorothea és Theodóra. — *Annos* = Agnes (ἁγνός). A münchen. c. kalendáriumában is: *Annos zuz es mr.*

260. s. *Borbála* = Barbara.

265. s. *Katalin*. καθαριος = tiszta. *Geleji Kat. Válts. titka I*, 854. l. a Catharina névvel a tisztaságra néznek. V. ö. *Érdy-c.* 665. lev. és *Alex. Sz. Katalin verses leg.* 520—550. s.

266. s. *Ágota*. αγαθος = jó.

267. s. *Eulalia*. ευλαλια = beszédes (jól beszélő).

268. s. *Eufémia*. ευφημια = dicséret, jóhír.

269. s. *Zsuzsánna*, héberül: Susannah = lilium.

270. s. *Rebeka*, héberül: Ribkah = hurok, tör. — *Rakel*, héberül: Rahel = anyajuh.

271. s. *Judit*, jelentése bizonytalan. — *Sára*, sokféle magyarázatai közül legelfogadhatóbb az, mely szerint *úrasszonyt, főasszonyt* jelent.

273. s. *Másfélezer hetvennyolcz* helyett mint már a 313. lapon kifejtettük *Másfélezer hatvanyolczat* kell olvasnunk.

A 291. laphoz.

Battyáni Orbán halálának idejét 1547—1550 közé tettük. Ez évek közül most már határozottan 1547-et mondhatjuk Battyáni halála évének, a mikor csakugyan Gyulafejevárvan kórágynon fekvén szerezte *«Bátran érted Uram Isten»* kezdetű énekét. Halálos betegsége még az év vége előtt olthatta ki életét, mivel Nádasdy Anna — Majláth Istvánné, már 1548. január 12-én kelt levelében mint megtörtént dolgot írja le az Izabella által rendezett pompás temetést s a barát által elkövetett alávalóságot: *«hogy ne állana az eleven emberen bosszút (Martinuzzi), ha még az haolt emberen is bosszút áll, mint szegény Botthyáni Orbánt Izabella nagy tisztességgel eltemettetett Fejérvárat az monostorba és a barát kiadatta s az ganében temettette, kit hiszek, hogy kdnél is eddik nyilván egyyon.»* (Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Budapest, 1882. 128. l.)

PÓTLÉK.

(A II. kötet 6. és 373. lapjához.)

Hymnus in Diuum Nicolaum.

*Esto tutelae Nicolae nobis,
Qui tuum numen colimus subinde,
Esto defensor Nicolae caetu
Discipulorum.*

*Tradito mentem pueris sagacem,
Quisque doctrinae studium frequentet.
Crimen evitent pueri colentes
Te Nicolae.*

5

*Luce qua primum genitus, lauando
Surgis in pelui, Teneris ab annis
Mercuri libas, Venerisque luce
Vix semel huber.*

10

*Pauperi natas Veneri daturó,
Tres quidem, Virgo tamen vnaquaeque,
Aureum pondus tribuis latenter
Nocte silenti.*

15

*Praesul electus meritis fuisti
Urbe Myrrhea, licet id negares,
Legimus natum Patarae fuisse,
Vrbs Lyciae quae.*

20

*Te colunt nautae, quoniam periclo
Liberas illos Helenae minantis,
Tu fame pressis alimenta frugum
Tradis abunde.*

*Namque frumentum capis a moranti
Naue tum portu, modios fuisse
Legimus centum, tamen id duobus
Sufficit annis.*

25

*Caeterum nautis nihilum deesse
 Computo primi numeri repertum est,
 Inde miraculum cecinere passim
 Te venerantes.* 30

*Mutuū nollet quia Christianus
 Rite Iudaci manibus referre,
 Et tuis aris bene credidisset
 Testibus ille.* 35

*In via currus lacerat prophanum,
 Quare Iudaeus tulit esse Christi
 Velle, si caesum Nicolae vitae
 Restituisses.* 40

*Illico surgit veniens ab umbris
 Debitor curru laceratus acri,
 Inde Iudaeus laticem sacratum
 Rite subiuit.*

*Alter hebraeus Nicolae, credens
 Jam tuis actis, Statuam decenter
 Atque deuote retinebat intus
 In penetrali.* 45

*Quum tamen longe solitus meare,
 Cuncta commendans statuæ, minatur
 Verberum saeuas adhibere plagas
 Ni bene seruet.* 50

*Turba latronum rapuere cuncta,
 Ille regressus statuam cecidit,
 Hinc cruentatus Nicolae sistis
 Ante latrones.* 55

*Dicis et saeuas habuisse plagas
 Propter ipsorum scelus, et rapinam.
 Ergo deberet citius referri
 Tota supellex.* 60

*Secius poenam sceleris subirent
 Furculis anxi, stupuere fures
 Inde quam primum retulere quicquid
 Diripuissent.*

Caepit hebraeus fidei sacramen,
In viam latro rediit salutis.
Quaesumus tutor Nicolae fias
Sic goque nostri. 65

Filii causa genitor studentis
Te celebrabat Nicolae, tradens
Prandium clero, petiit cibatum
Limine pauper. 70

Filio iussit, daret vt petenti
Quicquid optaret, puer inde currit,
Neminem cernens sequitur citato
Passu, abeuntem. 75

Spiritus vero puerum malignus
Strangulat, viuum Nicolae reddis.
Inde devote studiosa pubes
Te veneratur. 80

Nobilis quidam Nicolae quaerit
Impetres natum sibi, uouit inde
Aureum cyphum tibi, filio cum
Ducere velle.

Creuerat natus, fuit, inde crater
Pulcher effectus, placuit parenti,
Vnde convertit proprios in vsus
Fitque secundus. 85

Nauigat tandem tua templa quaerens,
Et iubet nato, laticem marinum
Hauriat cypho prius apparato,
Mergitur ille. 90

Nauigans venit pater ad sacellum,
Obtulit cyphum tibi, qui secundus.
Sed ter ex ara cecidit repulsus,
Proh stupor ingens. 95

Alterum natus retulit deinde
Poculum, qua re tibi dantur ambo.
Nam puer tutum retulit fauore
Se Nicolai. 100

*Alteri quod tu Nicolae tradis
Diuiti natum, domibus sacellum
Struxit, hinc illo solitus quot annis
Te venerari.*

*Filius tandem capitur, parente
Inscio quam latitaret urbe.
Sed tamen regi fuerat dicatus
Ille minister.*

105

*Aureum cyphum retinens gemit
Regis in coena, petit ille causam.
Fert puer, lucem decorant parentes
Hanc Nicolai.*

110

*Rex agat dixit Nicolaus ut vult,
Hic eris, vento rapitur furenti
Ille cum cypho, pariterque fertur
Ante sacellum.*

115

*His quidem constat Nicolae cunctis,
Esse te mitem, facilem, benignum
Qui tuum numen colit, inde passim
Te veneramur.*

120

SZÓMUTATÓ.

- Ábrahám** 388.
Adám 388.
ageb 80. 307.
Agoston 386.
Agota 390.
áldomás 362.
alit 33. 37. 96. 102. 114. 142. 167. 239. 250. 321.
áll (— az ügy) 32. (— idő) 229. (öklelés) 245. (győzedelm) 280. meg- 91. 136.
állapik 150.
állat 4. 11. 37. 38. 88. 93. 94. 95. 113. 135. 148. 154. 189.
általáll 210. 327.
általált 186. 243. 322.
Andorjás 385.
Anna 389.
Annós 262. 389.
Antal 387.
apród 247.
apródság 246.
arczel ver 190. 322.
arczúl (borúl) 16. 21. 272. (indít) 93. (ver) 99. (rá tér) 122. (fordul) 180. 321.
asztalt vet 158. 319.
Balázs 388.
Bálint 388.
bálványimadás 367.
bálványkő 370.
bátoron 158.
Benedek 386.
Bertalan 388.
bévesül 86. 314.
bévít 88.
bévös 116.
Bidujó, Bidin, Bodon, Vidin 280.
bír (össze-) 78. 305. (egybe) 305.
bokály 237. 340.
Boldizsár 387.
bolyog 243.
Borbála 389.
boresíszár 80. 307.
böcsű 143.
büntet 6. 271.
bufa korty 239. 341.
burul 61. 64. 296.
csácsog-ó 78. 306.
csalóka 261.
csélesap 231.
csendes 6. 219. 234. 258. -ség 161.
csendeszül 185.
cseppedék 261.
csők 383.
csöndülést 247. 369.
csuklya 251. 373.
csügged nyakára 24. 273.
Czirják 388.
czundora 80. 307.
Daniel 388.
Dienes 388.
Dorkó 262. 389.
dörgölődik 252.
éfelikoron 39. 155. 181. 202. 321.
ég 66.
egyemben 146. 250.
együtt 96.
Elek 388.
előbeli 275.
elő nép 85.
Erzsébet 389.
esik (fel-) 96.
esküt 26.
Eufemia 390.
Eulalia 390.
facsarék 308.
falkáiglan 183. 322.
farkas penitencia 239. 341.

feddődik 252.
 fedd reá 21. 272.
 fedgyelem 225. 333.
 fej (reá-) 258.
 fejéhez választ 246.
 feket (körül-) 86. 314.
 feletárs 222.
 felszél 219. 329.
 fene 3. 8. 243. 247. 271.
 feneketlen kas 307.
 feredő 254.
 Ferencz 388.
 fertelmes 118. 317.
 fertez 314.
 fias 257.
 fogat fen 176.
 főkély 4. 53. 271.
 fol 96. 141. 316. 375.
 folyamik 38. 41. 53.
 forgódás 184.
 forgódik 38. 39. 48. 233. 235. 242.
 forgolódik 59. 105.
 fű 134. 318.
 fül 91.
 fűzet (meg-) 252.
 futamás (el-) 86. 140.
 futamik 60. 63. 85. 93. 108. 136.
 150. 206.
 fűjtat 222. 320. 331.

Gábor 389.
 Gál 388.
 gardinál 28. 32. 373.
 gárgyán 251. 373.
 Gáspár 387.
 gát 383.
 Gergely 386.
 gyakor 103. 157.
 gyortya 256.
 György 386.
 győzködés 251.
 gyűjtőzik 170.

ha 31. 37.
 hallgat (hozzá) 94. 111. 112.
 hamissol 176. 321.
 hány (elő-) 146.
 hasonlik (el-) 115.
 hat (el-) 163.
 hátat ad 114. 280.
 hírhüszik (ki-) 163.
 hírré ad 23. 251. (— tesz) 29.
 169. 188. 363.
 hit-ság 226. 281. 334.
 hitván 11. 12. 13. 272.

homlok esik 175. 321.
 hon (hol) 63. 295.
 hópénzes 94. 98.
 hopmester 8.
 hurrogatás 54.
 huszár 94.

igyekezik 111. 317.
 Illyés 389.
 Ilona 389.
 Imre 386.
 ingörködő 262.
 islógos 259. 386.
 istáp 8. 260.
 István 385.
 izgat 42. 167.
 Izsák 388.

kabola vezér 79. 306.
 kalász 374.
 kápa 251. 373.
 kaponya 376.
 kástéll 29. 34. 279.
 Katalin 390.
 Kelemen 389.
 kel (által-, el-) 102. 107. 137. 138.
 316. 327.
 kelly 53.
 kellemetes 65. 295.
 kép-ös 323.
 keserül 17.
 Klára 389.
 köföld 175. 321.
 kisebbültetik 120.
 Kolos 262. 389.
 komornik 8. 97. 109. 124. 159.
 210.
 kondér 244.
 könyvtartó 209.
 korosként 143. 230.
 korozsma 256. 382.
 korszovát 322.
 kortyogós, —ólag 341.
 kosza 269. 387.
 közösleg 183. 224.
 kútya 156. 319.

lább 129. 318.
 lábnyomdék 115. 317.
 lajtra 149.
 lakatgyártó 207. 247.
 lakatos 247.
 lakoz 146.
 László 387.
 lát (valamivel) 4.

lator 127. 235. -ság 234.

Lázár 386.

lejel 59. 295.

lelki-rekesztve 17. 272.

lép (be-) 58. —lépik 169. 249.

lógdogál 251. 273

Lőrincz 387.

Luczia 389.

Lukács 387.

lyuk-i 118. 317.

maga 241. 262. 362

magyari 33. 35. 36.

majaló 383.

Mária 389.

Margit 389.

Márkus 386.

Márta 389.

Márton 387.

Máté 387.

Mátyás 387.

meggyek 7. 272.

megmaradék 32.

megmenhet 162. 320.

mél föld 119. 130. 137. 155. 317.

mendörgő 37. 95. 281.

mennye 89. 92. 107. 121. 138. 153.

164. 192. 315.

Menyhért 388.

Mihály 388.

Miklós 387.

minem 4. 72. 271. 297. 334.

mire 65. 142. 296.

nadalló 383.

-nája, -néje 6. 11. 59. 92. 150.

155. 187. 188. 189. 197. 201. 230.

253. 257.

nákul 38.

nap alámeneti 96.

nyakrafőre 186.

negédség 206.

nyilvánban 59.

nyomód 249. -ás 261.

nyomos 220. 330.

nyomtat (be-) 251.

oktalan 251.

olyha 112. 180. 202.

onszol 102. 167.

Orémusz 259. 386.

Orján 386.

oxstábla 209.

öklelés 245. 251. 372.

öklelő-fa 251. 253. -társ 251.

ötször ízben 31.

palást akasztaló 306.

Pál fordulása 176. 178. 207. 321.

párta-ű 90. 315.

paszit-a 383.

patvar 20. 272.

Péter 385.

piricskel (meg-) 188. 322.

pohárnak 10. 11. 162.

pokol 226. 243. 333.

Pongrácz 388.

pribék 104. 105. 316.

pusztörök 157. 383.

rabotás 307.

radina 383.

Rafáel 388.

Rákkel 390.

rátott 257.

Rebeka 390.

rekkent (el-) 7. 17.

reménkedik 56.

rengdegél 251. 373.

rívok-sívok 48.

rúd-hányás 242. 244.

rusnya 80. 307.

rútalmas 65.

rútítás (meg-) 254.

rútóló 220.

sápolkodik 10.

Sára 390.

Sebestyén 386.

Simon 386.

Simon bíró 79. 306.

sír-be 18. 247. 272.

sír (le-) 79.

sívó 59. 295.

slógos 386.

sudár 80. 322.

szabódik 246.

Szaniszló 388.

szárcsamony 242. 363.

szeccel 172. 238. 320.

szégyenültetik 120.

szeligység 221. 259.

szemérem 225.

szerencsétlet 102.

szerte-szerént 122.
szertelen 182. 253. 321. -ség 234.
338.
szert tesz 244.
szigonyos 150.
szomjúhon 332.
szovárvány 255. 382.
szuárgyán 382.
szunyadacos 260. 387.
szököllek 91. 102.
szükségkoron 152.

takartat 28.
Tamás 386.
tar 63.
tassoly 62. 296.
tekéll 150. 159. 255.
temérdek 40. 115. 253. -ség 213.
temetség 110.
temondád-tő 257. 383.
terécsel 79.
tetem 252. 374.
tibolyog 230.
titok ház 223. 331.
tollat küld 245.
törhordozó 248.
trink 259. 386.
tudakozik (-ról) 87. (-től) 220. 314.

udvarnép 158.
ugord 369.
ural 164.
urozva 7.
új udvar 221. 227. 231. 235. 238.
245. 250. 364.

újonnand 305.
űnség 46.

zajog 335.
zöldülék 260.
zúgódó 62. 67. 146. 296.
Zsigmond 386.
Zsófia 389.
Zsuzsánna 390.

Jakab 388.
jakabol (meg-) 261. 388.
János 385.
jelesben 90.
Jonás 386.
Judit 390.

vadkert 219. 329.
vakar 239.
válét mond 187.
vártatva 7. 272.
vas-kos 101.
vajut 257.
véle össze 223. 280.
venerék 226. 334.
verhenyő 36. 281.
veszteg 148.
vesztegel 110. 317.
veszteg hallgató 229. 261.
vész 61. 132. 295.
vigaszik 4. 92. 271. 315.
Vincze 387.
vizfej 123.

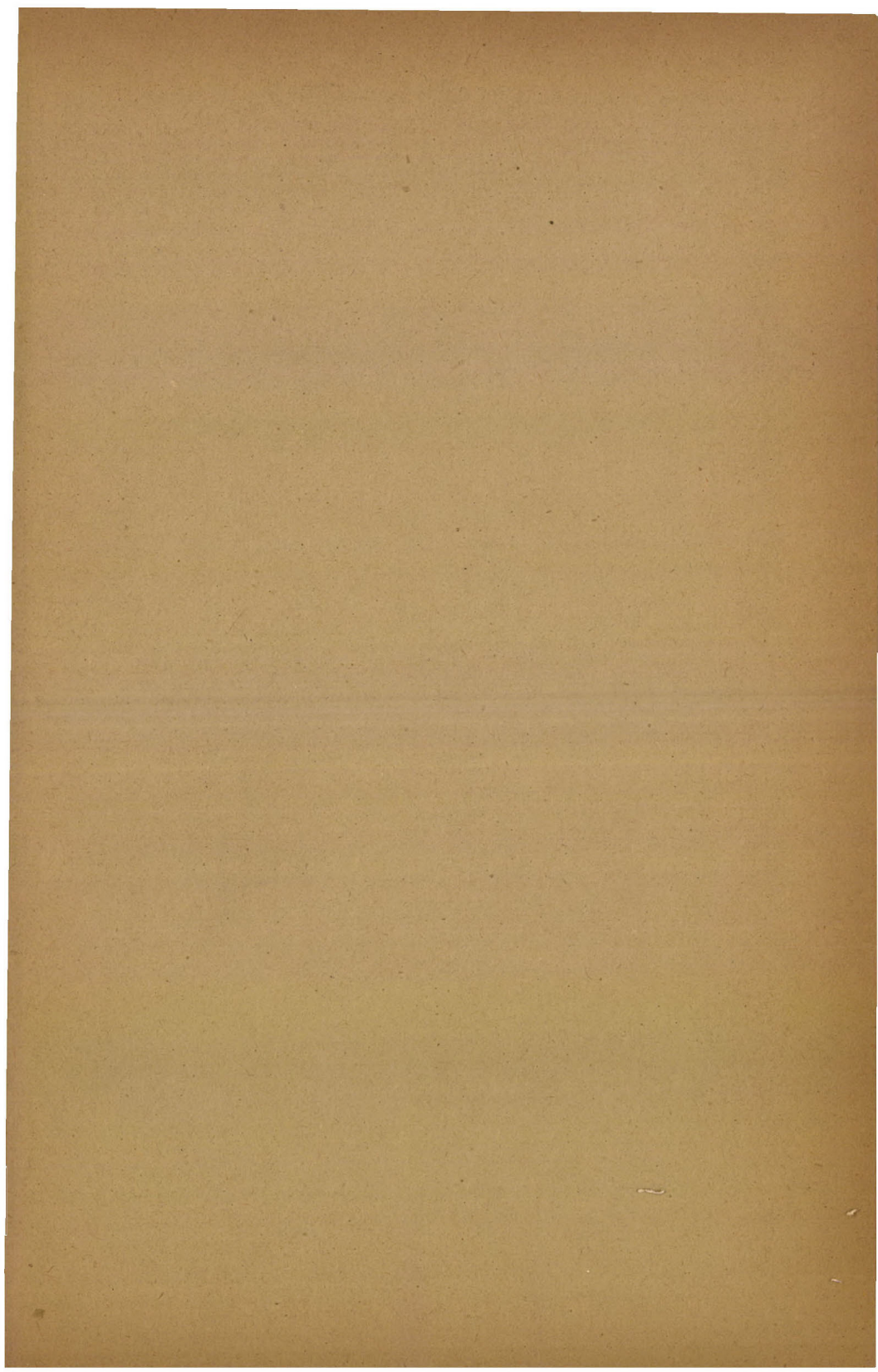
TARTALOM.

	Lap.
ELŐSZÓ	V—VIII.
NAGYBANKAI MÁTYÁS	
1. A NYOMORÚSÁGOKBAN VALÓ VIGASZTALÁSRÓL	3—4
2. HISTÓRIA AZ JÁKOB PATRIÁRKHA FIARÓL JÓZSEFRŐL	5—26
3. HISTÓRIA AZ VITÉZ HUNYADI JÁNOS VAJDÁRÓL	27—40
4. KÖNYÖRGÉS	41—42
JEGYZETEK	267—282
SIKLÓSI MIHÁLY	
LIII. PSALMUS	45—47
JEGYZETEK	282—285
VÉGKECSKEMÉTI MIHÁLY	
LV. PSALMUS	48—50
JEGYZETEK	285—288
BATTYANI ORBÁN	
1. AZ HÁBORÚSÁGNAK SZENVEDÉSÉRŐL	53—54
2. PSALMUS 32.	54—56
JEGYZETEK	288—293, 390
TOLNAI GYÖRGY	
AZ SZENT JÓBRÓL	57—68
JEGYZETEK	294—296
HÁROM NÉVTELEN	
1. CIII. PSALMUS	71—74
2. HÁZASOK ÉNEKI	75—77
3. ADHORTATIO MULIERUM	78—80
JEGYZETEK	296—308
ILOSVAI SELYMES PÉTER	
1. HISTORIA ALEXANDRI MAGNI	83—172
2. AZ NAGY SZENT PÁL APOSTOLNAK ÉLETE	173—207
3. PTOLOMEUS KIRÁLYNAK HISTORIÁJA	208—240
4. AZ HÍRES NEVES THOLDI MIKLÓSNAK HIST.	241—253
5. SOKFÉLE NEVEKNEK MAGYARÁZATJA	254—263
JEGYZETEK	308—390
PÓTLÉK A II. KÖTETHEZ	391—394
SZÓMUTATO	395—398

JAVÍTANDÓK.

4. lap	2. sorban	megkésérgeti	<i>helyett olv.</i>	megkesergeti.
79.	« 47.	«	puhán kötött rökkának	« ítélőmesternek.
81.	« 2.	«	1578	<i>helyett</i> « 1574.
113.	« 968.	«	Mindenféle	« Mindenfelé.
125.	« 1326.	«	Mert éktetességről	« Mértékletességről.
166.	« 2642.	«	hasonljuk	« hasonljunk.
191.	« 586.	«	megkegyelmez	« megkegyelmezz.
245.	« 123.	sor így olvasandó:	Vala nagy siralma azért az asz-	szonynak.
250.	« 299.	sorban	hajtának	<i>helyett olv.</i> hajtának.
261.	« 211.	«	nagy látó	« nagyható.

A M. T. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

Kaphatók a M. T. Akadémia könyvkiadó hivatalánál Budapesten (Akadémia-épület) s minden hazai könyvtárúsnál:

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt.; szerkeszti Budenz József, XV. XVI. köt. 1862—1880. Ára egy 16 kötetből álló teljes példánynak 30 forint. Egy-egy kötetnek különveve 3 frt. Az I-ső és X-dik kötet külön nem adatik.

NYELVEMLÉKTÁR. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1864—79. 8-adrét

Egyenként:

- I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Codex. Közzéteszi: Volf György (XXX. és 381 l.) . . . . . Ára 2 frt.
- II. kötet. Wessprémi C. — Peer C. — Winkler C. — Sándor C. — Gyöngyösi C. — Thewrewk C. — Kriza C. — Bod C. Közzéteszi: Volf György. (XVIII és 406 l.) . . . . . Ára 2 frt.
- III. kötet. Nagyszombati C. — Szent Domonkos C. — Virginia C. — Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. (IV. és 345. l.) Ára 2 frt.
- IV. V. kötet. Erdy Codex 2 kötetben. Közzéteszi Volf György. 1876—77. I. fele. XIX és 487 lap. — II. fele. 532 lap . . . . . Ára 4 frt.
- VI. kötet. Tihanyi Codex. Kazinczy Codex. Horvát Codex. Közzéteszi: Volf György. 1879. XVIII és 359 lap . . . . . Ára 2 frt.
- VII. kötet. Ehrenfeld Cod. — Simor C. — Cornides C. — Sz. Krisztina élete. — Vitkovics C. — Lányi C. — Közzé teszi Volf György. 1878. LX. és 388 lap . . . . . Ára 2 frt.
- VIII. kötet. Sz. Margit élete. — Példák könyve. — A sz. apostoloknak méltóságáról. — Apor C. — Kulcsár C. — Közzéteszi Volf György 1879. XLII és 418 lap . . . . . Ára 2 frt.
- RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK.** I. Halotti Beszéd. Régi Biblia. Buda, 1838. 5 frt. — II. Kinizsi Pálné imakönyve. Vegyes m. iratok. Buda. 1840. 2 frt. — III. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok. 1842. 2 frt. — IV. 1. Guarj-codex. Buda, 1841 . . . . . Ára 1 frt.
- RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.** (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet Codexbeli versmaradványok . . . . . Ára 2 frt.
- II. kötet. XVI. századbéli magyar költők . . . . . Ára 2 frt.
- III. kötet: Tinódi Sebestény összes művei 1881. . . . . Ára 2 frt.
- CODEX CUMANICUS** bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel és glossariumokkal kiadta gr. Kuun Géza. Nagy 8-rét. Ára 5 frt.
- UGOR FÜZETEK.** Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatónyok. 8-rét 60 kr.
- III. szám. Halász J. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 8-rét. Ára 60 kr.
- (Különnyomatok a «Nyelvtud. Közlemények»-ből).
- RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK** Erdősitől Tsésüig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz Ára 2 frt.
- REGULY ANTAL** HAGYOMÁNYAI. A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. . . . . Ára 2 frt.
- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONLÍTÓ SZÓTÁR.** Irta Budenz József. Teljes . . . . . Ára 5 frt.
- A MAGYAR IGEIDÖK.** Irta Szarvas Gábor. . . . . Ára 1 frt.
- A HELYES MAGYARSÁG ELVEL.** Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 frt.
- A MAGYAR NYELVUJÍTÁS** óta divatba jött idegen és hibás szölások bírá-lata. Irta Imre Sándor. . . . . Ára 1 frt.
- KALEVALA.** A finneknemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 frt.
- SIMONYI ZS.** A magyar költöszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. (A mellérendelő költöszók.) Jutalmazott pályamunka . . . . . Ára 1 frt 20 kr.
- KAZANI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK.** Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 8-rét. 1875. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 8-rét. 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 8-rét 1877. Egy-egy füzetnek . . . . . Ára 1 frt.
- ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBÖL.** Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. . . . . Ára 20 frt 20 kr.
- IX. köt. (1—12 szám) 1882. . . . . Ára 3 frt 20 kr.
- X. köt. (1—13 szám) 1882—1883. . . . . Ára 4 frt.
- VÁMBÉRY ÁRMIN.** A magyarok eredete. Ethnologiai tanulmány. Első teljes kiadás. Nagy 8-rét. . . . . Ára 5 frt.